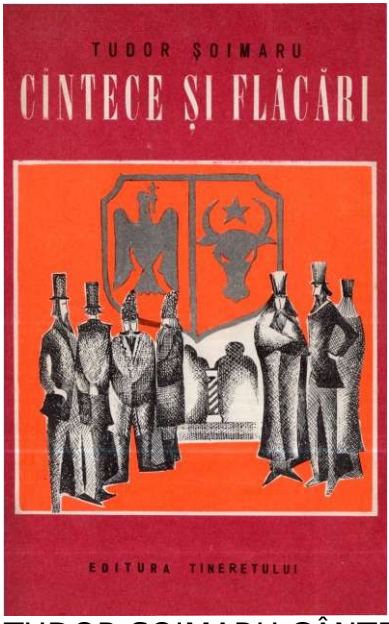

TUDOR ŞOIMARU CÂNTECE ŞI FLĂCĂRI
Coperta de D. IONESCU

Capitolul 1

AMĂRĂCIUNILE MITROPOLITULUI VENIAMIN

Numai acela-i fericit Carele s-au învrednicit De au făcut vreun bine în lume Şi i s-au scris vecinicu nume.

(*Din Sinodicul lui Iacob Pruteanu*)

Examenele au ţinut târziu până la scapătul soarelui. La început mersese greu. Intimidaţi de prezenţa mitropolitului Veniamin seminarişti răspundeau îngăimat, încurcau cântările şi glasurile octoihului, se pierdeau printre cei o sută cincizeci şi unu de psalmi ai regelui David, iar unii dintre ei uitaseră cu totul prin ce pustietăţi ale pământului trăiseră şi săvârşiseră sfinţii bisericei minunatele lor fapte. Întru târziu, încurajaţi se vede de zâmbetul cald şi îmbietor al înaltului chiriarh, elevii şi-au stăpânit emoţia şi, în clasa încinsă de dogoreala soarelui de iunie, răspunsurile sunau limpezi, fără bolboroseli ori greşală. Atunci chipul mitropolitului s-a luminat de mulţumire, dascălii au oftat prelung, uşuraţi iar boierii mari şi mici veniţi să vadă cu

ochii lor cele ce se înfăptuiau aici, la Socola, s-au frământat în jilţuri şi întorcându-şi bărbile frumos pieptănate una către alta şi-au mărturisit fără grai, mijindu-şi doar ochii, uimirea de care erau cuprinşi. Păreau să-şi spună bărbile acelea, unele negre şi lucioase, altele încărunţite: „cum se poate ca prichindeii ceştia să-şi amintească toate câte scrie la evanghelie şi psaltire; de unde şi până unde au dobândit ei atâtea elemente de loghică şi morală; cum de se joacă ei pe degete cu istoria şi geografia, aşa cum ne jucăm noi boierii cu boabele de chiparos de la metanii?”

Uimirea evgheniţilor fu şi mai mare când dascălul Enache Alboteanu a pornit să-şi cerceteze elevii la proba de română. Ţinea pesemne descălul Enache să dovedească boierilor din jilţurile înalte, că limba românească e tot atât de frumoasă iar cuvintele-i tot atât de bogate în sensuri - dacă nu cumva chiar mai bogate decât cele greceşti, pe care dumnealor le buchisiseră în tinereţe iar acum la bătrâneţe se făleau cu ele prin saloanele Eşilor şi la curtea lui vodă Moruzi. Puse deci dascălul Enache pe unul din elevi să scrie la tablă cuvântul „sară” pe toate înţelesurile cât le cuprindea şi elevul însemnă, liniştit, fără grăbire, un fel de cimilitură (cel puţin aşa li s-a părut întru început boierilor):

Fată Sară
Eu ţi-am zis asară
Să vezi oul cum se sară.

Cercetând însă mai de aproape, boierii văzură că nu era vorba acolo de o şotie şcolărească, ci numai de o problemă de sintaxă, e drept îndestul de glumeaţă. Atunci, plin de însufleţire, vistiernicul Iordache Ruset se întoarse către mitropolit şi zise:

Deştept tare, dascălul Enache! Nici că mi-a trecut prin minte că un cuvânt de-al nostru poate spune atâtea lucruri deodată...

Ridicându-se apoi din jilţ, vistiernicul se duse în faţa mitropolitului, se plecă şi sărutându-i dreapta:

— Binecuvintează înalt prea sfinte şi iartă. Greşit-am amarnic când ziceam că n-are ce să cate şcoală românească în chiliile mănăstirii Socola.

Veniamin simţi un val de bucurie încălzindu-i inima, dădu să răspundă, dar nu avu vreme. În preajma sa boierii se buluciseră şi grăbiau, după ranguri, să-i sărute mâna, să laude cele văzute şi auzite şi să-şi ceară iertăciune pentru vorbele de hulă şi mânie rostite cu ani în urmă când se aflase că mitropolitul voieşte să facă seminar acolo unde sâlăşluiau în rugă şi smerenie maicile moldovence. Ascultându-le acum vorbele smerite şi de slavă, văzându-i cum se îmbulzesc la iertăciune şi închinare, pe chipul lui Veniamin se aşternu o umbră de milă. Cu toate că era încă tânăr (să tot fi avut treizeci şi şapte de ani) Veniamin ştia că boierii moldoveni sunt mereu aceiaşi, că nimic şi nimeni nu le poate preface firea: azi miere şi lapte, mâine hulă şi venin.

„Tot boierii aceştia - gândi Veniamin - s-au dus odinioară cu pâră la Domn şi au strigat împotrivă-mi... Ce păcat săvârşiam oare că luam de-aici, de lângă oraş, nişte călugăriţe şi în locul lor puneam odrasle de preoţi şi de târgoveţi nevoiaşi, ca să înveţe carte românească? Iar cela care striga mai tare nu era chiar vistiernicul Ruset, care azi se zmereşte cel mai adânc? Nu vărsa el lacrimi prefăcute la poala caftanului domnesc? Nu el striga că se face mare nelegiuire trimiţându-se maicile să trăiască în pădurile întunecate ale munţilor, alături de schivnici şi de sălbătăciunile pământului?”

Ceea ce nu spuneau boierii era jalea care îi cuprinsese că aveau să înceteze şi petrecerile vesele de pe pajiştea zmălţuită din jurul mănăstirii, ca şi acele prelungite şi păcătoase imperecheri din chiliile cu miros de busuioc şi tămâie. ale tinerelor ucenice. Merseseră atât de departe boierii, că la o sărbătoare împărătească, după slujba liturghiei, înfruntaseră pe mitropolit că îşi trădează cinul boieresc din care se trăgea dându-se de partea norodului;

că miluieşte numai pre cei de jos şi în nevoie; că ajută cu pungi de bani şi cu burse pe fiii preoţilor zdrenţăroşi de ţară...

— Nu cumva, Prea sfintite stăpâne - se sumeţise atunci vistiernicul Iordache Ruset - aţi uitat că sunteţi mlădiţa vechii familii Boldur care a dat atâţia viteji Moldovei noastre?

— N-am uitat - îi răspunsese cu mare blândeţe Veniamin. Nu mi-am uitat strămoşii care cu arma în mână au apărat clironomia noastră. Pentru aiasta am milă de toţi răzeşii şi mazilii, pentru toate treptele de jos prin vinele căreia curge sângele neînfricaţilor moldoveni.

— Cu toate acestea -- zise tăios vistiernicul - aveţi datoria să sprijiniţi clasa noastră, nu să întindeţi mila şi ajutorul ciocoilor ca să urce peste ruina şi jalea feciorilor de boieri....

Alături de vistiernic, boierul Iordache Balş ţinu să adauge cu trufaşă mânie:

— Nu uitaţi, puternice stăpâne. că numai de boieri ţine şi fiinţa Moldovei!

Vorbele mânioase căzuseră ca o palmă pe obrajii mitropolitului. îi venea să strige sub arsura necuviinţei, că nu boierii apărau fiinţa Moldovei când pălălaia războiului şi a mizeriei se întindea pe tot cuprinsul ţării, ci dumnealor huzureau atunci prin cetăţile leşeşti ori rătăceau pe malul Bosforului. Cei care rămâneau să apere ţara era tocmai norodul: răzeşii, clăcaşii şi mazilii. Se stăpânise însă. Mustrarea venită pe buze i se stinsese acolo şi în locul ei se auzi spunând:

— Nu uitaţi, cinstiţi boieri, că sunt mitropolitul acestei ţări şi chemarea mea este să fiu părintele tuturora şi mai cu seamă al orfanilor şi săracilor.

întru târziu plângându-i pentru orbirea în care căzuseră îi certă domol:

— Socot că ar fi o nebunie să mai păstrăm fumurile boiereşti şi este chiar de râs să afle cineva că într-o ţară

mică precum este Moldova, boierimea are pretenţii atât de mari...

Zărind licărul de ură din ochii vistiernicului Ruset mitropolitul ţinuse să-i îmbuneze inima amintindu-i că toate pe acest pământ sunt pieritoare: şi averile şi rangurile; că în ziua cea de pe urmă nimic nu se alege din ele; că omul nu ia nimic cu sine în mormânt.

— Aminteşte-ţi, vistiernice, de ceea ce ne spune Iacob Pruteanu în „Sinodicul” său:

Slava, cinstea şi bogăţia Neamul mare şi boieria Cu sine să le ducă nimeni nu poate, Ci rămân în lume toate...

Şi a mai zis atunci mitropolitul: - „Da, vistiernice, fericit nu este decât omul care se învredniceşte să facă un bine în lume... Numai aceia care au clădit lăcaşuri sfinte, ori case pentru bătrâni, ori lăcaş de învăţătură pentru copii, ori spitale pentru suferinzi numai aceia au să-şi scrie numele în vecinicie”...

Trecuseră de la aceste întâmplări câţiva ani; între zidurile mănăstirei răsunau acum glasurile voioase ale şcolarilor; boierii îşi îmbunaseră patimile şi mâniile de odinioară. Se aşternuse peste toate uitarea, fără de care fiinţa omenească ar trăi în veşnică mâhnire. Cu toate acestea, Veniamin se întrebă cu strângere de inimă în vreme ce boierii îi sărută dreapta şi îl împodobesc cu laudele lor: „Să se fi aşternut cu adevărat uitarea peste toate şi peste toţi? N-au să-şi amintească mâine, aceste fiinţe atât de schimbătoare, de umilirea de azi şi n-au să lovească în mine cu mai multă sete? Iar eu însămi, eu robul lui Dumnezeu, Veniamin, uitat-am oare şi iertat-am, aşa precum se cuvine? Nu cumva iertarea de care grăiesc cărţile sfinte este încă străină inimii mele, trupului meu nevolnic şi pieritor?”

Gândind astfel, o spaimă ciudată îi cuprinde fiinţa. Cu un gest brusc îşi retrase mâna de la buzele boierilor, o înălţă peste mulţimea din sală închipuind o binecuvântare, şi ieşi cu grabă în ograda mănăstirii.

★

Când trăsura mitropolitului trecu dincolo de poarta Socolei înserarea tocmai se lăsa cu milă peste viile şi livezile uscate de arşiţă. În depărtare, dincolo de dealurile cu iarba şi frunza pălite, stăruia încă o dâră de sânge, străbătută ici colo. de câte-o mogâldeaţă de nor cenuşiu. Ion vezitiul cătă către zare, îşi făcu cruce şi zise:

— - Poate s-o îndura cel de sus şi ne-o trimite puţină ploaie!

Apoi strânse mai bine hăţurile, dădu un chiot şi caii porniră în goană.

Cu spatele răzimat de perna trăsurii, cu ochii închişi Veniamin era atent numai la clocotul din sufletul său. Purtarea boierilor îl scârbise, cu toate că în prima clipă cuvintele smerite ale vistiernicului Iordache îi înmuiaserâ inima. îl mâhnea însă mai mult constatarea că nici. el nu uitase, nici nu iertase, cu toată scurgerea anilor. Să fi fost oare Dumnezeu atât de aspru cu el încât îl zămislise numai cu slăbiciuni şi păcate?

„Este adevărat - gândeşte Veniamin - că numai ziditorul este fără de prihană, că numai el este a toate iertător. Cu toate acestea, de mic copil m-am străduit să înţeleg oamenii şi să le trec toate: greşală, răutate, asprime, chiar cruzime”...

Chipul dascălului Manole răsări atunci deodată prin faţa ochilor săi, şi Veniamin se văzu mic, un ţânc de-o şchioapă, îmbrăcat în straie ţărăneşti ca orice fiu de mazil, cu toate că tatăl său era boier mare. Dascălul Manole, cocoţat pe un scaun, cu o nuia mare în mână, îl pune să citească din bucoavnă, îl îndeamnă: „zi-i, mă, dobitocule!” dar ţâncul tace, îşi simte fălcile încleştate, o sfârşală neînţeleasă îi cuprinde toată fiinţa. Furios, dascălul Manole strigă mai tare: „ce te-ai oprit, mă boule!” şi izbeşte cu nuiaua peste mâinile şi obrazul copilului. Aşa i se întâmpla totdeauna când chiar Manole îl scotea ia tablă ori îl punea la bucoavnă. Spaima de cele ce aveau să urmeze, nuiaua care sfâşia aerul, râsul plin de răutate al dascălului, îi înnegurau

mintea, îl făceau să uite ceea ce învăţase. Ca să scape de bătaie, hotărâse împreună cu un alt copil, să fugă de la şcoală. Auzise în casa părintească despre o mănăstire pe undeva în munţii Neamţului şi despre un părinte monah Paisie, plin de învăţătură şi bunătate. Către el s-au pornit într-o noapte cei doi copii. Dar n-au ajuns la el niciodată ca să-şi afle alinarea. Jefuit de bani, dezbrăcat de straie chiar de către prietenul cu care fugise, Veniamin fu nevoit să slugărească pentru mâncare la un pădurar, cunoscând astfel de mic munca şi suferinţa, dar şi trădarea aproapelui.

Trăsura trecuse de mult peste despărţitura dintre Repedea şi Socola, iar acum se afla chiar la marginea oraşului. Trezit din gândurile lui, Veniamin văzu şiragul de bordeie scunde şi întunecate ce străjuiau laturile drumului. Ici-colo, o casă mai arătoasă, cu fereastra luminată de-o perdea albă; o ogradă cu iarba pârjolită ori o crâşmă unde, sub şopronul lat, oamenii căutau răcoare după arşiţa nesuferită a zilei.

— Minaşi bine, Ioane! grăi cu mirare mitropolitul.

— Goniră bine, înalt prea sfinte, răspunse vezitiul aruncând o privire caldă în spre cai. Mai spuse fălos: Nici că se putea altcum. Cai ţinuţi bine, ţesălaţi şi băuţi la vreme. Cât despre hrană, ce să mai vorbim! Mănâncă până le crapă burta!

Ion tăcu, ca şi cum s-ar fi ruşinat de vorbele-i îndrăzneţe. Veniamin mai lămuri totuşi ceva cu un şuierat şi înţelese că vezitiul spunea mânios:

— Nu ca amărâţii de moldoveni care fug ca potârnichile de pe la boieri că n-au niciun pumn de păpuşoi pentru cea gură!

Veniamin oftă adânc şi spuse, strângându-se mai tare în giubeaua de mătasă albă:

— Ştiu, Ioane!

Trăsura intrase acum pe la Podul Roşu şi Ion încerca cu greu să-şi taie drum prin mulţimea pestriţă care se strivea în uliţă. Scăpaţi de arsura zilei, oamenii forfoteau fără niciun rost, îşi închipuiau că se răcoresc şi că-şi dezmorţesc

oasele de toropeală. Ţiganii tuciurii li se vârau în suflet întinzându-le piepteni şi lacăte spre cumpărare; de la tarăbile casapilor, gonite cu palma, roiuri de muşte îşi luau zborul, bâzâiau prin aer şi se lăsau iarăşi pe coşurile cu fructe şi zarzavaturi ale bulgarilor ori peste tăvile cu plăcinte şi baclavale pe care turcii le purtau pe creştetul capului. Ion vezitiul se străduia din greu să-şi ţină caii la pas. Copii zdrenţăroşi şi cu ochi sângerii de boală, se zvârleau în faţa trăsurii, căutau s-o oprească, ţipau care mai de care după bani şi pomană. Câteva femei bătrâne, trenţăroase, împresurară trăsura, strigând: „milostiveşte-te, prea sfinte!” şi căutau să-i apuce cu mâini descărnate poala giubelei ca să o sărute.

în hărmălaia neobişnuită, glasul mitropolitului se auzi cu greu, parcă sfârşit: „veniţi mâine la mitropolie să vi se dea ajutoare!” Apoi cercetându-şi buzunarele largi ale giubelei şi găsind câţiva firfirici, Veniamin îi zvârli ca o ploaie binefăcătoare pe o latură a podului. Copiii se repeziră să-i culeagă. Se tăvăleau în colb, se buşeau unii pe alţii, dar Ion vezitiul izbuti să dea goană cailor şi să treacă în Uliţa Mare. Ceata cerşetorilor rămăsese în urmă. Zumzetul ei se destrăma, se subţia. Cei care priveau acum şi se închinau la trecerea mitropolitului erau oameni aşezaţi, stăpâni pe dughene ori şefi de breaslă, toţi procopsiţi şi cu bună cuviinţă. Veniamin îi cunoştea mai pe toţi... Cela gras ca un bostan ce dă să plesnească spre toamnă, e Petre Mârzi;’cela spanchiu, cu mustăţile pe oală, deşirat şi lung ca o zi de vară e Ion işlicarul, căruia anul trecut îi murise nevasta de lingoare; cela care se pleacă adânc şi-şi face cruci repezite în faţa dughenii e chiar stăpânul pităriei, Gheorghe Posmas iar cela pirpiriu, de parcă-l suflă vântul, e jupân Cerne cart vinde ciubote în dugheana de sub casele boierului Costache Paşcanu.

— „Dar bicisnicul cesta, ce fonfăne pe nas de parc-ar fi la stranã, şi se ţine în urma trăsurii, cine să fie?” - se întreabă cu nedumerire Veniamin.

Ca şi cum omul i-ar fi cetit gândul, din urmă se auzi glasul fârnâit: „Blagosloveşte prea sfinte!” şi Veniamin surise: „Trebuie să-mi închipui că e Shirica Stamate, diacul de la Divan”.

Ajuns în faţa mitropoliei, Ion vezitiul fu nevoit să oprească din nou caii. Din dughenele de sub bolţile de la intrare, ţâşniră deodată în faţa trăsurii armenii şi jidovii, negustori cu ucenicii şi calfele lor, precum şi-o ceată gălăgioasă de copii, dintre care cel mai bătăios şi neruşinat era Sofronie, băietul clucerului Pavel. Iar pe poartă, dinspre ogradă, veneau în întâmpinare lucrătorii străini, aduşi de curând pentru teascurile mitropoliei şi mulţi călugări şi diaconi în frunte cu vechilul Isaia şi Teodosie economul, toţi înalţi şi frumoşi, cu voci atât de puternice că spărgeau zidurile chiliei când îşi făceau rugăciunile, iar duminicile şi sărbătorile când cântau în strană lăsau norodul cu gura căscată. Acuma strigau toţi, cu mare bucurie către mitropolit, ca să-l firitisească pentru cele întâmplate la Socola, pentru că zvonul şi ajunsese la ei, adus chiar de Grigoraş €uza, fratele cel mic al călugărului Varlaam cu care împărţea chilia din ograda mitropoliei. Purtat pe braţele diaconilor şi fraţilor, Veniamin trecu pe sub bolta dinspre Uliţa Mare, şi se trezi lăsat, cu multă îngrijire la scara palatului. Aici fu întâmpinat de părintele Varlaam, un tânăr subţiratec şi unduios ca o trestie, care îi sărută dreapta, apoi îl luă de braţ ca să-i ajute să urce treptele.

Nu făcuse doi paşi, că Varlaam şopti:

— înalt prea sfinte, aveţi un oaspe.

— Cine este? se miră Veniamin.

— Un călător picat acum câteva ceasuri de la Petersburg, boierul Mălinescu.

— Va să zică a venit? se bucură mitropolitul şi gândi ca pentru sine: „în sfârşit, a sosit prietenul atât de dorit, pe care în tulburările din martie trecut aş fi dorit să-l am lângă mine, să mă sfătuiesc cu el, să mă lumineze, ba chiar să mă certe”.

Stăpinindu-şi emoţia, Veniamin se adresă călugărului, cu toate că ştia zădărnicia întrebării:

— L-ai ospătat cum se cuvine, Varlaame?

Iar Varlaam răspunse ca şi cum s-ar fi apărat de o învinuire nedreaptă:

— Se poate, înalt prea sfinte!

De fapt, cu Vasile Mălinescu nu se cunoscuse decât cu patru ani în urmă la mănăstirea Neamţu. Pe atunci, Veniamin era încă episcop la Roman şi hotărâse, într-n zi de mai, să facă la mănăstire pomenirea lui Ştefan, marele voevod al Moldovei. Se strânsese la prăznuire sobor de preoţi şi călugări, mare mulţime de târgoveţi şi de ţărani în haine de sărbătoare; venise chiar mitropolitul ţării, bătrânul Iacob Stamate, în preajma căruia Vasile Mălinescu se afla ca diac şi ca om de încredere. Răsfiraţi prin livezile înflorite ale mănăstirii, pe sub merii încă albiţi de floare, oamenii se cercetau între ei, căutau să-şi afle păsurile şi speranţele, împărţeau pita şi vinul din ulcică, cu dărnicie şi fără să facă deosebire, de e calic ori bogat, de e târgoveţ ori ţăran. Trecând pe lângă cetele oamenilor, ascultând zvonul vorbelor ici şi colo, Vasile Mălinescu aflase despre anume faceri de bine şi despre multe sfaturi înţelepte cu care Veniamin Costache bucura pe cei aflaţi sub grija lui păstorească. Atunci se înstăpâni în sufletul lui Mălinescu dorinţa fierbinte de a cunoaşte mai îndeaproape pe tânărul episcop de la Roman şi de a lega cu el prietenie. Chiar în timpul slujbei de prăznuire din biserica cea mare, diacul Vasile se simţise atras de chipul plăcut şi zâmbitor al lui Veniamin, închipuind o rază de soare alături de feţele mohorâte şi parcă bolnave ale celorlalţi arhierei. Seara, după toaca din turnul porţii, şi după ce zvonul clopotului se stinsese, la ora când merii din livezi şuşoteau numai ei între ei sub lumina de chihlimbar a lunii, Vasile, diacul, se trezi faţă în faţă cu episcopul Veniamin, în pridvorul larg al stăreţiei. „Ce vorbe i-aş putea spune?” - se întrebă cu teamă diacul. Dar Veniamin nici nu-l lăsă să-şi sfârşească

gândul, că începu să-i vorbească, ca şi cum l-ar fi cunoscut de o viaţă întreagă, despre ticăloşiile ce se abătuseră asupra Moldovei şi despre nevoia ca ele să fie curmate cât mai grabnic.

— „Nu se va afla oare omul care, cu bunăvoinţă şi cu răbdare să-şi plece urechea şi la zbuciumul ţării acesteia?” - încheie Veniamin.

— Cine ar putea să fie? - întrebă şoptit Vasile Mălinescu.

„ - Ce alt ajutor şi altă milostivire ne-ar bucura pe noi moldovenii, decât cele venite de la ţar - răspunse episcopul.

Stătea în picioare şi astrul nopţii îi lumina făptura, aşa că Vasile diacul putu să-l vadă ca în mijlocul zilei. Era înalt la statură, plin la trup, părul bogat, castaniu, iar ochii păreau limpezi ca apa lacurilor de munte. Erau atât de senini şi d>e transparenţi încât şi noaptea le străbăteai limpezimea albastră, cetindu-i până în adâncul sufletului.

„Va să zică, gândi Vasile diacul, acesta este episcopul pe care oamenii îl laudă şi îl binecuvântează pentru facerile sale de bine şi pentru sfaturile sale rodnice?” Şi cum episcopul între timp se aşezase pe laviţa ce împrejmuia pridvorul, diacul se aşează şi el, pornind o şoptită şi lungă vorbire, despre neamul moldovenesc, despre suferinţele lui, despre sărăcia în care se zbăteau unii şi huzurul celorlalţi, despre orbirea şi laşitatea unor boieri, despre apăsarea turcului şi lăcomia cu care smulgea ţării toată bruma de bogăţie, ca şi despre acel vânt de libertate ce începuse să sufle asupra Europei dinspre Franţa. Au amintit mai apoi şi de acele mari speranţe pe care moldovenii, ca şi popoarele subjugate din Balcani, le nutreau, că într-o bună zi îşi vor căpăta libertatea cu sprijinul Rusiei Vasile ar fi stat aşa, toată noaptea ascultând la vorbele lui Veniamin. Nu se mai sătura de glasul lui dulce şi blând şi mai ales de liniştea cu care episcopul judeca oamenii şi lucrurile. L-a fulgerat chiar gândul că un asemenea mitropolit i-ar fi trebuit Moldovei, dar se lepădă repede, cutremurat el însuşi de acest gând

mârşav, amintindu-şi eâtă milostenie avusese şi mai avea încă de la bătrânul Iacob Stamate.

Din noaptea aceea, cu toate că ea îi unise „pe viaţă” (aşa cum îi plăcea să spună şi să scrie Vasile Mălinescu) cei doi prieteni s-au văzut foarte rar. Având treburi multe la mitropolia din Iaşi, stând mai toată vremea în preajma bătrânului Iacob. Mălinescu nu avea când să se repeadă la Roman. La rândul său Veniamin Gostache îşi părăsea cu greu episcopia, se simţea mai bine în mijlocul păstoriţilor săi, socotind că are încă multe îndatoriri către ei, atât de nevoiţi la trup şi neajutaţi la minte.

în toamnă, prin noiembrie, s-a întâmplat ca Iacob Stamate să-şi cheme diacul şi să-i dea poruncă de plecare.

— Ai să pleci grabnic, Vasile, la Petersburg, ai să faci tot ce este cu putinţă să te apropii de cei mari şi ai să cercetezi de este cu putinţă o desăvârşită uşurinţă a ţării moldoveneşti.

— în ce s-ar putea face această uşurare? a întrebat Vasile.

— - Nici eu nu văd prea bine, a mărturisit mitropolitul. Poate că cei mari de-acolo să dorească a cere vreo adunare a ţărilor din jur, din Europa în care să se spună şi un cuvânt despre Moldova noastră şi scăparea ei de sub jugul turcesc.

Răspunzând dorinţei mitropolitului, Vasile Mălinescu începu să se pregătească. Nu era lucru uşor. Omul, cu toate că era tânăr, era împovărat cu familie numeroasă; avea nevastă şi două fete, iar de foarte curând Elisabeta îi dăruise şi un băiet, căruia nici numele nu i-l pusese încă. Scrise deci cu mare grabă un răvaş către Veniamin Costache cercetând dacă primeşte să fie naşul copilului nou născut şi cu ce nume ţine să-l dăruiască. Iar episcopul îi răspunse că mai devreme de o săptămână nu poate să părăsească Romanul dar că atunci are să vie neapărat la Eşi. Totodată scria că doreşte să facă botezul în biserica sfântului Ioan a fi-ertatului domn Miron Barnovschi şi că finului său îi hărăzeşte numele de Zaharia, nume uns cu dulceaţă şi amintitor de profeţi.

La jumătatea lunii decembrie a anului o mie opt sute d-oi Vasile Mălinescu, cu familia, se porni la drum. Iarna s-a întâmplat să fie aspră, cu zăpadă multă, viscolită şi aşternută gros peste ogoare şi sate. Ningea câte o săptămână. se troieneau drumurile apoi deasupra mării orbitor de albă şi nesfârşită, cerul se limpezea şi se făcea de culoarea opalului rece. De sub şuba groasă cu care era învelit, Vasile Mălinescu căta cu milă către Elisabeta şi cele fetiţe care se jeluiau că n-au să mai apuce niciodată să vadă Petersburgul. Vasile căuta o vorbă bună ori una de haz ca să dea curaj femeilor, dar el însuşi se simţea înfrigurat şi descumpănit. La unul din popase, nenorocirea se abătu asupra familiei diacului. Cele două fetiţe, Ileana şi Sofia s-au plâns că le ia cu frig şi cu căldură mare iar Elisabeta care mai alăpta încă pe Zaharia, a simţit o toropeală în toate mădularele. Cu inima friptă, Vasile Mălinescu privea neajutorat către bolnave, se frământa prin odaia scundă în care fumul acru şi înţepător răbufnea din horn izgonit de viforniţa de-afară, îngenunchia în faţa icoanei şi cu mare osârdie se ruga pentru ai săi - dar nici icoanele, nici oamenii din staniţă nu-i erau de folos. Abia la începutul lui martie au putut părăsi staniţa. Femeile slăbiseră şi se jigăriseră de atâta bolire, dar ochii le străluceau la gândul că în curând au să vadă oraşul şi suferinţele lor au să ia sfârşit.

După douăzeci de zile au ajuns, în sfârşit, la Petersburg o dată cu cele dintâi raze de soare vestitoare de primăvară. Cu toate că zăpada mai stăruia încă pe cheiuri şi pe uliţe iar apa din canaluri era plină de sloiuri, oamenii forfoteau pe cheiul Amiralităţii şi pe Nevsky şi troicele lunecau voioase în clinchet subţire de zurgălăi. Sub sărutarea plină de gingăşie a soarelui de martie poleiul de pe cupola bisericii sfântului Isac se desprindea în aburi uşori, argintii iar de pe acoperişurile caselor ţurţurii de gheaţă se topeau de durere că de-acum se stinge şi viaţa lor fericită.

Oraşul se arăta frumos şi oamenii de rând primitori şi cu sufletul vesel, dar Vasile Mălinescu nu ajunsese încă la

capătul suferinţelor, nici nu atinse, aşa cum crezuse, limanul fericirii. Peste puţine zile de la sosire, îi veni veste că mitropolitul Iacob se săvârşise din viaţă şi că boierii au pus în locul său pe Veniamin Costache. Gândul care pe el îl săgetase odinioară în pridvorul stăreţiei de la Neamţu şi pe care îl respinsese ca venit de la necuratul, se împlinea deci prin voinţa altora. Cunoscând sufletul neprihănit al lui Veniamin, diacul îşi spuse, bucurându-se: „De-acum înainte Dumnezeu se va milostivi şi asupra ticăloasei Moldove, pentru că suspinele şi rugăciunile izvorâte din sufletul curat şi smerit al lui Veniamin vor intra fără îndoială în urechile lui Savaot”. În ce-l priveşte pe el, Vasile va căuta de acum înainte cu şi mai mare râvnă să-şi ducă la îndeplinire misiunea.

Nu era însă lucru uşor. Pe măsură ce vremea trecea, Mălinescu băga de seamă că oamenii cu răspundere din Petersburg ezitau să-i dea vreun răspuns clar. Unii se prefăceau că nu înţeleg dorinţa lui, alţii îi făgăduiau să vorbească ţarului dar uitau; erau şi de aceia care îi respingeau rugările de la bun început, zicându-i că „nu a venit încă timpul”... Atunci, fostului diac i se părea că suspinele norodului moldovean îl urmăresc pretutindeni şi că vina cea mare o poartă el, care nu era în stare să înduioşeze inimile guvernanţilor. „N-am putut să fac încă nimic pentru obiectul meu cel mai iubit, care este binele patriei” - scria Vasile, mitropolitului Veniamin, adăugind cu disperare: „suspinările şi reclamaţiile locuitorilor se întăresc în urechile mele şi întrucât mă va ajuta Dumnezeu eu nu mă voi cruţa”...

Citind asemenea vorbe Veniamin se mânia şi răspundea zorindu-şi prietenul să pornească mai cu inimă la ceea ce i se ceruse. „Pentru că durerile Moldovei au sporit iar cupa amărăciunilor s-a umplut până la vânf”.

Dar toată alergătura lui Mălinescu pe la vlădici şi pe la sfetnicii împăratului se dovedeau fără folos. Şi fostul diac nemaigăsind cuvinte aspre la adresa oamenilor, învinuia

cerul: „Acuma văd, înălţate stăpâne, că Ceriul nu primeşte strigarea nenorocitei mele patrie şi păcatele norodului au făcut cerurile să fie de aramă”.

17

Ca şi cum necazurile pricinuite de nei^bânda sa nu ar fi fost de ajuns, soarta îl lovi pe Vasile cu şi mai grea neîndurare. În iunie cele două fete i-^au murit iar la numai câteva săptămâni micuţul Zaharia s-a stins şi el, mutându-şi trupşorul neprihănit într-o lume fără de întristare dar şi fără nicio rază de lumină. Gu sufletul cernit, şi cu slove sângerate scrise fostul diac prietenului şi stăpânului său de la Eşi: „Până acum arătările şi prostasiile mele la Petersburg au fost moarte, precum şi copiii mei aceia ce €-au născut în ţara voastră. Astăzi s-a săvârşit din viaţă

2 - 10Â7 şi iubitul meu şi al vostru de botez, fiu, Zaharia. Aşa mă cercetează Dumnezeu în scurtă vreme cu mulţime de scârbe”. Degeaba îşi spunea el, ca un drept credincios ce era, că toate lacrimile şi nevoile sunt date omului de către ziditorul său şi alt nu este decât a iubi mâna lui cea pedepsitoare, când cugeta mai bine la urgia căzută asupra capului său sufletul i se încrâncena şi în minte începea să-i încolţească un sâmbure de îndoială. Poate că ziditorul nici nu voise să-l încerce, pentru bunul motiv că ziditorul lumii acesteia nici nu există iar toate câte sunt scrise în cărţi despre el, nu sunt decât născociri ale oamenilor. A doua zi însă regreta amarnic gândurile acestea stârnite pasămite de diavol ca să-l pună la încercare. Atunci cădea în genunchi, bătea sute de metanii, lovindu-şi fruntea de treapta altarului şi îşi pedepsea trupul, lipsindu-l zile întregi de hrană. Oraşul nu-i mai plăcea. Prea îi amintea de înfrângerile sale diplomatice ca şi de nenorocirile familiare. Hotărî deci să-şi ia nevasta şi să se mute undeva la ţară, la sute de verste de Petersburg, să trăiască acolo amândoi, uitaţi de oameni şi ocoliţi de rele. Ce rost mai avea să râmână aici, dacă slujba cu care fusese încredinţat n-o mai putea meteharisi cu folos şi dacă arătările lui pentru

uşurarea soartei moldovenilor asupriţi rărnîneau fără de răspuns. Scrise mitropolitului Veniamin despre hotărârea ce luase însă acesta îl îndemnă să rămână la Petersburg, să-şi învingă durerile şi să-şi ducă mai departe lucrările începute pe lângă sfetnicii ţarului. Aşa se face că Vasile Mălinescu a rămas cu slujba în oraşul de pe malul Nevei. închiriase însă o căsuţă dincolo de Peterhof, la malul Golfului Finic, unde îşi trecea după-amiezile sădind flori şi hultuind pomi; cetind cărţi şi trimiţând rapoarte la Eşi despre cele vorbite în cursul dimineţii cu oamenii care urmau să scape Moldova de sub asuprirea ismailiteanului. Şi au trecut în acest fel zile şi luni şi chiar ani, patru la număr.

S-a întâmplat ca în luna martie, a acestui an, una mie opt sute şase, ţăranii din Moldova să nu mai iasă pe moşiile boierilor, nici să mai calce pe la curţile lor pentru a împlini cele douăsprezece zile de muncă, ori aşa-zisul „boieresc". Geaba a fost truda pârcâlabilor întru a lumina pe ţărani cu vorba; geaba strigătele zapciilor şi pistoalele arnăuţilor, ţăranii nu voiau să ştie nici de frică nici de vorbă bună. Rupeau cămeşile de pe ei ca să li se vad? trupul costeliv, sfrijit, îmbătrânit de muncă grea, de bătaie şi de nemâncare; strigau cu puţinul glas care le mai rămăsese că s-au săturat de viaţa asta amară şi că mai bine îşi lasă ţara şi trec peste hotară decât să se stingă aşa, cu zile, pe moşia boierului. Cei mai tineri, o şi porniseră pe potecile tăinuite ale munţilor către ţara ungurească; alţii, mai vârstnici şi mai copţi la minte s-au înfundat prin pădurile întunecate, ducând cu ei bruma de avere ce mai aveau, o vacă ori câteva oi, dornice şi ele de o iarbă grasă. Auzind despre acestea toate, boierii din Eşi s-au dus cui plângere mare la vodă Moruzi, zicându-i că dacă lucrarea pământului nu se face, aşa după cum fusese statornicită şi bucate de pe moşie n-are să se strângă, atunce n-au să aibă mâncare nici ei boierii, dar nici ţara. Lăsau pe vodă să înţeleagă că cel mai păgubit are să fie însuşi domnul Moldovei, care din truda ţării îşi plătea datoriile către Poartă, din ea răsplătea

cu daruri pe trimişii sultanului şi tot din truda ţării strângea bani albi pentru acele zile negre ale surghiunului, care, orice ar face un voevod, tot au să vină odată şi-odată. înspăimântat peste măsură, Moruzi îşi adună divanul şi hotărî ca însuşi mitropolitul ţării să liniştească satele şi să întoarcă pe ţărani la ogoarele boierului.

Cu toate că inima bună a lui Veniamin se revoltase adesea auzind de chinurile la care era supus norodul, cu toate că înţelepciunea îi spunea că în silnicie nu se poate face nicio lucrare nici chiar aceea a pământului, mitropolitul îşi dădu seama că vodă n-are să dea înapoi la jelaniile divăniţilor şi că ţăranii au să fie şi mai năpăstuiţide nu-i vor da ascultare. Ar fi vrut cu toate acestea Veniamin să se sfătuiască cu cineva, cu un suflet care să-i fie apropiat, dar căutând bine în preajma sa nu vedea pe nimeni. Să-l întrebe pe fratele său vornicul Negel ori pe boierul Canta ruda lui dinspre mamă, nu i-ar fi fost de nicio folosinţă: amândoi îşi iubeau prea mult cinul din care făceau parte şi nu aveau să recunoască nici măcar o frântură de dreptate ţăranilor.

Să-l înfrunte singur el pe vodă Moruzi iarăşi nu-l îndemna inima. Cu toate că domnul era grec, străin de neamul acesta moldovenesc, Moruzi ajutase cu trei ani în urmă pe mitropolit să facă un lăcaş de învăţătură românească la Socola, nesocotind împotrivirea boierilor. Avea multe păcate şi lipsuri acest domnitor, era iubitor de averi şi mult hrăpăreţ dar Veniamin trebuie să recunoască că atunci când vorbea despre nevoia de învăţătură a norodului, ţi-era mai mare plăcerea să-l auzi zicând: „nu prin ziduri tari, nici prin bogăţie au fost oraşele puternice, ci prin ştiinţă. Pentru aceasta m-oi strădui şi eu să semăn cuvântul ca griul”. Cum să facă însă ca balanţa judecăţii lui să nu apese numai pe umerii norodului? aceasta era întrebarea pe care Veniamin şi-o pusese zi şi noapte. Dacă Vasile Mălinescu ar fi fost lângă el, la Eşi, atunci ar fi avut cu cine să tăinuiască şi să hotărască. Dar prietenul era departe şi oricâtă grabă ar fi pus sfatul său tot ar fi venit prea târziu. Se hotărî să-i scrie

totuşi, despre dihonia dintre ţărani şi boieri iar până una alta, pentru ca să câştige timp, dădu o pastorală către toţi preoţii Moldovei cerindu-le să citească în biserici molitvele sfântului Vasile cele apărătoare omului de toate lucrările diavoleşti, printre care şi duhul răzvrătirii. Prin mai, cu toate rugile ferbinţi ale preoţilor, cu toată aghiasma vărsată din belşug peste capetele ţăranilor pentru a îndepărta din inimile lor sâmburele răutăţii, lucrările pământurilor boiereşti stăteau în suferinţă iar oamenii, cei cu braţe bune de muncă, urmau să sălăşluiască prin păduri ori prin peşterile oarbe ale munţilor. Atunci, recunoscând zădărnicia încercării sale, Veniamin îşi puse şi el semnătura pe „urbarul” domnesc prin care se apăsa grumazul ţăranului cu o povară şi mai grea. Teama lui Veniamin se adeverise. Cu toate că „boierescul” rămânea acelaşi, de douăsprezece zile, nartul ce trebuia împlinit era aşa de mare că acum îi trebuiau omului patruzeci de zile, să-l împlinească.

„Iată-mă-s nevoit - se văicărea şi se judeca în gând Veniamin Costache, să-mi pun şi eu semnătura pe usa urbar blestemat, aducând alte nevoi şi-alte lacrimi norodului”. Şi gândind astfel, se simţea cuprins de mare ruşine..

mai ales când auzea pe oameni numindu-l încă „ocrotitorul săracului şi al obiditului”.

Oa ruşinarea să-i fie şi mai aspră, tot atuncea, în mai, veni şi răspunsul prietenului Mălinescu. „Socot - scria cu litere migălite, fostul diac - că decât să cetiţi ţăranilor molitve şi să-i afumaţi cu tămâie, mai bine ai da prea sfinţia ta pilda cea bună, îmbunătăţind soarta clăcaşilor de pe toate moşiile mănăstireşti”...

Cuvintele prietenului s-au înfipt ca nişte cuie încinse în inima lui Veniamin. Îi era seârbă de sine însăşi; îi era silă că cu toată glagoria din capul său nu fusese singur în stare să găsească drumul cel adevărat în pricina dintre ţărani şi boieri. Avea mitropolia moşii destule, danii făcute de voevozi şi de boieri cucernici iar pe moşiile întinse furnicau cu miile clăcaşii şi ţiganii. Avea moşii la Prisecani pe valea

Noţii şi la Tălpeni în ţinutul Dorohoiului; erau apoi moşiile de la Rotari şi Prisecani dăruite de Iacob Stamate şi Văcoteştii făcuţi danie de către Pascal feciorul lui Corlat uricarul. Mai erau şi ocinile de la Pistreşti din ţinutul Vasluiului şi pământurile de la Vlădeni de lângă oraşul Eşului şi încă multe altele pe care Veniamin nu le văzuse şi nici nu se interesase de ele niciodată. Să facă numai un semn cu mâna, să dea numai o strigare către vechilii şi economii mitropoliei şi soarta obidită a clăcaşilor s-ar lumina, iar numele său ar fi pomenit în veşnicie, aşa cum scrie la „Sinodicul” lui Iacob Pruteanu:

Numai acela-i fericit
Carele s-au învrednicit
De au făcut vreun bine în lume...

Dar cu toate că zilele şi le petrecea în întrebări chinuitoare iar noaptea veghea şi se ruga, Veniamin nu făcuse mcă gestul care să-i potolească arşiţa din suflet. Fără să şi-o mărturisească, se temea de ura boierilor; ştia că punându-se împotriva lor nu-i rămânea alta decât să se retragă la o mănăstire, la Neamţu ori la Slatina, oriunde ar fi dorit-o; poate că el însuşi nu se ridicase cu inima şi cugetul peste aşezările vremii în care domnul, boierii şi biserica împărţeau totul şi se înstăpâneau peste tot.

Şi iată că deodată, când deznădejdea îi era mai mare, prietenul drag sosise în Eşi, înfruntând depărtările, avea să-l întrebe ce chibzuise, şi ce înfăptuise, iar el, Veniamin, nu găsea vorbe să-i răspundă, nici măcar să se apere.

Părintele Varlaam puse pe măsuţa joasă tablaua cu cafele apoi se retrase de-a-ndaratele, cu paşi uşori, ca o umbră. Aşezaţi pe divanul lat, acoperit cu mătase groasă vărgată în verde şi alb, Vasile Mălinescu îşi încredinţează lui Veniamin toate încercările prin care a trecut în cei patru ani de la despărţire. Multe dintre ele lui Veniamin îi sunt cunoscute din epistolele pe care le primise; altele aveau nevoie de adăugiri, dar mai erau şi întâmplări pe care condeiul, în fuga lui, uitase să le însemne pe hârtie. Prefăcându-se că

vrea să ştie cât mai multe, Veniamin căuta de fapt să ocolească ori măcar să întârzie întrebarea de care se temea şi căreia urma să-i facă faţă. Totuşi întrebarea fu pusă, nu se ştie cum, poate legată de povestirea drumului său de întoarcere prin satele moldoveneşti, care i se păruseră lui Mălinescu mai tăcute, mai părăsite de oameni, mai sărace.

— Nici nu se poate altcum - grăi Mălinescu. Ştie lumea toată că sub domniile lui Moruzi s-au abătut asupra Tării Româneşti numai rele: ciumă, foamete, şi nici norii de lăcuste nu au lipsit...

— Ştiu şi eu, prietene! - spuse Veniamin.

— Stau şi mă întreb, sfinte stăpâne, dacă domnul şi-o fi schimbat firea ori face şi astăzi când urgia e mare, tot cum a făcut odată în Ţara Românească, în vremuri asemuitoare? Aflat-ai oare că a strâns atunci toate bucatele ce se găseau prin sate şi le-a dus în jicniţele palatului său de la Bucureşti, ca să le vândă pe galbeni şi icusari, la preţ îndoit celora ce aveau de unde să plătească? Nevolnicii şi săracii din târg, şi ţăranii alături de ei, pentru că nu aveau bani, au mâncat ghindă ca porcii ori coajă de copac, ba şi alte scârnăvii!

— Doamne fereşte! îngâimâ Veniamin şi-şi făcu scurt o cruce. Apoi moale: Socot că în Moldova noastră n-are să fie tot aşa.

În clipa aceasta, de pe buzele lui Mălinescu căzu şi spăimântătoarea întrebare:

— Ce a făcut oare, sfântul părinte, ca să apere norodul de asemenea scârbavnice întreprinderi?

O linişte grea se aşternu în odaie. Amuţiră toate deodată şi vocile oamenilor şi bătăile largi ale ornicului spânzurat pe perete şi piuitul puilor de găină din ogradă; chiar şi narcisele din căldăruşa de aramă bătută şi-au oprit suflul în aşteptarea celor ce aveau să urmeze.

— Eu - zise cu greu, întru târziu, Veniamin - eu am pus să se citească rugăciuni în biserici...

— Şi aţi semnat urbarul păcătos al lui Moruzi? curmă tăios Mălinescu vorbele frânte ale mitropolitului.

Acesta se apără slab:

— Ce era să fac? Ne apropiam de ziua sfinţilor Petru şi Pavel, grânele dădeau în pârg, muncile ar fi trebuit să fie în toi, dar nimeni nu ieşea la câmp. Boierii se jăluiau că dacă lucrarea pământului e pierdută atunci n-o să aibă nici ţara ce să mănânce...

— Ţara n-o să mănânce nici aşa - zise Mălinescu.

îşi întregi apoi tare gândul:

— Numai boierii au fost pe orice vreme îndestulaţi. S-ar cuveni, să chibzuiască boierii nu numai la folosul lor, ci şi la bunul trai al norodului...

Mălinescu privi deodată drept în ochii lui Veniamin şi întrebă:

— E cu putinţă să se îndrepte lucrarea pământului numai cu sila întru împlinirea celor douăsprezece zile? Eu, amfivolo...

(„Ar trebui să zică: «eu mă îndoiesc», gândi repede Veniamin. Are dreptate dascălul Enache când susţine că bătrfnii au datorinţa să se dezbare, ei şi copiii lor, de toate cuvintele streine”.)

Veniamin se trezi spunând însă tare:

— Şi eu mă amfivolo, Vasile, dară socot, aşa cum am mai zis, că bucatele nu se cade să putrezească pe câmp şi de hrană este nevoie în ţara toată.

De, de hrană are nevoie tot omul. Vorba este: cine se.înfruptă din bucate şi cine zgâieşte numai ochii. Ca un păstor ce eşti şi părinte iubitor de fiii săi, s-ar cuveni să cercetezi mai bine împrejur, fără patimă şi fără procopolipsire.

(Auzind cuvântul „procopolipsire” Veniamin gândeşte: „încă o vorbă ce nu-şi mai are noimă. S-ar potrivi mai bine: fără părtinire”! Cum însă Mălinescu îşi urma şirul vorbirii, Veniamin se întoarse spre el cu şi mai sporită atenţie.)

— Să cercetezi, sfinţia ta, şi starea ţăranilor şi a boierilor; să guşti şi din masa unora şi din masa altora. Atunci ai să vezi că ţăranii şi copiii lor mănâncă numai mămăligă sacă şi

uscată. Mâncat-au ei vreodată pâne de grâu? Nici că îi ştiu gustul.

Citind în ochii lui Veniamin lăcomia cu care îi soarbe vorbele, Mălinescu urmă:

— Eu ştiu ticăloşia ţăranilor noştri. Am intrat prin casele lor, i-am văzut pe la iarmaroace vânzându-şi, cu ochii şiroind lacrimi amare, cel de pe urmă boulean din gospodărie. Inima mi se rupea atunci de jale şi de-aş fi avut o fărâmă de avere aş fi cumpărat toate vitele din iarmaroc, să le împart celor în lipsă, să nu rămână niciun ţăran fără o vacă şi o pereche de boi. Se tânguie astăzi boierul că ţăranii nu mai vor să împlinească munca? Pentru ce nu se jeluia şi ieri când îi silia cu zapciii a le semăna pământurile; când tot cu biciul zapciului îi izgonea de pe o moşie pe alta, socotind că mai cu folos este să păşuneze dobitoacele pe moşiile lor decât a se hrăni ţăranii de pe ele? Pentru ce? Răspunde-mi?

Chipul lui Mălinescu se întunecase, ochii îi străluceau, glasul îi tremura de mânie. îşi duse mâna la gât: simţea că o gheară haină îl apucă de beregată şi îl strânge tare. îngrozit, Veniamin sări de pe divan, şi sună din clopoţelul de argint. într-o clipită, părintele Varlaam intră în odaie...

— Repede, Varlaame! Adă apă rece şi niscaiva oţet cu arome!

Părintele Varlaam plecă în grabă. Când s-a întors cu şipul de oţet de trandafiri şi cu carafa cu apă proaspătă, Mălinescu era întins de-a lungul divanului, cu ochii stecliţi în tavan, iar Veniamin îi zdrobea mâinile în ale sale, încălzindu-i-le. Părintele Varlaam l-a frecat cu oţet pe la tâmple şi pe la încheieturi şi i-a strecurat printre buze apă rece, picătură cu picătură. Mălinescu îşi revenise. Strânsura din beregată cedase. Acum, gândea: „Doftorul de la Fetersburg a avut dreptate. Nu am voie să mă necăjesc, nici să-mi ies din fire. Dar cum să stai liniştit când vezi că cel mai bun prieten nu te înţelege”. Se înşela amarnic. Veniamin îl înţelesese. Ştia însă că astăzi nu mai era nimic de făcut pentru ţăranii obidiţi. Mâine, poate! Dar cine să

ştie mai dinainte care sunt hotărârile ziditorului şi ce aduce ziua de mâine? Privindu-şi prietenul îl întrebă plin de nelinişte:

— Te simţi mai bine?

— Amu a trecut, răspunse acesta.

— Amu, sunt şi eu gata - zise părintele Varlaam.

Se ridică de lângă bolnav, îşi strânse pe tablaua de argint şipurile cu arome, carafa de apă şi ceştile de cafea, apoi se retrase după obiceiul său, cu paşi uşori, de pisică.

— La noapte rămâi aici, propuse Veniamin.

(Ar fi vrut să adauge, dar emoţia îi stinse cuvintele: „amu că ţi-am auzit glasul, că îţi ştiu făptura omenească în Eşi, n-aş vrea să te pierd din nou. Avem atâtea să ne spunem, mai ales în pricina asta dintre boieri şi ţărani”.)

Îi ghicise oare gândul? II auzi pe Mălinescu spunând dintre pernele divanului, cu glas moale:

— Nu pot rămâne... Am tras la casa lui Dinu Negruţi şi i-am făgăduit să ne trecem seara aceasta împreună. Dar în dihonia dintre ţărani şi boieri...

— Taci! Pentru bunul Dumnezeu! îi curmă Veniamin vorba.

— Ţiu totuşi să ştii care îmi este gândul: dacă nu vor să dea ţăranilor câte o bucată de loc din moşiile lor unde pururea, fără strămutare să se hrănească, apoi să facă măcar după rânduiala nemţilor, să le dea în arendă cu vade de ani sau cu zile de plată.

Veniamin se uimi:

— De unde au să plătească ţăranii noştri arenda? Tu însăţi ziceai că sunt săraci şi nici dobitoace de muncă nu au.

— E de datorinţa boierilor să le dea ajutor cu vite şi cu cele trebuincioase, ca să-i aducă în starea de buni gospodari.

— Care este boierul gata s-o facă?

— Acela care va avea inimă şi cap. Acela care are atâta minte încât să poată vedea că îndurarea pe care el o face ţăranului este ca ploaia ce se adună din aburii pământului şi se întoarce iarăşi asupra lui cu rodire.

Vorbea liniştit; se simţea bine, strânsoarea de adineaoră trecuse ca un vis urât; de n-ar fi trebuit să plece ar fi vorbit ore în şir. Se ridică dintre perne, se smeri în faţa lui Veniamin, îşi ceru iertare pentru spaima ce-i pricinuise, şi-i zise, pentru că nu voia să treacă de pragul acestei odăi fără a-şi dezveli gândurile toate:

— Ar fi bine să se deschidă un drum legiuit şi pentru ţărani. Boierii noştri au uitat, ori poate n-au ştiut-o niciodată, că revoluţia se cuibăreşte numai în inimile celora care n-au drum legiuit de a-şi arăta ahturile şi necazurile.

Mălinescu sărută dreapta preasfinţiei sale, care sărutându-l pe amândoi obrajii, zise:

— Pe mâine, prietene, şi Dumnezeu să fie cu tine!

Când Veniamin a trecut în sala de mâncare, singur şi abătut, Varlaam tocmai aşternuse pe masă farfuriile şi paharele şi o carafă pântecoasă cu vin gălbui din viile blagoslovite de la Bucium. Se miră tare părintele Varlaam că oaspetele plecase, văzu şi întristarea de pe chipul mitropolitului, dar nu puse nicio întrebare. Aşa era părintele Varlaam. Cu toate că se trăgea din spiţa Cuzeştilor de la Bărboşii din Fâlciu, era mai smerit şi mai ascultător decât toţi ucenicii care trăiau în chiliile din preajma biserifcii Sf. Gheorghe. N-ar fi răspuns niciodată de nu-l întrebai de două ori; nu se amesteca în vorba altora, cu toate că ar fi avut şi el câte ceva de spus (că era cetit şi isteţ la minte chiar la vârsta lui fragedă de optsprezece ani) n-ar fi dat sfaturi şi îndreptări decât la mare trebuinţă şi numai de era îmboldit. îşi iubea însă stăpânul şi-i era credincios ca un câine. Aşişderea îşi iubea frăţiorul cel mic, cu care-şi împărţea chilia, şi s-ar fi lipsit pe sine de hrană şi de toate bunătăţile lumeşti pentru a-l vedea pe Grigore urcând treptele măririi.

— E gata masa, Varlaame? întreba Veniamin, cu toate că n-avea nicio poftă de mâncare!

— Gata, înalt prea sfinte!

Varlaam puse pe masă un castron din care aburea un borş de bureţi uscaţi şi verdeţuri multe; mai aduse şi o pâine

rumenită, caldă, abia scoasă de la cuptor, precum şi o farfurie cu iahnie de fasole. Cu toate că postul Sfântului Petre se isprăvise în ajun iar astăzi era sărbătoare, Veniamin nu voia să mănânce frupt de carne ori de peşte. Aşa îşi chinuia scârbavnicul trup, din martie, de când cu răzmeriţa moldovenilor clăcaşi cărora el nu ştiuse cum să le aline necazurile. Numai duminica ori la o sărbătoare, cum este aceea de astăzi, lua şi câteva înghiţituri de vin, zicându-şi că la asemenea zile, tot omul, chiar cel mai calic e în stare să-şi plătească un strop de băutură. Prin fereastra deschisă venea dinspre ogradă o adiere răcoroasă aducând pe ea o miroaznă dulceagă de iasomie iar pe cerul deodată smolit lumini palide şi scurte se aprindeau, apoi se stingeau îndepărtate.

— Are să ploaie la noapte, Varlaame!

— Are să ploaie, înalt prea sfinte!

Asta a fost toată vorbirea. Varlaam se ţinea în preajma mitropolitului, mişcându-se uşor, căutând să-i ghicească dorinţele. Dar în seara aceasta Veniamin nu dorea nimic, nici măcar mâncarea. Luă totuşi cuţitul, făcu cu el peste pâine semnul crucii, îşi tăie o felie potrivit de groasă; pe urmă scoase din castron şi două linguri de borş. Din farfurie se răspândi pe dată un amiros de grădină şi de pământ reavăn de pădure. Veniamin gustă o lingură, o puse jos cu un gest obosit şi zise călugărului care îi adăsta atent poruncile.

— Am isprăvit, Varlaame!

— Aşa repede, înalt prea sfinte? întrebă uimit călugărul.

Veniamin răspunse cu glas domol:

— Poate că am mâncat prea mult azi-dimineaţă.

Ştia însă că nu mâncase nimic până acum. îşi petrecuse cea mai mare parte din zi ascultând răspunsurile micilor seminarişti de la Socola, iar către seară sorbise doară o cafea în tovărăşia prietenului Mălinescu. Acum se aşezase la masă amăgindu-se că poate foamea arp să vie mâncând. Îl ademenise şi miroazna borşului şi pâinea rumenită bine.

Când o tăiase însă, i s-a părut că aude un glas cunoscut zicându-i: „Cercetează... gustă şi din masa ţăranilor şi din aceea a boierilor. Ai să vezi că unii mănâncă numai mămăligă seacă şi uscată şi pâinea de grâu nu o văd niciodată”. Atunci a simţit mustrarea că în vreme ce el mănâncă pâine de grâu, norodul moldovean nici nu ştie cum arată; că prin sate ţăranii mănâncă poate ghindă şi coji de copac ori se culcă sleiţi de foame. După ce cu o cruce a adus mulţumită domnului că faţă de el se arătase totdeauna îndurător, Veniiamin s-a ridicat de la masă:

— Poţi strânge, Varlaame, şi vezi nu uita fereastra deschisă.

Veniamin trecu în camera sa de lucru. Acolo, pe o masă lungă zăceau filele asupra cărora el străduia de luni de zile pentru a potrivi în slove româneşti „Cele şapte taine”... începuse şi o altă traducţie „Funia întreită” în a cărei prefaţă ar fi vrut să-şi povestească întâmplările vieţii, dar lucrul nu sporea pentru că fiecare zi venea cu necazurile ei şi-l alunga spre alte îndeletniciri. „La ce bun m-am străduit să măresc tipografia din curtea mitropoliei, să adaug încă două teascuri la cele două pe care le-am găsit la venirea mea; să mă plec şi să mă umilesc pe lângă Moruzi ca să dea scuteli şi patente maeştrilor tipografi pe care i-am adus din ţara leşească, la ce bun toate, dacă nu sunt în stare să lucrez aşa cum îmi cere inima?” Aşa se certase cu străşnicie Veniamin chiar în ajun, văzând că nu este în stare să-şi arunce măcar privirea pe traducerea „Evangheliilor lui Teofilact, episcopul Bulgariei” ce-i fusese adusă de la Neamţu de către ostenitorii ei, călugării prea învăţaţi Gherontie şi Grigore. Se prefirau mâhniţi de câteva săptămâni cei doi călugări prin chiliile mitropoliei aşteptând răspunsul lui Veniamin, şi nu le era cu priinţă nici dumicatul de pâine, nici înghiţitura de vin cât nu aveau să se lămurească dacă preasfinţitul încuviinţează ori nu tipărirea trudei lor de ani şi ani.

Veniamin n-are să citească însă nici în noaptea asta O greutate ciudată îl apasă pe inimă şi în preajmă-i, din lucruri şi din aer, pândeşte pare-se ceva, ca o ameninţare.

N-are curajul să se apropie de masa de lucru, dar îi este şi teamă să sufle în luminările care sfârâie cald în sfeşnicile de argint masiv. Ostenit se târăşte până la divan, se lungeşte pe el, aşa cum este îmbrăcat, şi ca şi cum ar vrea să alunge de dinaintea ochilor vedeniile ce au să vie, şi-i acoperă cu mâinile. Afară s-a stârnit furtuna. Gem cercevelele la fereastră ca nişte oameni chinuiţi; castanii pălmuiţi se vaită de durere şi deodată, pâlpâiala ofticoasă a felinarului din ogradă, se stinse sub furia stihiilor dezlănţuite... Atunci aduse de vânt, asemenea bietelor frunze sfâşiate imagini vechi venite de la mare depărtare zdrobesc slaba barieră a mâinilor şi se perindă prin faţa ochilor lui Veniamin. I se înfăţişează mai întâi casa copilăriei de la Roşieştii din lunca Prutului, cu odăile scunde, spoite în alb; cu fereştile vesele din care zâmbeau iarna muşcate şi cerceluşi; cu crivatul înalt şi moale în care el se cufunda noaptea într-un somn adânc şi fără vise. Pe urmă se vede luat pe sus de către slugi, zvârlit într-o haraba largă cu coviltir, peste perne şi prostire, peste scoarţe împăturite şi coşuri cu obiecte şi merinde. Aude pe maică-sa Maria, bocindu-se că e silită an de an să-şi părăsească gospodăria şi să ia drumul mănăstirilor, trăind din mila monahilor de la Secul ori de la Suceava. Lângă maică-sa, Costache Boldur, taică-sau, strigă la slugi să cerceteze bine preste tot locul, în pimniţe, în poduri, în cămări, să nu uite nescaiva bucate ori vreun polobocel cu vin să cadă pe mâinile spahiilor turci ca să se-nfrupte din ele după pofta inimii. „Nu lăsaţi nimic, bre - îşi îndeamnă boierul Costache slugile - că turcul nu lasă nimic nejefuit şi nespurcat decât numai ceriul până la care nu se poate-ntinde!” Vede apoi şcoala grecească de la Trei Erarhi şi pe dascălul Manole rânjind şi învârtind nuiaua prin aer; aude ţipetele înfricoşate ale şcolarilor bătuţi la falangă şi desluşeşte că cel care ţipă mai sfâşietor este chiar el,

Veniamin... Zăreşte pe urmă un sat cu case cunoscute, dar nu ştie ce sat anume este şi o apă mare iar la malul apei şade un ţărinar, care-l lămureşte că se află la apa Şiretului şi că satul se cheamă Volintireşti. îl aude pe ţărinar uimindu-se de jalnica stare în care se află şi întrebându-l cum de se face că umblă atât de golaş, iar el, copilul cu vocea întretăiată de sughiţuri şi plânset îi povesteşte că fugise de la şcoală şi se ducea spre mănăstirea Neamţului la monahul Paisie, dar peste noapte tovarăşul său de drum îi furase straiele şi puţinii bani pe care îi avea asupra lui. Atunci ţărinarul îi spuse să nu mai bocească, îl ia de mână şi îl duce la casa lui unde-i dă un mintean pentru trup şi nişte opinci rupte să^şi încalţe picioarele. Vede şi o femeie, pe nevasta ţărinarului, uscăţivă, crescută peste măsură ca o buruiană rea sub soare. Ai fi zis că ziua toată îi tună şi fulgeră şi nimeni, mai ales copilul, nu-i intra în voie. îl pornea însă în miez de noapte, toamna, pe ogoarele oamenilor ca să le fure păpuşoiul, iar ziua îi zdrobea mânuţele neîndemânatece când ajuta la topitul cânepii. într-o dimineaţă de iarnă l-a gonit gol şi desculţ cum era, de la coliba ei şi Veniamin se vede colindând uliţele satului, înotând printre nămeţi, cu lacrimile curgându-i şuroaie. S-a îndurat de el preotul satului, l-a primit în casă, la căldură, i-a dat suman nou şi opincuţe iar pentru că băiatul ştia pe de rost câteva tropare şi condace de închinăciune, l-a făcut dascăl la biserică. Preotul ducea o viaţă cuviincioasă, avea suflet milostiv, avea şi ceva învăţătură. îi spunea copilului că trufia, lăcomia şi goana după averi sunt venite de la diavol, că omul se naşte gol şi plângând; că toate pe pământ sunt doară deşărtăciuni. îi sună deodată la ureche glasul preotului: „şi slava şi bogăţia, băietuz, tatii, sunt amăgitoare, schimbate şi trecătoare, ca iarba şi ca florile, şi tot ceea ce pohteşte omul cât vieţueşte tot deşărtăciune este. Că bogăţia în ceas de moarte nu-i foloseşte la nimic, nici s-a văzut om pe care cinstea pământească să-l izbăvească de moarte. De-aceia, fiule, să-ţi zici totdeauna:

„Aşa cum am venit pre pământ gol şi jelind, tot astfel am să ies din viată, gol şi cu mare jale plângând”... Cu toate că nu le-a căutat, nici n-a gonit după ele, slava şi cinstirea au venit singure la Veniamin.

Şi deodată o cutremurătoare icoană i se arătă ochilor. Sub ploaia cernută mărunt ca printr-o sită se vede un iarmaroc de ţară, cu mult norod în el. Oamenii trec pe lângă Veniamin aruncând. priviri goale, ca de morţi. Straiele de pe ei sunt zdrenţuite, picioarele goale, trupul uscat ca şi sufletul. Câţiva duc cu ei, legate cu o funie, câteva vite, descărnate şi nemâncate. Veniamin s-a întors din drum şi s-a luat pe urma lor. Ţăranii s-au oprit în faţa unor vătafi boiereşti şi grăiesc cu mare rugă: - „Cumpăraţi-le, boieri dumneavoastră - luaţi-le pre cât voiţi că noi nu mai avem ce să le dăm. Mai avem puţin jir da-l ţinem pentru sufletele noastre amărâte”. Atunci Veniamin se alătură unui ţăran şi-l întreabă cu mirare - „Spune-mi, bre omule, cum se cheamă iarmarocul cesta?” Şi ţăranul întorcând spre el doi ochi umflaţi de lacrimi ca două gavanoase, răspunde: „Moldova, înalt prea sfinte!”

Vorba a căzut grea, cu mare înfricoşare. Sub izbitura ei, Veniamin a sărit de pe divan şi s-a uitat spre fereastră. Afară cerul se limpezise ca peruzeaua. Visase!

Capitolul II

DASCĂLUL ENACHE ÎNTÂL-NESTE CÂTIVA TARANI DIN VRANCEA

Pe dată ce s-au sfârşit examenele iar boierii s-au reretras pe la casele lor, dascălul Enache a intrat şi el în chilie, să se cureţe şi să se răcorească. A trimis un copil să-i aducă apă rece de la fântâna din ograda mănăstirii, şina turnat o parte în lighean, pentru spălat, iar restul l-a păstrat pentru mai târziu, când are să-l bea cu o lingură de dulceaţă. În ograda, altădată plină toată de jocuri şi râsete copilăreşti, se înstăpânise tăcerea. Cei mai mulţi dintre elevi plecaseră acum câteva ceasuri, cei puţini câţi au rămas stăteau găvozdiţi pesemne la uşa cuhniei, adulmecând pofticioşi

mirosul bucatelor. „Au să plece şi ei mâine dimineaţă şi o să rămână curtea fără viaţă iar blestematul de pustiu o să se cuibărească şi-n sufletul meu”, gândeşte dascălul Enache în vreme ce-şi curăţă ciubotele şi anteriul de şiac. Fără să arate, dascălul Enache îşi iubeşte elevii ca pe propriile sale odrasle, chiar dacă uneori îi ceartă şi îi ruşinează. Niciodată însă nu i-a atins cu nuiaua, nici nu i-a bătut la falangă, nici n-a căutat să le vâre bucoavna în cap ciocănindu-le ţeasta cu trichirul. De le pune la cetire şi unele întrebări videne, preste mintea lor copilărească, aceasta n-o face din răutate, ca să-i încurce şi să-i pedepsească, ci numai ca să le încerce isteţimea gândului. El crede nezdruncinat că numai agerimea minţii îi ajută omului în_ viaţă şi că cele cetite în copilărie ori la tinereţe rămân nişte biete slove moarte de nu le-ai pătruns sensurile şi învăţătura. Mai ştie dascălul Enache şi cât de greu îi vine omului dacă nu deprinde slova încă din frageda-i copilărie. El însuşi a pătimit întru aceasta şi-a trebuit să se silească la o vârstă înaintată când alţii îşi găsesc de mult rostul în viaţă, ba au chiar nevastă şi o droaie de plozi care să le bucure casa. Se pusese atunci cu toată inima pe carte şi învăţase în doi ani cât alţii nu deprind nici în zece. Pe urmă plecase în lume, rătăcise ici-colo ca să vadă oarşe şi să cunoască oameni, stătuse şi pe la Suceava unde făcuse o şcoală apoi se lipise aici, la Eşi, unde viaţa era uşoară, nevestele isteţe şi vinul bun. Mitropolitul Iacob, care îl şi sfătuise să lase Cernăuţii, ar fi vrut să-l facă dascăl la Şcoala Domnească. Dar Enache se împotrivise, pentru că acolo - zicea el - se învaţă carte grecească, vârâtă şi aceea cu silnicie în capul copiilor.

„Drept este, dascăle, i-a zis zâmbinid mitropolitul. Acolo se învaţă cu numiri şi canoane şi cu mulţime de cuvinte, şi li se cere ucenicilor să le rostească ca papagalii, nimica ştiind ori înţelegând din cele ce învaţă. Pentru aceea unii dintre ei îmbătrânesc la gramatică cu anii”.

Se uimise Enache şi întrebând cu sfială pe mitropolit ce este de făcut întru îndreptarea acelui rău, Iacob zisese:

„Să coboare dascălii la priceperea şcolarilor ca ei să poată să-i înţeleagă; cum s-ar zice să se facă şi ei ca ucenicii, începători”.

Vorbele mitropolitului au mers la inima lui Enache, care s-a juruit ca pe tot restul zilelor ce aveau să-i rămână ca dascăl, să-şi urnească vorba nu din carte, ci din cuget pentru a da şcolarilor cât mai multe învăţături de viaţă.

Pentru că nu voise să se ducă la Şcoala Domnească, mitropolitul îl pusese la sf. Neculaie. unde învătătura se făcea în româneşte. Enache se spăimântase la început că aici viaţa are să fie grea şi neîndestulată însă Evloghie, dascălul de cântări, a ţinut să-l liniştească:

33

„Adevărat este, că aici nu-s înfruptări alese ca la şcoala cea domnească, dar nici nu se prăpădeşte omul de nemâncare şi sete. Că pe lângă leafă mai trag dascălii şi anume foloase: la vremea desitinei li se scot trei sute de stupi de la dare, iar când e la vădrărit tot le rămâne şi lor

3 - 1057 vreo patru sute de vedre cu vin, fără plată. Fără să pui şi cele o sută de oi scutite de bir la vremea goştinei!” Liniştit deci din partea hranei, dascălul Enache s-a pornit cu inimă uşoară la treabă. Iar peste câţiva ani, noul mitropolit Veniamin Costache, care auzise despre priceperea sa în pedagogie, l-a luat la Socola, atunci când a făcut seminarul, ca să înveţe carte românească pe odraslele popilor de ţară.

Gândind la cele trecute, dascălul Enache nici n-a simţit cum s-a scurs vremea. Dincolo de fereşti se lăsase noaptea, cu zăpuşală mare, cu miros de pământ încins şi cu acele fumegări plăcute din tingirile de la bucătărie. El n-are să mănânce însă la mânăstire, chiar dacă bucătarul are să-l ademenească cu plachiile sale de peşte în care crapul se scaldă în untdelemn, aşa cum zburdă în apă, cât e încă în viaţă. Astă-seară dascălul Enache are să coboare la oraş în căutarea prietenilor cu care vrea să-şi împartă, la un pahar cu vin, bucuriile de preste zi. Căci sufletul său se veselise de laudele boierilor şi de mulţumitele părinţilor, preoţi

săraci de ţară, dar mai cu osebire săltase când boieiul Dinu Negruţi, cel iubitor de carte, îl trăsese mai la o parte şi îi spusese: „Amu că mă însor, paharnice Enache, de se va milostivi Dumnezeu sfântul să am un fecior, să ştii că numai la domnia-ta am să-l dau să înveţe carte românească!” O vorbă ca asta, ieşită din gura clucerului Negruţi, îţi este îndestulare sufletului pentru zile şi ani. Că tot Eşul ştie ce creştere primise clucerul în copilăria sa, la casa lui Constantin Balş, care îl iubeşte ca şi pre fiii săi, şi l-a ajutat să răzbească în viaţă.

Mai erau şi alţi boiernaşi care îi lăudau oraţiile şi dizertaţiile şi care îl pofteau pe la casele lor să le vorbească despre metodele lui noi în pedagogie, dar dascălul Enache nu se simţea cu adevărat bine decât în casa lui Negruţi. Stăteau ore târzii de noapte vorbind despre întâmplări, unele fireşti, altele ciudate, şi despre oameni, unii veninoşi la suflet ca şărpii iar alţii buni, cum este oloiul de-l pui la rană. Aşa fusese bătrânul Herescu, unchiul lui Enache, care văzându-şi nepotul, la vârstă de treizeci de ani, în lipsă şi fără carte, l-a milostivit cu bani de învăţătură şi l-a trimis la şcoala dascălului Anton de Narki, de la Cernăuţi. La rindul său, Dinu Negruţi îşi depăna amintirile din copilăria petrecută în casa din Păţeşti a tatălui său mazilul Vasile, om împovărat cu belele şi cu patru plozi, care mai de care pofticioşi de hrană şi îndărătnic la ascultare.

Mai cu seamă, copiii cei mari, el Dinu, şi frate-său Gheorghe, umblau toată ziua brambura prin viile de pe dealurile Odobeştilor, prin livezile pline de roadă ale cuconului Stamatin şi mai cu plăcere, prin ograda îndestulată a boierului Balş, de la Ruptura. Aici i-a zărit într-o vară boierul Costache şi i-a cercetat despre carte şi despre rosturile lor în viaţă iar ei i-au răspuns cu umilinţă dar fără sfială că ei sunt dornici de învăţătură şi de chiverniseală dar că păcătoasa stare a tatălui lor, mazilul Vasile, nu le îngăduie niciuna, nici alta. Boierul Costache s-a îndurat de ei, mai ales că erau chipeşi deşi cam negricioşi

la obraz, i-a dat pe mâna vătafului să-i pună la învăţătură iar pe Dinu, ca mai mare, să-l facă cafegiu. Apoi în toamnă i-a dus la Eşi, le-a dat odaie la curte, i-a îmbrăcat cu straie noi şi i-a trimis la şcoală. Aşa a crescut Dinu, fără necazuri multe dar şi cu bucurii puţine, pentru că boierul Costache avea toane; aci se înnoura ca ziua de toamnă, aci se veselea ca ţarina arsă, după ploaie. Dar Dinu ştia să-i facă pe voie, punându-se proptă chiar la firea boierului. Îl veselea adică cu o znoavă atunci când era mânios, iar când se pornea boierul pe chef mare, cu lăutari şi mâncări grase, el îi vorbea de întâmplări triste de la ţară, cu oameni necăjiţi şi bătuţi de Dumnezeu, amintindu-i în felul acesta că omul chiar şi în bucurie trebuie să se zmerească, aşa precum scrie la cărţile sfinte.

Acestea toate şi alte multe îşi povesteau clucerul Dinu şi dascălul Enache în nopţi de iarnă, la căldura sobei, în faţa cafelelor aburind încă în filigenele cu zarfuri de argint. Pe urmă Dinu îşi ducea prietenul în săliţa de la intrare unde se găsea lada mare, de lemn, în care-şi ţinea cărţile şi calendarele, precum şi câteva scrieri încredinţate lui de spătarul Enache Gane. Scotea de-acolo o scriere mai nouă, abia ieşită de sub teascurile de la Buda, o dădea dascălului şi îl ruga să-i citească din ea, pentru că pe el vederile începuseră să-l cam părăsească. Se întorceau în odaie, se aşezau din nou pe lângă soba încinsă şi la lumina luminări, dascălul se pornea să citească cu glas apăsat, cu pauze multe, ea nu cumva prietenului să-i scape ceva din câte se povestesc acolo, minunându-se de isprăvile „Cavalerilor Lebedei” şi de câte se întî-mplaseră franţezilor la „întoarcerea lor de la Moscova”. Dar mai mult se minunau şi se înduioşau ei de soarta frumosului Arghir, cel care iubise pe frumoasa Elena, cea „cu dalba ei făptură şi mândra-i căutătură, cum e crinul prea subţire şi înalt la a sa fire”.

Aşa îi prindeau zorile argintii, nedormiţi dar fără urmă de oboseală şi-atunci abia îşi dădeau seama că soba se răcise de mult iar gerul privea prin fereşti cu ochii lui de gheaţă.

Se întâmpla uneori ea cei doi prieteni să se abată şi pe la vreo crâşmă, că deh, oamenii mari nu sunt mâţe, să stea numai lângă sobă şi nici plozi nu mai sunt ca să stea tot cu nasu-n carte. Apoi la ce-a mai pus Dumnezeu Eşii numai între dealuri şi i-a dăruit cu viţă de vie şi a blagoslăvit-o pe aceasta să crească şi să se înmulţească, precum pâinile şi peştii, dacă oamenii or lăsa vinul să se acrească în poloboace iar ei s-or pedepsi bând numai apă cu dulceaţă de rodozahăr? Şi-apoi, or fi fost ei, ieşenii nevoiţi de hrană şi de straie, dar de crâşme n-aveau lipsă. Erau şi peste drum de Hanul turcesc, şi pe la sfânta Vineri şi pe la Podul-Vechi, ba se vârâse una chiar în sufletul mitropoliei, pe uliţa mare, întru bucuria diavolului care culegea către dimineaţă din colbul drumului, pe toţi diaconii şi arhidiaconii de la biserica sfântului Gheorghe. Dar cea mai plăcută era crâşma lui Ciulei din dosul sfântului Spiridon, unde vinul se aducea de la Valea-Adâncă, iar oamenii veneau mai mult pentru ochii crâşmăriţei. Aici se adunau seara vătafi de curte şi logofeţi, negustori cu dare de mână şi oameni de la Agie, aici venea şi Gheorghe Hermeziu diacul visteriei şi Panaite Ciucă, răzeş de la ţinutul Tecuciului, intrat nu se ştie cum pe sub pielea lui Vodă Moruzi. Iar de se întâmpla să pice printre ei Velisarie, polcovnicul de la Agie şi Dinu Negruţi cu dascălul Enache, atunci se-ntindea chef mare, cu lăutari şi cu oftări de jale, că numai cu sunet de lăută şi cu vin îşi aminteşte omul că e nefericit în dragoste. Şi nu pleca nimeni din crâşmă decât în faptul dimineţii, când florile şi ierburile îşi spală obrazul cu rouă, iar ciocârlia ia locul lăutarilor obosiţi. Atunci pornea şi Dinu Negruţi spre casă, ţinând de braţ pe dascălul Enache, care-i zioea pe glasul al optulea, un cântec scornit nu se ştie când şi de cine (poate de un lăutar tuciuriu):

Lasă-ţi, nene Dinule,

Toate veseliile;
Lasă-ţi drăgănelile
Că ţi-au trecut vremile! ★

Coborând acum către oraş, dascălul Enache se întreabă cu oarecare întristare: „Să-i fi trecut cu adevărat vremile, de se însoară clucerul?” Dar tot el îşi răspunde: „Se prea poate. Altmintrele n-am auzit un om teafăr să-şi aducă nevastă în casă, numai din plăcerea de-a se lăuda că i-a adus zestre o soacră!”

Răspunsul, chiar aşa cu videnie gândit, nu-l împăca însă pe dascăl. El ştie că de azi înainte s-au sfârşit şi dulcile vegheri, în care-şi desfătau mintea şi inima citind din „Floarea Darurilor”, aşa cum s-or sfârşi şi chefurile de la Hărbălău ori de la Ciulei, întru desfătarea trupului nemernic. Astfel gândind cu mare scârbă, nici n-a simţit Enache cum a trecut pe bariera Socolei şi s-a trezit în Eşi. Iar până să-şi iasă din visare, s-a pomenit pe Uliţa Mare, căzând în braţele unui preot de ţară.

— Se vede dascăle Enache că e scris oamenilor să se-ntâlnească, aşa cum se-ntâlneşte muntele cu alt munte! Apoi citind nedumerirea din ochii lui Enache, preotul mai zise:

— Sunt popa Şerban Bălan din satul Neruja. Dar poate bezna de pe uliţă e prea adâncă, ori eu am îmbătrânit prea rău, de nu mă mai cunoşti!

Dascălul Enache se-nveseli:

— Ce să-i faci părinte, anii trec peste oameni prefăcându-i, numai necazurile lor rămân mereu neschimbate...

— Adevărat grăit-ai, dascăle Enache. Nici ale mele nu s-au schimbat şi de aceea mă vezi iarăşi bătând uliţele oraşului.

Enache îşi aminti în sfârşit că se cunoscuseră cu ani în urmă, la mitropolie, când fie iertatul Iacob era încă în viaţă iar el abia fusese numit dascăl la Sfântul Niculae. Preotul venise să se jeluiască mitropolitului împotriva unui boier din Vrancea - („pare-mi-se Iordache Ruset” îi fulgeră prin gând lui Enache) care scosese pe răzeşi de pe moşia lor pe

cuvânt că-i fusese întărită lui prin hrisov domnesc de către Constantin Ipsilanti...

— Aşa cum te văd de scârbit, părinte, mă bate gândul că e tot vechea tărăşenie cu moşia vrâncenilor?

— Chiar aşa - întări preotul Şerban, a plecat domnul Ipsilanti, a venit în locul său Moruzi, dar oamenii din Vrancea tot în aceeaşi păcătoşenie trăiesc.

— Ai dreptate, părinte. Domnii vin, pleacă, se schimbă între ei, dar din păcate la plecare niciunul nu ia cu el şi suferinţele norodului. Îi ia numai chiverniseala de-o viaţă!

Mergând acuma alături de preotul Şerban, pe dascăl îl apucă o poftă ciudată de-a afla ce se întâmplă în Ţara de Jos a Moldovei şi care sunt amărăciunile oamenilor de-acolo. „Omul e o dihanie tare curioasă - gândeşte dascălul Enache. Varsă lacrimi amare aplecat peste-o carte, dar trece nepăsător pe lângă suferinţa aproapelui său. Eu însumi mă înduioşez, citind despre cele suferite de Arghir şi preafrumoasa lui Elenă, dar n-am lăcrimat niciodată auzind că moldoveanul de la ţară mănâncă jir ori îşi părăseşte satul, luându-şi lumea-n cap.”

Căutând aşadar să-şi împace sufletul, dascălul Enache propuse:

— Dacă voieşti, părinte, să-mi aminteşti cum mai stă povestea cu vrâncenii, sunt gata să mă întorc cu domnia-ta la Socola. Acolo putem vorbi în linişte.

— Şi aşa e bine - zise preotul. Numai că la hanul unde am mas pentru noapte, mă aşteaptă câţiva oameni, ca să socotim ce avem de făcut mâine când ne-om înfăţoşa la Divanu măriei sale.

O pală de vânt rece le şfichiui obrazele; ridicară privirile şi zăriră atunci deasupra lor bulucirea joasă a norilor.

— Socot - adăugă preotul - că nici n-am avea vreme să ajungem la Socola!

Porniră cu paşi repezi pe uliţă, cu toate că graba nu-şi avea rostul: hanul era ceva mai sus pe uliţa Pomirului la care scoborai chiar din Uliţa Mare. Dascălul Enache nu

venise niciodată pe-aici. Ştia numai, din auzite, că boierii se opreau cu plăcere în faţa acestui han, atunci când treceau călări, însoţiţi de slugi, către Divan. Niciunul nu catadixea însă să descalece; îşi trimetea vătaful să-i aducă ţoiul de rachiu şi câţiva covrigi proaspeţi, iar dumnealui bea şi se hrănea, stând în şa.

Când au intrat în crâşmă, precedaţi de fulgii păpădiilor şi de frunzele smulse de vânt, dascălul Enache şi preotul Şerban şi-au măturat anteriile cu mâna, şi-au potrivit cuviincios potcapiile şi abia întru târziu s-au îndreptat către masa la care se găseau ţăranii.

— Acesta este prietenul meu, dascălul Enache Alboteanu, de la Socola - rosti preotul Şerban către oameni.

Aceştia se strânseră puţin ca să facă loc noilor veniţi, iar dascălul Enache, după ce le-a mulţumit, dori să afle cum îi cheamă.

Erau trei întru totul, care mai de care mai înalt şi mai pletos. Purtau însă câteşitrei straie de panură albă cum e laptele şi ciubote mari, ca în toi de iarnă. Pe cel mai tânăr îi chema Toader Târdea şi era de fel din Vâsniu. Cel mai bătrân, cu musteţe lungi şi umezite de vin, era din Negrileşti şi se numea Constantin Taftă. Numai pe cel cu ochi mijiţi şi cu musteţile tuşinate pe buză, dascălul nu ştie cum îl cheamă. Ţăranii îi zic: Rotilă, dar preotul Şerban nu-l mai scoate din Roată. („Ţii minte, bre Roată, când am fost la boierul Asanache Dan, pentru oile celea intrate în păpuşoi?”... „Cum n-oi ţine minte, părinte”. Iar Toader Târdea îl îrnbia: „Să spună moş Rotilă cum a fost cu povestea ceia cu pistoalele boierului”. „Am s-o zic şi pe aceea, băiete”.)

„Roată? Rotilă? Cine să mai descurce?” gândeşte dascălul. Numai omului nostru pe numele cel mic Costantin, nici nu-i pasă. Roată, Rotilă, el răspundea la toate chemările cu repezeală şi veselie. Pe urmă îşi vedea de treabă înfulecând cu poftă din trandafirii usturoiaţi şi chiperaţi.

Numai ulcica cu vin o ducea la buze cu atâta evlavie de credeai că este la împărtăşanie.

Mai târziu, dascălul Enache avea să afle chiar din gura omului că neamul său se trăgea din bătrânul Lata de la Putna, cel care avusese la Câmpuri şi la Vizantea atâtea dealuri că însuşi Matei Basarab, domnul Ţării Româneşti, îi trimisese vorbă să-i dăruiască şi lui câteva, să-nalţe pe ele mănăstirea Sovejiei. Iar de îi face dania, însuşi domnul Ţării are să vie să-i strângă mâna. Costandin Roată nu prea credea în povestea asta cu strângerea mâinii, după cum nu crezu nici dascălul Enache, auzind-o. Pe Costandin îl bătea gândul că voevodul Ţării Româneşti o fi pus şi nescaiva pungi cu galbeni când a fost la strânsul mâinii. „Că vezi domnia-ta, dascăle, nimeni nu îşi dă pământul, şi mai cu seamă răzeşul din Putna, pe-o strângere de mână” - râse Costandin Roată. Apoi adăugă: „De ar fi pe aceia, atunci de multă vreme ar fi răşluit şi vornicul Ruset moşiile vrâncenilor”.

Dascălul Enache râse cu voie bună şi întorcând privirea către preotul Şerban, zise:

— Vorbele omului cesta, mi-au amintit, părinte, că încă n-am aflat de necazurile voastre cu boierul Ruset. Socot să ne grăbim că noaptea de vară e scurtă, iar zorile n-au să rămână la bariera Eşilor până deşertăm noi sacul cu poveşti.

— Cine zice altfel, dascăle? Dar sunt atât de multe pacoste că nici eu singur nu ştiu cu ce să-ncep.

— începe cu fuga sfinţiei tale din biserică! îl îndemnă râzând Toader Târdea.

Ceilalţi doi asmuţiră cu larmă:

— Aşa este, începe cu fuga sfinţiei tale!

Şi preotul Şerban povesti:

— Aceasta, dascăle, s-a întâmplat mai an, într-o sâmbătă seară, când nevestele îşi scaldă plozii în copaie, iar bărbaţii se a«iuiază pe la crâşme pentru a-şi cinsti vrednicia de peste săptămână. Eu, ca popă ce mă aflu şi obosit de trudă

cum eram, cosisem în ziua ceia nişte fân pentru îndestularea dobitoacelor, am rămas acasă şi m-am întins în crivat. Cât am dormit, numai Dumnezeu sfântul ştie. Deodată cineva mă zgâlţâie tare şi-mi zice: „trezeşte-te părinte, c-afară nu-i bine!” Eu, cu ochii strânşi de somn.

zisei cu mânie: „Ce-ţi veni, preuteasă, să mă-nţărci de la visare tocmai când era mai dulce? „ Dar femeia ce vrea să ştie? Ei i se pare că toată lumea doarme prea mult şi numai ea, sărăcuţa, n-are timp să pună capul pe perină! De aceea tot urma să mă-mboldească şi să mă certe: „Lasă trândăvia, omule! Mai bine dă o raită prin curte şi vezi pe cine sfâşie potăile noastre!” Ca să scap de gura preotesei m-am ridicat din crivat, mi-am strâns anteriul pe mine, mi-am luat papucii în picioare şi am ieşit tiptil afară. Mă uit spre hambare, mă uit la coşare, nimeni! Potăile văzându-mă, se gudurau pe lângă mine, veseleau din coadă, numai Corcoduşa, ca o căţea ce se află, făcea pe îmbufnata, îşi arăta colţii şi mârâia către poartă. Mă duc într-acolo şi strig, mai mult ca să mă aflu în treabă:

— Care eşti acolo, mă?

Atunci aud un glas, venit din întuneric, care mă iscodeşte el pe mine.

— Dumneata eşti, părinte Şerbane?

Mă oţărăsc către glas:

— Ce mă iscodeşti, mă, că doar tu stai pitit la poarta mea, nu eu la a ta? Ziceam că-l ruşinez. Dar nemernicuz de colo, din ascunzătoarea lui începe să se răţoiască la mine:

— Ei, ho, nu te mai mânia aşa, taică părinte. Că n-am venit nici să-ţi fur orătăniile, nici să-ţi mănânc plăcintele. Nici n-am venit ca arnăuţii lui Ruset să te leg fedeleş şi să te trimit la Eşi, la popreală!

Când am auzit asemenea vorbă îndrăzneaţă parcă mi s-a urcat tot sângele la cap. îmi trimisese el, vistiernicul Ruset, mai de multe ori vorbă că are să-şi facă ocară cu mine, să mă ia cu arnăuţii pe sus, şi-o să mă tundă dacă nu mă astâmpăr şi nu-i las pe oameni la buna lui voie, dar vorbele

boierului nu le ştiam decât el şi cu mine şi cel prin care mi le trimisese. Cine putea să fie deci şolticul care pătrunsese taina noastră şi pitit în noaptea de-afară, mi-o spune-aşa de la obraz?

— De unde ştii tu, prăpăditule, de arnăuţii lui Ruset şi de toate celelalte?

Iar nemernicul din umbră nu se lasă nici el mai prejos, ci ca să-mi facă în necaz strigă:

— Iaca ştiu! Că nici trei ceasuri nu sunt de când trecui cu căruţa pe lângă fustanelele lor şi le-am văzut pistoalele! Ba pe comandiruz lor l-am auzit zicând: „Uşurel să nu vă simtă nici om, nici câine, ca să-l ducem pe popă plocon boierului”.

La asemenea vorbă, pas de mai te îndoieşte. Simţii că mânia cade, ba pe măsură ce omul îşi depăna şirul vorbei, mi se păru şi glasul cunoscut.

— N-oi fi, bre, Costandin Roată de la Câmpuri?

Dar el de colo:

— Daz cine-ai vrea să fie, vodă?

Căutai să storc de la el cât mai multe. Iar el, tot tupilat după poartă, îmi spuse că pornise pe seară cu căruţa din Focşani către Câmpuri şi-i întâlnise pe arnăuţi chiar la bariera oraşului. Atunci abătuse caii din drum către Măruja înadins, pentru a-mi da de ştire. Acum după socoteala lui şi-a mea, făcute repede în gând, mai aveam încă trei-patru ceasuri bune până la venirea blestemaţilor.

Ca mieluşaua Domnului de blând, l-am poftit:

— Vino în casă, Costandine să te cinstesc cu câţeva plăcinte.

Dar el şolticul:

— Eu zic, părinte, să le ţii pentru dumneata că au să-ţi trebuiască, de-o fi să iei calea pădurii!

S-a topit în umbră, ca o nălucă, iar eu am intrat în casă unde am găsit pe preuteasă, dormind în locul meu pe crivat. Am zgâlţâit-o bine, zicându-i „trezeşte-te, femeie. că e urgie mare!” Dar ea a mârâit cum mârâise mai devreme Corcoduşa.

„Amu îţi găsişi, omule, să mă trezeşti din dulcea mea visare?”

„Dar bine, preuteasă, arnăuţii vin preste noi. să mă ridice şi să mă ducă”.

Şi ea strângând din pleoape, ca să nu-şi piardă somnul:

„Păi asta visam şi eu, părinte. Că te luaseră arnăuţii, te legaseră fedeleş, iar unul îţi tăiase cozile. Şi zău, părinte, îţi şedea ca unui arhanghel!”

Râseră ţăranii, a râs şi dascălul Enache, doar popa Şerban a stupit în barbă, zicând cu dispreţ: „Minte de femeie!”

— Şi ce-a mai fost pe urmă? iscodi Enache.

— Ce să fie? Cum s-a zărit o geană de lumină, m-am dus la biserică şi i-am spus dascălului: „Treci, moş Ilie, în clopotniţă şi trage clopotele!” „Aşa, cu noaptea-n cap, părinte? Au să creadă oamenii că arde satul ori că este prăpăd de ape”. „Asta doresc şi eu, dascăle”. Şi am trecut în altar să mă rog la icoane, ca pe lumea cealaltă să mi se ierte şi minciuna asta. În curând biserica gemea de oameni, şi fumega de atâtea luminări aprinse. Auzind clopotul bâtând rar, în dungă, ţăranii se spăimântaseră, zoriseră către primărie şi văzând că nu-i nimic, urcaseră drumul către biserică. Şi cum stăteam îngenuncheat, în faţa uşii altarului, auzeam zvoana din biserică: „Ce să fie, oameni buni? Ce s-a întâmplat că este popa cu noaptea-n cap la biserică?” Apoi din fund, din tindă, aud un glas jalnic: „Oameni buni, vin arnăuţii!” Iar de pe uşa altarului, dascălul Ilie ţâşni în faţa mea: „Fugi, părinte, c-au venit să te prindă!” Eu urmam să stau în genunchi fără auz şi fără vlagă. Văzând aceasta, dascălul începu să mă tragă către el pe uşile bisericeşti, iar ţăranii din spate mă împing şi ei către altar. M-au vârât înăuntru, m-au dezbrăcat de odăjdii, au pus o sarică pe mine, m-au legat la cap cu o basma de muiere, iar hoţomanul cesta de Toader (părintele Şerban râse, privind pe Toader Târdea, care cu toate că ştia pe de rost povestea, ascultase cu ochii sticliţi de plăcere) - m-a scos pe uşa altarului, m-a furişat la marginea satului şi acolo mi-a zis:

„Amu, coană preotească, călătorie bună! Noi o să aţinem calea arnăuţilor până ajungi dumneata în codru”. Şi iată, dascăle Enache, aşa a fost cu fuga mea din biserică, a încheiat părintele Şerban oftând cu năduf.

— Dar dumneata cum te-ai descurcat? vru să mai afle dascălul Enache.

— Aşa cum se descurcă jivinile pământului. Am stat prin păduri, am urcat pe la schivnici, am mâncat zmeură şi alune ca urşii până am ajuns la muntele Sovejei. Deacolo am coborât la Câmpuri, la casa lui Costandin Roată şi-am stat ascuns la el până s-a potolit urgia. Acum, ce-o mai fi o să vedem noi.

Dascălul îşi dădu cu părerea că până la urmă vistiernicul Ruset are să-l lase în pace şi are să se-ndure poate şi de bieţii răzeşi care bat drumurile la Divan.

— Că de-asta a sădit Domnul Savaot şi răul şi binele în inima omului, ca să plătească cu cel din urmă ceea ce face cu cel dintâi! a mai zis dascălul Enache.

Atunci a grăit Costandin Roată şi toţi au privit către el cu mare uimire.

— Află de la mine, dascăle Enache, că inima boierului nu s-a preface niciodată, aşa cum mândrul soare nu îşi întoarce drumul său pe cer. Ba soarele ne dă lumină şi căldură pe când boierul ne loveşte numai eu piatră şi furtună.

Privind apoi către ţăranii din Năruja, Costandin Roată mai zise:

— Dumnealor, dascăle, au o poveste veche cu vistiernicul Ruset. Dar şi noi oamenii din valea Suşiţei, de pe la Câmpuri, avem aceleaşi necazuri. Atâta doară că jăcuitorul este alt. Până mai an, când s-a-ndurat Dumnezeu sfântul şi l-a luat la el, numele îi era Miron Dima, iar oamenii îi ziceau şi Pâreălabul. Da Scaraoţchi să-i fi zis şi încă nu grăiai cu păcat, că tare era meşter în lucrări diavoleşti când era vorba să se întindă pe pământul altuia. Şi când gândesc, dascăle, că nici boier nu era şi nici vistiernic ori logofăt mare nu fusese, ci doar răzeş de-al nost’ de pe valea

Cremeneţului, frate cu noi cum s-ar zice, atunci simţesc că mi se frânge sufletul de jale. Acum s-a mulţumit Pâreălabul doar cu o palmă de pământ la ţintirimul din Vizantea, că nimeni nu l-o auzit jelindu-se în ceasul cel de moarte că-i este prea puţin şi nu-i ajunge! Dar moartea hrăpăreţului nu veseleşte decât pre nebuni aşa cum se întâmplă şi cu schimbarea domniilor. A murit el, Pâreălabul, daz acum a venit altul şi mai breaz, pre nume Asanache Dan şi sub cuvânt că ţine nevastă din Câmpuri şi are guri multe în casă, s-a pornit cu videnie şi procesueli să ne scoată de pe pământurile noastre.

Îi ascultaseră vorbele, încuviinţând în tăcere. În ele zvâcneau gândurile fiecăruia, rareori spuse tare, dar totdeauna prezente în adâncul inimei lor obidite. Glasul omului amuţise de câteva clipe, şi nimeni nu se îndura încă să rupă tăcerea; că vorba înţeleaptă ca şi hrana bună, trebuie îndelung mistuită.

întru târziu vorbi preotul Şerban:

— Eu zic, dascăle, să mai bem un pahar, cel de pe urmă, apoi să mergem la hodină. Mâine ne-aşteaptă o zi grea şi trebuie s-o pornim la drum devreme.

Preotul turnă fiecăruia din vinul roşiatic şi toţi ciocniră cu urarea ca ziua de mâine să fie mai bună şi mai îndurătoare faţă de speranţele oamenilor, decât ziua ce abia se sfârşea.

S-au ridicat de la masă, şi-au strâns mâinile cu prietenie, iar Costandin Roată a mai făcut câţiva paşi alături de dascălul Enache, ducându-l până la poarta hanului. Acolo, răzeşul zise:

— Am să-ţi încredinţez o taină, dascăle Enache. Nevastă-mea aşteaptă să nască şi tare aş vrea să fie un fecior.

„Hai, gândeşte repede dascălul, o vrea şi ăsta să mi-l dea ca să-l învăţ carte, aşa cum a vrut şi clucerul”.

— Iar de va fi fecior - urmează Costandin Roată vorba - tare aş vrea să aibă inima veselă şi graiul dulce. Că omul cu inimă veselă bucură şi pe alţii, iar vorba dulce, ue nu e spusă cu linguşire nici cu umilinţă, moaie până şi sufletele

răilor. Pentru aceasta ori de câte ori trec pe la Focşani, mă abat şi pe la biserica Sfântului Ioan, cel cu gura de aur. Mă închin la icoana sfântului, bat metanii, apoi îi zic aşa, ca de la om la om: „Ce-ar fi, sfântuleţule, să încheiem un târg? Eu să-i pun băietului numele tău prea cinstit, iar tu să-i dăruieşti guriţa ta de aur?”... Amu, sfârşi Costandin Roată, râzând, şi-o ţine, nu şi-o ţine sfântul vorba, eu n-am de unde şti. Daz de mi-o naşte Măriuca un băiet, eu tot Ion am să-i pun numele!...

Ploaia încetase. Uliţele erau pustii şi cufundate în întuneric. Deasupra, pe cerul proaspăt spălat stelele sclipeau mai vii, parcă mai aproape de oameni. în şanţurile de la marginea drumului, şuvoaiele de apă murdară se scurgeau la vale, gâlgâind. Casele păreau pustii, fără un strop de lumină la fereşti, fără lătrat de câine în ogradă. Răcoriţi de ploaie după arşiţa ce-i fripsese câteva zile şi nopţi în şir, oameni şi dobitoace căzuseră acum într-un somn lin şi adânc.

Trecând de bariera oraşului, dascălul apucă drumul Socolei. Pământul era încă moale, musteau în el frunze şi ierburi strivite de furtună şi care se lipeau de ciubotele mari ale drumeţului, făcându-l să lunece. Dascălul se opintea, se îndrepta din şale, se ţinea cu putere de toiagul înalt, apoi răsufla uşurat că trecuse hopul. Dar câţiva paşi mai departe, ciubotele lunecau din nou şi-atunci gata-gata să se-nrtindă lat pe spate; dascălul îşi vărsa focul pe cer trimiţându-i câteva sudălmi pentru ploaia ce vărsase. Aşa, cu poticneli dese, cu opriri scurte să mai răsufle şi să-şi tragă sufletul cu căderi păcătoase şi cu blesteme necugetate, se văzu la poarta mănăstirii pe care o deschise cu un suspin de uşurare. A trecut pe lângă cuhniile încinse, nesimţit de bucătari şi ţigani, s-a ferit din faţa chiliilor unde locuiau dascălii şi părintele Sofronie, directorul, apoi ajuns la chilia sa, dascălul a deschis uşa, s-a dezbrăcat în întuneric şi s-a culcat.

A dormit fără vise ori poate la trezire uitase că a visat. L-a smuls din somnul cel dulce zbenguiala copiilor pe lângă zidul chiliei, chiar sub fereastra dumisale. A desluşit goana paşilor prin ogradă, râsetele voioase şi chemările sumeţite, apoi un glas de copil (ce lui i s-a părut întru început ca scurs din trâmbita de argint a îngerilor):

Fată Sară

Eu ţi-am zis asară

Să vezi oul cum se sară!

Cu inima zvâenindă, cu urechile ciulite către fereastră, dascălul ascultă din patul său, la cele ce se-ntâmplă afară. Glasul de înger a încetat, un chiot înfundat de copii, ba chiar şi-un chiţăit ca de şoarec, au răspuns cântecului. Apoi un glas răguşit („e pramatia ceia de Isaia Giuşcă” - se lămureşte repede Enache) trimite o comanda: „Ziceţi, mă amu, ca dascălul Enache!” Atunci, pierzând orice ruşine, care mai de care începe să cânte pe nas, ca la strană:

Fată Sară

Eu ţi-am zis asară...

Pe jumătate dezvelit, cu capul sprijinit pe-un braţ, cu ochii deschişi doar pe jumătate, dascălul Enache îşi spune cu scârbă: „Va să zică asta este plata muncii mele. Am ajuns de râsul bezmeticilor şi necopţilor la minte, eu, om trecut de cincizeci de ani!” Ar trebui să se dea jos din pat, să-şi tragă anteriul, să iasă în ogradă, ca să-i certe şi să-i ruşineze. Dar simte că nu e în stare s-o facă: şalele îl dor încă, picioarele-i sunt grele ca buşteanul, iar somnul nedesprins bine de pe gene îl trage din nou către împărăţia lui cea dulce. Atunci se resemnează şi îşi spune că n-o să fie gaură în cer pentru că nişte cioflingari l-au luat în derâdere („de altfel, cioflingarii pleacă astăzi în vacanţă”) nici nu este el. cea dintâi victimă. A păţit-o şi călugărul Ioil, cel care îi învaţă catehismul. Iar dascălul Costandin, cel cu loghica şi filosofia a pătimit şi mai rău; pramatiile i-au zugrăvit barba şi sprincenele cu cerneală vişinie, tocmai când omul îşi făcea siesta. „Dar mare sunt căile Domnului -

îşi zice în sine dascălul Enache - şi cine ştie dacă nu cumva tocmai de la şolticii ceştia are să-mi vină alinare la bătrîneţe”. Dar gândul bun i se frânge ca şi cum diavolul ar vrea să-şi râdă de dânsul. „S-ar putea întâmpla şi altfel: ca după pramatiile acestea să vină altele şi mai fără cuviinţă, care să mă batjocorească şi să mă facă de râsul Eşului!”

Acum nici el nu ştie de ce la gândul aista, i-au sunat în ureche cuvintele lui Dinu Negruţi: „De am să capăt un fecior, dascăle, la dumneata am să-l aduc să-l înveţi româneşte”... „Oare de la feciorul clucerului Dinu să mi se tragă?” se înspăimântă un minut dascălul Enache. Dar gândul i se pare deodată atât de năstruşnic că spaima se destramă şi-i vine lui însuşi să râdă. Aşa, înveselit ca cerul după ploaie, se ghemui mai bine sub învelitoare şi încercă să adoarmă.

Capitolul III

ORIŞICARE PENTRU SINE ARE OCHI DE PĂRTINIRE

Grigore se dădu jos din pat, deschise fereastra şi privi în ograda largă a mitropoliei. Soarele abia răsărise, cerul era curat cum numai în zori se află, aerul răcoros purta în el miresme uşoare de busuioc şi de măghiran. Grigore ciuli urechile. Dinspre biserica Strateniei, unde e Şcoala Domnească, nu se aude nimic: nici strigătul dascălilor, nici larmă copilărească. „Au plecat toţi în vacanţă, îşi zice în sine Grigore. Acum zilele au să treacă mai greu pentru mine, fără prietenie şi fără de hârjoană”. în schimb dinspre biserica Sfântului Gheorghe se desluşeşte un zumzet de glasuri şi de paşi harnici. Sunt ucenicii şi fraţii care au scos afară covoarele şi sfesnicele grele de alamă, ca să le cureţe de fum şi de ceara luminărilor. De nu i-ar fi teamă că frăţâne-său mai mare, părintele Varlaam, are să-l certe iarăşi, Grigore ar zbura până acolo, să le dea o mână de ajutor. Dar părintele îi spune mereu, cu voce mustrătoare, că asemenea îndeletnicire nu e făcută pentru un fiu de boier; iar dacă el, Varlaam, o face fără să crâcnească, pricina e cu totul alta. El a sfârşit de mult cu viaţa aceasta

în care totul e numai deşărtăciune şi s-a smerit în alta în care omul îşi uită de avere şi de rang boieresc, ba chiar de propriul său nume. El însuşi a renunţat la numele său de botez şi cine mai ştie oare acum că au trecut zece ani de la intrarea sa în cinul călugărilor, că pe părintele Varlaam l-a chemat cândva Vasile şi e fiu al căminarului Neculai Cuza de la Bărboşi?

Grigore îi asculta mustrarea cu ochii ţintiţi în pământ, dar o scânteie de uimire se aprindea în sufletul său copilăresc. Ce fel de boierie poate să fie a lui, câtă vreme nici în copilărie pe când trăia în casa părintească, nici astăzi când stă într-o chilie de călugăr, n-a ştiut ce este îndestularea trupească şi nici de veşminte cum se cuvine n-a avut parte? El a petrecut şi petrece încă, mai ales de când tatăl său căminarul Neculai s-a stins din viaţă, în mare lipsă de toate cele trebuincioase şi nu numai de îmbrăcăminte dar chiar de hrana vieţii. Grigore ştie că de n-ar fi mitropolitul Veniamin care să-l înlesnească cu o binefacere, ori femeile milostive de pe uliţa Feredeului, care să-i aducă o strachină cu borş la o zi de sărbătoare, puţina lui sănătate s-ar şubrezi cu totul şi nici rangul de pitar al tatălui său, nici strălucitele fapte ale străbunilor săi Dumitraşco ori Ioniţă nu i-ar fi de niciun folos.

Despre aceşti străbuni vorbea de multe ori părintele Varlaam, înainte de rugăciunile de seară. Aşa aflase Grigore că pe Dumitraşcu Cuza, un domn hain la suflet, Mihai Racoviţă a poruncit să-l spânzure de furca scrânciobului ce se afla înaintea curţilor domneşti şi că bietul bi-vel spătar fusese smuls noaptea din somnul său dulce şi omorât aşa cum l-au fost găsit, adică îmbrăcat în cămeşă şi cu ciorapi groşi în picioare. Cât despre spătăreasa Safta, nevastă-sa. mare minune că nu şi-a pierdut minţile de atâta durere; dar avea femeia feciori şi nurori care i-au stat în ajutor la nenorocire, aşa că la opt luni după moartea groaznică a spătarului, jupâneasa Safta şi-a vândut ocinele şi toate cumpărăturile, iar zapisele moşiilor le-a trecut lui Ioniţă

Bâisan şi jupinesii Tofana Jurăscu pentru a nu mai avea dumneaei, femeie trudită şi întristată, niciun calabalâc cu hârtiile de vânzare. Aşa, uşurată de grija pământurilor şi de bătaia de cap pe care ţi-o dă zapisele şi toate cele însemnări cu termen de plată, a putut spătăreasa Safta să-şi aştepte în linişte şi rugăciuni fierbinţi ziua cea de pe urmă.

Şi despre Ioniţă Cuza a aflat multe Grigore, ba inima lui tresărise cu necreştinească invidie, când Varlaam i-a înşirat toate moşiile şi liudele pe care le avusese acest bunic, fericit. Varlaam susţinea că stolnicul Ioniţă avusese inimă bună şi mână gata să miluiască pe tot nevolnicul.

De aceea şi oamenii îi răsplătiseră îndatorinţa făcându-i danie averile lor, în livezi, priseci, vaduri de moară şi bălţi cu peşte. Aşa îi lăsase Safta Răcleşoaia, fata lui Tiron vornicul de poartă, toate părţile ei din Băneşti, Tăcmăneşti şi Podeni, pentru multele /aceri de bine şi mile ce-şi făcuse cu casa ei. Tot aşa îi venise danie moşia Cotârleşti de la unul Donosă Furcoi, numai ca să-l puie şi pe el la pomelnicul bisericii din Bârzeşti pe care o zidise dumnealui, stolnicul Ioniţă. Întinzând astfel ocrotirea-i şi mila asupra văduvelor şi răzeşilor scăpătaţi, stolnicul izbutise numai în cei câţiva ani cât fusese ispravnic judecător la Vaslui să-şi rotunjească binişor moşiile şi ocinele. Numai cu casele de la Eşi, cele dinspre Beilic luate cu zălog de la Andrunachi călăraş de Ţarigrad, pentru douăzeci de lei cât îi împrumutase, a avut silă mare stolnicul Ioniţă. Că murind Andrunachi, besmetica de Maria, văduva lui, ieşi cu pârâ la divan şi-i ceru casele înapoi, ca fiindu-i ei de zestre. Aşa cu mare scârbă în suflet a trebuit stolnicul să se lipsească de case; dar Dumnezeu carele vede toate şi nu uită pre omul bun (aşa cel puţin zicea părintele Varlaam) nu l-a lăsat fără mângâiere. Fiind numit din poruncă domnească pentru a doua oară ispravnic de Vaslui, stolnicul Ioniţă Cuza a căpătat danie o sfoară de moşie în Tatomireşti, de la preutul Goian, carele căzând în greşala Arhiereului, se milostivise

ispravnicul de el şi mijlocind la înalta faţă bisericească, l^a mântuit de necaz.

Fără să mărturisească cu voce tare, pe Grigore îl bătea totuşi gândul că toate daniile şi bunătăţile acestea i se trăseseră stolnicului Ioniţă nu atât ca o răsplătirea Cerului, cât mai cu seamă de la puterea ce-o avusese ca ispravnic de-a împărţi mile şi binefaceri la cei nevoiaşi, făcând apoi ca ele să se întoarcă asupra-şi cu înzecită sporire. De aceea nici nu i s-a părut ciudat că atunci când stolnicul Ioniţă a fost scos de la inima lui Constantin Moruzi, Dumnezeu nu a ridicat nici măcar un deget ca să-l scape de urgia voevodului. Ci l-a lăsat să piară de satârul căpitanului Pavăl Soreceanu, prefăcut în gelat după ce fusese ţinut la popreală în beciurile palatului alături de alt răzvrătit, vornicul Bogdan. Povestea cu mare întristare părintele Varlaam că aşa, cu capetele rătezate, i-a dus noaptea pe amândoi la sfântul Neculai şi i-a îngropat, iar capetele le-au pus în poarta Curţii ca tot norodul să le privească şi să vadă ce pătimesc cei ce părăsesc pe domn, făcând arz împotrivă-i la Soliman Efendi. Apoi închinându-se adânc la icoana Maicii Domnului, părintele Varlaam zicea (aşa cum auzise şi el pe mitropolitul Veniamin zicând despre strădania multă a omului pe care moartea năprasnică o curmă atât de lesne): „Şi, iată, cel înălţat în veac mult, coborî t-a doar într-un minut!”

Rămăsese de pe urma mortului copii mulţi şi averi sumedenie. Că avea obicei spătarul Ioniţă să însemne pe tartagii unui catastif şi câţi plozi îi veneau în casă şi câte vite intrau în ogradă. Părintele Varlaam mărturiseşte că el însuşi găsise ascuns într-un dulap catastiful cela, în care erau trecute oi cu lână miţoasă, dobitoace de povară, iepe de prăsilă, ţigani de curte, stupii din priseci, alături de opt copii, două fete şi şase băieţi, printre care şi tatăl lor, căminarul Neculai.

Auzind din gura frăţâne-său despre averile lăsa+e de bunic, un licur de lăcomie trecu prin ochii copilului; în timp

ce sufletul i se-mbrăca într-o mare mâhnire. „Unde să fi trecut bogăţiile acestea, gândea Grigore, că eu şi surorile mele de ia Văratec, ca şi frate-meu Varlaam, nici cheltuiala de toate zilele nu putem a o întâmpina?” Să fie deci adevărate cele ce se spunea în casă, că fratele lui taică-său, bădiţa Arghire îşi făcuse partea cea mare, despuind pe ceilalţi, ca un depărtat ce era şi de frica lui Dumnezeu şi de ruşinea oamenilor? Copilul îşi aminteşte asemenea că ori de câte ori taică-său, căminarul Neculai, vorbea despre bădiţa Arghire, glasul lui se înăsprea, iar chipul se făcea mai plumburiu decât cerul de toamnă.

La rândul său, părintele Varlaam, aflase pesemne de la fraţii mai mari sau poate chiar din gura tătâne-său (căci omul la chef povesteşte multe, fără să ia seamă că împrejurul său copiii stau cu urechile ciulite, ca iepurii în pârloape) - aflase deci că Neculai căminarul venise la Bărboşi, la Năstăsica paharnicului Adam, ca un ginere cu mâna goală. Dar şi aşa, Neculai Cuza era bun de gură: „O iubesc pe Nastasica, paharnice Vasile, da să ştii că tot n-o iau dacă n-ai să-i dai de zestre un rădvan cu şase cai, ca să-mi plimb mireasa în el şi un cal de ginere, să mă ţiu în şa pe lângă rădvan!” Vasile Adam nu s-a mâniat de vorbele băiatului cu toate că era ditamai căpitan mare de codru la Tighiaci şi pe toată apa Elanului, având zeci de căpitani şi de slujitori în subordine. Dar băiatul era chipeş, descurcăreţ şi mai cu seamă plăcea Nastăsicăi. Puse deci să se întocmească izvodul de zestre a Nastăsicăi şi să se facă pregătirile de nuntă. îi dădu o icoană ferecată cu argint, cinci pogoane de vie, douăsprezece sălaşe de ţigani şi moşia Bărboşi cu siliştele ei Ciolăneştii şi Sfetenii. A mai pus paharnicul şi ceva odoare pe deasupra; o pereche de cercei cu izmarad şi pini de diamant, patru inele, o afumătoare de argint şi zece şiraguri de perle. Dar se pare că inelele şi cerceii faimoşi de smaragd, ca şi rădvanul cu şase cai, nu i-a văzut căminarul Neculai niciodată. Aceasta nici i-a oţărât prea mult sufletul, nici nu l-a făcut s-o lepede de la inima lui

pe Năstăsica. Dimpotrivă, a iubit-o şi mai cu foc, iar pentru paharnicul Adam ca şi pentru jupâneasa Safta. mama ei, n-a avut decât cuvinte de respect şi mulţumire.

A avut în schimb mult năduf cu Zoiţa Gionoaia, fiastra jupânesei Safta. din căsătoria dintâiu a paharnicului Vasile. Ţinea Zoiţa să aibă şi ea un trup de pământ la Bărboşi ca şi cum zestrea ce-o luase de pe mamă-sa, Băicenii de la Botoşani, nu-i erau de îndestulare. Dar aşa sunt fetele, oricât le-ai da, tot nu le ajunge, poate de aceea mai ceru Zoiţa de la maştină-sa Safta, peste jumătatea de Bărboşi şi patru tingiri, un raft de argint şi o scatolcă. A pornit deci cu judecată la Divan, iar acesta a încuviinţat să i se dea jumătate de sat, adică partea de gios ce era cu moară şi heleşteu şi s-a tras pe mijlocul moşiei hotară cu pietre grele ca să ştie fiecare unde îi este averea. Cât derpre scatolcă, raftul de argint şi tingirile pretinse de Zoita Gionoaia divanul n-a luat nicio hotărâre, zicându-şi pesemne c-or fi ele preţioase la casa unei jupânese, dar fără însemnătate în ochii unor boieri serioşi. Poate că pitarul Neculai s-ar fi împăcat cu judecata strâmbă a divanului, dar auzind jupâneasa Safta de nedreapta hotărâre domnească, pe dată a lăsat mănăstirea Socolei unde se afla ca pronstareţă, având nume cuvios de Sofronia (că era jupâneasa văduvă de mai bine de patru ani) şi a venit la Bărboşi să-şi îndemne ginerele la neascultare.

Umbla maica Sofronia pe moşia înjumătăţită, cu poalele ridicate, cu picioarele în iminei de iuft, cu o sineaţă mare pe umăr. Se ducea la pietrele de hotară şi le urnea din loc; s-aşeza la uşa morii, ca un alvanit, cu picioarele crucişate, oprind pe oameni să intre la măcinat. Iar de îndrăznea vreo slugă de-a Zoiţei să-i stea împotrivă, maica Sofronia îl lua la ochi cu puşca şi-i striga crâncen: „Nu te-apropia, neruşinatule, dacă mai ţii la viaţa-ţi păcătoasă!” Ba într-o noapte, la mare turbare a sufletului, maica Sofronia a grăbit spre moară şi i-a pus foc, ca să-i ardă grinzile aşa cum are

să se mistuie pe lumea cealaltă, în flăcările gheenei, şi sufletul păcătos al fiastră-şi Zoiţa.

Părintele Varlaam nti-şi cunoştea bunicii dinspre mamă; nici pe paharnicul Adam şi nici pe apriga jupîneasă Safta. El aflase întâmplarea chiar din gura căminarului Neculai, de faţă mai fiind şi fraţii săi cei mari Gheorghe şi Ion, precum şi fetele mai mari. Zoiţa. nevasta lui Docan, şi Maria care ţinea pe Dumitrache Bondrea. Fetele cele mici lipseau, erau în ascultare, la maicile de la Văratec. Acum că sufletul căminarului ţinea mai mult de viaţa viitoare decât de viaţa sa pământească (că era omul slăbit de boală şi de mizerie) nu vrusese să treacă rohatca lumii acesteia luând după el şi un păcat atât de greu. Mărturisit-a deci bătrânul copiilor, îngenunchiaţi cu mare bună cuviinţă în faţa patului, că în noaptea aceea când a ars moara, maica Sofronia nu fusese singură; şi că cela care scăpărase iasca amnarului fusese chiar domnia sa căminarul. Aceste zise, se întinse domnia-sa mai bine în crivat, poate chiar ceva mai mult decât obişnuia când se culca pentru siestă, închise ochii şi împăcat cu el însuşi îşi dădu sufletul. Nastasica plângea cu sughiţuri, dar ca orişice femeie care văzuse multe în viaţă se duse în camera de alături de unde aduse o luminare aprinsă şi-o puse căminarului la căpătâi. Voia să-i lumineze drumul spre lumea viitoare, în care avea să-l urmeze şi dumneaei cât de curând.

— Şi iată, aşa s-a sfârşit şi bietul taica. Pe-atunci tu erai mic. nu aveai decât cinci ani, a spus părintele Varlaam lui Grigore.

Din toate cele povestite, în serile de veghe din chilia lui Varlaam. Grigore reţinuse, ca cea mai ciudată, întâmplarea cu bunica Safta. Chipul ei stăruia deosebit de viu în amintirea copilului şi se întâmpla uneori noaptea să viseze pe maica Sofronia, cu rasa sumeţită până la brâu, lăsând să i se vadă picioarele încălţate cu ciubote roşii de iuft, şi purtând atârnată de umăr o sineaţă uriaşă. Îi auzea chiar glasul strigând: „Păzeşte din calea mea, nemernicule!” şi-

atunci sărea speriat din somn, se freca la ochi şi era fericit că nu-i stătuse în bătaia puştii.

Cu toate acestea în inima lui Grigore se înstăpâni dorinţa de-a afla cât mai multe despre viaţa bunicii şi a cunoaşte locurile în oare ea îşi trăise cei de pe urmă ani. Fusese ieri la Socola, dar gândul lui nu era la examenele copiilor, ci voia să vadă chilia în care locuise maica Sofronia zicându-şi că poate ceva din boara sufletului ei mândru şi neînfricat rămăsese încă printr-un cotlon al casei şi avea să-i spună multe lucruri tăinuite celorlalţi oameni. Aflând că în chilia ei şedea acum călugărul Joii, dascălul de catehism, Grigore îi ceru îngăduinţa să intre. Călugărul Joii a descuiat uşa iar copilul a păşit pragul cu inima ticăind de emoţie. A privit spre crivat şi către firida întunecoasă; a ridicat ochii în bagdadie şi i-a coborât către covorul ros de vreme şi de paşi omeneşti, dar n-a auzit nici glas tainic care să-l sperie, nici n-a simţit venind nimic. Niciun suflu uşor, un abur. care să-i mângâie obrajii. Atunci a ieşit cu grabă din chilie, iar afară l-au podidit lacrimile de durere că jupâneasa Safta nu lăsase în urma ei nimic, nici măcar sufletul ei aspru! Cum stătea şi gândea la acestea toate, cadrul fereştii se întunecă, iar Grigore crezu că un nor venise pe nesimţite, cum deseori se întâmplă vara. Dar auzind un glas puternic venind de afară, copilul ridică privirea şi văzu că norul nu este altceva decât o matahală cu potcap şi anteriu cernit; cum se vede vreun popă de ţară.

— Aicea sade părintele Varlaam? întrebă matahala.

— Aice, dar nu este acasă - răspunse Grigore.

— Daz unde este?

— La înalt preasfântul.

— Şi nu voieşti dumneata să te duci să-l chemi?

Grigore răspunse cu grabă:

— Mai bine vă duc eu acolo!

Se bucura la gândul că are un motiv să se ducă la palatul preasfântului, unde are să-l vadă becerul şi cu bună seamă are să-i pună în mână o strachină cu lapte fiert, aburind

încă, şi o felie de pâine. A sărit peste fereastră, atât de vesel era, şi a luat-o la fugă prin ogradă, zieând popii, care nu se dumirise însă:

— Luaţi-o după mine!

Preotul Şerban se strădui să-l urmeze, iar în urma sa, cei trei oameni din Vraneea, dezlipiţi parcă din umbra chiliilor, căutau şi ei să ţină pasul. Din fericire, ceva mai sus, cam în dreptul bisericii Sfântului Gheorghe, se zări făptura subţirică şi mlădioasă a lui Varlaam.

— încotro, Grigoraş? întrebă monahul.

— Dumnealor au să-ţi vorbească - zise copilul arătând către cei ce veneau din urmă.

Ridicând însă mai bine privirile, Grigore văzu că părintele Varlaam avea ochii umezi, ca şi cum plânsese de curând.

— Ai vreun necaz, bădiţă Vasile? întrebă uimit copilul,

— Nu, băiete, n-am nimic.

— Atunci pentru ce ai plâns?

— Plânge uneori omul şi de prea mare bucurie, răspunse Varlaam, cu glasul sugrumat. Am primit veste de la Bărboşi, din partea fratelui nostru Ionică. îmi scrie că e gata să se însoare cu o greacă, Soltana, sora lui Dimitrie Cozadini. Mai scrie că mireasa a fost crescută la Constantinopol şi nu grăieşte o boabă româneşte.

— Pentru asta plânseşi, bădiţă? Pentru că mireasa e greacă şi nu vorbeşte moldoveneşte? se miră Grigore.

Varlaam îşi trece lin mâna peste capul copilului.

— Nu pentru asta, frăţioare. M-am rugat însă cu lacrimi fierbinţi ca să le dea Domnul fericire, iar de-or avea copii, aceştia să aibă parte de-o viaţă mai bună decât a ta!

întorcând apoi privirea către preotul Şerban şi cei vrânceni care adăstau mai în lături, părintele Varlaam întrebă:

— Cu ce vă pot ajuta, oameni buni şi cinstite părinte?

Mitropolitul ieşise în pridvorul palatului, şi stătea acum în faţa mesei pe care Varlaam lăsase o cană cu apa proaspătă, cheseaua cu miere de albine şi o ceaşcă cu cafea fierbinte. După visul înfricoşător de peste noapte, Veniamin simţi o

adevărată mulţumire să se întoarcă la tabieturile obişnuite; ceea ce arată neîndoios că viaţa îşi urmează mersul, dincolo de coşmarele nopţii şi amărăciunile zilei. Aerul în jur era tare; rourusca de pe pridvorul palatului răspândea o mireasmă crudă, abia simţită; dinspre tiparniţă venea un uruit înăbuşit şi glasul vesel al meşterilor de la teascuri. Dintr-un castan cu frunza deasă şi cu floarea aprinsă, ca de zăpadă, se auzea strigătul de dor al unei turturele. Totul în jurul său e cântec, mireasmă şi culoare. Totul pare să râdă şi să îmbrace, sub soarele dimineţii de iunie, o strălucire nouă. Biserica Strateniei şi a Sfântului Gheorghe aveau acoperăminte noi, chiliile refăcute fuseseră proaspăt văruite; în bolniţele mitropoliei, dughenele şi cârciumile erau zidite în piatră, zilnic spălate şi curăţate, pentru a-nlătura duhoarea ce otrăvise cândva aerul ogrăzii. Până şi palatul în care el, Veniamin, trăieşte, are înfăţişare nouă, cu podoabe multe pe dinăuntru, cu paraclis în care el se poate ruga în linişte; cu brâu de flori peafară ca să-i înveselească ochiul şi sufletul. Focul care mistuise odinioară zidurile şi locurile se dovedise neputincios: dragostea de viaţă a omului ridicase peste ruină şi cenuşă ziduri mai înalte, mai frumoase şi mai durabile. Pe Veniamin îl încearcă deodată gândul că peste zeci ş: zeci de ani nimeni n-are să-şi amintească de oamenii care s-au nevoit să reclădească şi să înfrumuseţeze acestea toate: nici de Iacob Stamate, repauzat întru Savaot, nici de el, prea smeritul rob al lui Dumnezeu, Veniamin Costache. Deodată în faţa stăpânului său. fără ca cineva să-l fi chemat se ivi făptura umilă a lui Varlaam.

— Ce e cu tine? se minună mitropolitul.

— Nişte oameni necăjiţi, înalte stăpâne. doresc să v3 vadă.

— Aşa de cu ziuă?

— Necazul nu alege nici el când stă să pălească pe oameni! îndrăzni Varlaam. („S-a isteţit ucenicul meu! îşi zice în sine, cu plăcere, mitropolitul. într-o zi am să-l trimit

şi pe el la Hio, să înveţe teologia şi am să-l fac dascăl la Şcoala Domnească, asa cum m-am hotărât şi pentru Săulescu”.)

Zise cu voce tare:

— Ai dreptate, Varlaame. Necazul ca şi moartea ne încearcă la tot ceasul. Spune-le oamenilor să vină.

Au venit vrâncenii cu sfială, frământând căciulile în mâini, îndoindu-şi spinările în închinăciune. înaintea lor păşea părintele Şerban, cu anteriul lui prăfuit şi soios, cu potcapiul într-o mână, cu pletele negre legate în codiţe cuminţi la ceafă. A sărutat dreapta Înaltului stăpân, a îngenunchiat şi a început să-şi uşureze sufletul, golindu-l de toată scârba ce strânsese în el de mai bine de un an de zile. A povestit preotul Şerban cum arnăuţii lui Iordache Ruset au încercuit şi au pângărit biserica; cum a rătăcit domnia sa, spăimântat şi flămânzit, prin codrii Sovejei; cum oamenii ce se găsesc aici faţă, răzeşi toţi din tată în fiu, sunt goniţi de pe pământurile lor, purtaţi pe la ocârmuire şi târiţi pe la cele judecăţi.

— Ajuns-am, înalte stăpâne, sub boierescul vistiernicului, şi iată-ne robi chiar pe ocinile şi baştinile noastre, oftă din locul său Constantin Taftă, cel din Negrileşti.

Iar Teodor Târdea din Văsnui întări:

— Cât despre ocara ce-şi face cu noi, om spune-o şi morţilor. Trimite slugile şi vătafii să ne ridice cu sila, ca să-i lucrăm pământul ce ne-a furat, iar de ne împotrivim, ne hăituieşte ca pe fiare, cu harapnicele şi ghioaga. Au ajuns oamenii să ia drumul codrului că numai sub frunza lui deasă îşi găsesc adăpost şi hrană.

Se auzi acum şi glasul lui Costandin Roată:

— Mănâncă oamenii, înalt prea sfinte, doar coajă de copaci. O pisează şi o fac făină, apoi iau din ea cât ţine în căuşul palmei, o zvârle în apă fiartă şi o fac mămăligă. Mai rău le vine însă când îşi vând bouleanul din curte, că piere vita ca şi oamenii de atâta nemâncare. Atunci e jale mare la casa omului; bocesc femeile şi îşi smulg părul; se tăvălesc

de durere copiii, zace stăpânul iarna toată de inimă rea şi sfâşială. Că omul, înalte stăpâne, se poate lipsi de orişice desfătare, dar de dobitoacele din curte nu se poate lipsi.

La vorbele lui Roată, mitropolitul tresare. Chipul său se întunecă şi în sinea sa îşi zice: „Iată deci că iarmarocul de care mi-a vorbit ieri seară prietenul Mălinescu n-a fost doar în închipuirea lui vătămată; după cum cel visat de mine n-a fost nici el o înşelăciune a nopţii. Omul acesta vorbeşte ca de ceva cunoscut. Să fi ajuns cu adevărat

Moldova toată un iarmaroc aşa cum mi s-a arătat mie astă-noapte?”

Vorbi apoi mitropolitul către oameni:

— Toate necazurile vin de la Domnul ca să ne-ncerce şi să ne pedepsească pentru păcatele noastre. Dar stă scris în cărţile sfinte că în ceruri bogaţii au să flămânzească şi au să sărăcească, pe când cei ce-au lăudat numele Domnului n-au să ducă lipsă de nicio bunătate!

Cu ochii înceţoşaţi şi glasul amar, răspunse tot Costandin Roată:

— La ce folos le ieste oamenilor, prea sfinte stăpâne, că vistiernicul Iordache are să fie sărac şi flămând pe lumea cealaltă, când în aceasta el se îmbuibă cu toate bunătăţile iar ei stau cu pântecul lipit de şira spinării şi privesc cu jale cum le mor vitele şi copiii de nemâncare?

Sna cutremurat mitropolitul până în adâncul sufletului de asemenea crâneene vorbe. Nimenea, până azi, în faţa lui, nu respinsese mângâierea cerului care se revarsă cum roua dimineţii peste sufletul nevoiaşilor. „Să fi intrat scânteia răzvrătirii în moldovenii noştri iar lucrările diavoleşti ale franţozilor să fi ajuns până în ţara aceasta - precum susţine vistiernicul Ruset, ori fratele meu Negel? Dacă adevărat este, iar ţăranii noştri au început să-şi piardă până şi credinţa, atunci zic şi eu ca boierii: vai ţie. Moldovă!”

Mitropolitul se ridică de la masă şi spuse cu tulburare în glas:

— Mânia orbeşte pe om şi-i sluţeşte gândurile. Dar mila. lui Dumnezeu se răsfrânge peste toţi fiii săi; peste cel bun ca şi peste cel rău.

Au privit uimiţi ţăranii iar părintele Şerban îndrăzni:

— Se va face dreptate oamenilor aceştia, înalt prea sfinte?

Trăsura trăsese în faţa pridvorului; caii jucau în hăţuri iar Ion vezitiul le înfrâna graba cu vorbe potolite. Veniamin zise preotului, în timp ce cobora treptele:

— Am să mă rog pentru ei, fiule!

Ploaia începu să cadă după ce căruţa trecuse prin vadul Şiretului. încă de la ceasul nămezii norii o alungaseră din urmă, cu lumini repezite şi tunete prelungi, dar nu sendurau s-o lovească. Se mulţumiseră să-i întunece calea şi să-i sufle în loitră cu vânt rece şi tare. Din leagănul de la spate, îmbrăcat în straiele lui groase de conaviţă, Asanache Dan privise cu îngrijorare joaca balaurilor ce în curând avea să-l lovească cu pietre şi bale de spumă. Strigase la vezitiu să mâne mai repede ca să nu-i prindă prăpădul, iar domnia-sa despăturind cerga şi-o pusese pe cap, pentru ca ascuns de şfichiuirea apei şi de bătaia vântului să ajungă teafăr la Miclăuşeni, unde era han şi se putea adăposti de urgie.

S-a întâmplat chiar pe vrerea inimii sale, pentru că ploaia n-a început să bată dedt la intrarea în sat. Cădea repezit şi alburie, cu piatră mică şi tăioasă. Când au ajuns în faţa hanului Asanache a sărit din căruţă cu cerga făcută cort deasupra capului.

— Prăpăd mare, cucoane! l-a întâmpinat în prag crâşmarul Melinte.

— E bine şi-aşa, Melinte, zise Asanache. Că prea ne-a dogorit soarele de pe la Mărţişor încoace.

Acum că trecuse greul (vadul Şiretului rămăsese departe, iar cel al Bahluiului era o nimică toată!), Asanache prinsese puţină inimă. Simţea chiar nevoia de a-şi umezi grtlejul cu un vin de cela proaspăt, din pivniţa răcoroasă; ba şi de îmbucat ceva îi era poftă. Se aşeza deci la masa curată de brad, mai lângă fereastră şi întreba:

— Ceva d-ale gurii se găseşte, Melinte? că de băutură ştiu că nu duci tu lipsă.

Râse crâşmarul din toţi dinţii:

— Ai dreptate, cucoane. De băutură nici leneşul nu posteşte, pe când de bucate singur omul cuminte se îngrijeşte!

Până să caute Melinte prin bucătărie, până să coboare în pivniţă, Asanache Dan priveşte pe fereastră la ploaia care şiruie în ogradă. „N-o să fie prăpăd mare cum zice Melinte, dar vreme de un ceas tot are să mă ţie aicea. Noroc că am trecut Şiretul. Acum nici că-mi pasă. Mâine tot sunt în Eşi după cum m-am înţeles cu vistiernicul”... Amintindu-şi de Iordache Ruset, chipul lui Asanache se posomorăşte. Nu poate uita arsura şi umilinţa, că-i scrisese ca un preasupus şi plecat rob ce i se afla, ba mai adăugise că-i sărută cu mare foc tălpile Măriei sale! Ce i-ar mai fi ars el vistiernicului la tălpi vreo douăzeci de nuiele, aşa cum face cu ţăranii, de n-ar fi fost nevoia asta blestemată de-a ieşi din starea în care se găseşte şi a sălta şi el cât de cât pe o treaptă oarecare. Vistiernicul e puternic, mila lui se întinsese peste mulţi; peste Gheorghe Hermeziu bunăoară pentru care-a mijlocit boierul şi din diac l-au făcut cluceriu şi sames de Putna. Şi tot aşa s-a îndurat de feciorii lui Adam croitorul, ce ţinea de casa medelnicesei Marica Stamatinoaia, de i-a luat ciraci pe când se aña ispravnic de Neamţ, i-a boierit şi i-a însurat bine.

Acum, cu ce treaptă l-o milostivi şi pe el vistiernicul, nici Asanache nu ştie. Singur el de ar fi să aleagă, n-ar putea spune care treaptă şi ce slujbă i-ar fi mai de folosinţă. Să ceară clucer de arie, să îngrijească de fânul şi orzul trebuitor curţii, scoţând şi pentru el ceva de la gura dobitoacelor? Ori e mai bine medelnicer, să vadă de bucatele slugilor domneşti, iar bucăţile cele grase să le tragă deoparte pentru sine? Dar orice treaptă ar căpăta, clucer de arie ori de pivniţă, medelnicer ori şatrar, tot are să fie bine. Are să-şi întindă averea, şi-o să audă în jurul său

pe alţi boieri zicându-i: „cinstite boierule”, aşa precum e obiceiul când se întâlnesc dumnealor la taifas ori la un joc de cărţi. E drept, se umilise tare în scrisoarea trimisă; dar ce alt se putea face în asemenea împrejurare? Doar Asanache ştie bine, din cele auzite şi văzute, că dacă nu eşti om de casă la vreun boier mare, geaba ai sfoară de moşie ori nevastă mai avută, aşa cum avea el pe Ruxandra lui Gheorghe Tudori, cel ce ţmuse pe-o nepoată a lui Miron Dima din Câmpuri.

Strâns în plasa gândurilor sale, Asanache nici nu şi-a dat seama că Melinte aşternuse o faţă curată şi-i pusese dinainte un pui înfrăgezit în unt proaspăt şi o stacană cu vin rece...

— Să guşti, cucoane, din vinul acesta şi ai să-mi spui pe urmă cum ţi se pare. Că oamenii care au gustat din el zic că n-ar fi din sângele Domnului, ci stropit cu niscaiva, farmece de baba Nastasica de la Păcurarii Eşilor...

— Cum asta, Melinte? se miră Asanache.

— Iac-aşa, cucoane. Pe omul întristat îl veseleşte, pe cârcotaş ţi-l face moale ca o ceară, iar pe amorezat aşa ţi-l răsfaţă, de zice omul că e chiar cu ibovnica lui în crivat!

Asanache râse chiţăit, iar crâşmarul se trase mai la o parte aşteptând să vadă cum o să lucreze vinul asupra drumeţului.

Tocmai acum însă, cu straiele lor albe împroşcate şi şuruind de apă, goniţi de ploaia de afară, câţiva ţărani intrară pe uşa crâşmei. Au salutat cu zgomot pe Melinte şi după ce şi-au strâns mâinile, au luat-o către odaia de lângă cuhnie. Trecând prin faţa lui Asanache i-au dat şi lui bineţe, dar parcă (aşa i s-a părut lui) mai aşa, în silă. „S-au sumeţit şi netrebnicii ăştia, ca şi cei din Câmpuri”, a gândit mânios Asanache Dan. „De când cu răzmeriţa de astă-primăvară s-au ticăloşit cu totul; nici la muncă nu vor sâ iasă, nici de casă nu mai vor să ştie. S-au răzleţit de sate şi bat drumul codrului, când nu ţin ca ăştia uşa crâşmei”. Parcă şi pofta de mâncare i-a trecut, gândind astfel. Numai setea se vede

că i-a mărit-o mânia, că a început să-şi toarne ulcică după ulcică. „Auzi dumneata poveste. Li s-o urât cu nartul de douăsprezece zile şi ţipă ca din gură de şarpe că nu mai au puteri să-l împlinească. Că au ajuns din cauza noastră numai os şi piele; că trăiesc ca dobitoacei«„« în case unse cu lut, fără grădini, fără zăplaz în preajmă şi fără fântână... Că-i doare mâna şi li se rup şelele dacă şi-or săpa singuri un puţ în faţa casei! Eu, slavă Domnului, m-am purtat cu ei omeneşte. Le-am dat opt fălci de lucru dacă au şaisprezece vite, ba şi codaşului, dacă-mi vine cu şase dobitoace, îi dau trei fălci de pământ să-l muncească. Daz, ce folos am de la ei? că tocmai când îţi arde buza şi sunt muncile în toi, se fac nevăzuţi ca potârnichea, ba îşi iau şi vitele, vârându-le în codru, să păşuneze pe ascuns de ochiul vătafilor”.

De mare silă, Asanache Dan îşi mai toarnă o ulcică, şi-abia când simte vinul gâlgâind rece pe gât se mai uşurează. Dar gândurile, ca şi potăile din ogradă: le alungi de la tine şi ele se întorc lingându-ţi ciubotele. N-a trecut o clipă şi Asanache se vede împresurat de închipuirile sale. Să fi ştiut mai de mult cât de pizmaşi şi de clonţoşi erau oamenii din Câmpuri n-ar fi intrat niciodată acolo. Dar n-a scăpat de gura nevestii, care avea de la taică-său un drept de răzăşie între Ciuruc şi Gura-Văii, şi-ar fi vrut să-şi întindă pământurile, ca să-şi facă moşie. A cumpărat Asanache moşioara lui Enache Millu, dându-i în loc o moară cu două roate şi şase petece de pământ la Făurei, iar mai târziu s-a strămutat la Câmpuri cu gândul să mai cumpere şi de la alţii. Dar oamenii nu vor să vândă, că e pământ lăsat lor din moşi-strămoşi, cu toate că necazurile îi îmboldesc an eu an şi îi strâmtorează mai tare.

L-a sfătuit socru-său, Ghiţă Tudori: „Pune tu piciorul acolo, Asanache, băiete, că pe urmă-ţi pică baştinele câmpurenilor, cum cade fălia de caş în gura vulpii. Azi iei o bucată, mâine alta; una o iei pe sorcoveţi, alta mai cu sila pentru vreo datorie ori o lucrare neîmplinită. Că răzeşii sunt şi ei oameni; unul ar bea şi nu are pe ce, altul s-a scârbit de

nevoi, altul e grabnic la împrumut şi uituc când e vorba să plătească. Asta a ştiut-o fi-iertatul Dima Pâr călabul, fostul staroste de Focşani, şi preacinstit socru al domniei mele, care după ce-a cumpărat câteva ocine, s-a oprit, a zis că nu-i mai sunt de trebuinţă şi s-a pus pe aşteptare”...

„Ce-avea de aşteptat?” s-a mirat Asanache.

„Să cadă oamenii-n păcat”, a răspuns Ghiţă Tudori. Apoi a râs: „Că păcatul se ţine de om, ca scaiul de blana oii. Odată un răzeş i-a furat o vacă şi Pârcălabul i-a luat partea de moşie; altădată, când era foamete mare în ţară, doi ţărani au luat o oca de făină de păpuşoi. Ca să nu facă temniţă, pentru că nu aveau cu ce plăti gloaba, a plătit Pârcălabul pentru ei, iar el le-a luat moşiile răzeşti, ea să se despăgubească. De vrei, îţi mai spun şi altele,” a mai zis Ghiţă Tudori.

„De bună seamă că vreau”, a răspuns Asanache. ginerele.

«Atunci ascultă aici: Au venit într-o zi doi răzeşi la Dima Pârcălabul şi s-au rugat: „Pârcâlabe, nu vrei să ne dai două sâneţe?” „Ce vă trebuie vouă puşti?” a întrebat Pârcălabul. „Ne-om duce şi noi prin munţi, după cel vânat”, strigară oamenii. „Bine -- zice Pârcălabul - da să le păziţi ca pe ochii din cap. Altele nu mai am. Iar astea mă costă o avere. De se întâmplă să mi le pierdeţi să ştiţi că va fi amar de voi!” Au luat oamenii sâneţele şi s-au dus, şi-acum ce să zic: au vânat ori ba mistreţi pe muntele

Clăbucul şi unul din răzeşi s-o spăriat de jivină, că a zvârlit sâneaţa. Ori s-au dat răzeşii la tâlhării, cum ziceau unii, şi dibuiţi de poteră, hăituiţi prin codru, au pierdut cea sineaţă, când a fost la fugă. Asta numai ei au ştiut-o. Eu atâta ştiu că s-au întors răzeşii la Pârcălab doar cu o sîneaţă. „Unde e cealaltă?” s-a făcut foc Pârcălabul. „Am pierdut-o sus, pe muntele Clăbucului”, s-a umilit vinovatul. „Aşa? a strigat Pârcălabul, eu v-am spus să nu le pierdeţi că mă costă ochii din cap şi toată răzăşia voastră nu plăteşte cât o sâneaţă de-a mea”! Şi răzeşii i-au plătit sâneaţa cu moşiile lor, căci cu bani nu puteau răspunde.»

Ghiţă Tudori a încheiat: „Tu să ştii de la mine, băiete, că nu doar sâneţele se pierd şi nu se mai pot întoarce proprietarului. Mai sunt şi altele: o datorie de bani cu soroc scurt ori dobânzile ce se strâng an cu an şi cărora răzeşii n-au cum să le facă faţă. Totul e să ai răbdare şi să aştepţi ca Pârcălabul!”

Era bun sfatul şi Asanache la rândul său e gata să aştepte. Numai că răzeşii de astăzi parcă nu mai sunt aceia de pe vremea lui Dima Pârcălabul. „S-au copt la minte, sunt mai certăreţi; mai ascunşi şi mai răi. îmi umblă la hambare, îmi încalcă rariştile, îmi ridică lemne şi vreascuri din pădure, ba îşi duc şi vitele lor păcătoase să pască noaptea prin ogoare. Dorm vătafii mei iepureşte şi tot nu izbutesc să le dea de urmă. Cu toate astea tot ei ţipă mai tare, jeluindu-se chiar la Divan că ne purtăm cu ei mai rău decât cu potăile. Acestea cel puţin, pentru un os, ne sunt credincioase, pe când ei ne-ar înfige jungherul pe la spate!”

Asanache mai goli cu năduf mare o stacană, apoi se uită pâcliş pe fereastră. Ploaia încetase. Stănică, vezitiul, trăsese căruţa în faţa crâşmei şi robotea plin de voioşie pe iângă ea. („A băut şi el câteva bardace, de îl trage inima la treabă”, îşi zise Asanache, înciudat.) Ceru lui Melinte să-i facă plata, îşi luă bună ziua şi porni către tindă.

— Cum o fost vinul, cucoane? se interesă crâşmarul.

— N-o fi fost el fărmăcat, răspunse Asanache, daz ceva tot are.

— Sărac de mine! se apără Melinte. E curat aşa cum l-am găsit pe coasta Nicoreştilor, coane Asanache.

Când a ieşit în curte, Stanică isprăvise de robotit şi se cocoţase în căruţă.

— Trăseşi şi tu o bardacă de vin, StănLcă? întrebă Asanache.

— Unde se pomeneşte! râse înfundat vezitiul. Domnia-ta ştii doară că la mine băutura, ca la pisică untura!

Au ieşit la drumul mare, pornind spre Târgul Frumos. Borţile şoselei erau pline cu apă. Copitele cailor o

împroşcau în jurul trăsurii pe nasul cam pipăruş al lui Stănică şi chiar pe cerga cu care se învelise Asanache. Strâns bine în ea, ca să se apere de noroi şi de umezeală, cuconu Asanache se simţi întia oară bine. Oasele îi erau calde, toropite, gândurile mânioase nu-l mai încercau în niciun fel. Veniseră şi se duseseră, ca ploaia, ca furtuna. „Tot vinuz lui Melinte trebuie să fie pricina!" îi trecu prin minte lui Asanache. Apoi adormi dus.

Au intrat în Eşi, pe la Păcurari, iar după ei au venit zorile, vestite de cucoşi harnici şi de carele încărcate ale ţăranilor. Pe la crâşmi se trăgeau zăvoarele, armenii bătătoreau pământul jilav din faţa dughenelor, în şanţul drumului bărbierii zvârleau apă clăbucitâ din lighenuşele de alamă.

Cu pleoapele întredeschise, cu trupul amorţit, Asanache se căznea să vadă oraşul, dar oboseala îl doborâse. Nu mai fusese pe-aici din copilărie. Între timp - după cum auzise - oraşul arsese. Focul pornise din mahalaua armenilor, le încinsese biserica mare, apoi văpăile scurse pe lângă Hanul Turcesc urcaseră sus pe Sărăriei şi pe la Golia. Aici au prefăcut în scrum casele şi chiliile, câte se aflau în ograda mănăstirii. Asanache auzise că astăzi mănăstirea are straie noi, că turnurile au fost acoperite cu fier alb de către maiştrii aduşi din ţara ungurească, că pe la sfântul Niculai se lucrează la noul palat al lui Vodă. Dacă lucrurile au să meargă după pofta inimii sale, Asanache are să-şi facă timp de şădere în Eşi, ca să vază casele noi şi mai ales casa aceea minune de lângă sfântul Niculaie cel Sărac, ce zice-se că ar fi făcută de un tânăr român, Gheorghe Asaki, pentru bogata principesă Elena Sturza Păstrăveanu.

Cu mare greutate căruţa s-a strecurat printre carele şi chervanele ce înţesau Păcurarii şi intră în Uliţa Mare. Când au ajuns la Trei-Ierarhi, Asanache i-a spus lui Stănică să oprească în faţa hanului de peste drum, unde o să tragă peste zi şi peste noapte, iar acum are să-mbuce ceva că se simte grozav de lihnit. Din întâmplare, hangiul avea liberă o odaie ceva mai curăţică, celelalte mai frumoase - zicea el -

erau pline cu boiernaşi de pe la Tuto va şi de pe la Vaslui, veniţi cu treburi pe la Mitropolie ori pe la Divan. Asanache s-a mulţumit şi cu atâta. El nu venise să stea, nici să-şi cheltuiască banii pe lucruri zadarnice, ori pe odăi frumoase. El venise să-l vadă pe vistiernic şi să-şi capete pentru banii săi ceea ce gândea că i se cuvine.

„Când am să fiu medelnicer ori şatrar, atunci lucrurile au să se schimbe" - îşi zice Asanache. Atunci are să ia o cameră mai la faţă, cu fereastră chiar spre Uliţa Mare, să poată vedea forfota oamenilor, atât de pestriţă, şi să se uite drept în dughenele armeneşti de sub boltniţa mitropoliei. Şi cine poate şti, dacă astăzi norocul îi va surâde, iar vodă s-o îndura să-l căpătuiască cu un titlu de boierie, dacă nu cumva şi-o face chiar case în Eşi, să nu mai tragă prin locante păcătoase, duhnind a băutură, a miros de mâncare şi a murdărie de vită, alături de răzeşi înstăriţi ori de boiernaşi de ţară strâmtoraţi.

65

Stând şi judecind drept, nu vede de ce banii lui nu ar avea tot atâta trecere cât cei ai neguţătorilor greci, ori armeni care şi-au cumpărat boieriile. Ba chiar feciorii de mazili s-au înălţat la rang de agă cu două mii de galbeni, iar cu trei mii au fost făcuţi spătari. Ba unii zic că şi cu o plăcintă rumână şi gustoasă se-ntâmplă uneori să intri pe sub pielea domnului. Că lăcomia gurii e tot atât de păcătoasă ca şi asta de arginţi, o ştie toată lumea. Gândind la întâmplarea cu boierul care s-a văzut încărcat de onoruri numai pentru că plăcintele făcute de nevastă-sa au căzut bine voevodului, Asanache râde ca un căpcăun ce se află. „Şi nevastă-mea Ruxandra este meşteră în chiurechiuri şi plăcinte, da cum să le aduci calde de la Focşani

5 - 1057 la Eşi? Că plăcinta rece e pentru stomac cum e îngheţul pentru pomu-n floare."

Către ora prânzului, cu ciubotele şi straiele curăţate, cu stomacul potolit, Asanache s-a dus la palat, unde avea să-l găsească pe vistiernic. Acum palatul era doar o casă

boierească, ceva mai arătoasă, cu ogradă mare să poţi întoarce carul; dar vodă Moruzi se mulţumise cu ea, adăstând să se repare palatul în care, ziceau oamenii, au să fie atâtea fereşti câte zile sunt în an, iar uşi, tot atâtea cât şi săptămânile.

Asanache s-a strecurat în ograda casei, plină în acel ceas al zilei de o strânsură gălăgioasă de slujbaşi domneşti, de vezitiii boierilor, de slugi şi de arnăuţi rostuiţi cu paza. Se strigau unul pe altul, fără să se recunoască ori să se vadă; alergau care încotro, fără rost şi fără nicio nevoie. Da, aşa sunt slugile, cu cât aleargă mai tare şi fără noimă cu atâta li se pare că sunt mai de folos stăpânului. A cercetat Asanache pe unul, pe altul, pe câţi binevoiau să-i dea o clipă de ascultare şi până la urmă o slugă mai cu suflet, după ce a simţit în palmă câţiva firfirici plăcuţi, i-a arătat odaia unde se afla vistiernicul Iordache. A deschis uşa cu sfială şi a rămas acolo, lângă ea, închircit ca un becisnic ce se află.

Sala era mare, cu pereţii albi şi goi, doar ici-eolo, câte un sfeşnic pentru luminare. în schimb forfotea de lume, de boieri mari ce se sărutau pe bărbile năclăite cu oloi parfumat şi de boieri mai mici, care sărutau mâna celor mari, cu smerenie şi cinstire. Ceva mai departe de Asanache se afla un bărbat în vârstă, care cu o voce fârnâită arăta unui copil pe boierii ce se perindau prin sală, prenumind pe fiecare. „Acesta e spătarul Stratilat, iar cela cu barba stufoasă e dumnealui banul Iordache Ramadan. Vezi colo, lângă fereastră? Acela e vel-logofătul Iancu Razu şi cela care a venit şi îi sărută barba e chiar vornicul Vasile Ruset”. S-a uimit tare Asanache de unde cunoaşte omul acesta, cu straie pocite şi chip cam pătlăginiu, pe toţi boierii de rang mare, dar s-a dumirit mai târziu când a aflat că era chirica Stamate, diacul de la Divan. Cu urechile ciulite la vorbele necunoscutului şi cu privirea aţintită spre sală, Asanache îşi întipărea chipul boierilor, ca să poată povesti şi el Ruxandrei cât de fălos ori de pocâltit arătau aceşti

oameni ce se socot fără pereche în lume. Mai spuse chirica Stamate arătând cu degetul: „Vezi tu, băietule, pe boierul cela cu barbă până la brâu? Dumnealui este vornicul Manolache Dimache cel care s-a milostivit de doamna Zoe în tinereţea ei, când a rămas orfană şi săracă lipită, după moartea tătâne-său Lascarache Ruset. A luat-o vornicul şi jupâneasa lui Bălaşa, au crescut-o la moşia lor de la Roznov, iar mai târziu au pricopsit-o, măritând-o cu vodă Moruzi, pe când acesta era numai beizadea”.

Asanache căută să osebească din ceata boierilor pe vornicul Dimache, dar cercetarea nu îi fu lesnicioasă; tocmai atunci uşa iatacului domnesc s-a deschis larg, iar boierii socotind că vodă e gata să iasă la Divan, s-au bulucit cu toţii în preajma ei, încovoind şira spinării care mai de care. Pe uşă n-a trecut însă decât logofătul de taină (aşa l-a numit tare, chirica Stamate), iar în urma lui două slugi tinerele şi obraznice. Unul ducea pe braţe un lighean de argint plin cu apă frumos mirositoare, iar celălalt purta ibricul şi prostirea. Văzând aceasta, boierii s-au depărtat de la uşă cu mare silă, îndreptându-se din şale şi lăsând pe cei trei să treacă ca şi cum nici nu i-a fost zărit.

„Iată deci - gândi Asanache - cine sunt boierii aceştia mari, de care se zice că ar tine însăsi fiinţa Moldovei noastre. Se târăsc la uşa lui vodă, mai tare decât slugile la tinda casei mele. Cu toate acestea pe noi, cei mici, îşi varsă dumnealor mânia, iar noi le-o suferim, ba le pupăm şi mâna, doar ne-or împărtăşi cu vreo slujbă ori cu vreo facere de bine.”

Pe când gândea astfel, chirica Stamate, de alături, zise copilului: „Priveşte către boierul ce vine către noi. Acesta - să ştii şi tu -- este bogatul între bogaţi, vistiernicul Iordache Ruset Răznovanul”. Auzind aceste vorbe, Asanache privi uşor printre gene, apoi coborî ochii în pământ şi se repezi înaintea vistiernicului îngenunchind şi sărutându-i poala caftanului.

— Ce vânt te-aduce pe la Eşi, arhonda? întrebă Iordache Ruset.

Asanache Dan îşi spuse în sine, cu mare bucurie: „dacă mi-a zis arhonda, aceasta înseamnă că treaba se face...” Apoi cu glas tare îngăimă câteva vorbe, pentru că nu voia ca urechile lui chirica Stamate să audă ceea ce nu era de trebuinţă:

— Venii şi eu, evghenistate, să mai văd cinstita faţă a Măriei tale!

— Dacă pentru aceasta ai venit, medelnicere, atuncea bunul Dumnezeu ţi^a împlinit vrerea, râse cam cu dispreţ vistiernicul.

„S-a făcut - îşi spuse uşurat Asanache. M-au numit medelnicer. Iar de zice că Dumnezeu mi-a împlinit vrerea, îmi dă a înţelege şi mai vârtos că lucrarea de care am dus atâta lipsă s-a săvârşit cu bine”.

— Vai mie, păcătosul - se pomeni strigând Asanache -- cu ce m-am nevoit la Dumnezeu ca să reverse asupra mea atâta bucurie?

Ştia el prea bine câte pungi cu bani împinsese întru împlinirea bucuriei acesteia. Sărută însă cu ardoare vârful pantofilor boiereşti, şi-şi îngroapă faţa în cutele caftanului ca şi cum s-ar fi temut să nu i se citească gândurile haine. Dar vistiernicul Iordache nici nu mai avea timp pentru Asanache Dan. Uşa iatacului domnesc se deschisese iarăşi, boierii se repezeau de prin locurile lor şi Ruset n-ar fi voit să lipsească de la marea cinste de-a ridica de subsuoară pe voevod şi de a-l duce pe sus în salonul de primire. îşi întoarse deci faţa de la Asanache şi pornindu-se către uşa iatacului domnesc, zise:

— Nu uita, arhonda, să treci mâine pe la visterie, întru împlinirea celor ce mai sunt de cuviinţă...

Asanache făgădui să treacă, dar zilele lui se pierdură în vânt. Vistiernicul era prea departe. Se întrebă însă Asanache, ridicându-se din genunchi şi rămânând pironit locului, despre ce împliniri mai poate fi vorba? Să i se dea patalamaua de medelnicer? Ori mai râvneşte vistiernicul şi alte pungi de bani întru întregirea celor trimise mai înainte?

La gândul că s-ar putea să i se mai ceară, bucuria lui Asanache se cam subţiază; dar pentru că nu ţine să-şi întunece ziua aceasta mare, noul medelnicer leapădă de la sine gândul videan, zicându-şi că până mâine mai este vreme de jelire. Liniştit deci despre partea aceasta, Asanache se retrase nesimţit şi nevăzut ca la venire, ieşind în ograda mare, unde forfota se făcuse şi mai asurzitoare.

Umblau slugile şi arnăuţii ca bezmeticii, trebăluind ciohodarii şi vezitiii care cum se întimpla, iar de se strigau înde ei, o făceau de-a surda, atât era de ţipător cântecul tubulhanelei, care anunţa norodul că în sfârşit domnul Moruzi ieşise din iatacul său. De teamă să nu-şi vatăme auzul Asanache o luă mai repegior spre poartă. Dar fie că era numai închipuirea lui bolnavă, fie că era chiar aşa, i se păru că oamenii se ploconesc în calea sa şi îl privesc cu mare umilinţă ca şi cum fiecare ar fi ştiut că domnia-sa este noul medelnicer Asanaehe ot Câmpuri. Chiar şi sluga care-i arătase drumul la venire şi de care se izbi în dreptul porţii îi zise un sărut-mâna cântat şi prelungit, cum se face cu boierii cei mari şi divăniţii. întrebă chiar slugoiul cu umilită curiozitate: „Găsit-aţi pe înălţimea sa, vistiernicul?”, dar Asanaehe Dan i-o tăie scurt şi cam de sus: „Ţi-am spus doară, că mă aştepta cu nerăbdare!”

Ieşi astfel în Uliţa Mare tocmai când tubulhanaua striga mai asurzitor din alămurile şi talgerele ei, părându-i-se chiar că muzicanţii domneşti sosirea dumisale în cetatea de scaun o vesteau cu atâta sârguinţă. Porni, legănându-se, către hanul la care poposise. Ar fi dorit să se întoarcă acolo într-o droşcă ori într-o chibitcă, daz unde se pomeneşte birjar în Eşii ăştia mizerabili? Picioarele lui, amorţite de atâta îngenunchere, îl dureau încă; noroc că sufletul lui zburda de bucurie şi-şi îngână singur cuvinte de slavă: „medelnicerul Asanaehe! Asanaehe medelnicerul!”

Rămăseseră în pridvor, privindu-se unul pe altul, fără să scoată o vorbă. Nu auziseră cele din urmă cuvinte ale mitropolitului şi ardeau de nerăbdare să le afle. De-aceea,

când uruitul trăsurii se pierdu, dincolo de boltniţa bisericii, ţăranii îşi luară inima în dinţi.

— Ce-a zis înaltpreasfântul, părinte Şerbane?” întrebă Taftă.

Iar preotul răspunse:

— A făgăduit că are să se roage pentru noi.

Atunci Costandin Roată se amestecă în vorbă:

— De s-o ruga pentru voi la Dumnezeu, atunci vă mănâncă... vistiernicul!

Părintele Şerban îl privi cu mustrare:

— De ce mânii pe Dumnezeu, bre Costandine?

Omul se apără scărpinându-se la ceafă:

— Nu eu îl mânii, părinte, ci boierii îl supără. Că el le zice să nu furi, să nu ucizi, iar ei ne ucid în bătăi şi ne fură pământurile.

Mergeau încet către poartă, iar când dădură să iasă pe ea, se opriră îngroziţi. Afară, în Uliţa Mare, cât puteai cuprinde cu ochii, numai oameni zdrenţuiţi şi betejiţi: care fără o mână, care fără picioare sprijiniţi doar în cârji; care cu ochii scurşi, fără vedere. Strigau toţi după pomană, după un blid cu fiertură, ori după un ban; se băteau cu pumnii în piepturile uscate; îşi arătau straiele zdrenţuite, colcăind de păduchi şi murdărie. Ai fi zis, văzând atâta mulţime, că întreaga breaslă a cerşetorilor, cu starostele ei în frunte, coborâse din mahalaua Calicilor asa cum se întâmpla cu puhoaiele de apă ce se scurg uneori din Târgul de Sus tocmai până jos la Trei-Ierarhi şi dincolo de Feredee. Spusese cineva că ieri, mitropolitul trecând dinspre Socola, strigase oamenilor să vină după ajutoare la mitropolie şi iată că acum, toţi ciungii, orbiii şi şchiopii ţipau în stradă să iasă iconomul şi să-i dăruiască, după cum a fost vorba.

Cu mare greutate s-au strecurat ţăranii prin gloata calicilor şi au luat-o în ¡sus către palatul domnesc, unde se ţine şi divanul. Erau ameţiţi de atâtea strigăte de jale şi gândea fiecare în sine că durerea şi suferinţa nu sălăşluiesc doară pe dealurile înverzite dar îndepărtate ale Vrancei, ci şi în

târgul Esilor cu bogăţii şi mâncare multă, şi chiar sub ochii voevodului.

Dar d&că gândul lor fuge la cele văzute şi auzite adineauri, ochii ţăranilor se ţintesc cu uimire la dughenele ce se întind lanţ pe Uliţa Mare. Scoseseră lipscanii mărfuri de Orient cusute în fir de argint şi aur; gazuri uşoare şi străvezii; mătăsuri brodate şi horbote fine. Din uşile băcăliilor veneau miresme plăcute de fructe necunoscute şi bucate alese. Dinspre locantele adumbrite, urcau până în stradă aburi uşori de alivenci, de baclavale şi de plăcinte învârtite. Aşa au trecut cei patru oameni, până la ulucile palatului, cu ochii stecliţi la atâta bogăţie şi cu nasurile plăcut gâdilate de mirosul atâtor bunătăţi pentru gură. Iar la poarta palatului, dădură de altă mulţime, strânsă pe lângă uluci, agăţându-se să vadă ce se întimplă dincolo de ele în ograda mare, ori ascultând cu veselă pornire la cântecul tubulhanalei. Se luptau arnăuţii în fireturi să împrăştie norodul, strigau ciohodarii domneşti să plece fiecare acasă, că astăzi nu-i zi de sărbătoare; dar nimeni nu voia să se mişte, fiecare zicându-şi în sine că e mai bine aici decât în cocioaba lui chircită şi întunecoasă. Aici cel puţin poate să respire şi îşi mai bucură sufletul privind la veselia şi bunăstarea altora.

Când1 ţăranii şi preotul Şerban au vrut să treacă pe poarta ogrăzii, doi arnăuţi înarmaţi cu pistoale le-a aţinut calea, răstindu-se:

— Astăzi nu e zi de primire.

Dar preotul Şerban i-a dat în lături, cu mâna:

— Pe noi ne aşteaptă la Divanul domniei.

Aşa au izbutit să intre, iar părintele Şerban care mai fusese pe aici de multe ori cu jaloabele vrâncenilor, arătă oamenilor o uşă:

— Să aşteptăm, oameni buni, până are să ne strige.

Dincolo de uşa întredeschisă a iatacului, Alexandru Moruzi se amuza privind către boierii din sală. Se prefăcea că nu-i vede încovoindu-se slugarnic de câte ori li se părea că

priveşte la ei, şi îşi zicea în sine, râzând cu plăcere: „Lasă-i să se betejească de-atâta plecăciune, doar aşa le-o mai pieii trufia şi obrăznicia”.

Credea că în felul acesta se răzbună pe videnii boieri ce nu-şi mai încăpeau de atâta osânză şi de mândrie; deopotrivă de dibaci la linguşeală ca şi la trădare. Moruzi ştia că cei mai mulţi dintre ei abia părăseau pragul palatului unde petrecuseră în umilinţă şi ascultare că se şi porneau cu pâra împotriva domnului pe la vreun consul străin ori către Poartă. Cu toate acestea, gândea cu scârbă în suflet voevodul, sunt aceiaşi boieri care s-au trudit cu ani în urmă până la Bacău ori la Focşani, ca să-i iasă în întâmpinare, să-l salute drept un adevărat al lor stăpân, să-i însoţească rădvanul cu şase cai, în chiuit de bucurie până la laturea Eşilor dinspre Păcurari, iar de-aici, în sunet de clopote, în sloboziri de tun şi cântec de meterhanea, să intre cu alai pe uliţele oraşului, mergând la Sfântul Niculai, unde i s-au închinat cu toţii şi au jurat credinţă. „Dar ce fel de credinţă? se întreabă cu mânie, Moruzi - Mă pârăsc când la ismailiteni că m-am dat cu ruşii, când la împăratul rosianesc că am trecut de partea franţuzilor şi a turcilor!” E drept, se mai jeluiau dumnealor, că-i umileşte la tot pasul, că le cere mii de galbeni ca să-i înalţe la rang de vistiernici, spătari ori logofeţi; că ia domnul de unde se întâmplă, fără zăbavă, nici alegere, de la boieri ea şi de la ţărani. Nu gândeau însă dumnealor la poliţele pe care el le semnase atunci când a fost să ia domnia în primire, şi nici la manşeturile date către paşale nu se gândeau. Nici se întrebau cât îl costă pe el toţi teftedarii şi chiatibii, ca şi liota de osmanlâi ce se vântură între Ţarigrad şi ţara Moldovei. Unul vrea o blană de cacom; ciohodarul lui Ismail Emeni pofteşte tabacheră de fildeş ori o bucată de postav; marele vizir suspină după caii mici şi iuţi moldoveneşti; chiar şi caraghiosul paşii, cel ce face tumbe să-i facă poftă de mâncare, îi ceruse ceas cu lanţ şi un contăş de samur. Iar ei, boierii, se jeluiesc că le cere câteva pungi cu galbeni!

Cât despre plângerea lor că nu mai pot trăi de atâta umilire, să-l întrebe pe el, Moruzi, cum mai poate îndura ruşinea ce i-o face turcul? Că e silit să coboare de pe cal în faţa oricărei paşale şi să-i pupe poala hainei, mirosind a trandafir şi a seu de oaie. Apoi să meargă înaintea lui, ca orişice calic pe jos, până la conacul Beilicului, în vreme ce prostimea şi neguţătorii se hlizesc de atâta umilire.

Dumnealor nu văd decât ruşinarea pe care el le-o face, domnul, cu toate că el s-a străduit precât a putut să fie mai puţin hain decât alţii. N-a dat dregătorii multe la greci şi chiar de a adus cu dânsul câte unul, doi de pe malul Bosforului, nu i-a pus în fruntea mesei, să se înfrupte din bucatele cele grase. Pe acestea le-a păstrat pentru ei, boierii de baştină şi de neam mare, doar s-or îndestula şi n-or mai avea prilej de uneltire. Că stomacul sătul e bun sfătuitor ca şi noaptea şi nimănui nu i-a plăcut vreodată să-şi vadă capul acolo unde-i sunt picioarele, numai aşa ca să se afle în treabă.

Moruzi e nevoit să recunoască însă că boierii aceştia moldoveni i-au înşelat toată cunoaşterea lui despre oameni şi lume. Chiar cu stomacul plin, crăpând de bucate şi băutură, ei tot de uneltiri şi de vorbe videne se ţin ziua toată. „Atunci cum să nu-mi fie silă când îi văd în faptul dimineţii năvălind la palat, preumblându-se prin faţa iatacului, prefăcându-se că vorbesc între ei, dar trăgând cu ochiul spre uşa întredeschisă, doar i-oi pofti înăuntru să-mi sărute mâna sau caftanul? Viermi târâtori ce s-ar lăsa pălmuiţi ori loviţi cu vârful papucului, numai să nu se spună în oraş că nu mai sunt poftiţi la palat şi că nu mai beau cafea împreună cu domnul!”

Multe văzuse Moruzi la viaţa sa şi ştia tot atât de multe, îşi spunea mereu, când se trezea dimineaţa încă în patul său domnesc, că zilele trec una după alta fără să semene între ele şi că de multe ori ceasurile sunt mai pline de necazuri, decât poate să cuprindă un an întreg. Cu toată această înţeleaptă înţelegere a vieţii, Moruzi n-ar fi crezut în

dimineaţa aceasta că ajunsese la capătul domniei, că peste o lună are să plece din Moldova pentru totdeauna şi are să-şi sfârşească zilele la galere, ca un nemernic, trăgând din vâsle, alături de puşcăriaşii imperiului turcesc.

Poate de ar fi ştiut-o, ar fi fost mai puţin aspru în dimineaţa aceasta cu boierii moldoveni, buluciţi dincolo de uşa iatacului şi dintre care unii veneau să i se închine fără făţărnicie ori gânduri haine, ci numai din obişnuinţă orientală.

Dădu ordin slugilor să deschidă uşa şi-atunci se năpustiră logofeţii şi vornicii, spătarii şi postelnicii cu mâinile întinse pentru a-l ridica de subsuori şi a-l duce. în salonul cel mare, fără ca pantofii lui de marochin galben să atingă pardoseala odăilor.

Purtat de unii şi urmat de alţii, Moruzi se văzu în salonul mare, fără podoabe, nici coroane, ci numai cu un brâu de divane de-a lungul pereţilor. Afară tubulhanaua începuse să cânte asurzitor; slugile veneau aducând cafele şi dulceţuri, tutungi-başa năduşea de zor umplând ciubucurile cu tutun aromat de Macedonia. Se aflau în jurul domnului, unii stând pe divane alţii doar în picioare, după rang şi dregătorie, mai toţi boierii de neam mare: vellogofătul Iancu Balş, vistiernicii Sandu Sturza şi Iordache Rusei, banul Iordaehe Ramadan, vornicul Vasile Ruset, spătarii Neculai Stratilat şi Iordaehe Catargi, precum şi alţi mulţi vornici, căminari şi slugeri. în dreapta şi în stânga domnului, împărţind cu el acelaşi divan de mătasă înfloratâ, stăteau mitropolitul Veniamin, venit mai în urmă, şi vornicul Manolache Dimache, cel dintâi la inima voevodului.

în timp ce-şi sorbeau cafelele şi trăgeau din ciubuc, domnul şi boierii tăifăsuiau de una, de alta, că multe şi omeneşti nevoi apăsau sufletul fiecăruia. Vornicul Teodor Balş s-a mirat tare că voevodul s-a pus să stârpească jocul de cărţi şi luxul boierilor de teamă ca nu cumva dumnealor să-şi piardă moşiile şi casele. Ceea ce a făcut şi pe vistiernicul Ruset să zică cu prisositâ îngâmfare: „Averile

boierilor sunt atât de mari încât n-au să le năruie nici patima jocului, nici odoarele scumpe ale jupâneselor! Mai bine, a adăugat vistiernicul, s-ar strădui oamenii stăpînirii, cei prepuşi la paza ţării Moldovei, să stârpească pe tâlharii ce s-au cuibărit prin codri şi cad la drumul mare, peste boierii călători”.

A zis şi vornicul Alexandru Ianculeo, întărind vorbele vistiernicului: „Adevăr grăit-a dumnealui vistiernicul. Că de la o vreme nu se mai poate mişca omul de la un târg la altul, nici măcar ziua, necum în timp de noapte. Voieşte călătorul să meargă la Bârlad, nici nu ajunge bine la Strâmtura, unde sunt codrii Merei, că-i ies haidăii în drum şi-l zvântură de bani şi de bagaje. Iar la ţinutul Făleiului, în valea Docolinei, mai jos de codrii Bărboşilor, când ţi-e lumea mai dragă şi crezi că ai trecut hopul, îţi ies în cale tâlharii şi te lasă gol, aşa cum te-a făcut mumă-ta”.

Au râs cam în silă boierii de aceste vorbe, nu pentru că urechile dumnealor n-ar fi auzit altele şi mai pipărate ci pentru că spusa vornicului Ianculeo le înfiorase sufletele. Unii dintre ei o păţiseră chiar la văzul Eşilor, în Sperieţii de supt Bordea unde frunza codrului e deasă tare; alţii la Strâmtura pe drumul Bârladului; alţii pe la Pocreaca, unde ziceau ei că până şi răzeşii ieşau la drumul mare. A făgăduit domnul că are să dea porunci straşnice să iasă oamenii stăpânirii prin toate ţinuturile pe unde se făceau jafuri şi să stârpească până şi sămânţă de tâlhari. Ceea ce auzind dumnealor boierii pe dată şi-au potolit tremurul şi au trecut la alte vorbiri mai plăcute.

Apoi s-a ridicat vodă şi a poftit pe boierii din Divan să treacă în sala judecăţii unde mulţimea împricinaţilor aşteaptă de la ei dreptate.

în acea dimineaţă pricini mai grele erau puţine, dar două dintre ele apăsau greu pe sufletul mitropolitului Veniamin. Era întâi dihonia dintre ţăranii vrânceni şi vistiernicul Iordache şi mai era jaloaba împotriva banului Arghire Cuza scrisă de către fratele dumisale spătarul Gheorghe şi de

către nepotul Ioan, fiu al răposatului căminar Neculai Cuza. Mitropolitul, care creştea pe lângă sine şi îi iubea cu părintească milă pe Varlaam şi pe Grigore, fii ai căminarului, ştia de la ei cât de hăinit s-a purtat din toată vremea moşul Arghire. îşi videnise fraţii şi nepoţii, ca cel mai împotrivitor duşman şi asuprise pe fieştecare în fel de chipuri. Din această pricină căzuseră mai toţi Cuzeştii la datorii grele, iar bruma de avere ce le rămăsese se risipea şi ea în judecăţile pornite de către bi-vel-banul Arghire.

Auzind plângerile lui Varlaam împotriva moşului său, Veniamin se întrebase de multe ori cum poate un om să arate atâta duşmănie şi videşug fraţilor şi nepoţilor săi, când el are atâta avere încât nici el, nici fiii săi nu au să aibă atâta viaţă câtă le-ar trebui să o prăpădească. Se vede însă că lăcomia, ca şi neruşinarea, nu ştie ce este margine iar omul cu cât are mai mult şi mai mult doreşte, ca şi cum ar lua ceva după sine.

Dar cauza Cuzeştilor nu s-a judecat în ziua aceea întrucât spătarul Gheorghe, cel cu jaloaba, nu se afla în Eşi ci călător în Ţara Românească, la cererea voevodului. A rămas la judeţ pricina vrâncenilor şi numai c-a intrat vechilul lor, părintele Şerban, pe uşa Divanului, că s-a repezit către boieri vistiernicul Ruset, cu mare mânie: - înalt prea sfinte şi cinstiţi boieri. Vă este, socot, cu ştiinţă că podoaba cea mai strălucită a luminaţilor domni şi eghemoni, e ca din dumnezeiasca pronie să nu lase nemulţumit şi neajutorat pe fieştecare după slujba şi vrednicia lui. Pentru aceasta şi bunul nostru domn Constantin Ipsilanti, ce s-a învrednicit în trecut la scaunul Moldovei, a luat aminte către mine slujitorul său cu credinţă şi cinste, făcându-mi milostenie cu tot locul de la ocolul Vrancii de la ţinutul Putnii ce iaste cu sate pe dânsul şi care au rămas din vechile vreme dreapta moşie domnească, nedată danie nimănui.

Despăturind apoi un hrisov pe care îl scosese între timp din buzunarul giubelei, vistiernicul Iordache mai zise:

— - Iată ce glăsuieşte, cinstiţi boieri, însăsi hrisovul bunului domn Ispilanti. Şi începu a ceti: „drept aceia, de acum înainte şi în veci (apăsă tare vistiernicul pe acest „în veci”) locul acela al ocolului Vrancii de la ţinutul Putnii, cu tot hotarul lui şi cu tot venitul, să fie cinstitului şi credincios boierului Domniei mele, Iordache Ruset vel-vistiernic şi urmaşilor clironomi, fie nepoţi, strănepoţi şi la tot neamul dumnealui, dreaptă danie şi miluire şi să-l stăpânească ca pe o dreaptă ocină şi moşie, luându-şi venitul din toate după obiceiul şi după hotărârea ponturilor visteriei”...

împături hrisovul, îl vârî la loc în buzunarul giubelei, apoi cu vocea obosită de atâta vorbire şi năbuşită mânie vistiernicul spuse numai:

— Se află aici, printre noi, prea cinstiţi boieri şi dumnealui Constantin Balş, vel-logofăt de Ţară-de-Gios, care la porunca Domnului Moruzi a cercetat plângerile nedrepte împotrivă-mi, auzind cu urechile dumisale că însăşi vrâncenii recunosc că Vrancea este pământ domnesc iar nu stăpânire răzăşească.

Se aşează, vel-vistiernicul Ruset într-un jilţ şi aşteptă acum, resfirând printre degete boabele metaniei, să vadă ce are să se-ntâmple.

S-a ridicat dumnealui Constantin Balş, vel-logofătul, şi a zis că pricina boierului e cu dreptate; că însuşi domnia-sa a văzut trecută în condica divanului dania lui Constantin Alexandru Ipsilanti, iar mai târziu pentru bună încredinţare s-a dus dumnealui, împreună cu vel-vornicul Constantin Palade şi a cerut starostelui de la ţinutul Putnei să dea de ştire locuitorilor să trimită câte un fruntaş de fiecare sat la Focşani ca să le facă domnia sa întrebare în această pricină. Au venit cam la şaptesprezece oameni şi cerându-li-se să arate de au niscaiva scrisori de proprietate ei au dat seama că nicio scrisoare nu au, ceea ce însamnă fără îndoială că acel loc a fost domnesc iar nu dreaptă moştenire a răzăşilor.

Grăi apoi mitropolitul Veniamin:

— Oamenii aceştia (şi arătă către ţăranii din Vrancea) se plâng, cinstiţilor boieri, şi împotriva vistiernicului şi împotriva daniei domneşti.

S-a făcut deodată tăcere, de nu se auzea în Divan nici foşnetul anteriilor de mătasă, nici măcar lovirea boabelor de chihlimbar pe sfoara metaniilor. Stăteau toţi boierii cu suflarea oprită, iar chirica Stamate, diacul, şi Gheorghe Ioan, condicarul, rămăseseră ca împietriţi la masa lor plină de condici şi jaloabe.

— Ei zic - urmă Veniamin - că din vreme ce strămoşii lor, viind din alte locuri străine şi aşezându-se cu locuinţe într-acele moşii, fiind ele slobode şi nedate nimănui de niciun Domn, se cheamă dară că a lor sunt acele pământuri. Mai zic aceşti oameni că hrisovul ce l-au avut ei mai târziu de la fericitul domn Grigore Ghica bătrânul, le întăreşte această proprietate, dar că nefiina prov tocălit de nimeni şi nici pecetea fiind potrivită, dumnealui vel-vistiernicul Ruset se ridică împotrivă-i.

Atunci întrerupse vistiernicul Iordache vorbirea mitropolitului:

— Eu, înalt prea sfinte, n-am văzut în Letopiseţ că s-ar afla un domn moldovean să dăruiască un ocol întreg, cum e al Vrancii, ţăranilor de acolo.

Aceasta zicând se ridică din jilţ şi porni mânios către uşă. Ajuns acolo, se opri şi strigă mânios:

— Am văzut, cinstiţi boieri, încă o dată pe mitropolitul ţării Moldovei, os din vitejii boieri Boldur, nepăstuindu-şi cinul din care se trage şi ţinând parte răzvrătiţilor!

A ieşit din Divan, trăgând uşa atât de tare, că s-a împrăştiat în sală, peste straiele boierilor, tot colbul strâns peste canaturi şi uşorii ei.

S-a ridicat atunci şi restul boierilor, glăsuind tare între ei. Iar Dumitru Ghica, vel-comisul, a zis către Veniamin:

— Are dreptate vistiernicul, înalt prea sfinte. Oamenii aceştia nu au nici hrisov, nici măcar un ispisoc de stăpânire. A pretinde altcum, este a mânia pe Dumnezeu însuşi.

Cu aceasta Divanul îşi rostise cuvântul. Ţăranii din Vrancea rămâneau pe mai departe robi ai vistiernicului.

Au plecat de la Divan cu sufletul pustiu. Mergeau pe uliţă strânşi unul în altul, ca şi cum le era teamă că alţi vrăjmaşi ar putea să se năpustească asupra lor şi să-i jefuiască. Gindeau fără să fi vorbit acelaşi lucru, anume că dreptatea a fost gonită de boieri din ţara Moldovei, aşa cum îi cărau peste hotară şi bogăţiile. O despuiau an de an de tot ce era mai bun; de vinurile tari de Odobeşti, de sarea în droburi, de grâu, de berbeci şi de oi. Nici măcar pieile de iepure nu erau cruţate mergând şi ele în Ţara leşească, o dată cu vacile grase şi boii de muncă. Norodului moldovean îi lăsau numai puţin mălai cât să-şi ducă zilele, să nu se vaite că moare de foame.

întru târziu rupse tăcerea Costandin Taftă cel din Negrileşti.

— A fla-vom vreodată şi noi dreptatea, părinte Şerbane?

Iar Costandin Roată răspunse în locul popii:

— Când om lua-o singuri cu parul, o vom afla negreşit!

Se uita mustrător popa Şerban către cel ce grăise:

— Lasă, bre omule, nu mai grăi şi tu vorbe de aţâţare.

— Bine, părinte! a oftat din greu Roată. Apoi îşi zise în sine: „devasta te-au hăituit arnăuţii până-n pristolul bisericii, că tot la duhul blândeţii îi sfătuieşti pe oameni”.

Erau acum prin dreptul mitropoliei, când veni înaintea lor unu Iordache Lozonski, care ţinea de casa boierului Grigoraş Sturza, că-i fusese până mai an logofăt peste toate. Acum se înstărise bine. îl dăruise boierul cu loc mare de casă dincolo de grajdurile dumisale, ba îi dăduse şi titlu de paharnic. Iar el din multul ce-l strânsese îşi ridicase casă şi-şi adusese în ea nevastă avută şi arătoasă. Dar neavând copii că îi era femeia stearpă, mai netezea Lozonski şi roabele de pe lângă casă, doar o prinde una sămânţă şi i-o răsădi neamul. Se apucase Lozonski şi de faceri de bine. Miluia în dreapta şi în stânga, iar acum voia să înnoiască biserica Sfântul Gheorghe ce se afla pe uliţa cu acelaşi

nume. Dar oamenii văzând atâta dărnicie şi-au întors faţa de la sfântul şi nedreptăţindu-l i-au luat strada, poreclind-o Lozonski după numele paharnicului.

Văzând pe părintele Şerban atât de pierdut cu firea, se milostivi Iordache Lozonski cu întrebarea:

— Ce ţi s-a întâmplat, părinte, de treci pe lângă oameni fără să-i cercetezi de sănătate?

— Mai iartă şi dumneata, paharnice, d-ar sufletul scârbit nici ochi către lume nu are.

— O fi iar pacostea cu vistiernicul? se dumiri Lozonski.

— Aceasta e pricina, întări popa.

De ani de zile de când popa Şerban bătea pe la porţile oamenilor cerşind ajutor pentru vrâncenii răşluiţi nu era nici măcar un ţânc în târgul Eşilor care să nu ştie tărăşenia. Spuse deci Lozonski, cu umbră de întristare:

— Eu ce să zic, părinte? Profetul Ionaa tot a scăpat din pântecele chitului, daz ce-a-nghiţit vistiernicul Iordache, nu mai dă îndărăt pe vecie.

— Eu zic că odată şi-odată tot are să deie - mormăi Costandin Roată.

— Fie şi aşa! se învoi Lozonski. Dar până la ziua aceea, aşteptând, vă poftesc la un pahar cu vin în casa mea, să mai prindeţi oleacă de putere.

Au luat-o după paharnic, pe lângă mitropolie, de vale, pe uliţa ce-i ziceau acum Lozonski. Răsăriseră şi pe-aici dughene. Un stoler, un mindirigiu, chiar un işlicar, toţi căutându-şi câştigul pe la dascălii de la şcoala Strateniei şi pe la boiernaşii din jur. S-au mirat tare ţăranii văzând işlicele scoase la soare, în faţa dughenei. Unele cât bostanul când e să crape în toamnă, altele mari cât roata rădvanului. Vâzându-le uimirea, Lozonski a râs:

— Deh, după rang de boierie. Cu cât eşti mai sus, ai şi capu mai mare, şi işlicul se umflă mai tare!

Au râs ţăranii, a ris chiar şi işlicarul ce se găsea înaintea dughenei şi care a salutat cu mare cuviinţă pe paharnic.

— Dumnealui este, zise Lozonski arătând pe işlicar, din neamul lui Cuza, cel de la ţinutul Vasluiului, şi rudă mai de departe a părintelui Varlaam de la mitropolie.

Au pornit-o de vale şi curând au ajuns în dreptul unor uluci înalte ce străjuiau o casă mare, boierească.

— Aici sade boierul Grigoraş Sturza, cel care s-a milostivit şi încă se milostiveşte de mine, fosta lui slugă, s-a umilit paharnicul Lozonski.

Tocmai stătea în poartă, cercetând zarea, un tinerel cu pieptăraş de velură sinilie şi cu ciubote lucitoare în picioare. Văzându-l pe paharnic, îl salută nu prea adânc, ba chiar sucindu-şi nasul cam într-o parte, iar Iordache zise către ţărani:

— Iată-l şi pe Pletosu nostru!

Drept care se îmbufnă băietul, strigând cu mânie:

— Domnia ta, cucoane Iordache, ai uitat se vede că mie îmi zice Plitos! şi o zbughi dincolo de poartă.

— Văzut-aţi minunea? a râs tare Lozonski. Nici nu i-au dat tuleiu pe sub nas şi şi-o lepădat numele. Nu-i mai place Pletosu, că îi miroase a sudoare, şi a frunză verde. Aşa se întâmplă cu toţi băieţii aceştia ridicaţi pe lângă casa boierului pentru că tatăl lor au făcut cândva îndatorinţă cucoanei.

Şi-a înghiţit însă vorba, zărind dincolo de uluci pe vel-logofătul Grigore Sturza, care tocmai se plimba prin grădină. Era îmbrăcat într-un anteriu de atlaz în culoarea agatei, iar pe cap avea un fes mic care-l apăra de dogoarea soarelui. Umbla cu paşi rari, lenevoşi, oprindu-se prin faţa trandafirilor şi cercetându-le mirozna apoi ducea luleaua la gură şi mai trăgea câte un fum gros.

La salutul smerit al paharnicului boierul răspunse cu un zâmbet, apoi se interesă:

— Ce-i cu oamenii eeştia, Iordache?

— Ia, nişte amărâţi, luminăţia ta, abia îşi trag zilele de necazuri.

— De leneşi ce se află, se încruntă boierul. Că bat uliţele târgului acum în toiul verii în loc să stea la ei acasă, să strângă roada pământului.

— De pe care pământ, Măria ta? îndrăzni părintele Şerban, că ni l-a luat pe tot marele vistiernic.

Zise atunci boierul Grigore, amintindu-şi şi el de tărăşenia vrâncenilor cu Iordache Ruset:

— Aşa vă trebuieşte, dacă aţi rătăcit hrisoavele. Omul când are patalama la mână o ţine bine în lăzi şi o ferecă cu şapte lacate!

Intraseră toţi în grădină şi-ascultau vorbele boierului, cu căciulile în mâni, cu capetele goale în arşiţa nesuferită a soarelui.

Răspunse pentru ei Costandin Roată:

— Aşa este, Măria ta, daʒ de unde să cumperi şapte lacate, când noi nu aveam bani nici pentru unuʒ?

Boierul râse cu poftă:

— Dacă îi daţi, nemernicilor, pe băutură!

— Îi dăm tot vistiernicului, Măria ta, că a dumnealui e şi crâşma din sat, iar la alta nu ne dă voie a ne duce!

Râse şi mai tare boierul, plăcându-i răspunsul ţăranului. Strigă dumnealui apoi tare înspre chioşcul din fundul grădinii:

— Mihăiţă! Auzi, Mihăiţă!

— Ce este, papă? răspunse un glas subţire de copilandru.

— Ia vino-ncoace, băietule!

Dinspre chioşc se ivi un copilandru la vreo doisprezece ani, puţin cam roşcovan la păr, îmbrăcat în straie de Viena, de modă nouă, încheiate în faţă cu mulţi bumbi de aur.

— Ce este, papa? întrebă copilul.

Boierul începu să-i povestească, râzând cu hohote, răspunsurile şugubeţe ale ţăranului.

— Ei, ce zici tu de asta? sfârşi boierul.

Băiatul măsură din cap până în picioare pe Costandin Roată, apoi privind către tătâne-său, răspunse:

— Abatele Lhommee, dascălul meu francez, ar zice că este un semn al vremii şi că s-au deşteptat până şi ţăranii. Eu însă de aş fi în locul domnului aş pune să i se tragă câteva nuiele la tălpi ca să-l lecuiesc de deşteptăciune!

Şi copilandrul întoarse spatele, pornind către chioşcul de unde se ivise.

— Ei, aţi auzit, oameni buni? râse boierul. Asta să vă fie de învăţătură. Acuma vă puteţi duce...

Zicând acestea porni şi boierul Grigoraş către trandafirii săi aruncând o privire furişă înspre chioşc şi gândind cu mare mândrie: „Halal băiet. Are ştofă de domn, nu mai încape vorbă!

Plecară şi ţăranii pe urma paharnicului Lozonski, gândind şi ei, cu mare amărăciune: „Ferească-ne sfântu, să vie copilul acesta domn, că ne stoarce mai rău decât vistiernicul Iordache”.

Auzind hohote de râs afară, Marghioliţa Sturza se apropiase de fereastră şi privise în grădină. îşi zări întâi bărbatul stând de vorbă cu fostul logofăt al casei Iordache Lozonski; văzuse apoi un preot, şi nişte ţărani, iar cercetând mai bine chipurile acestora coana Marghioliţa simţise deodată un fior în inimă. Ţăranul acela, ciolănos, cu musteţile tuşinate, care tocmai spunea ceva bărbatului său, îi aminti pe Grigore Pletosu, de la moşia ei Măcăreştii, unde mergea peste vară de făceau feredaie în apa Prutului. Avea Pletosu o casă de copii, dar se ţinea înalt ca un brad şi era totdeauna gata să-i facă îndatorire către noapte, când femeii singure i se urăşte să tot citească în cafea şi în stele. Apoi ce folos să ai bărbat de neam mare, cu carte şi avere multă, când ştiut este că femeia când e la dragoste, se asemue neguţătorilor, vrând numai prisos, şi niciodată pagubă. E drept că şi dumneaei, logqfeteasa Marghioala, stie să răsplătească cu binefaceri când i se face şi ei un bine. A luat la Esi pe doi din plozii lui Pletosu, îi ţine pe

lângă casa dumisale, i-a dat la învăţătură şi cine ştie, mâini, poimâine, are să-i facă oameni (că-s frumuşei blestemaţii!) să-ndatoreze şi ei vreo jupîneasă stenahoricoasă.

Toate acestea le gândea Marghioala Sturza, în timp ce privea pe fereastră la ţăranul din grădină. De n-ar fi păcătosul ăsta de obicei ţărănesc să umble oamenii în turmă ca oile pe şleau poate că ar trimite o slugă credincioasă să-l cerceteze de unde este şi cu ce necazuri a venit la târg. Tocmai atunci auzi pe popă vorbind despre nişte pământuri şi despre vistiernicul Ruset şi s-a lămurit logofeteasa că oamenii sânt din Vrancea, de la ţinutul Putnei, unde are şi soţul dumisale moşie, la Cotunul-Toflii pe unde însă nu i-a călcat niciodată piciorul. „în toamna asta - îşi zice coana Marghioala - am să cer lui Grigore să mă ducă pe-acolo, să-mi văd şi eu averile şi să mai schimb puţin aerul. Că oricât o fi de plăcută lunca Prutului, iar Pletosu gata să-mi facă datorinţă, dar se seârbeşte omul gustând din aceleaşi bucate”.

S-a desprins Marghioala de la privazul fereştii şi s-a plimbat visătoare prin iatac, zicându-şi în sine că viaţa n-a fost îndurătoare cu dumneaei, femeie simţitoare şi cu sânge fierbinte. Ea ştie că prin saloane o bârfesc boieroaicele şuşotind între ele că a sosit vremea să se potolească, acum că are copii mari, iar pe fie-sa Elena a măritat-o cu Alecu Ghica şi s-ar putea să fie curând bunică. Dar clevetirea lor n-o doare şi nici nu are s-o cuminţească.

Se privi coana Marghioala în oglindă şi luciul ei, ca un bărbat pornit pe complimente, o dărui cu un chip luminos şi gingaş, cu pometii obrajilor uşor împurpuraţi, cu păr bogat şi mătăsos în culoarea abanosului. Lăsând apoi privirile să lunece mai jos, către umeri şi coapse, Marghioala îşi zări sânii rotunzi şi tari şi linia frumos arcuită a şoldului, aşa cum se desluşeau toate prin fusta uşoară de gaz străveziu. Şi-a zis atunci cu mulţumire că e încă frumoasă cu toate că anii trecuseră peste ea (nici nu-i vine să creadă!) mai mult de patruzeci şi şase. Dar la ce bun atâta frumuseţe dacă

zilele ei s-or scurge una la fel cu alta, într-o înlănţuire plictisitoare până la ceasul de moarte?

De când au măritat-o cu boierul Grigore, Marghioala nu ştie câte zile anume a trăit şi ea după pofta inimii. Poate cinci, şase. Poate mai mult. Celelalte s-au irosit, aşa cum se trec zilele femeii în Eşii aceştia, adică în plimbări şi mâncare, în somn şi trândăvie. S-a sculat către ora prânzului; a cerut să i se aducă copiii ca să-i îmbrăţişeze, a mâncat fără să-i fie foame, apoi s-a întins din nou pe divan ca să-şi facă siesta. Târziu, când soarele dă în asfinţit, s-a trezit şi ea, şi-a dat pe faţă cu dresuri, a strigat să i se scoată trăsura descoperită şi cu două slugi în spate, tuciurii şi înzorzonate cu fireturi şi bumbi strălucitori, apoi a pornit-o prin muntenime către Copou, unde sunt izvoarele şi chioşcul cel boit stacojiu al lui vodă Moruzi. Acolo, la umbra răcoroasă a stejarilor, se întâlnea cu alte boieroaice, se cerceta de sănătate, îşi pipăiau cu invidie rochiile, pălind la fiecare foşnet mai bogat al mătăsii, ori la albeaţa spumoasă a dantelelor. Apoi se întindeau pe iarba moale şi deasă, ascultând susurul de cristal al izvoarelor, iar unele dintre ele îşi plângeau oful de erau cumva iubăreţe şi deschise la suflet; iar de erau urâte şi ascunse la fire, tăceau chitic şi ascultau numai, ca să aibă ce povesti seara prin saloane. Şi iată, venea noaptea, şi se întorceau acasă. Se aprind luminările în saloane, sosesc musafirii, se întinde masă mare, apoi bărbaţii se retrag la jocul lor de cărţi până către dimineaţă, iar ea, femeie tânără şi cu sânge iute, se perpelea singură şi uitată în aşternutul ei mereu fără de prihană. Atunci? Noroc că mai sunt feredaiele la apa Prutului şi ţărani cumsecade ca Pletosu. Or fi ei îmbrăcaţi în suman şi cu nădragi de dimie, dar le dă cu o sută înaintea boierilor, cu toate anteriile lor de atlaz şi papucii cusuţi cu fir de aur.

Noroc, tot aşa, că Dumnezeu a lăsat pe lume şi războaie, de se bat ruşii cu turcul, şi se opresc ofiţerii ţarului câte-o lună, două, la Eşi, în drumul lor către Dunăre. Atunci mai

simţi şi tu, femeie, că trăieşti în oraşul acesta, unde peste noapte boleşti numai de plictis, iar câinii îţi urlă a moarte pe uliţă şi-n ogradă.

Aşa a fost cu cincisprezece ani în urmă („Doamne! cum trece şi vremea asta!” - îşi zice Marghioala) când au venit ruşii cu prinţul Potiomkin şi se dădeau baluri seară de seară în casa Ipsilanti, unde stătea favoritul. Se repezeau ofiţerii care mai de care să o ceară pe dumneaei la danţ, să o înveţe *poloneza* şi *angleza* şi era atât de plăcut să simtă lângă ea trupul cald şi tânăr al dansatorului, cu pantalon strâns pe picior şi cu cozile pudrate, pe spate, îşi aminteşte ca azi o noapte de noiembrie, era de Sfânta Caterina, iar ofiţerii serbau ziua împărătesii lor, când prinţul a ţinut şi el s-o cunoască şi să joace cu ea o poloneză. Se simţea în braţele lui mai uşoară ca fulgul, iar prinţul văzând cât e de mlădioasă şi feciorelnică, nici n-a mai vrut să danseze cu altă boieroaică. Când înceta danţul se duceau amândoi la fereastră şi se uitau pe medeanul din faţa palatului, unde la un foc mare frigeau cazacii nişte boi cu coarnele împodobite cu cordele şi împănaţi cu păsări de tot soiul. În preajma cazacilor se strânsese norod mult, care privea steclit la pălălaia focului, iar ostaşii le spuneau oamenilor să aibă răbdare până s-o frige carnea, că va avea fiecare bucata sa.

Cu tot gerul de afară, ostaşii, cei mai mulţi cazaci şi tătari, şi câţiva soldaţi de escortă, ascultau muzica militară, iar când se cânta o căzăcească, începeau toţi să chiuie, să bată din palme, iar unii dintre ei jucau pe vine în zăpada muiată de dogoarea focului. Prinţul prinsese mâna Marghioalei şi îi strângea uşor degetele fine, întrebând-o de se simte bine, iar ea nu găsea vorbe să-i răspundă atât era de ruşinată şi fericită. Inima i se strângea însă gândind că o a doua noapte ca asta nu va mai trăi niciodată, cu toate că şi ea era fată de domn. a lui Grigore Calimah, cel sărăcit şi atât de urgisit de osmanlâi. Muzica a început din nou să cânte şi s-au întors în salon ca să danseze. A întrebat-o

prinţul de poate veni într-o zi s-o vadă, iar ea a primit ascunzându-şi bucuria, şi la rugămintea lui ca să-i îngăduie să-i vorbească de dragoste, ea a râs numai, lăsându-l să înţeleagă că asta îi şi place.

A fost însă scris să nu se mai vadă niciodată. A doua zi, Potiomkin a plecat la Galaţi unde era cartierul oştirii. Iar peste câteva săptămâni, când s-a întors la Eşi, îl scuturau frigurile, se plângea că are să moară şi nu voia să vadă pe nimeni. Pe urmă, coana Marghioala a aflat de la soţul dumisale (de ce, tocmai bărbatu-său a fost cioclul dragostei sale?) că prinţul murise şi că moartea îl adăstase la drum, dincolo de Eşi, pe când cerca să părăsească oraşul ducându-se la Oceakov. L-au adus înapoi mort, l-au întins pe un pat sub umbrar de postav stacojiu cu cusături de argint, iar ofiţerii şi copiii de casă în straie cernite i-au vegheat două nopţi sicriul, chiar în salonul unde el dansase *angleza* şi *poloneza* şoptind Marghioalei vorbe de dragoste.

Aşa se sfârşise un prinţ răsfăţat de soartă şi adorat de femei, iar o dată cu el se sfârşise şi visul de iubire al coanei Marghioala. A plâns dumneaei în taină multe zile şi nopţi, dar nicio boieroaică nu s-a putut lăuda că a văzut-o vreodată cu ochii înroşiţi de lacrimi şi obrajii păliţi de durere. A ştiut totdeauna să-şi ascundă simţămintele, cu apă ce împrospătează pleoapele şi sulimanuri groase pentru faţă. Iar vremea care lecuieşte multe răni sufleteşti a liberat-o şi pe ea într-o bună zi de strânsura deznădejdii.

Se auzi pe sală pasul greu al vel-logofătului Grigore. apoi bătaie în uşă şi o voce întrebând:

— Eşti aici, Marghioliţo?

— Aicea sunt, pofteşte! a răspuns femeia aruncându-şi în grabă peste fusta subţire un şal de caşmir.

— Auzit-ai drăcovenie? zise Grigore intrând. Şi se porni să-i povestească întâmplarea cu vrâncenii, vorbele isteţe ale ţăranului şi răspunsul tăios al băiatului Mihăiţă.

— Ce zici dumneata de asta? cercetă vel-logofătul.

— Ce să zic eu, o biată femeie. Domnia-ta ştii mai bine decât mine cum sunt astăzi copiii; porniţi toţi către visări îndrăzneţe şi dornici numai de mărire...

Tăcură amândoi, gândind cam acelaşi lucru; că tronul Moldovei s-a câstigat uşor, dar s-a pierdut repede, iar uneori au căzut şi capetele celora care îl doriseră.

întru târziu, coana Marghioliţa întrebă cam într-o doară:

— De unde ziceai dumneata că sunt ţăranii aceia?

— De la ţinutul Putnei, răspunse bărbatul.

— N-am fost niciodată pe-acolo, cu toate că aveam vie pe rod, la Cotunul-Toflii.

Vel-logofătul Grigore s-a uitat lung la nevastă, ca şi cum voia să-i citească gândul, apoi a zis înceţoşat:

— Nu-mi ajung plozii ţăranilor din Măcăreşti? Voieşti dumneata să-mi aduci la curte şi pe copiii celora din Putna?

S-a ruşinat tare coana Marghioala şi a lăsat năsucul în jos. Pe urmă, zâmbind dulce ca o soţie iubitoare ce se găseşte, a zis vel-logofătului:

— Ce fel de vorbe sunt astea? Mai bine pofteşte domnia-ta la masă că am poroncit să-ţi facă dulciul care-ţi place atâta...

— Care dulciu, Marghioliţă? întrebă cu lacomă plăcere bărbatul.

— O blancmangea cu migdale multe! răspunse femeia cu inimă simţitoare.

După ce trăsese un somn bun, cam pe la chindie plecă şi Asanaehe Dan la baia turcească, să se cureţe un pic şi să-şi alunge toropeala din oase. Nu se putea duce la feredeul dinspre mlaştina Bahluiului de care se zicea că ar fi pardosit cu lespezi lunecoase şi zmălţuite, acolo venind doar boierii mari şi turcii cu multă vază. Aşa că s-a dus la baia din Beilic unde, când nu sunt cete de osmanlâi în oraş, poate merge tot norodul: neguţător, boier de starea treia, chiar şi calicii. Cum a intrat pe uşă l-au luat băieşii în primire, de a crezut Asanaehe că vor să-l spintece, atât de cruntă le era privirea şi mişcările repezite. S-a lăsat însă Asanaehe pe mâna lor

zicându-şi cu resemnare: „de-acuma, întâmplă-se orice, eu singur mi-am făcut-o!”

Dar temerile dumisale nu au avut temei. I-au frământat gealaţii oasele bucăţică cu bucăţică, i-au cam făcut zob deştele mânilor şi ale picioarelor, l-au întors când pe-o parte când pe cealaltă ungându-l cu sopon parfumat şi bătându-l cu smocuri de iarbă mirositoare; pe urmă i-au dat drumul pe patul de piatră încinsă tare, zvârlind peste el câteva găleţi cu apă rece ca gheaţa.

Crezuse bietul Asanaehe în vreo două rânduri că-şi dă duhul în mâinile gealaţilor; ba de atâta căldură câtă ieşea din pietre, leşinase chiar de-a binelea o dată. Până în cele din urmă scăpase însă teafăr, iar acum, îmbăiat, ferchezuit, bucuros ca omul ce şi-a văzut moartea dar a învins-o cu videnie, se preumbla pe uliţele Eşului, căutând să vadă cât mai multe.

A trecut pe la biserica sfântului Sava şi s-a crucit de clopotniţa ei joasă şi cupolele ei turtite, de ziceai mai degrabă că e tot o baie turcească, iar nu lăcaş de rugăciune. S-a oprit şi la Golia, unde portarul, un anume Kirniski, om încă tânăr şi lung la vorbă a ţinut să-i arate mai întâi „casa” unde se strângea apă adusă prin olane de la Ciric, ca să aibă ieşenii ce să bea şi să nu mai ţipe la vreme de secetă că se usucă de sete. I-a arătat apoi locul unde e îngropat Potiomkin, zicându-i Kirinski că acolo nu-s decât măruntaiele prinţului şi că trupul său fusese dus la Herson, să odihnească în pământul ţării în care se născuse. A ţinut Asanache la plecare să mulţumească pe portar cu un bănuţ, doi, dar acesta n-a vrut să primească, chiar s-a supărat tare.

— Socoteam că un ban, doi, nu strică, a zis Asanache, înfoindu-se, ca un boier numai de-o zi ce se află.

A răspuns portarul clipind din genele bălaie:

— De asta nu duc eu lipsă. Că omul cu nevastă frumoasă şi cu stăpân bun, cum e părintele egumen de la Golia, nu duce lipsă nici de copii, nici de bucate!

A plecat Asanache mai departe, căutând să vadă şi altele, cu toate că uliţele erau proaste, bârnele ce le acopereau putreziseră, iar piciorul îi scăpa printre ele în noroiul ce se strânsese după ploaia din ajun. îşi zicea însă (şi gândul acesta îl înveseli deodată), că asemenea necaz i s-a întâmplat şi lui vodă şi domniei sale, când s-au înglodat cu rădvanul într-un tău, ceva mai jos de Curte şi au adus patru boi ca să-i scoată de acolo.

A mers deci mai cu inimă înainte, prin Târgul de Jos, privind la puzderia de dughene, de ziceai că toţi făclierii şi sticlarii, lipcanii şi bogasierii din ţară îşi dăduseră vorbă să se strângă în partea asta a Eşilor. Cătând1 astfel când la una, când la alta, uimindu-se în faţa dughenelor cu mărfuri scumpe ale braşovenilor, Asanache s-a trezit tocmai la sfântul Spiridon, prin a cărei boltniţă poţi intra şi la spital şi la biserică. Dar s-a cutremurat de groază, auzind vaietele ce veneau de dincolo de zidurile groase şi înalte, iar un om ce se afla pe medeanul din faţa bisericii l-a lămurit că cei care jelesc aşa nu sunt credincioşii ce vin la biserică să li se ierte păcatele, ci oamenii care au venit la spital sănătoşi, dar s-au îmbolnăvit cu adevărat, ţinuţi între zidurile înalte şi fără fereşti, nevăzând nici cer, nici soare, putrezind doar pe paie împuţite şi otrăviţi de atâta duhoare.

Acum se înnoptase de-a binelea. Din loc în loc, prin dreptul curţilor boiereşti se aprinseseră făclii, iar la fereştile dughenelor se zăreau steluţe de lumină, clipind îmbietoare. Aceasta îl făcu pe Asanache să iuţească pasul.

îi era foame, colindase toată seara şi cu toate că odihnise în dugheana lui Adamache, parcă se simţea şi obosit. Când a ajuns în faţa hanului împrejmuit cu ziduri înalte şi groase, îşi aminti deodată de spitalul sfântului Spiridon pe unde trecuse mai devreme şi ascultă cu inima chircită nu cumva se aude vreun vaier jalnic. Dar nu auzi nimic. Hanul era scufundat în tăcere şi beznă. Curtea părea părăsită; porţile magaziilor încărcate cu marfă stăteau bine zăvorite; în căruţe şi sub coviltirul carelor ţăranii dormeau pe fân somn

greu şi trudit, străbătut când şi când de un oftat adânc. Vitele dejugate rumegau leneş câteva fire de iarbă uscată ori poate un vis cu păşuni verzi şi grase. Dinspre cuhniile unde fumega plita venea un miros acru de varză murată şi de friptură de oaie. Curtea duhnea toată a paie putrezite, a harbuz răscopt, a murdărie de om şi de dobitoace.

Asanache simţi că i se-ntorc maţele de-atâta putoare.

„Trebuie să strâng averi multe - îşi zise el scârbavnic -- să-mi cumpăr case în Eşi, să odihnesc ca boierii în crivat moale, iar de deschid fereastra să îmi adie vântul sub nas doar cimbrişor şi floare de iasomie.”

E cea de-a doua noapte pe care Vasile Mălinescu o petrece în casa clucerului Negruţi. Noaptea trecută au stat numai ei între ei, la un pahar cu vin, până au golit clondirul şi au deşertat sacul cu întâmplări. S-au dus apoi să se culce, zicând clucerul Negruţi că trebuie să plece disde-dimineaţă la logofătul Balş-Ciuntu, cel care l-a crescut şi acum voieşte să-l însoare. L-a poftit însă pe Vasile să doarmă cât îi e vrerea, iar a doua zi seara să mănânce tot aici, că au să vină şi câţiva prieteni de-ai dumisale.

S-a odihnit Mălinescu până către amiază, apoi s-a dus la mitropolie unde îl aştepta Veniamin. L-a primit acesta cu mare bucurie deşi sufletul îi era plin de venin pentru cele petrecute în Divanul domnesc. Ştia că de azi înainte între el şi vistiernicul Ruset nu mai poate fi decât duşmănie şi că într-o bună zi prin intrigi şi bani acesta are să-l scoată din scaunul pe care îl ocupă. Nu-i era de el. El se mulţumea cu puţină hrană şi cu un pat tare într-o chilie de mănăstire. îl durea însă gândul că norodul sărac are să rămână fără milostenii, iar şcoala de la Socola, pentru care trudise atâta amar de vreme, au s-o închidă boierii asmuţiţi de vistiernic.

— - Când gândeşti, zise Veniamin cu silă, că s-a ridicat acest om, fără ştiinţă de carte, şi fără de creştere, numai pentru că s-a născut din familie mare şi bogată. Chiar trebile vistieriei, cu toate că le cunoaşte pe deşte, nu e în stare să le ducă, deşi printr-însele s-a îmbogăţit.

A căutat Mălin eseu să-i potolească deznădejdea:

— Nu uita, înalt prea sfinte, că averea şi linguşirea au fost dintotdeauna arme cu care trândavii şi proştii au străbătut în viaţă. Dar toată pasărea pre limba ei piere. Are să vină ziua când bogăţiile n-au să mai aibă cătare nici linguşirea n-o să mai fie prisoselnică.

A zis Veniamin:

— Ce foloseşte oare că toate acestea au să vină într-o a doua viaţă?

Se bătu însă cu palma pe buze, apoi îşi făcu cruce zicând: „Doamne, iartă-mă că păcătuiesc!" îşi aminti de vorbele pe care le rostise ţăranul azi dimineaţă în pridvorul casei, vorbe care-l cutremurase şi se întreba cu spaimă dacă nu cumva îşi pierduse el însuşi credinţa în Dumnezeu. Auzi însă pe Mălinescu zicând:

— Cine vorbeşte de viaţa viitoare? Eu vorbeam de viaţa aceasta şi nădăjduiesc chiar că toate au să se întâmple în ea, pentru binele norodului.

Au prânzit împreună. Veniamin ca de obicei cu bucate de post şi un strop de vin, iar Mălinescu luptând voiniceşte cu o raţă pe curechi şi nişte alivence. S-au despărţit apoi, cu lacrimi sticlind la colţul genelor, pentru că Mălinescu avea să plece a doua zi la Dubăsari, la mitropolitul Gavrilă Bănulescu ce-şi petrecea acolo bătrâneţile. Iar de la Dubăsari urma să se-ntoarcă la Petersburg unde-l aşteptau nevasta şi rosturile.

— Socot că de data asta jeluirile norodului moldovean au să-şi găsească drum la inima împăratului - a zis Mălinescu când fu în pridvorul casei.

— Dumnezeu să te-audă, prietene! a răspuns Veniamin, îmbrăţişându-l ca pe un frate.

Şi iată-l acum în capul mesei, ca un oaspe de seamă în casa lui Dinu Negruţi, iar la capătul celălalt în faţa lui şedea un bătrân cu barbă surie şi hazos la vorbă. îi ziceau toţi „eonu Iordache" iar clucerul Dinu i-a şoptit lui Mălinescu că se numeşte Sion, de fel de la ţinutul Tutovei. iar până mai

an avea şi o slujbă de baş-ceauş. I-a mai spus să nu se mire de poveştile bătrânului, că aşa e dumnealui, prăpăstios din fire şi cu vorba chiznovată. Tocmai atunci, întărâtat se vede de către unul din meseni, Iordache Sion începuse să-şi înşire moşii şi strămoşii din care doar pe doi îi reţinea Mălinescu: pe Ionaşcu Coşescul şi pe jupîneasa dumisale Catrina, fata postelnicului Iosif Veveriţă. De ce-şi dădeau mesenii cu coatele şi râdeau de se cutremurau duşumelile, asta n-a prea înţeles Mălinescu. Dar Iordache Sion în loc să se supere, râdea şi el de hazul boierilor, zicându-le, cu ochii clipiţi şiret:

— Râdeţi dumneavoastră, boierilor, de cele ce v-am povestit eu, dar astea sunt nimicuri faţă de drăcoveniile ce ies din caoul lui Constantin, fecioru-meu cel mezin. Nu are cârjaliul decât vreo zece anişori, dar de-l întrebi din ce neam se trage îţi toarnă o poveste de rămâi cu gura căscată, ascultându-l. I-a vârât în cap vreo slugă din casă sau a scornit-o singur el, asta numai Dumnezeu ştie, dar zice că ne tragem dintr-un Demir, de coremie tătărascâ, car fi fost ostaş pe vremea lui Ştefan vodă şi sfârit. Că l-a oblicit fi-iertatul voevod, lna făcut căpitan de joimiri, l-a botezat creştineşte cu numele Dragoş, ba i-a mai dat şi nevastă, pe Dahina, fata cumnatu-său vistiernicul Oană. Şi iată aşa, din tătar botezat şi mamă moldoveancă, ar fi ieşit neamul sionesc, deci şi smeritul aici de faţă boier Iordache!

Chicotiră cu poftă mesenii, iar conu Iordache satisfăcut de el însuşi, se întoarse la un hartan de pasăre, scoţându-l din farfurie şi fărâmându-l între dinţi ca într-un cleşte. Au făcut la fel şi ceilalţi boiernaşi, că fiind târziu, foamea şi setea începuseră să-i încerce. Şi astfel, multă vreme, în odaia scundă şi înnegrită de fumul ciubucelor, se auzi doar scrâşnetul harnic al măselelor, plescăitul buzelor, şi gâlgâitul vinului turnat din clondir.

Şedeau acolo, pe cele două laturi ale mesii, în afară de gazdă, încă şapte boiernaşi; Dancu Cananău şi patrarul Ioniţă Negre, Vasile Măgură cel cu case în Păcurari,

medelnicerul Costantin Veisa, sameşul Costache Matfeu, medelnicerul Costache Meriacri cel ce lucra la visterie şi Millu cel care tâlmăcise în româneşte cu trei ani în urmă „Menehmele” sau „Fraţii cei de gemene”... Unii dintre ei trecuseră nu de mult printr-o mare spaimă, dormind îmbrăcaţi şi mai mult iepureşte, ciulind urechile la orice zgomot al nopţii şi socotind că le-a venit sfirşitul ori de câte ori scârţâia poarta ori auzeau paşii arnăuţilor prin faţa casei. Fuseseră părtaşi şi ei la acea „închipuire de jalbă” (aşa o numiseră boierii mari când au cetit-o cu fierea revărsată-n suflet) şi se temeau că într-o noapte au să fie luaţi de acasă, târâţi la spătărie şi osândiţi fără scăpare, aşa cum poruncise domnul Moruzi. Cu toate că nu semnase nimeni, boierii mari bănuiau pe toţi, mai ales pe acei tineri şi repeziţi boiernaşi ce aşteptau să le ia locul, scoţându-i de la mila domnului şi de la ţâţa cea hrănitoare şi mult îmbelşugată a dregătoriei. O spuneau chiar ei răzvrătiţii şi izvoditorii acelei jalbe pe care într-o noapte o lipiseră, nesimţiţi de pază, la curţile domneşti, pe zidurile Goliei şi pe poarta bisericii Bărboi. Cereau să fie întrebaţi şi ei când este vorba de necazurile ţării şi pretindeau că grele şi numeroase ar fi aceste necazuri. Că e norodul amorţit de-atâta lipsă şi muncă, că numai el plăteşte bir şi face beilicuri; că e ţăranul obidit cum nu se află, nimenea ocrotindu-l şi toţi boierii jefuindu-l. Se mai zicea în jalbă, că vodă acoperă toate aceste jafuri iar la Divanul său de-şi cată cineva dreptate, nici nu o capătă, nici măcar este ascultat când deschide gura. Pentru aceasta nici omul de jos nu-şi mai rupe ciubotele pe la Divan, că tot nu s-alege cu nimic de-acolo. iar pe tot cuprinsul Moldovei, la sate ea şi la oraşe, nu auzi decât vorbe de jeluire şi n-ai să vezi nicio faţă voioasă. Cereau dară boierinaşii să se mai schimbe oamenii stăpânirii, să vie alţii în loc, mai tineri şi mai cu inimă, iar de cumva nu li s-o împlini voinţa fără prelungire, atunci au să se scoale cu toţii şi nu va fi bine, nici domnului, nici boierilor săi.

Au primit boierii mari „hulitoarea atingere” cu mânie multă şi au pornit cu toţii la palat, să-şi găsească scăpare, iar voevodului să-i aducă voroave de mângâiere. S-au bulucit smeriţi în preajma domnului, iar vistiernicul Ruset a ţinut să cuvinteze, el, cel dintâi, pentru a spulbera mincinoasele izvodiri ale boierinaşilor: „Căci de ar fi avut arătările lor un foarte mic temei, Mărite Doamne, puteau ei cu toată slobozenia şi cu a lor înfăţişare să vie să le-arate către luminosul tău chip”. Şi a mai zis cu mare linguşire: „că ştie tot norodul că uşa dreptăţii Măriei tale e pururea deschisă şi primitoare de obşte”.

A întrerupt atunci vornicul Dimaneea pe cel care grăia: „Acesta chiar adevărul este. Că cine s-a învrednicit a se înfăţişa la Divanul Măriei tale, şi-a găsit dreptate, fără de părtinire ori osebire de obraz!”

A socotit nemerit logofătul Balş să zică şi el o vorbă:

— Simţitoarea mea întristare este că nici măcar vrednica de toată lauda şi părintească oblăduire a înălţimii tale nu au putut aduce potolire duhului răzvrătitor al acestor netrebnici; nici facerile de bine prin atâtea izvoade, nici milele domneşti împărţite cu dreptate, nici bunele orânduieli spre tot obştescul bine al pământului şi întru fericirea neamului boieresc. De-aceea mă întreb, cu sufletul cuprins de jale, de nu cumva au căzut aceşti netrebnici la dobitocească nesimţire, întrucât fac şi pomeniri arătătoare de un cuget al nesupunerii franţuzeşti.

A ascultat voevodul cuvintele boierilor, i-a lăsat să-i sărute mârra şi papucii de atlaz, apoi a zis să se facă o anafora despre toate întâmplările, iar marele logofăt şi marele vistiernic să facă cercetare de mai sunt şi alte asemenea lucrări clevititoare, iar pe izvoditorii lor să-i prindă şi să-i osândească fără scăpare.

S-au pornit ciohodarii şi arnăuţii domneşti să bată uliţele Eşilor, intrând prin casele oamenilor în fapt de noapte, cercetând pe sub crivaturi şi pe sub oghialuri, prefirând cărţile de prin lăzi şi deşertând gavanoasele de prin

cămară. Dar n-au găsit nimic, iar truda s-a dovedit zadarnică. Pe urmă, cu mersul vremii, s-a mai uitat întâmplarea; s-au liniştit şi oamenii, iar viaţa a fost luată de unde se oprise; cu cântece de inimă albastră prin crâşmele cele multe, cu zaifeturi în casele boiereşti, cu plimbări la Copoul şi la cerdacul lui Ferentz, cu meterhaneaua ce sparge urechile oamenilor, la orele de masă şi de trezire ale domnitorului. Doar micii boieri, cei cu râzvrătirea, şi-au muşcat pumnii; ei care crezuseră că venise şi ceasul lor iar de nu-l vor pierde şi l-or economisi cu scumpătate, are să fie bine şi pentru ţară şi nici ei n-au să se prăpădească. Cu vremea însă au uitat şi ei. Iar astăzi, unii dintre dânşii şed în jurul mesii, în casa clucerului Negruţi, râzând cu poftă şi înfulecând vârtos, ca şi cum primejdia nu-i pândise niciodată din umbră, nici moartea nu-şi ascuţise coasa doar la un pas de ei.

— Acum - zise Ion Negre, ridicând paharul - să bem cinstiţi boieri în sănătatea conului Iordache, prietenul grecilor ce foiesc în preajma domnului.

Au răspuns într-un glas, săltându-se puţin din scaune, şi cu paharele în mână:

— în sănătatea conului Iordache!

Ştiau însă bine şolticii că bătrânul Sion nu-i avea la inimă pe boierii greci veniţi o dată cu domnii de pe malul Bosforului. Ioniţă Negrea o spusese, aşa, înadins, voind să-l asmuţe pe baş-ceausul Iordache la vreo vorbă chisnovată. Şi chiar aşa a fost, căci mâniindu-se conu Sion, îndată i-a întors vorba:

— Urarea nu este rea, cât mă priveşte pe mine; da când e vorba de greci, lucrurile stau puţin cam altfeliu, ba aşi zice eu cam ce grăiesc moldovenii despre copiii lor: cine-i are să-i trăiască, cine nu, să nu-i dorească. Mai ales de sunt ei ca alde Scarlatache Manu.

— Adică în ce fel? a întrebat sulgerul Millu.

Zâmbind pe sub mustaţa-i albă, Iordache Sion zise:

— Vă prefaceţi a nu şti, hoţomanilor? Oare nu l-aţi cunoscut toţi de când s-a pripăşit în târgul Eşilor. cu cea dintâi venire în scaun a lui Moruzi? Numai că domnul a mai plecat el pe la Ţarigrad să se tocmească cu turcul, pe când Manu nostru a rămas aici cu droaia de copii, patru băieţi şi patru fete, neavând la ce se duce înapoi cu ciurda lui de iezi şi de iede.

Au râs tare mesenii şi-au îndemnat pe bătrân:

— Şi cum o mai fost, coane Iordache?

Iar dumnealui baş-ceauşul nu s-a lăsat de două ori rugat:

— Iată aşa a fost: că fiind Manu videan şi obraznic se tânguia către boieri că e sărac şi are casă grea şi nici înlesnire nu are de la nimeni. Boierii moldoveni, bogaţi şi mină spartă, toţi din toate părţile i-au dat; care bani, care straie, care cumaşuri, chiar şi provizii din cămară, ca să-şi îmbrace şi să-şi hrănească Mânu pe cei opt curgole ai dumisale. Iar când s-o întors Domnul Moruz, pentru a doua-i domnie, l-a găsit pe Mânu înţolit, l-a boierit şi l-a luat în favorul său. Acum, să nu grăiesc cu păcat, s-o arătat şi Mânu cu dărnicie faţă de cei ce îl milostiviseră. S-a pus a-i învăţa pe moldoveni cum se ia zece piei de pe spinarea ţăranului, iar boierii i-au răspuns pentru învăţătură făcând pe din două cu el acele piei.

Se auzi, pentru întâia oară, glasul lui Mălinescu:

— Frumos grăişi, coane Iordache. Eu nu cunosc pe acest Mânu, ca unu ce mă aflu la Petersburg, mereu departe de ţară. Eu ştiu însă că boierii din orice neam s-ar trage, fie el armean, ori grec, ori moldovean, tot la un fel se poartă: pre domnul linguşindu-l iar pe ţăran lăsându-l să se pedepsească în chinuri amare.

Au început deci să vorbească de obida ţăranului şi de huzurul boieresc; de cum erau boierii moldoveni în vechiu şi cum erau dumnealor astăzi şi a zis medelnicerul Veisa cu inimă-ntristată:

— Din vechiu, boierii moldoveni ştiau că sprijinul lor e în ţărani, de-aceea le şi întindea o mână de ajutorare. Daz

vezi că pe atunci nu îşi clădeau boierii mari nici case făţoase, nici umblau după porturi muiereşti, nici viaţa nu şi-o petreceau în ocorită lene. Ci îşi apărau dumnealor poporul şi ţara şi nu îngenuncheau cu mare umilire la toţi veneticii.

Au amuţit toţi după aceste vorbe iar întru târziu au ridicat paharul şi înainte de a-l duce la buze, au vărsat câţiva stropi pe duşumea, aşa cum se face la praznic de morţi. Căci fiecare ştia că boierul adevărat murise: îi putrezeau ciolanele prin vreun cimitir de ţară ori vreo biserică de el ctitorită; murise o dată cu trecerea din viaţă a marelui său voevod, Ştefan cel sfânt şi cel drept.

A doua zi dimineaţă Dinu Negruţi a însoţit pe Mălinescu la căruţa de poştă. A venit către ei un om al otcupciului, purtând călimară din cupru şi peniţă lungă la brâu, l-a cercetat pe Mălinescu despre bagaje, cerându-i totodată şi banii pentru drum. A plătit Mălinescu vreo treizeci de lei şi ceva mărunţiş până la Criuleni, urmând ca de acolo să ia o poştă rusească. A mai venit apoi şi căpitanul de poştă, încins cu spangă şi cu privirea aşa de cruntă, de ai fi zis că vrea să spintece pe fieştecare. A cerut lui Mălinescu foaia de drum, a cetit-o pe îndelete, tuşind din când în când şi rostogolind priviri fioroase, apoi a zis, ca un miel blând:

— E totul în regulă, cucoane. Suiţi în căruţă!

A oftat Mălinescu uşurat, a râs cu poftă clucerul Dinu, şi s-au îmbrăţişat prietenii, făgăduindu-şi că au să-şi scrie şi nu au să se uite niciodată.

Urcat în şa pe unul din cei patru cai înhămaţi la căruţă, surugiul a dat doar un chiot şi s-au şi aşternut şirepii la drum, trecând peste gloduri şi borte, ca şi cum ar fi fost goniţi din urmă de vreo stihie.

A zis Mălinescu mirat:

— Atâta de iuţi, cu toate că li se văd coastele de nrâpădiţi ce sunt.

Iar surugiul a răspuns într-o doară:

— Aşa sunt caii moldovineşti, cucoane. Fac nazuri la hrană ca să le fie burta goală, să poată goni mai în voie!

Dădu apoi un chiot cu toate că nu era nevoie, dar numai aşa pesemne, ca să se afle în treabă. Aşa au mers vreo treizeci de verste, tot într-o goană, lăsând în urma lor Ţuţora şi Pârliţa, iar când au ieşit din acest sat şi în depărtare se zărea dealul înalt şi umbros al Mileştilor, caii şi-au domolit mersul iar surugiul nu le-a mai dat niciun îndemn de drum. Dimpotrivă i-a oprit, chiar acolo în soare, a sărit şi el din şa; a început să le şteargă ochii şi să-i tragă de urechi, zicând către Mălinescu

— Să se mai odihnească şi ei oleacă, cucoane.

A coborât şi Mălinescu din căruţă căci simţea nevoia să se mai mişte, a întrebat pe surugiu unde se află şi auzind de la el că locul unde-au oprit e chiar la capătul moşiei Unţeşti iar dealul ce se vede-n faţă e dealul Mileştilor. a început să alerge în dreapta şi în stânga, cercetând cu privirea întinsul. S-a minunat tare, surugiul, şi-a întrebat:

— Ce căutaţi, cucoane?

Iar Mălinescu a răspuns, cu toate că ştia că-şi bate gura degeaba:

— Căutam să văd pe unde-o fi locul unde şi-a isprăvit viaţa prinţul rus Potiomkin.

A grăit atunci surugiul, spre marea mirare a călătorului:

— Mă cam bătea pe mine gândul că asta căutaţi dumneavoastră. Că nu e om să treacă pe-aici şi să nu vrea să vadă stâlpul lui svetlicit.

Arată surugiul cu mina:

— E colo, mai departe, chiar la poala dealului. Socoteam să vi-l arăt din goana cailor, când aveam să-i trecem pe dinainte.

A ţinut însă Mălinescu să meargă pe jos până acolo, iar surugiul după ce-şi odihnea caii, avea să-l ajungă din urmă.

97

A mers cam o jumătate de oră, soarele deasupra capului ardea tare, dar Mălinescu numai cu gândurile sale, nu simţea nici dogoarea nici năduşeala ce-i şuroia pe obraji şi îi trecea prin straie, umezindu-le. A ajuns în cele din urmă

acolo unde drumul începe să urce pe sub bolta întunecată a pădurii. La dreapta sa, chiar la hotarul dintre lumina tare a soarelui şi pata de umbră ce se lungeşte peste codrii merei, Mălinescu văzu o piatră şi aplecându-se asupra ei a putut ceti că în acel loc s-a săvârşit din viaţă prea fericitul Kniaz Grigore Alexandrovici Potiomkin. Lungit pe iarbă, ceva mai departe de piatră, la umbra foşnitoare a frunzelor dese, Vasile Mălinescu gândeşte la viaţa şi sfârşitul acestui prinţ, şi una şi alta deosebit de ciudate. Venise prinţul până aici, voind să scape de moarte, pentru că gândul ei îl chinuia din ziua în care, la Galaţi, urcase din greşală în altă trăsură decât în a sa, şi i se spusese că în ea fusese adus de pe front trupul neînsufleţit al prinţului de Wurtemberg. Din ziua aceasta se îmbolnăvise şi se văita mereu că aude cum se apropie moartea cu paşii ei hoţeşti. Ar fi vrut s-o înşele, să nu-l ajungă, de-aceea se muta mereu când la Bârlad, când la Huşi, când pe dealurile cu vii din preajma Eşilor. într-o zi s-a gândit să pună între el şi ea, duşmana nevăzută, o depărtare mai mare şi a plecat spre Oceakov. Avea în jurul său o escortă până în dinţi înarmată, iar în caleaşca sa aurită,

stătea singur el, zgâlţâit de friguri, între perne de catifea şi pleduri de mătasă. Când au ajuns la Unţeşti, în apropierea dealului, a strigat soldaţilor să oprească, că vrea să coboare, că i-a venit moartea. Au sărit ofiţerii de pe cai, au făcut zid să-l oprească, dar prinţul a sărit din caleaşcă, s-a smuls din mâinile lor, şi-a gonit până la poala dealului, unde moartea şi-a deschis braţele ca să-l primească. A zis atunci generalul Popov către ofiţerii ce priveau năuciţi şi jalnici: „Nu trebuie să-l plângem prea tare, căci aşa cum a ştiut să-şi aleagă tot ce e bun din viaţă, a ştiut să-şi găsească şi locul bun pentru moarte. La umbra mereu trează a pădurii, la marginea drumului, să-şi amintească cei care trec pe el, că în acest loc, un prinţ s-a stins din viaţă”.

Uruitul căraţii şi chiotul surugiului l-au scos pe Malinescu din gândurile-i triste. S-a urcat în căruţă, şi au pornit mai departe înfundându-se în umbra pădurii ceasuri întregi, până au dat în valea Mileştilor. Aici călătorul a făcut un popas mai lung, ca să mănânce şi să doarmă, în timp ce căpitanul postii avea să trimită oamenii, să caute alţi cai pentru drum.

A doua zi, la amiazi, era la Criuleni, cam la şapte verste de Nistru. S-a urcat în poşta rusească ce pleca la Dubăsari, a trecut Nistrul chiar în dreptul târgului, unde albia lui e mai îngustă, pe un pod plutitor, făcut din bârne groase, iar apa sub el se scurgea repede şi rece, către marea nevăzută. Când au intrat în Dubăsari se înserase bine. între livezile pline de roadă, târgul părea amorţit. Doar la câte-o crâşmă se auzeau glas de oameni şi plânsul prelung al unei strune. Pe uliţele pline de colb treceau ciurde de vite, minate din urmă de câte-un păcurar trudit. Ici colo, la fereastra unei dughene ori la poarta unui han pâlpâia o luminiţă, stea căzută din cer şi blestemată să-şi dea sufletul pe meleaguri pământeşti.

Nevoind să caute pe mitropolitul Gavril la ceas târziu de seară, Vasile Mălinescu îşi găsi culcuş la un han ţinut de nişte moldoveni. I se dădu odaia cea mai curată, cu fereastră spre povârnişul livezii. în vale, ceva mai departe, se auzea vâjâitul apei iar dincolo de ea se zărea linia dealurilor ondulate. Dinspre grădini venea miros de pământ reavăn şi de legumă proaspăt stropită, iar pomii livezii aduceau până la el un miros acrişor de mere timpurii.

îşi aminti atunci de un alt drum, cu ani în urmă, pe un ger straşnic, cu cai şi oameni îngheţaţi de frig, cu întinderile nesfârşite acoperite de zăpadă, cu lungile popasuri prin staniţele rău încălzite. Pe atunci însă nu era singur. Fetele cele mari dormitau sub cergile îmblănite, micuţul Zaharia scâncea în braţele Elisabetei, înfăşurat într-o bundă groasă. Acum rămăseseră singuri pe lume, doar el şi Elisabeta, doi

oameni amărâţi, cu toate că încă tineri, iar într-o bună zi au să se stingă şi ei fără ca cineva să le mai ştie numele.

Niciodată ca azi n-a simţit Mălinescu arsura chinuitoare a unei vieţi fără prelungire. De-ar mai avea cumva un fecior, i-ar pune chiar numele său, Vasile; l-ar creşte în frica lui Dumnezeu şi în iubirea aproapelui, l-ar învăţa cum să facă bine celui în lipsă şi mai ales ţăranului moldovean, cel mai lipsit dintre toate făpturile. În acest fel ar mai trăi şi el, după moartea-i trupească, prin fiul său, în amintirea norodului.

Ridică privirile spre bolta cerului unde văzu Carul Mare cu loitrele şi oiştea bătute-n diamante, şi o puzderie de alte stele, clipind în juru-i. Mălinescu rămase aşa, multă vreme, cu privirile aţintite către cer ca şi cum ar fi cerşit de la stele o prevestire de bine.

Capitolul IV

SCRISORI DESPRE TRECEREA ANILOR ŞI VIAŢA OAMENILOR

O dată cu cea dintâi zi a lui octomvrie s-a stârnit peste Eşi un vint recişor care ţinu cam o săptămână, apoi începu să cadă o burâ deasă şi înţepătoare, de nu mai ştiau oamenii ce să zică. Nu-i vorbă, ziceau unii, cu bucurie mare, că s-ar fi îndurat Dumnezeu bunul şi a deschis rohatca cerului după două veri şi toamne de secetă păgubitoare. Dar erau şi oameni pidosnici, care sucind lucrul aşa precum le este firea, ziceau că degeaba se mai osteneşte dumnealui sfântul să mai toarne apă după ce a lăsat oamenii fără hrană; şi mai ziceau aceşti răi, că nici dinspre partea lemnelor nu stau atât de bine, ca să facă faţă unei ierni timpurii şi grele.

într-o asemenea zi, cu burniţă rece şi deasă, trezindu-se coana Marghioala Stürza cam către ceas de prânz şi întrebându-se ce-o să facă până în seara când este bal la curte şi-a amintit că nu scrisese demult iubitei sale surioare Ralu, ce se afla la Deleni, cu soţul dumisale Ion Cantacuzino. Se aşează deci coana Marghiolita în faţa *secreterului* din lemn de trandafir cu multă marchetărie, şi începu să aştearnă pe hârtie roz-pal, următoarele rânduri:

„Iubită surioară. În ultima ta scrisoare îmi ceri veşti despre noi toţi şi mă rogi să-ţi împărtăşesc şi dumitale câte ceva din câte se întâmplă în oraşul nostru. Află deci că atât eu cât şi dumnealui Grigore, cu voia lui Dumnezeu, suntem bine; numai Mihăiţă a fost suferind, îmbolnăvindu-se de troahnă. Am încercat fel şi chipuri, am adus doftori să-l cerceteze, am trimis chiar după baba Niculina din mahalaua Dancului, de care se zice că ar fi meşteră în lecuitul troahnei, de când i s-a prăpădit bărbatul din această boală. Dar drept să-ţi spun, surioară, nici doftorii, nici baba nu au fost de vreun folos, iar lui bietuz Mihăiţă a urmat să-i curgă nasul şi pe mai departe de ţi-era mai mare mila de dânsul. A spus atunci cineva lui Grigore că ar trebui încercat şi cu doftori mai tineri, şi mai ales cu unul Samurcaş, ce-a făcut şcoală în străinătate, şi ne-am grăbit să trimitem după el ca să vie. Acum ce să zic; nu e rău de fel doftorul acesta, e chiar tare plăcut la înfăţişare şi poartă haine de moda cea nouă, care stau atât de bine bărbaţilor. (Te rog să nu citeşti cumva aceste rânduri bărbatului tău, că s-ar putea să se întristeze, ca unul ce-a rămas şi el, ca şi Grigore al meu, la anteriul de mătasă şi la şalvari.) Intorcându-ne acum la doftorul Samurcaş mai e nevoie să-ţi spun că felul în care cercetează el pe bolnav mie mi se pare cu totul ciudat, ori poate nu-nţeleg eu mare lucru din arta doftoricească. Am văzut anume că în timp ce ţine mâna lui Mihăiţă ca să-i asculte bătaia inimii, în loc să se uite la bolnav, aşa precum ştiu de la doftorii cei bătrâni, Samurcaş cesta cască ochii numai la mine, de crezi că stă să mă soarbă. Ba zilele trecute, când şi-a luat rămas bun, în pragul uşii, mi-a ţinut mâna în mâna lui mai mult decât este de cuviinţă, şi m-a privit înceţoşat la faţă. M-am speriat tare, socotind că am luat troahna de la Mihăiţă şi-am întrebat cu vocea sugrumată: «E ceva rău, doftore?» Iar el mi-a zis, aşa într-o doară: «Nu trebuie să vă speriaţi. Doar inima dumneavoastră este în suferinţă!» Apoi a plecat dumnealui, lăsându-mă să mă perpelesc toată ziua şi chiar peste

noapte, căci nu ştiam ce vrusese să zică. M-am dumirit mai târziu, când am gândit bine la vorbele acelea că nu-mi zisese că aşi suferi de inimă, ci doar că inima mea este-n suferinţă, ceea ce, vezi şi tu surioară dragă, că nu e acelaşi lucru. Atunci am înţeles cam unde a bătut Samurcaş cu vorba. M-am veselit tare, aflându-mă sănătoasă şi fără de vătămătură, dar mi-am zis să-l ţin mai de-o parte pe doftoraş. Nu că mi-ar fi silă de dânsul, ci ca să-l am mai târziu pentru vremuri de lipsă, că acum, slavă Domnului, de când cu plecarea lui Moruzi şi venirea ruşilor iar au început balurile şi iar se petrece noapte de noapte.

Acum să-ţi povestesc cum a fost cu mazilirea lui Moruzi pe care unii boieri moldoveni, zice-se, l-ar fi plâns ca pe-un frate.

Am aflat noi, cel dinţii, de la Scarlat Mânu, care venind la masă, i-a zis lui Grigore: «De-acum s-a sfârşit şi cu Moruzi»-. Ci mirându-se soţul meu de asemenea vorbe, că ştiam doară toţi pe Scarlat Mânu în favorul domnului, a aflat de la grec că cineva adusese ştirea mazilirii, de la Ţarigrad, chiar în faptul nopţii, şi acum se aşteaptă numai să se vadă pe cine-o numi turcul domn în loc.

Acum ar mai fi de spus câte ceva şi despre viaţa ce trăim aici. Oraşul s-a umplut de generali şi de ofiţeri ruşi. În palatul domnesc, pe care Moruzi n-a apucat să-l locuiască, se dau baluri mai în fiecare seară. Generalul Prozorovski care stă acolo a adus de la Petersburg un prim maestru de dans, pe nume Ivanov, iar acesta le învaţă pe cucoane cotionul şi mazurka. La acele baluri eu mă duc rar. Nu că nu mi-ar face plăcere (tu ştii doară cât iubesc eu dansul!) dar de câte ori s-a întâmplat să fiu invitată de un prinţ (şi acum în Eşi sunt cât nisipul mării şi stelele cerului) amintirea celor petrecute cândva cu Potiomkin m-a tulburat aşa de tare, că mi-au dat lacrimile-n ochi şi din această pricină am pierdut măsura danţului. Dau însă ospeţe la mine acasă că nici nu vreau să spună ofiţerii că aş fi sălbatecă, ori am uitat cum se trăieşte.

Acum câteva seri am dat chiar un ospăţ, urmat de bal în cinstea generalului Meyndorff. A venit însoţit de doi francezi: contele de Rochechouart şi un alt tânăr, Teodorit de Crussol, fiul ducelui de Uzes. S-a întâmplat atunci un lucru foarte ciudat; fiica mea şi a ta nepoată Elena, nevasta lui Alecu Ghica, m-a tras deoparte şi m-a rugat s-o las să schimbe câteva vorbe cu acel Teodorit de Crussol, pe care - zicea ea - îl cunoscuse mai de mult pe la baluri. Neavând altă odaie, că mai în toate forfoteau boierii, şi ofiţerii ruşi, i-am zis Elenei să-l ducă în iatacul meu, să tăinuiască acolo netulburaţi atât cât le-o fi vrerea. S-a întors Elena abia când se spărgea balul şi mi-a spus că Teodorit ar dori s-o ceară de nevastă, dar nu ştie cum să facă, fiind acum măritată, şi având chiar doi copii. Ce ai fi răspuns să fi fost în locul meu? I-am zis să nu se grăbească, să aştepte, iar până una alta, să-şi ia şi ea fericirea pe furate, aşa cum se întâmplă şi altor femei. Dar n-a mai fost nevoie de sfatul înţelept al unei mame. Căci chiar a doua zi bărbatu-său, prostul de Ghica, a pornit proces de despărţire la Divan, plângându-se că nevasta i-a nesocotit porunca ce-i dăduse şi a mers în casa mamei sale, la ospăţul în cinstea generalului. Acum zi şi tu, surioară, unde avem să ajungem, dacă după asta or începe bărbaţii să-şi oprească nevestele să mai vie pe la mamele lor iubitoare? Aşteptând un răspuns, te sărută cu mult dor, a ta iubitoare soră, Marghioala”.

La domnia sa Ioniţă Cuza de la Bărboşii Fâlciului.

Mă închin cu sănătate, bădiţă Ioniţă, şi fac cunoscut cu mare obidă că pe stăpânul nostru sfânt Veniamin l-au scos din scaun, hâinindu-se împotriva sa boierii şi au adus în loc pe fericitul Gavriil cel ce trăieşte de mulţi ani la Dubăsari. Au umblat, zice-se, vistiernicul Iordache Ruset şi dumnealor boierii cei mari cu pârâ videană pe la ruşi, zicând că preasfântul s-a dat de partea turcilor şi pentru această pricină nu mai au ostile împărăteşti ce merg către Dunăre să-i bată pe necredincioşi, nici care cu provizii nici cai de înşăuat, nici fâneţe pentru cele dobitoace. Daz lumea din

Eşi, ca şi tot norodul cunoaşte că vina e a boierilor. voind dumnealor, fieştecare. să facă avere cât timp războelul mai bate la poarta Moldovei. Pentru aceia, precum lăcustele cele hulpave şi stricătoare, s-au lăsat dumnealor peste ţară cu apasare, cu rechiziţii, cu beilicuri şi multe alte blestemăţii. Jefuiau aşadară avutul şi munca norodului, fără să deie nimic rusului, ci dosind toate pentru dumnealor. Apoi au zis către gheneralul Prozorovski şi oamenii împărăţiei că nu au căpătat nimic, căci nimene nu vrea să dea, îndemnând preasfântul tot norodul să-şi lase satele şi să se răzleţească care încotro. Iar gheneralul împărătesc pentru această pricină cercetare nu a făcut, că de ar fi făcut-o ar fi aflat el că jeluirea boierilor este nedreaptă şi că preasfântul nu are altă vină decât că a certat pe boieri pentru faptele lor de jaf şi apăsare. Ci dară unindu-se şi învoindu-se gheneralul la zisa boierilor au poruncit mitropolitului să părăsească Eşii, ceea ce prea sfântul a făcut.

Zic unii în Eşi, că nimic nu s-ar fi întâmplat de nu găseau boierii pe gheneralul Prozorovski înţepenit în pat de boli şi bătrâneţe iar slugile frecându-l pe la încheieturi cu oţet mirositor; că are gheneralul vreo şaptezeci şi cinci de ani iar rănile ce-a căpătat în războaie l-au şubrezit aşa de tare, că-n ceasurile dimineţii socoţi că e pe moarte, de nu săr slugile să-l frece şi să-i dea să bea un păhărel cu vin de la-Madera. Voind deci gheneralul să scape de boieri, ce veniseră cu pâră asupra lui Veniamin, a făcut către ei un sămn cu mâna, ca să îl lase dumnealor în pace; dar ei ca nişte lotrii ce se află au zis către ofiţeri că le-ar fi dat slobozenie să facă cu Preasfântul aşa cum le-o fi vrerea.

S-au întâmplat aceste toate în luna mai, 1808 din leatul mântuirii, când toată făptura se veseleşte şi laudă pre Domnul că i-a adus din nou soare pe cer, floare în ogradă, iar pe câmp roadă bogată. Numai el, atotputernicul stăpân Veniamin, a stat cu inima-mpietrită şi-nceţoşat la chip şi aşa a rămas până ce s-a pornit către sfânta monastire a

Neamţului. Am ieşit noi ucenicii săi în curte şi l-am jelit cu plângere mare iar el ne-a binecuvântat pe toţi, apoi s-a urcat în căruţă luând la dreapta sa pe monahul Gherontie iar la picioare o bocceluţă cu cărţi de rugăciune, niscaiva straie şi-o pită mare, caldă, pentru stâmpărarea foamei. Şi tocmai când ieşea căruţa de pe rohatca Eşilor, dinspre cealaltă parte a oraşului venea careta aurită, cu şase cai albi, a fericitului Gavriil Bănulescu, iar împrejur gloată mare de ostaşi cu steaguri şi de boieri moldoveni, căci osteniseră dumnealor până la Ţuţovna, întru întâmpinare.

Acum de voieşti domnia-ta, bădiţă Ioniţă, a şti câte ceva şi despre noi, fraţii cei mici, ţi-oi spune că pe mine m-o făcut ierodiacon la Mitropolie încă din luna lui april, iar Grigoraş al nostru citeşte ziua toată. Mă mir însă tare că cu cât citeşte mai mult cu atât alege mai puţine, nu că ar fi băietul neajutorat la minte, ci zice el, ca un copil ce se află, că de la oameni ar avea mai multe de-nvăţat decât din carte. Ca şi cum cărţile celea nu ar îi scrise şi cugetate de către oameni.

Mă închin cu plecăciune şi cu rugare către Cel de sus pentru sănătatea domniei tale şi a cumnatei Sultana. Varlaam ierodiacon.

S-au împlinit patru ani de când Veniamin se află la mănăstirea Neamţ. Cu toată viaţa aspră, lipsită de toate celea, vremea a trecut nesimţită, cu paşi uşori, ferindu-se parcă din calea monahilor. Adevărat este că şi monahii, dar mai ales Veniamin, se pricep cum să-şi umple ceasurile pentru a nu simţi a lor apăsare şi nici sămânţa deznădejdii să n-aibă când se cuibări în sufletele cele slabe.

S-a smerit Veniamin ca un monah de rând, a postit şi s-a rugat la zile şi ceasuri din bătrâni rânduite, a lucrat la teascurile mănăstirii, umăr la umăr cu ucenicii şi cu monahul Gherontie, tipărind pentru tot norodul „Vieţile sfinţilor”; s-a străduit el însuşi, în ore târzii de noapte, să tălmăcească din greceşte „Cartea cea folositoare de suflet”.

Uneori, lăsând lucrul, se pornea la o vorbă cu Kir Silvestru şi cu staretul Ilariu, despre multele nevoi şi apăsări ale vieţii, şi mai cu samă despre felul cum socotea el, fostul mitropolit, că s-ar cuveni făcută tălmăcirea cărţilor în slovă românească. Zicea atunci Veniamin către cei doi monahi:

— Să căutaţi sfinţiile voastre şi acele cuvinte uitate şi părăsite ce se păstrează doar prin cărţi şi hrisoave, să ascultaţi de asemenea cu băgare de seamă şi la gura poporului, şi luând de ici şi de colo, să le aşterneţi pe hârtie în locul cuvintelor străine. Căci de nu le veţi întrebuinţa pre ele, atunci se va împresura graiul nostru naţional din an în an, până ce va pieri cu totul.

Iar cei doi monahi ascultau şi băgau la cap, ca unii ce se pregăteau şi ei să tălmăcească din elineşte „Cuvintele şi învăţăturile lui Efrem Şirul”.

Pe vreme de vară şi la ceasul înserării, când soarele tiveşte covorul verde al codrilor cu un chenar de aur şi de sânge, Veniamin ieşea pe poarta mănăstirii mergând în satul din preajmă, unde îşi aveau monahii bătrâni chiliile lor cu livezi, cu prisăci şi multe orătănii. Căta Veniamin să vadă pe fieştecare, aflând de la monahi cât de multe şi felurite sunt nevoile sufletului, ca şi netrebnicia trupului omenesc cât poate fi de mare. Şi astfel, ascultând şi-nţelegând, avea să ştie el mai târziu, când din nou are să păstorească preste tot norodul, ce anume leac este a se da pentru nevoia fiecăruia.

Că avea să păstorească iar, Veniamin o credea din tot sufletul; şi chiar de-ar fi avut vreo clipă de-ndoială. jelirea moldovenilor ce ajungea până la sihăstria sa ca şi răvaşele unor boiernaşi din Eşi tot i-ar fi dat speranţa în slava viitoare.

într-una din aceste seri de vară, pe când se întorcea Veniamin dintr-o plăcută plimbare şi ajunsese la poarta zugrăvită cu icoane a mănăstirii, se trezi el faţă în faţă cu un monah necunoscut, care îi spuse:

— Vă aşteptam prea sfinte căci am adus răvaş de la dascălul Enache Alboteanu, ce se află de o vreme-ncoace la sfânta mănăstire a Sovejei.

S-a mirat tare Veniamin de asemenea cuvinte, căci ştia pe dascălul Enache la Socola, rostuit şi el ca tot omul, luând dumnealui nevastă tare harnică, ce îl dăruise chiar cu o droaie de copii. Descusând însă pe călugăr, află Veniamin că dascălul Enache nu îşi părăsise casa nici nevasta căutând uitarea grijei celei lumeşti în viaţa monahicească, ci se pripăşise numai pentru vară la Soveja, având domniasa acolo un prieten, pe părintele Nicanor.

Dădu Veniamin poruncă să fie găzduit monahul peste noapte şi ospătat cum se cuvine şi-n vreme ce înfuleca călugărul cu neobosită trudă şi neistovită înfometare din strachina cu fasole, Veniamin începu să citească scrisoarea dascălului Enache:

„Mă închin dumitale, înalte stăpâne, şi îţi sărut dreapta, eu prea umilitul dascăl Enache Alboteanu. Carele văzând că prea multe lucrări nu sunt a se face la şcoala de catechism a Socolei, m-a bătut gândul să plec către Ţara de Gios a Moldovei, să văd şi eu sate şi târguri şi să mai schimb o vorbă cu oamenii de pe aici, aflându-le cele bucurii şi necazuri.

Am pornit deci la drum într-o zi de sâmbătă, căci eu nu sunt ca părintele director Sofronie spăriet de eresuri, zicând dumnealui către mine că nu se cade să plec la cale lungă tocmai sâmbăta, când sunt trei ceasuri rele, căci neştiind omul care anume sunt aceste ceasuri nu are putinţă să le ocolească şi să scape de ele!

Am plecat zic, puternice stăpâne, într-o zi de sâmbătă din târgul Eşilor către Vaslui şi bine mi-a priit, căci nici tâlhari nu mi-au ieşit în drum la codrul Bordei şi nici bocceaua cu straie nu mi-au prădat-o. Adevărat este că la staţia de poştă, a grăit căpitanul către oameni că se pot duce fără nicio grijă, căci de vreo săptămână fuseseră împrăştieţi acei tâlhari, care încotro, de către oamenii stăpânirii şi de ostaşii

rosieneşti. Aceste auzind eu, am prins mai multă inimă şi am poruncit către surugiu să pornească cu grăbire. Nici că a fost nevoie de îndemnul meu. Cum am trecut de Nicolina s-a stropşit deodată surugiul către caii săi şi le-a zis atâtea vorbe de măscară, că au întins-o ei la goană, de ziceai că-s pegaşi. Şi tot aşa au ţinut-o până dincolo de Bârnova. Acum - ziceam eu către mine - adevărat este că omul cât trăieşte, multe învaţă. Căci iată, eu nemernicul dascăl Alboteanu, n-am ştiut niciodată să fi având oamenii atâtea părţi ruşinoase pre câte numeşte vezitiul acesta şi nici atât de mulţi sfinţi în calendar pre câţi pomeneşte el nu socoteam să fie.» Mă bucuram totuşi în nesciinţe şi ruşinarea mea, că sunt singur în căruţa de poştă şi nu-s lângă mine şi alte urechi, mai cuvioase, ca ale înalt prea sfântului de pildă ca să audă şi ele atâtea vorbe de ocară. Apoi mă dojeneam tot eu ca un copil, zicându-mi că ar fi fost mai bine să audă şi urechile înaltului stăpân aceste vorbe chisnovate, că doar aşa mi-ar lămuri şi mie de sunt atâţia sfinţi şi sfinte prin calendare, ci nu cumva mai pune acest vezitiu şi câte unul, de la sine? Astfel trecându-mi vremea cu fel de fel de presupuneri. nici n-am ştiut cum a trecut ziua aceea; când am intrat şi am ieşit din Vaslui, nici când am ajuns la mijlocul Bârladului. Aici, înfulecând ceva şi aşteptând să schimbe vezitiul caii, a venit către mine un vlăjgan de călugăr, a cercetat încotro merg şi auzind că mă duc la Focşani, m-a rugat să-l iau şi pe el că tot într-acolo îi este drumul. I-am zis să urce în căruţă, iar când am fost din nou la şosea,

Auzind şi sfinţia sa ce vorbe deşuchete ies din gura omului meu, a stupit în barbă şi a zâmbit. Am întrebat atunci pe monah: «Să fi trăit oare cu adevărat sfinţii aceştia de care pomeneşte procletul ăst de vezitiu?» Iar călugărul mi-a răspuns: „Eu n-am de unde şti, fiule, că eu nu-s la mănăstire decât de prea puţină vreme. Mă bate însă gândul că vor fi şi trăit toţi aceşti sfinţi pe care-i pomeneşte dumnealui. Căci ai văzut şi domnia ta că sunt unele zile

când stau câte doi şi trei sfinţi pe fila calendarului, ba uneori se îmbulzesc chiar patruzeci, cum se întâmplă la opt martie, de ziua mucenicilor»

Am aflat mai târziu că părintele Nicanor era de felul său din Bătineşti, de la ţinutul Putnei şi că în urmă cu doi ani se numea dumnealui Neculai Tudori. Fusese omul însurat, dar murindu-i nevasta pe care mult o iubise şi-a lăsat averea celor doi fii ai săi şi s-a dus la mănăstire. N-a păstrat părintele Nicanor nimic pentru sine, nici casele din Focşani, nici ocinele de moşie de la Igeşti, nici măcar un petec din cele douăzeci şi şapte de pogoane de la Odobeşti (de care, judecind după nasu-i în culoare conabie, o fi ducând sfinţia sa mare lipsă).

Acestea mi le-a spus părintele Nicanor, pe când aşteptam la Vadul-Siretului să vie podarul să ne ia şi să ne treacă peste apă, care tocmai aici se scurge învolburată şi mare. Când am ajuns pe celălalt mal şi am intrat pe drumul Focşanilor, am văzut pe părintele Nicanor săltând din leagănul căruţii şi cu glas amărât, zicându-mi: «Priveşte, dascăle Enache, dincolo de dealurile celea pădurite. înspre dreapta dumitale. Acolo sunt Odobestii. cu viile ce au fost cândva ale mele; iar de te uiţi cumva în spatele dumitale, ai să vezi Ţifeştii şi Panciu, atât de blagoslovite de Dumnezeu şi sfinţite de mâna omului, că picătura de vin se prelinge caldă şi plină de saţ, că nici nu mai trebuiesc cele bucate ca s-o însoţească.»

Pe la amiază am intrat în Focşanii moldoveneşti şi am zis surugiului să oprească la un han mai ca lumea. Dar părintele Nicanor m-a certat cu blândeţe: «Cum se poate, dascăle, să-mi faci asemenea ocară? E drept că mi-am împărţit averea şi nu am păstrat nimic pentru mine, dar am la sora mea Ruxandra, ce-i măritată cu medelnicerul

Asanache Dan, o odaie mare, primitoare şi un divan aşa de larg că poate odihni pe el chiar un polc de cazaci.»

Auzind pe părintele Nicanor pomenind de numele medelnicerului Asanache, mi-am amintit preasfinte

stăpâne, de nişte ţărani vrânceni cu care (să tot fie şase ani de atunci), am petrecut o seară la hanul din uliţa Pomirului. Veniseră ei, cu părintele Şerban Bălan din Năruja să se jeluiască Divanului domnesc că le luase vistiernicul Ruset toate răzăşiile. Iar prin oamenii aceştia se afla şi unul Costandin Roată, înalt şi uscăţiv, cu mustăţi tuşinate, cu suflet amarnic dar vorba mult plăcută”...

Veniamin se întrerupse din cetit şi căzu pe gânduri...

... „Ţăranul cesta înalt şi uscăţiv, cu sufletul amarnic, să fie oare acel om ale cărui vorbe înfruntătoare împotriva bunătăţii cereşti, m-au făcut să mă cutremur de spaimă, acolo, în pridvorul casei mele din Eşi?” se întrebă Veniamin. Apoi îşi aminti că vorbele ţăranului nu căzuseră chiar în pământ sterp, ci rodiseră, ba rodiseră ele tocmai în sufletul său, de vreme ce şi el le rostise mai târziu faţă de Mălinescu, atunci când fusese la ceasul despărţirii. Că se pedepsise el, Veniamin, nopţi de-a rândul, bătând câte-o sută de metanii în faţa icoanelor ca să i se ierte acele vorbe hulitoare, asta era altă poveste.

Luă din nou scrisoarea dascălului Enache şi ceti mai departe: „Mi-a vorbit în acea seară Costandin Roată cum de au ajuns răzeşii din Putna să robească pe pământul lor din moşi strămoşi, şi mi-a spus că aşa precum în Vrancea tot aşa se zbăteau cei din valea Cremeneţului, numai că ţăranii de acolo nu căzuseră în robia vistiernicului Iordache, ci în aceea a unui pârcălab Miron Dima, iar de puţină vreme venise belea peste ei, un oarecare Asanache Dan ce ţinea de nevastă pe o strănepoată a pârcălabului.

Auzind deci că părintele Nicanor este fratele acelei strănepoate şi cumnat cu Asanache Dan, m-am grăbit să-i primesc poftirea şi am plecat cu el la casa surorii sale, gândind că poate am să cunosc şi eu pe acest răşluitor de pământuri ale Câmpurenilor. Dar n-am avut cum să-l cunosc căci plecase dumnealui din Focşani tocmai la Câmpuri şi urma să vie abia în toamnă.

Am rămas deci două zile la părintele Nicanor, iar sora sa Ruxandra şi fetiţa medelnicesii, o copchilă de zece ani, tare isteaţă şi frumuşică, ne-au îmbuibat cu fel de fel de bucate gustoase şi vinuri de toate văpselele; de la rubinul cel înfocat la trandafiriul pălit de toamnă, şi de la verzui luminos la galbenul închis al chihlimbarului.

După două zile mi-aim luat rămas bun de la toţi, făgăduind părintelui Nicanor să mă opresc mai târziu la Soveja, unde îşi are el locul de ascultare.

În seara din ajun a plecării m-a dus însă Nicanor la un boier mai virstmc ce se trage din spiţa Movileştilor şi-i zice Toma Stamatin şi este biv-vel-ban. Aici se mai găseau şi alţi boiernaşi din Focşani, toţi cam la aceeaşi vârstă cu gazda, precum şi doi tinerei, spilcuiţi tare şi în straie de modă nouă, care tot sporovăiau despre obârşia lor de mare boierie. Zicea unul că s-ar fi trăgând dintr-un tătar şi o fecioară moldovenească, nepoată a fi iertatului voevod Ştefan cel Mare; iar celălalt spilcuit vorbea despre moşiile sale multe şi despre moşul său Iordache Crupenschi de la Salonţ. Bătrânul Toma Stamatin îi asculta şi îşi zâmbea în barbă, apoi plecându-se către mine mi-a şoptit la ureche: «Acestea-s vorbe de clacă, dascăle Enache. Iar de se laudă dumnealor cu o asemenea coremie nesăbuit de mare, nu o fac din înfumurare nici din prostie ci numai ca să afle gheneralul Prozorovski şi să-i trimită şi pe ei la şcoala de cădeţi, la Petersburg, unde nu sunt primiţi decât feciorii cei nobili»... «Dar cine sunt aceşti doi tineri?» am întrebat eu pe boierul Stamatin. Iar domnia-sa mi-a lămurit că cela cu strămoş tătar se cheamă Costantin Sion, fiu al baş-ceauşului Iordache, un bâtrânel bun la inimă dar tare spurcat la gură; cât despre celălalt, cu moşiile de la Solonţ, s-ar numi Iordache Pruncu şi că moşu-său, armeanul Ovanes fusese numai bumbăcar, de purta marfă în desagi, pe cal, şi trecea aşa prin satele din gios de Milcov.

Am râs eu, ea şi boierul Stamatin, de aceste tonte, dar am văzut că bătrânul nici vorbea cu vreun parapon, ci câta

chiar către tânărul Sion cu o părintească grijă. Aveam să aflu mai târziu de la părintele Nicanor că boierul Stamatin dorea să şi-l facă pe acest Sion ginere, având dumnealui pe fata cea mai mică nemăritată. începând apoi să vorbim despre târgurile şi satele moldoveneşti, şi întrebat fiind eu cum mi-au părut Focşanii, am zis către boierul Stamatin: «Cu ce s-o făli oare târgul acesta, că eu în afară de mănăstiri şi biserici şi două trei case mai arătoase n-am văzut nimic alt?» Şi mi-a răspuns boierul: «Noi ne fălim cu cinstea, dascăle Enache. Iar asta stă ascunsă în inima omului, ci nu se scrie pe poarta casei ori pe turlele bisericilor. Cel mult se poate ceti ea, pe fruntea omului»... Atunci s-au repezit cei doi mangosiţi tinerei:

«Care cinste, biv-vel-bane?»

Şi încruntându-se bătrânul Stamatin a pilduit ceva din vechiu, cu un anume Nica Trifan care ceruse împrumut o pungă cu galbeni de la jupân Nieă Grângu, fără să dea la mână vreun zapis de primire. El numai îi zisese că are să plătească în două luni S-a îmbolnăvit însă acel Trifan pierzându-şi chiar minţile, iar Crângu îşi luase nădejdea să-mi mai vadă galbenii. Ci iată, că odată limpezindu-se Trifan la cap, pentru două ceasuri, a cerut să-i dea hârtie şi o pană şi a scris domnia-sa zdelcă, cum că este îndatorat lui Nică Crângu punga cea cu galbeni; poruncind totodată copiilor să plătească, de nu vor să cadă sub blestemul afuriseniei. Iar când a sfârşit de scris, s-au întunecat minţile lui Trifan, şi a căzut la pat ca mai înainte. Abia sfârşise bătrânul, că s-a vârât în vorbă Iordache Pruncu:

«Ba să mă ierte conu Tomiţă, eu ştiu că povestea sună cam altfel; adică Trifan acela şi-o pierdut minţile abia în ceasul când o semnat zdelca, iar nicidecum mai devreme. Că numai nebunii mai dau azi înscrisuri ori fac jurăminte. Omul cu cap sănătos ia bani de unde poate, şi-i întoarce doar de se-ntâmplă»... Au râs unii dintre noi de vorbele lui Pruncu, iar Toma Stamatin l-a fulgerat pe mehenghi atât de aprig de ziceai că-l păleşte. Apoi venind către mine, mi-a zis

şoptit: «Ascultă la vorba mea, dascăle. Procletul ista de Pruncu are să facă mare stare, căci prea iubitor de arginţi se arată. Dar aşa cum o face, tot aşa o va pierde. Căci ce e câştigat prin videşug ori de la gura săracului, de niciun folos nu este jăcuitorului»...

Când ne-am întors acasă a început să plouă. O ploaie de aceea haină, cu spumă şi cu beşice şi cu un vânt câinos, de gemeau cercevelele la fereastra odăii. Părintele Nicanor, spăriat tare, se chircise pe fundul divanului şi zicea că fiind noaptea ceea, a Rusaliilor, de cumva ne-a striga vreun glas muieresc din ogradă, noi să tăcem chitic şi să nu-i răspundem. Căci s-ar putea să fie stăpânele vântului şi doamnele pământului, pre numele lor adevărat iele, ce scot pe oameni în tindă, îi znopesc în bătaie, ori îi sluţesc pe viaţa lor toată. Se pare însă că în acea noapte au zburat dumnealor prin văzduh, au călcat cele valuri, au lunecat chiar pe iarba din ogradă, dar pe noi nu ne-au chemat afară, fie că nu ne-au ştiut numele, fie că s-au mulţumit aceste iele cu alte dobitoace ale pământului.

în zorii zilei văzând eu că soarele stă iarăşi pe cer iar păsările ciripesc pe pomi ca şi cum nicio urgie nu fusese peste noapte, mi-am luat rămas bun de la gazde şi am pornit la drum către munţi, la ţinutul Vraneei.

Am mers întâi la Ruget, urcând tot în sus pe apa Milcovului, până am dat de vechiul mitoc al mănăstirii Miera, ce are chilii multe dar goale şi vii iarăşi multe, dar pline de roadă. Aici m-a primit bucuros bătrânul monah Ioanichie, fără -de făţărie, căci fiind domnia-sa tare în vârstă, nu are când isprăvi singur cele zece buţi cu vin, ascunse în hruba stăreţiei de ochiul videan al furilor. Am stat amândoi o săptămână plină, vorbind câte-n cer şi în lună, dar lăudând pre Domnul că i-a dat omului gură nu doar să laude şi să bârfească, ci să şi bea din sângele său prea sfânt. Apoi când a sunat ceasul despărţirii, m-a sărutat bătrânul şi mi-a zis printre lacrimi, că de-oi veni cumva şi la anul, iar domnia-sa nu va mai fi în viaţă, să-i pun la

monmânt în loc de busuioc doar un butuc de corniţă, să-i fie bobul ei, cel negru-roş, cât mai aproape de buze.

Am plecat din Ruget cu inima pârjolită şi tot în mare scârbire am dus-o, mai ales că drumurile erau tare stricate şi de atâtea hârtoape ba se rupea cotigarul, ba nu mai voiau caii să meargă, ba zicea căruţaşul că-i e lehamite de o asemenea viaţă. Şi nu ştiu zău ce s-ar fi întâmplat de nu aveam în boccele nişte butelci cu vin, din cele dăruite la plecare de către bunul monah Ioanichie. Doar aşa mai destupând câte una, prindeam şi eu suflet, iar căruţaşul se lumina la chip închinând de sănătate şi de sufletul morţilor. Apoi porneam mai cu spor peste cele şleauri ori vaduri de ape, ba chiar înveselit de dulcea licoară zicea căruţaşul că astea toate sunt şagă faţă de câte se petrec primăvara, când apele încep să se umfle, iar zăpezile curg la vale pe albia Zăbalei, de nu mai cutează omul să iasă din casă, nici măcar pentru hrana lui şi a dobitoacelor.

În sfârşit după pătimiri multe am ajuns la Năruja într-o zi de duminică şi am mers de-a drept la biserică. Am găsit mulţi bătrâni acolo, iar părintele Şerban stătea în altar de slujea. Dar cătând preotul cu privirea către ai săi credincioşi, m-a zărit pe mine printre ei şi mi-a zâmbit bucuros, ba chiar mi-a făcut semn cu mâna, din care am înţeles că pe dată isprăveşte dumnealui leturghia. Acum să nu vorbesc cu păcat, fie că a fost numai părere, fie că a fost chiar aşa, s-a pornit popa Şerban cu atâta grăbire, tăind ba din heruvic, ba din evanghelii de se uluise dascălul Ilie din strană şi nu mai brodea cu răspunsul. Acum văzând şi bătrânii ceea ce se-ntâmplă, începură să şoptească între ei că asemenea bocluc nu se pomenise decât la un Sânpetru, cu vreo şase ani în urmă, când au năvălit arnăuţii ca să-l prindă pe părintele Şerban şi să-l ducă fedeleş vistiernicului. Doar o babă tare pocâltită, ce stătea mai lângă uşă, a grăit către neveste cum că vinovat ar fi tot cântăreţul, căci fiind el frunte de beţiv, nici nu intră în biserică până nu-şi sfârşeşte clondiraşu cu răchie. Să mă

ierte Prea înaltul meu stăpân că îi scriu aceste toate. Dar dator este omul ca ce aude să nu ţie în el, ci să le treacă mai departe.

113

îndată ce s-a sfârşit slujba am ieşit în curte, unde au venit şi bătrânii. Aici, a pornit fieştecare să mă iscodească, din ce loc mă trag, încotro mi-e drumul, ce se mai întâmplă pe la Eşi şi de nu cumva auzisem eu că vistiernicul Ruset nu s-ar mai afla în capul bucatelor. Nu ştiam nimic în privinţa vistiernicului, ceea ce am şi mărturisit dumnealor cu mare umilinţă, căci văzusem eu din această iscodire cât le stă pe suflet vechea price cu moşiile furate. Am mai înţeles totodată, că pentru răzeşii de-aici, fiinţa cea hulpavă şi nemiloasă a lui Ruset vistiernicul, e cam ce ar fi strigoii - ducă-se pe pustie! - pentru unii oameni. cărora le strică somnul cela dulce. Nu aş vrea să creadă însă bunul meu stăpân, că răzeşii de aici şi-au pierdut nădejdea c-au să-şi capete din nou moşiile. Chiar grăit-a către mine preotul Şerban, care între timp venise fl - 1057 în ogradă, că în sufletele dumnealor stă acea nădejde veşnic trează, precum arde zi şi noapte candela la mormântul lui Paisie, ce se află-n mănăstirea Neamţu. Mai a zis părintele Şerban că au cercetat oamenii prin poduri şi unghere, doară vor afla vreun hrisov ori o ispisoacă, iar că unii dintre ei au şi găsit câte-o filă de anafora, ce urmează să o ducă la direapta judecată doar în ziua ce-or afla că înaltul meu stăpân Veniamin s-ar fi înturnat la mitropolia ţării.

Câte zile am stat la Năruja, numai în vorbiri şi în preumblări am dus-o. Că voia părintele Şerban să aflu despre toate şi să văd cât de multe: şi gura Piticului unde a fost cândva mănăstire pe locul dat cu videnie de un oarecare Ursu Gegea, şi valea unde se îmbucă apa Nărujei cu aceea a Zăbalei; ba m-a dus chiar la apa Bălaşului, la o poiană mirosind a cimbrişor şi sulfină şi atât de tare zmălţuită, că am uitat amândoi şi de vin şi de cele bucate, cătând numai la cea frumuseţe.

Peste încă două zile, luându-mi rămas bun de la părintele Şerban şi de la preuteasa dumisale, am plecat în trebile mele, voind a cunoaşte sfânta mănăstire a Sovejei. Am trecut peste cele sate ale Paenei şi Văsnuiului, lipsite de verdeaţă şi tare sărace, cu dealuri în jur aşa de roase şi ele. de socoti că sunt nişte cai ce li se văd coastele din lipsă de boabe. Am urcat apoi la Colacu, iar de acolo, ţinând tot la deal către Vidra, am ieşit pe sub Babele şi am dat la apa Putnei. De-aici pe şusea am mers la Bărsăşti şi la Negrileşti şi mi-am bucurat ochii văzând în sfârşit pe povârnişul dealurilor raclele cu păpuşoi, ce coceau cuminţi în vipia soarelui. Ca şi cum mi-ar fi cetit bucuria din ochi, a grăit şi căruţaşul către mine: «Asta zic şi eu bogăţie. cucoane. Nu ca la Văsui şi la Peana, de mi-am fript inima, văzând atâta nemernicie».

Când am intrat în Negrileşti soarele trecuse de chindie. Ca să dorm la vreun han nu prea aveam eu poftă, căci auzisem la Focşani că la ţinutul Putnei mai toţi hangiii sunt gazde de tâlhari şi deseori se-ntâmplă să te scoli dimineaţa fără bani şi fără straie, fericit că ţi-au lăsat barem viaţa. Mi-am amintit atunci de spusele părintelui Şerban că de trec prin Negrileşti să mă duc din partea sa la Costandin Taftă, cel ce venise de Sânpetru la procest şi băusem împreună la hanul Pomirului. Am întrebat de acest răzeş şi mi s-a spus că are casă mai sus, chiar pe deal, de unde poţi vedea până dincolo de Vizantea. Am urcat deci la deal şi am găsit acea casă, iar bătrânul Taftă mi-a zis că-i bucuros de oaspeţi, cu atât mai mult că avusese el semn că o să cadă careva de la drum. Întrebând eu curios în ce chip s-a arătat dumnealui semnul, acesta mi-a răspuns că astă noapte, când a aprins luminarea în odaie, a început feştila a trozni tare. Aceasta zice-se ar fi neîndoielnic semn că vine de la drum oaspe ori că primeşti vreo veste.

«Acum - am râs eu - ai să primeşti pe amândouă; că am sosit şi eu şi veşti aduc de la părintele Şerban şi de la cei din Năruja».

«Vezi - zise Costandin Taftă - feştila nu minte!»

«Pe mine însă m-a minţit - am răspuns eu - că seara, la Socola, ca să treacă ceasurile stau şi citesc la luminare şi feştila ei trozneşte, dar nu-mi pică în odaie nici oaspe de la drum, nici măcar vreo ştire».

A privit pâcliş către mine Costandin Taftă, să vadă de nu cumva şuguiesc, apoi a zis:

«Nu ştii dumneata, dascăle Enache, să faci osebire între sfârâitul feştilei şi troznetul ei!»

Aceste zicând. m-a poftit să mănânc căci între timp femeia dumisale pregătise un borş de legumă şi-l turnase în străchini. Am scos şi eu din boccele o butelcă cu vin, din cel dăruit de monahul Ioanichie şi aşa am ospătat noi amândoi şi căruţaşul ca nişte împăraţi. Iar peste noapte am dormit tun, că de veneau preste mine toţi tâlharii de la Putna, eu tot nu i*aş fi simţit păşind prin odaie.

A doua zi către prânz am pornit la Vizantea, tot la umbră de pădure, iar spre seară am sosit la schit, la egumenul Filotei, care m-a şi găzduit peste noapte. Iar în zori am plecat mai departe, ocolind spre valea Suşiţei, la Răcoasa, iar când soarele mergea în asfinţit, mă aflam şi eu la Câmpuri. ia acel Costandin Roată, mult înceţoşat la chip şi cu vorbă aspră. Numai că acum s-a mai luminat la chip şi nici vorba nu-i mai este ca pe vremuri. Şi citind în ochii mei cea mirare, a rostit Costandin către mine: «Ce să-i faci, dascăle Enache. Se prefac ele împărăţiile, şi se răstoarnă treburile, ci n-o să se schimbe el. omul?» Iar nevastă-sa. Mariuca, a râs: «Aşa, s-o schimbat dumnealui de vreo şase ani încoace, de când ni s-o născut cel bezmetic de fecior, Ionică.» A zâmbit pe sub musteţi Costandin Roată: «Chiar aşa s-a întâmplat, dascăle Enache. De când s-o născut cel copil, parcă m-am născut şi eu pentru cea de-a doua oară»... Acum, ce să zic, înalt şi puternic stăpâne? Am văzut la viaţa mea fel şi fel de copii, şi de neam bun şi de neam de gios, şi de târgoveţ şi de preot de ţară, insă ca Ionică a lui Roată nici că am văzut cândva. Să tot aibe şapte ani, dar

nu-i are, că îi mai lipsesc vreo şase luni, dar atâtea vorbe de mirare ies din gura lui, că ai sta tot să-l asculţi şi să te minunezi de ele. Ba am lăudat eu pre Domnul că pe lângă zi a lăsat şi noapte, de mai doarme omul şi-i mai amuţeşte ceea gură, almintre aş fi stat de veghe să ascult să bag la cap vorbele de duh ale lui Ionică.

Văzând eu această minune, nici că mai mă înduram să plec de la casa lui Roată. Dar nici voiam să-i fiu omului povară, căci o duce tare greu şi numai sufletul său ştie, cum de face faţă celor blestemate de nevoi. Aşa că după două zile mi-am luat rămas bun de la oameni, iar Costandin Roată şi Ionică mi-au purtat boccelele la căruţă. Iar când eram gata să urc în cotigă, numai că auzim noi un glas de om înjurând şi strigând atâtea ocări, ceva mai departe de casa lui Roată, că am socotit în sinea mea c-o fi vezitiul ce mă purtase de la Eşi la Focşani. Dar a zis cu amar Costandin Roată:

«Acesta e medelniceru Asanache, ce-şi are casele mai sus de mine. S-a pornit acum să facă velniţă de rachie şi-i cară oamenii din sat cărămizi şi lemne, iar blestematul le scoate sufletele, înghiontindu-i şi ocărându-i; şi nici hrană nu le dă, iar de la plată tot îi scurtează». A oftat cu năduf Costandin Roată şi a mai zis:«Cum de se-ndură Dumnezeu să lase un aseminea rău pe lumea aceasta». Ci numai auzirăm lângă noi glasul subţirel al lui Ionică: «Ce să faci, tăicuţă. Un bun, cu un rău; aşa o lăsat Dumnăzău!» M-am uitat lung la Costandin Roată şi acesta la mine, şi aşa am rămas multă vreme, gândind eu în sinea mea totodată: «de unde să vină băietului ista atâta judecată, când ştiut este că mulţi oameni se gârbovese de bătrîneţe şi tot nu sunt în stare să judece cu dreptate»...

Azi, când aştern aceste rânduri către înaltul meu stăpân, se împlinesc tocmai douăzeci de zile de când am plecat de la Câmpuri şi am venit la mănăstirea Sovejei. Stau la părintele Nicanor, cu care împărţim chilia şi hrana, iar zilele trec nesimţite, cu multe rugăciuni, cu cetiri prelungite pe

ceasloave, cu grija orătăniilor şi a pomilor, în adăstarea nopţii, care aicea vine mai repede decât în alte părţi şi mult mai rece, fiind şi munţii pe aproape. Atunci ne culcăm, dar nici apucăm bine să închidem ochii, că ne trezeşte toaca tocmai când somnul ţi-e mai lin şi mai de folosinţă. Se pare că de-aceea egumenul Pahomie nici că se culcă preste noapte, ci ţine domnia-sa feştila de la luminare tot timpul aprinsă, cântând până în zori cele irmoase, pe câte cele opt glasuri. Drept e că într-o noapte, neavând nici eu somn şi perpelindu-mă pe pat ca peştele pe jăratec, am tras mai bine cu urechea către chilia lui Pahomie, cătând a învăţa de la el meşteşugul cântării. Atunci am osebit, mirându-mă tare, că glasul părintelui egumen se supţiase şi suna chiar chicotit, de jurai că era glas de muiere. Am zis eu atunci lui Nicanor, ce veghea şi el, ascultând, pe patul de-alături: «Că bine se pricepe Pahomie în a-şi preface glasul. Aş fi putut jura că este - o mieluşă, din cele ce vin omului, să îl încerce şi să-l ducă în ispită»-. «Tot ce se poate - a zis cam în bobi părintele Nicanor. Mă bate însă gândul că nu e mieluşa, nici glasul lui Pahomie. Ci s-ar putea să fie nevasta vătafului, că învăţând-o Pahomie la grăunţe s-a spurcat dumneaei şi tot pohteşte». S-a bătut apoi cu palma peste gură şi a zis privindu-mă pâcliş: «Dumnezeu să mă ierte, că mă făcuşi să ridic vorbă hulitoare împotriva celui mare mie».

Tot aseminea zic şi eu către înaltul meu stăpân, încheind răvaşul acesta: să mă ierte domnia-sa de am însemnat aici vorbe de ocară, ori din nesciinţă sau păcat am bârfit pre careva.

Al înalt prea sfinţiei tale smerit rob, Enache Alboteanu, dascăl la Socola.

A trecut iarna şi-a mai venit o primăvară. S-au întors iarăşi cocorii, la umbra pădurii au deschis ochii către soare albăstrelele şi floarea paştilor. Pe medeane se îmbulzesc spoitorii şi lingurarii, negustorii şi-au întins tărăbile cu stămburi; scrânciobul se-nvârte din zori până-n noapte în chicotele fetelor şi uimirea plozilor. Iar peste toate şi toţi,

mirosul gras al fripturilor se lasă ca o boare aţâţătoare. Urcând ieri la Galata, lui Grigore i-a cântat un cuc singuratic cam dintr-o parte şi s-a-ntristat feciorul lui Cuza cum nu se mai poate. „încă o primăvară, îşi zice băiatul, şi eu tot fără de încălţări procopsite şi tot cu cele ponosite de straie mă aflu iarăşi”.

Cu toate că trecuse multă vreme de la moartea căminarului Neculai, averea părintească tot ne-mpărţită se află, iar fraţii cei mici. dar mai ales Grigore, trăiesc tot în grea strâmtorare.,

Se hotărî deci băiatul să scrie la Bărboşi frăţine-său Ionică, rugându-l să se îndure să facă după dreptate, să ştie fiecare cum, ce i se cuvine şi slobod fie mai apoi să cheltuiască cât îi cere pofta. Trase măsuţa joasă mai lângă fereastră şi începu să scrie cu slova lui citeaţă, dar mult prea măruntă:

„Cu plecăciune mă închin dumitale, bădiţa Ionică.

Fiindcă lucrurile părinteşti de mult au ieşit de supt epitropie şi până acum tot cu anul s-au vândut de unde nu numai folos nu avem, ce nici cheltuiala cea de zi nu o întâmpinăm atât eu cât şi surorile de la Văraticu şi fiindcă o moşie atâţia fraţi nu o putem stăpâni doar numai făcându-ne răzăşi ca ţăranii, am socotit dimpreună cu părintele Varlaam fratele nostru, care crez că şi de către dumneavoastră se va găsi cu cale ca să facem împărţeală cât mai în grabă acestei periusii. Să poată fieştecare frate dintre noi cei mici a trăi din partea sa, pentru că alt ajutor nu avem de la nime. Am socotit zicu moşia şi viile din gios să se scoată la mezat şi vânzându-se cu bani peşin să se împărţească pe la fraţi iară dacă dintre dumneavoastră va voi să o cumpere se va protimisi după dreptate. Iară ţiganii atât cei ce sunt pe moşie cât şi cei ce sunt la Bârlad pe la meşteşuguri şi alte lucruri ce vor mai fi părinteşti atât la Bărboşi cât şi la Bârlad să se puie la mijloc şi să se împărţească tot după dreptate.

Rămân al dumitale frate mai mic şi slugă. Grigore Cuza”.

Cetind încă o dată aceste slove, Grigore se miră de-atâta îndrăzneală. Ce cap au să facă bădiţul Ionică dar mai ales cucoana dumisale cumnata Sultana când vor primi răvaşul! „Dar toate aste vorbe, vezi dumneata bădiţă, tot trebuiesc rostite odată şi odată, căci zice cu dreptate Veniamin prea sfântul: toate de le-aş avea pe lume iar dragoste de frate de nu o voi avea, atunci nemică nu mai sunt pe lume.”

împături scrisoarea cu mare grăbire şi însemnă adresa: „Cinstit şi al mieu frate bădiţului Ioan, biv-vel-paharnic”, îi puse chiar şi data: „1814. April 24”. Apoi ieşi afară, gonind spre primăvară. Ce miros de floare, ce cântece măiestre au cutropit ograda! Şi cât e de frumoasă viaţa, când ştii că-n curând ai să poţi avea şi straie arătoase şi ciuboţi de marochină, şi tot felul de bucate pentru gura cea postită. Atâta bucurie străluce în ochii băietului de stau şi se miră călugării şi ucenicii de la teascuri, care îi ies în cale. Iar domnia-sa paharnicul Stavăr, ce tocmai suie pridvorul unde se află mitropolitul, se întrebă uimit de chipul radios al băietului: „Cine să fie oare acest fecior de lele? De-aş şti că e odraslă de om mai răsărit, mă cam împinge gândul să-l iau pe lângă mine şi să-i dau pe Catinca”.

Dar băietul a trecut ca furtuna, nici văzând pe paharnic, nicidecum salutându-l. Căci aşa este totdeauna cu cel noroc: adastă lângă om, ori îl pândeşte-n umbră, iar omul nici că ştie, şi nici nu-l bagă-n seamă.

Bat alte sărbători la uşă. Omătul trozneşte sub clonţii ciubotelor. Un vânt de miazănoapte suflă peste oraş cu-atâta câinoşie, că nimeni nu se-ndură să-şi părăsească vatra. Ţinând picioarele cruciş pe divan, clucerul Dinu Negruţi priveşte către soba încinsă, după ce-a citit cu nesaţ „Moartea lui Avei”. Gândeşte deci dumnealui la cele scrise în carte şi-şi spune că precum se vede în lume toate sunt numai deşărtăciune şi scris îi este omului să n-aibă parte decât de mari necazuri şi prea puţină bucurie. Cândva chiar însemnase dumnealui clucerul Dinu pe scoarţa unei cărţi câteva stihuri:

Crescând a mea cunoştinţă, am luat apoi aminte La a stării cei lumeşti prifaceri necontenite, Am pătruns cu ochii minţii pân-la obârşie lor, Am aflat deşărtăciune că ieste al lor izvor.

Ar fi scris poate mai multe, dar îşi zisese că nu dobândise încă experienţa, nici despre viaţă şi nici pentru cele stihuri, aşa că mai bine se lăsase.

Cătând acum către focul din sobă, clucerul Dinu îşi spune că pe-o astfel de vreme e bine să stai şi la taclale cu un prieten, să te întrebe el şi tu să-i răspunzi, ori el să răspundă şi tu să întrebi şi nici oamenii nu mai sunt aseminea; iar tot ce-a fost până ieri sortit veşniciei, azi este la pământ ori uitat ca şi cum nici n-ar fi fost.

Aşa s-a-ntâmplat cu Moruzi, care a domnit şi s-a lăcomit la avere şi şi-a pierdut apoi viaţa în mare scârbire. Aşa a fost cu Prozorovski, de era Eşul pe timpul său doar sunet de strună şi focuri de lumină, apoi s-a dus gheneralul şi a murit pe undeva de bătrâneţe şi răni prea multe. Aşa s-a întâmplat şi cu boierii care-au luat la goană pe drept mitropolitul ţării, iar astăzi l-a adus norodul din nou la Eşi, iar despre cei boieri nici că se mai vorbeşte.

Despre acestea toate ar vorbi clucerul Dinu cu un prieten şi chiar de viaţa dumisale ar vorbi: aşa cum a fost ea odinioară şi cum se află astăzi, lăsându-se el de petreceri şi de cele crâşme, luând în schimb soţie iubitoare, pe fata lui Iorgu Hermeziu, ce-l dăruise c-un fecior deştept cum nu se află altul. Dar soarta nu fusese totuşi darnică decât în parte, căci la doi ani după naşterea lui Costache, Sofia murise, lăsându-l doar pe el să-şi crească copilul şi să poarte grija moşiei de la Trifeşti. Dar cui să-i mai spui ceea ce doare şi chiar puţinul care bucură, când s-au răzit prietenii în jurul dumisale, cum se răreşte frunza în lunile de toamnă. Mulţi au fugit de el fără să mai dea ştire; de alţii s-a îndepărtat chiar clucerul; unii ca Mălinescu sunt tot peste hotară, iar alţii dorm de mult somn fără vise, ca bietul baş-ceauş Iordache a cărui limbă ascuţită a amuţit de-a pururi.

îşi aminti deodată că nu scrisese încă lui Mălinescu cu toate că-l rugase să-i dea şi lui de ştire de câte se întâmplă în capitala ţării. Fusese însă prins jcu multe treburi ale casei, iar vremea se scursese pe nesimţite. Astăzi însă are s-o facă.

Se dădu jos de pe divan, îşi căută pe masă hârtie şi peniţă şi începu să scrie despre răzmeriţa de astă primăvară, pe care el n-o văzuse fiind la moşie, ci doar o aflase de la dascălul Enache: „Acestea s-au petrecut în primăvara lui 1819, iubite prietene Vasile. Dăduse peste Eşii noştri o boală şi ziceau unii că e ciumă, iar alţii, mai puţin ştiutori, ziceau că ar fi fost doar holeră. Se hotărî atunci de către Agie să fie ţăpuite rohatcele oraşului şi nimeni să nu aibă voie a trece peste ele, nici din afară înăuntru şi nici de-aicea într-afară. Au împănat deci dumnealor Âlecu Mavrocordat şi Şuţu, hatmanul (nepotul domnului Calimah), ce răspundeau pentru pază, au împănat zicu oraşu cu străji şi cu zapcii şi s-au pus cei zapcii pe prădat şi jaf şi-au despoiat pe bieţii oameni de bani şi de averi şi nici lăsau pe cineva să treacă dintr-un loc în altul fără dijmuială. Căci ziceau cei zapcii, că dacă trec oamenii fără să plătească se întinde boala mai tare; iar de zicea vreun nevolnic că suma e prea mare, răspundeau cei zapcii că nici împărţeala nu e mică. Căci se-nfruptau din ea şi străjerii şi aga Mavrocordat, cu prietenul său bun, hatmanul Şuţu.

Atunce neputând răbda atâta jăcuire s-au ridicat din Tătăraşi cam la o mie de nevolnici şi au călcat în picioare rohatca şi ţăpuşe, de au intrat în oraş cam pe la nouă ceasuri. Au mai venit şi alţii, tot cam la vreo mie, de peste Păcurari şi Ciric, unii având chiar arme iar alţii doar o piatră şi-au mers către mitropolie, unde-au luat din pat pe preasfinţitul şi l-au pus ei în frunte. Că ziceau unii tare, să le fie el îndrumător de folos, iar alţii gândeau în sine, că de se-ngroaşă gluma să fie el, Veniamin, apărare de puştile domneşti. Aşa au mers către palat cu zarvă mare şi clocotea văzduhul de ţipete şi-ameninţări, cerând ei să-

nceteze atâta prădăciune. Iar vodă Calimah stătea şi asculta la zgomotul de-afară, păzit de arnăuţi şi de Bimbaşa S.ava, iar porţile de lemn, ce dau înspre ogrăzi fuseseră închise şi zăvorite bine. Iar cei boieri mari. ce se aflau în Divan, cu slujbă ori fără slujbă, au stricat fereştile şi au sărit în grădina curţii de vale, de unde peste prăvălişul dealului s-au împrăştiat care încotro, asemeni puilor de potârniche. Întinzându-se ei către Frumoasa şi şesul Bahluiului s-au poticnit de un gard ce despărţea grădina de cuhnia domnească. Şi mare trudă.

au avut ca să treacă pe deasupră-i. rămânând chiar unii dintre ei spânzuraţi de fundul ciacşirilor, cu capul în gios iar altora rupându-se poala anteriilor de mătasă. Şi astfel au fugit cei boieri, fără papuci şi zdrenţuiţi tare, căci fiecare ar fi vrut să scape cât mai răpede de la urgia norodului.

Iar dincolo, în faţă, văzând Bimbaşa Sava mulţimea ce venea către palatul domnului, că ajunsese fruntea ei în dreptul Trisfetitelor, a poruncit la arnăuţi ca să sloboadă flintele; şi-aşa au omorit vreo opt oameni, iară norodul în mare fierbinţeală a început să urle: «porţile la pământ şi foc în tot oraşul!» Dar văzând mitropolitul atâta deznădejde, căci era el în mijlocul mulţimii, a-ngenunchiat în faţa oamenilor rugându-i să rămână locului, să nu înainteze către moarte, iar dumnealui se va duce să isprăvească singur toate cererile lor drepte ce aveau către vodă. Şi aşa s-a dus Veniamin singur la curte şi văzându-l arnăuţii l-au lăsat să intre, iar marele cămăraş l-a anunţat la vodă. carele l-a primit pe loc. Şi au vorbit ei, numa1 înde ei, multă vreme, apoi a plecat de la palat mitropolitul şi-a zis mulţimii să plece liniştită, căci vodă Calimah s-a îndurat de norod şi-a lepădat din trebile obşteşti şi pre aga Mavrocordat şi pe hatmanul Şuţu. Şi a oftat mulţimea a mare uşurare şi a dus pe mitropolit iar la casa lui şi astfel s-au mai potolit lucrurile. Iar peste două zile nici mai erau rohatce ori ţepuşe, şi oamenii treceau de colo până colo, fără oprelişte, nici mai plăteau vreunul bani din pungă. Nici molimă nu mai

era în târgul Eşilor, iar peste două luni nici domnitor n-a mai fost, căci în iunie l-au mazilit turcii pe vodă Calimah.

Aceasta e povestea cu răzmeriţa din April, iubite prietene, şi de nu ţi-am împărtăşit-o mai devreme te rog să mă ierţi, dar aşa se întâmplă când ai griji multe pe cap. iar cea mai mare dintre ele este aceea a copilului. Aceasta ai s-o vezi chiar domnia-ta mai târziu, căci am aflat cu mare bucurie că te-a învrednicit cel de sus cu un alt fecior, care îţi şi poartă cel nume, Vasile.”

Tocmai voia să adauge că se bucură iarăşi aflând că prietenul Mălinescu hotărâse să plece din Petersburg şi să se stabilească la Cernăuţi, fiind deci mai aproape de ţara

Moldovei şi de prietenii de odinioară, când din săi iţa de dincolo clucerul Dinu auzi tropăit de paşi şi zgomotul unui capac de ladă ce tocmai se deschide. „Trebuie să fie Costache, îşi zise clucerul Dinu. Iar mi-a cotrobăit în lada cu cărţi”. Strigă tare:

— Costache!

— Ce este, părinte al meu?

— Ce-ai căutat la ladă?

— Căutam o carte grecească, ca să am ce ceti după masă.

— Mai bine ceteşte-mi mie o viaţă de-a sfinţilor, mai târziu, către sară, din cartea aceasta. Şi clucerul Negruţi arătă o carte mare, ce se găsea pe masa la care scrisese.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti româneşte, răspunse Costache.

— Cum? Apoi ce înveţi tu? se minunează clucerul.

— Elineşte! răspunse Costache păunându-se. De vrei îţi cetesc toată tragedia Hecubei.

S-a întunecat la chip clucerul Dinu.

— Poate să fie frumoase cele ce spui tu. Dar e ruşine să nu ştii limba ta! Mâne vei veni cu mine la Socola. Voi vorbi pentru tine cu dascălul, care e un om prea învăţat. Şi nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăţa degrabă.

— O, negreşit! a răspuns Costache cu bucurie, şi la un semn al tătâne-său că poate să plece o zbughi către cuhnie, că era ora prânzului şi i se făcuse tare foame.

Râmânând singur, clucerul Dinu revăzu în gând pe dascălul Enache, asa cum arăta el pe vremea când îşi treceau nopţile prin crâşma lui Hărbălău, ori pe lângă sfântul Spiridon. de veneau dumnealor către ziuă cu lăutarii cântând după ei:

Lăsa-ţi, nene Dinule, Lasă-ţi veseliile!

Fuseseră lăsate şi uitate veseliile de mult. Sofia, nevastă-sa bună şi iubitoare, e moartă şi ea şi a rămas doar el cu copilul Costache. Iar dascălul Enache s-a strâns şi el de prin cele crâşme şi hanuri. S-a însurat cu o moldoveancă şi are copii mulţi. „Am îmbătrânit amândoi”, - suspină cu amar clucerul Dinu. Apoi un zâmbet uşor îi lumină parcă chipul, amintindu-şi de un examen de-odinioară, la şcoala Socolei, când spusese dascălului Enache că vrea să se însoare, iar de-o avea un fecior are să-l ducă dumisale să-l înveţe carte. „Mâine am să-mi ţin vorba şi-arri să i-l duc pe Costache”, îşi zice clucerul Dinu. Şi gândind la bucuria de mâine a dascălului, Dinu Negruţi surâde cu ochi umeziţi de lacrimi.

Capitolul V

COPILĂRIA LUI IONICA

Văzându-şi feciorul atât de isteţ la minte, lui Costandin Rcată îi creşte inima de bucurie. Orice ar face Ionică, lui i se pare bun făcut şi chiar de se-ntâmplă să îi răspundă, aşa în dorul lelii, ori cu o vorbă necugetată, nici că se supără bătrânul şi nici pornit pe ceartă nu se-arată. Ci zice el a mirare, către nevastă:

— Tare s-a isteţit Ionică-al nostru, măi femeie!

Dar Mariuca îi întoarce vorba:

— Aiasta nu-i isteţime, omule, ci curată ocară!

Costandin Roată zâmbeşte, zicându-şi în sine că:

„Muierea tot muiere rămâne şi până nu strică ea bucuria bărbatului nu se lasă!” Apoi se duce omul la treburile lui, că nici ele nu iartă.

Se întâmplase ca în acest an să fie mare jale, în ţară, de nici nu ştiau oamenii cum s-o mai scoată la căpătâi. Stăteau cele hornuri nefumegând prin sate, iar prin coşere şi prin hambare sufla vântul hain ca în ogradă, că nici strujan şi nici pănuşă nu erau în ele ca să-l oprească. în schimb, oamenii care mai aveau putere să se scoale, se uitau cu jind la curţile boierilor ori în ograda lui Asanache Dan unde se găseau de toate, şi hambar plin cu griu, şi coşar cu păpuşoi până la vârf îndesaţi de nici că trecea printre ei suflarea vântului. Priveau oamenii către ele sfârşiţi de obidă şi îşi ziceau că acolo se află toată munca lor de vară, făcută sub sudălmi şi harapnic, căci nu era boier ori vătaf de curte să nu-i şfichiue ori să nu-i ocărască din te miri ce. Erau oameni atât de prăpădiţi că nici măcar datinele din străbuni nu mai erau în stare să le ţină. Nu mai făceau praznice la biserică, nu mai duceau duminica colivă; nu mai dădeau fân de pomană pentru bunii şi străbunii lor, cari erau morţi demult.

E drept că nici anii ceilalţi nu fuseseră de vreun folos, ori de vreo pricopseală, dar aşa săraci ca-n iarna aceasta nu fuseseră ţăranii niciodată, şi nu ştiai cui să-i plângi de milă, mai înainte: oamenilor din sate ori celor dobitoace de prin ogradă, ce boleau privind la stăpân, ca şi cum i-ar fi zis: mai bine omoară-ne decât să ne laşi să ne stingem de-atâta foame. Dar ce să le răspundă oamenii când nici pe ei nu-ţi venea să-i priveşti la chip, necum să-i mai întrebi de sănătate atunci când îţi ieşeau pe uliţă în cale. Că era faţa lor stacojie ca şi cum ar fi fost fiartă, iar de grăit nici că mai puteau de-atâta şubrezire. Mulţi dintre ei nici nu voiau s-o mai tragă până la primăvară. Ştiind că tot au să moară când o da prima rază a soarelui de Mărţişor, se întindeau pe după vatra îngheţată, îşi trăgeau o ţoală zdrenţuroasă peste ochi şi aşa, resemnaţi, îşi aşteptau sfârşitul.

De cumpărat s-or fi găsind ele ceva bucate, dar nimeni n-avea bani ca să facă faţă. Că ajunsese un leu d-ăl mare o dimirlie de orz ori ovăz, iar cât de păpuşoi, n-ai fi găsit să

cumperi chiar de-ai fi slobozit cu tunul peste sate. Atunci luau bieţii ţărani puţină ghindă, o făceau mălai, ca să zică şi ei că au pus ceva în gură. Dar era îmbucătura amară cum îi pelinul, amară ca şi viaţa lor nemernică. De aceea şi prin crâşmă la Botezatu, unde mai pica vreun răzeş să se încălzească la un pahar cu vin, nu se auzea decât cântul oftat:

Pelin beau, pelin mânânc.

Pe pelin seara mă culc.

Acum, ca să vorbim cu dreptate, se mai aflau ei pe aceste meleaguri şi oameni mai cuprinşi dar atât de puţini, că îi numărai pe degete şi încă nu le cuprindeai pe toate. Era mai întâi Neculaie Ţeţe ce stătea în Şăndrilar de vale, şi Ghiorghiţă Cuzma din Colacu, mai era apoi Vasile Bucate Direpte, cel de la Vidra, care se lăuda mereu cu strămoşu-său Ion pe al cărui loc de prisacă se înălţase cândva mănăstirea lui Ioniţă. Mai era apoi Grigore Gherman de la Tulnici şi chiar aici la Câmpuri se mai găsea vreunul, doi ca să fie de sămânţă, cum ar fi Ionică şi Ştefan al Magdalenei ori Petrică Găurelu, cel ce dă târcoale fetii lui Vasile Roată de-i zic oamenii din sat şi Vasile cel mic. Ba, de judecă mai bine, s-ar putea adăuga chiar pe el, Costandin Roată, că nici el nu are a se plânge de vreme ce peste iarnă vatra nu îi stă rece ca un bulz de gheaţă şi nici vita din ogradă nu îi caută în ochi cu mustrare, că

O lasă să piară.

„Dar aşa e dumnealui făcut - zicea Măriuca mai ieri către o nevastă care se minuna că lui Costandin parcă

1 s-au supt obrajii, nici dumicatul nu-i prieşte, nici cel vin de Ţifeşti nu-i mai lunecă pe beregată”.

De când s-a abătut urgia asupra Moldovei iar peste sate s-a lăsat jalea ca o negură deasă Costandin nici nu mănâncă, nici nu mai bea. Stă strachina cu curechiu ori cu fasole în faţa lui fără ca el s-o vadă, iar ochii lui ţintesc parcă ceva, departe tare, dincolo de fereastra oarbă, vreo icoană dulce singur de el ştiută. Revede bietul răzeş copilăria lui fără de

griji, dincolo de Dealul Mare, pe unde dau pâraiele să se verse în apa Suşiţei, unde pe sub crengi umbroase şi pline de răcoare se auzeau mierloii cântând, iar aripioara ca foaia de tutun a sturzului ţâşnea dintre frunze cu un foşnet uşor de mătasă. Aude, îndepărtat tare, ca şi cum între el şi ceea ce-a fost s-ar fi ridicat ziduri de cetate, şi cântecul amar lai bătrânului Neculaie Gege topind sufletele oamenilor, aşa cum se topeşte ceara pe făclia arzândâ:

Foaie verde de scumpie, Arz-o focul răzăşie, Eu ziceam câ-i boierie. Da e numai sărăcie.

îndemnul Măriucăi îl trezeşte însă din visare:

— Ia, omule, din fiertura ceea, că doară n-o fi hiere.

Costandin o priveşte uimit şi târzior răspunde:

— Bine zici, nevastă. Hierea nu-i în strachină, ci în inima mea păcătoasă! Degeaba a fost îndemnul nevestei.

Costandin nu pune nici aşa mâna pe lingură, necum s-o mai şi vâre în fiertură. De fapt nevastă-sa Măriuca nu e rea la suflet. Dar o dată cu trecerea anilor se pare că mintea femeii se isteţeşte mai abitir decât cea a bărbatului iar Măriuca cu dreptate îşi zice, că de şi-ar împărţi Costandin toată bruma de avut, oamenii încă au să piară de foame până la primăvara viitoare. Că ce ajută la puzderia de calici şi nevolnici un ciur, două de fasole ori câteva dimirlii de mălaiu?

— Nu vezi, omule, că te-ai gălbejit, de stau şi-ţi plâng de milă? încă o lună, două şi-am să cutreier satul, cerând bănuţi ca să-ţi fac maslu!

— Nici oamenii din sat nu-s mai făţoşi ca mine. Pe ei de ce nu-i plângi, fa nevastă? repetă vorba Costandin Roată.

Măriuca mai oftează o dată:

— Deh, măi omule, ştiu eu cam ce gând te paşte şi unde socoţi a hi alinarea. Dar de-am avea averea lui Iov, cel de care tot vorbeşte părintele Lupuşor la biserică şi tot n-am putea hrăni foamea oamenilor. Că foamea lor e mare cât borta casei, pe când slăninele din pod le numărăm pe deget.

Copiii cei mici ascultă tăcuţi la vorba părinţilor, doar cel mai răsărit. Ionică, a îndrăznit să facă pe isteţul:

— Mămuca a grăit drept, tătucă. Săracului de-i dai un rac, el tot sărac rămâne.

Costandin îl repede cu hainie:

— Tu să-ţi vezi de treburile tale, băiete!

E întâia oară că vorbeşte atât de aspru cu Ionică. Copilul ridică priviri nedumerite către tătuca, pune lingura lângă strachină, se ridică de la masă şi porneşte către uşa pe lângă care ceilalţi plozi se buluciseră nerăbdători. Costandin priveşte în urma lor ca prin ceaţă şi când uşa dinspre tindă s-a închis, un sunet ca un suspin îi iese de pe buzele-i arse. De ce fusese aspru cu Ionică n-a înţeles nici el. Copilul spusese doar una din multele zicale pe care le auzise de la oamenii mai mari. Şi, slavă Domnului, că de zicale şi proverbe sunt pline satele de pe Suşiţa, mai abitir decât de ciocălăi de cucuruzi ori de zamă de perje. „Dar aşa suntem noi făcuţi - se mustră în gând Costandin Roată - să nu ne placă cele vorbe din vechiu decât atunci când sunt pe pofta inimii noastre”. îşi mai zice totodată că nici nevastă-sa, Măriuca, nu e departe de adevăr când grăieşte cele vorbe. Flămânzi în ţara Moldovei sunt azi cât frunza şi iarba, iar el, răzeşul din Câmpuri, nu are alt avut decât cinci saci de făină şi câteva site de fasole. Cât să poţi ieşi din iarnă, să mai apuci, tu şi ai tăi, cel dintâi zvon de primăvară. Ba, ca să poată încropi cele bucate, a trebuit să ia cu împrumut câţiva galbeni, dar asta n-o spusese nimănui, nici măcar Măriucăi. O ştia numai el, Costandin, şi Vasile Bucate Direpţe de la Vidra, cel care îi dăduse banii, şi mai ştia încă cineva: icoana Preacuratei în faţa căreia jurase că va înapoia datoria la Sfânt Ilie viitor.

Bătuse astă toamnă la uşa casei lui Vasile, cu inima îngheţată de ruşine, dar gospodarul din Vidra l-a poftit cu voie bună să şadă, l-a cercetat de sănătate, iar Costandin a început să mai prindă coraj. S-a sumeţit deodată Vasile

către nevastă-sa Safta, care se tot întindea la vorbă ca mâţa la lapte:

— Ia vezi, măi femeie, că poate mai ai şi tu ceva în cuptior şi s-o arde cu atâta vorbă lungă.

Pe dată ce femeia s-a îndurat să iasă din odaie, ducându-se la crătiţile şi gavanoasele ei, Vasile Bucate Direpte a zis către Costandin:

— - Mă bate pe mine gândul cu ce necaz ai venit pe la Vidra şi să ştii că de se-ntâmplă să nu-ţi fie necazul mai mare decât mă ţine pe mine chimirul, niciun bai să nu ai, Costandine.

Atunci a prins Costandin mai multă inimă şi-a început a se tângui. Toate peste vară îi merseseră de-a-ndăratele: păpuşoi nu făcuse, de arşiţă cea mare; hrană pentru vite nu prea are; de vacă nu se-ndură să se lipsească şi s-o vândă, că plozii ce vor să ştie? Ior să le dai o strachină cu lapte şi se simt mai fericiţi decât osmanlâii în faţa munţilor de pilaf.

„M-aş fi putut tocmi eu şi Ionică, băietul cel mare, să duceam cherestea pentru boierul Asanache până la schela Galaţilor, dar vezi domnia-ta, bade Vasile, numai ce aud numele boierului cesta, că parcă simt în coşul pieptului o sfârşeală mare, iar în gât mi se pune ca un os de peşte”.

Bucate Direpte încuviinţează:

— Ai dreptate, Costând ine. E proclet miare boierul Asanache. Iar de-o rămâne vreme multă pe la Câmpuri, apoi s-o zis cu moşioara dumitale. Ţi-o mănâneă hapsânul. iar dumitale nici cojocul cela de iarnă n-o să-ţi lase.

— Cum să nu rămînâ la Câmpuri? s-a mirat Costandin. de vreme ce ai noştri şi-au pus zălog pământul, iar la soroc, când a fost vorba de păsuire, nici n-a voit boieru să-i asculte. Aşa i-a răşluit mai pe toţi răzeşii din Câmpuri. iar când a fost să-şi tragă hotarul cel nou, a intrat cu plugul şi pe pământul meu, cu toate că eu de la boierul cesta n-am cerut nimic niciodată: nici bani, nici bucate...

Se opri, apoi, zâmbind pe sub mustată:

— Nici măcar o vorbă bună!

Râse Bucate Direpte:

— Bine ai făcut, Costandine. Că pe boieri îi cunoşti doară. Mai lesne sloboade ei biciul din mână, decât o vorbă bună din gură!

— Asta aşa este, murmură Costandin. Vorba e că mi-a intrat cu anasâna pe pământuri şi amu mă spetesc cu cele judecăţi şi ţărăşănii la Divanul domnului. Am tocmit nu-i vorbă şi vechiu, pe părintele Lupuşor, să mă apere şi pe mine, aşa cum apără şi pe ceilalţi oameni din Câmpuri, dar asta mă costă bani, iar eu nu am nici pentru cele bucate. De-aceea mi-am zis venind către domnia-ta: „De mi-o da badea Vasile câţiva poli, am să-mi dau partea mea de proţes lui popa Lupuşor şi de-o mai prisosi ceva să cumpăr niscaiva bucate.

A întrebat atunci Bucate Direpte:

— Cât ţi-a trebui?

— Păi, deh, cam vreo cinci galbeni.

— Până când?

— Până la sântuz Ilie.

— Nu mai mult?

— Nu mai mult!

— Biine 1

S-a ridicat Bucate Direpte de pe scăunaş şi i-a făcut semn:

— Haide cu mini!

A aprins o luminare, şi-a pornit către uşa podului, de care era sprijinită o scară.

— Urcă după mine, daz binişor, să nu te simtă nici măcar mâţa.

Au urcat nesimţiţi, ca doi hoţi în podul casei. Bucate Direpte a trecut lui Costandin luminarea aprinsă.

— Ţine-o tu până ce caut eu banii, în cea grindă. Inima lui Costandin bătea să se spargă, în timp ce Bucate Direpte bâjbâia cu mâinile la grindă, căutând galbenii.

I-a pus în palmă, număraţi cinci poli de aur, apoi Bucate Direpte a crestat pe un răboj numele lui Costandin şi suma ce-i împrumutase.

— Cată şi tu, vorbi Bucate Direpte, eu n-am crestat mai mult decât atât cât mi-ai cerut, cinci galbeni! Eu nu sunt Asanache Dan să iau cu interes. Eu cer numai să-mi întorci banii, la sorocul ales, şi mi-oi mai da cât îi putea şi numai de-i avea. Intorcând privirea către ungherul unde se găsea icoana Maicii Domnului, Bucate Direpte îşi îndemnă datornicul:

— Jură, măi Costandine, că ai să-mi aduci banii de sântu Ilie!...

Costandin trecu luminarea în mâna stingă, îşi făcu cruce şi cu dreapta se jurui:

— Jur pe maica lui Dumnezeu, că am să-ţi întorc cinci galbeni la sunt Ilie!

— Biine - zise mulţumit Bucate Direpte. Amu jură că n-ai să spui nimănui în sat că ţi-am dat bani.

— Jur în faţa Maicii Precistei, că n-am să suflu o vorbă! se mai jurui o dată Costandin.

— Atunci să mergem şi de sunt Ilie săne vedem fără întârziere tot aici la grinzi - a încheiat Bucate Direpte.

Au scoborât din pod şi pe dată ce s-au văzut din nou în odaie, stăpânul a strigat către nevastă-sa Safta care trebăluia prin ogradă:

— Adă-ne nişte rachie, bre femeie, şi ceva de mâncara că se sfârşeşte omul cesta de flămând ce se află 1

Rămas doar el şi Măriuca în odaie, după plecarea copiilor, Costandin se întrebă ce trebuie să facă, cum să-şi împlinească nevoile, ba să mai facă rost şi de cinci galbeni ce-i datorează. De ce nu izbuteşte oare s-o scoată la capăt, că slavă Domnului, harnic este, beţiv nu se ştie, nimeni nu l-a văzut vreodată trecându-şi noaptea în crâşmă la Botezatu din Ciuruc scurgând pahar după pahar, stârnind praful cu ciubotele în toiul jocului, ori strigând către oamenii din jur vorbe de ocară. Şi chiar de-ar fi jinduit şi el la un pahar, două, luat în tovărăşia altor ţărani, tot n-ar fi intrat în crâşma lui Botezatu, cu toate că acesta îl îmbia mereu şi îi păsuia pe oameni până la strânsul recoltei ori până-şi

încasau plata pentru cărăuşia ce-o făceau, cu dobitoacele lor şi cu căruţa lui Asanache Dan. El însă ştia, că pe toată valea Suşiţei, la Rotileşti ori la Roşculeşti sau la Valea Babei, crâşmele erau ale lui Asanache Dan, cu toate că crâşmarul era altul, iar Costandin nu ţinea ca banul lui muncit şi chinuit să meargă tot în punga boierului. De când venise la Câmpuri, după moartea socrului său, pe toată valea Cremeneţului, până dincolo de Soveja şi încă hăt departe, satele vuiau doar de isprăvile lui Asanache Dan şi-ale slugilor sale. Pe bieţii creştini ce-i cărau cheresteaua la schela Galaţilor îi fura de sub ochi când era la plată, iar toamna când ridica bucatele de pe câmp slugile boierului potriveau aşa ca nici măcar strujenii de la păpuşoi să nu rămână ţăranului, să aibă şi el peste iarnă ce să dea dobitoacelor. Dar toate astea ar fi fost nemica toată; mai auzise doară ţinutul Vrancei şi chiar cealaltă parte a Moldovei de boieri asemeni celui de la Câmpuri. Dar de zece ani încoace se spurcase Asanache la pământuri răzăşeşti şi nu era şiretlic ori pricină din care să nu tragă un folos pentru a-şi rotunji moşia. Odată, prefăcându-se că-şi vinde pământurile logofătului Balş, boier mare şi cu legături multe în Divanul domnesc, Asanache trecu pe foaia de vânzare şi locuri răzăşeşti învecinate, ce nu au fost nicicând ale sale. Ba au venit slugoii de la curte şi au tras cu plugurile noile hotare ale moşiei, împrăştiind cu bice pe cei deposedaţi şi urlând cât le ţinea gura că cine le va sta proptă, nici lumina soarelui n-are s-o mai vază, că au poruncă de la marele logofăt să-l prindă, să-l lege şi să-l zvârle în oarba ocnă. S-au împrăştiat răzeşii, care încotro, cu sufletul îngheţat de spaimă, iar mai târziu, după ce s-au sfătuit între ei, au dat jalbă la Divanul înalt, arătând pricina şi cetind să li se facă dreptate. Au găsit înţelegere răzeşii la acel boier cărturar Costache Conachi, care a rânduit cu straşnică poruncă să se dea înapoi oamenilor pământul; dar ce putere avea un boier drept în acele vremi, când toate erau la bunul plac al răilor şi stricătorilor de lege. Aşa s-a

făcut că Asanache Dan s-a pus împotriva anaforalei domneşti, s-a înstăpânit fără de frică pe noile pământuri şi de-atunei. iată-s zece ani, îi poartă pe răzeşi la Eşi cu judecăţi şi cu soroace nesfârşite. Aşa se macină vremea răzeşilor din Câmpuri, aşa se trece şi viaţa lui Costandin Roată, cu termene, cu drumuri, cu jeluiri pe la cei mari şi cu grija banilor de judecată de pe urma cărora s-ar putea ca într-o bună zi să-ţi reîntregeşti pământul... Şi iar cade Costandin pe gânduri, jinduind la cele vremi depărtate când în ţara Moldovei orice om păgubit de vreun semen al său se pornea cu doi martori şi dădea de şciinţă satului să se adune bătrânii şi să-i judece pricina. Şi se adunau cei bătrâni şi cei împricinaţi la umbra unui pom şi era destul ca cel păgubit să zică celui rău: „ia o piatră la schinare, bade Nicolai, şi dă roată pământului până unde zici că-i al tău, apoi să-mi vii înapoi de unde ai plecat”. Şi jăcuitorul se ducea cu piatra la spinare, dădea ocol pământului, apoi se oprea în locui de unde o pornise. „Bine - zicea păgubitul. Amu suie-te pe chitară, sărut-o ca pe icoană şi zi după cum zic eu: „Ca chitara asta să hiu, dacă nu-i al meu!” Şi cu ăst jurământ judeţul bătrânilor se sfârşea. Că cine ar fi cutezat, oricât de câinos la suflet şi de nelegiuit s-ar fi aflat să se blesteme de moarte pentru un petec de pământ? E drept că s-au găsit şi asemenea furi. dar Costandin îşi aminteşte din copilăria lui, că mai toţi au fugit a doua zi din sat, pe alte meleaguri, ca să nu mai dea ochi cu răzeşii. Ba a fost unul Năstase Piţigoiu, care a strigat către bătrâni: „Eu mă pot jurui pe această piatră, că mie n-are de ce să-mi hie teamă”. Iar omul păgubit a zis numai atât: „Să hie pe sufletul tău!” S-au ridicat cei bătrâni în pic;oare şi-au zis la rându-le: „aşa să hie!” Apoi s-au împrăştiat pe la casele lor, cu fel de fel de voroave spăimoase. Şi n-au trecut nici săptămână că Năstase Piţigoiu, cel ce jurase strâmb. a căzut la pat, iar peste încă o săptămână l-au băgat în mormânt.

Cătând la zbenguiala copiilor cei mici Ionică gândeşte cu ciudă: „Uşor ii vine tătucăi să mă trimită la treburile mele. Dar ce treburi am eu acum în toi de iarnă, într-o ogradă peste care vântul hain al sărăciei a şi-nceput să bată?” Nici vârsta nu-i mai dă ghes la hirjoană, e acum băiat mare, a împlinit cincisprezece ani în toamnă; apoi, ca să vorbim drept chiar de-ar mai fi ograda îndestulată ca în cele vremi şi pe Ionică tot nu-l mai împinge inima la robotească. Că, vedeţi domnia-voastră, mai se află pe această lume şi alţi ochi decât ochii mămucăi, şi e destul ca ei să te privească o singură dată ca să-ţi simţi inima străpunsă, aşa cum străpunge acul horbota ori pânza gherghefului. Aşa a fost şi cu Ionică Roată când l-a privit Maria lui Anton şi de-atunci flăcăuaşul nostru parcă boleşte, nici inima nu-l îndeamnă la treabă, nici gândul la joacă, nici chemarea fraţilor cei mici n-o aude. Şi ce fericit era Ionică până în acest an. Doar gândeşte la copilăria lui pentru totdeauna pierdută şi băiatului îi vine să se zmeorcăie de tristeţe. Parcă toate s-ar fi petrecut pe la începutul lumii, aşa sunt astăzi pentru el de îndepărtate şi înstrăinate. Şi totuşi nu-i de-atunci nici măcar un an când bucuros îl lua pe Corbu, câinele cel medelean, şi împreună cu Stan Grădina şi cu Neculiţă Ţeţe, plozi de-o vârstă cu el, cutreierau valea Cremeneţului, urcând către izvorul apei, ori se lăsau la vale până la Cremena Pietrosul unde se înfrăţesc apele Cremeneţului cu apa spumegândă a Suşiţei. Băteau drumurile şi potecile de pe tot întinzişul Câmpurilor despre care bătrânii ziceau că fuse tot al lor înainte de-a veni în sat peste ei beleaua de Asanache Dan. Îi prindea nămiaza sus la Valea-Boului ori la Fântâna-Oii, iar scăpătatul soarelui îi apuca cine ştie pe unde, pe la Dealul-Mare, privind la scurgerea pâraielor înspre valea Suşiţei. De era vară, când este ziua lungă şi joaca mai plăcută, se încumetau plozii către apa Putnei, treceau cu nepăsare peste raclele Tulnicenilor pline de păpuşoiul ce se cocea la soare, şi mânau peste noapte la casa vreunui gospodar cunoscut, care-i primea cu voie bună şi cu lapte fiert. Alte

ori rămâneau prin preajma satului, ascultând la cântecul mierloiului, sub umbra deasă a fagilor, ori la cântecul susurat al Cremeneţului, în ale cărui ape străvezii de limpezi se vedeau săltând mihalţii cu solzii lor verzi, în culoarea zmaragdei. Pitulaţi în ierburile înalte, ori tolăniţi sub vreun fag sfâşiat ici-colo de suliţele încinse ale soarelui ce-şi căuta un drum către pământ, copiii ascultau cu încântare freamătul frunzei, susurul apei, cântul cintezeului, foşnetul abia simţit al gfânelor în pârg, toate acele zvonuri fermecate prin care natura îşi pune întrebări şi îşi capătă răspunsul, ale căror tâlcuri rărnân tăinuite minţii omeneşti dar umplu în schimb sufletul cu o vrajă neuitată. Se-auzeau apoi, venind de departe, dinspre munte, chelălăitul câinilor şi talanga berbecilor, iar atunci când cerul se subţia de-ai fi zis că e o pânză de păing în care se zbat stelele, se-auzea şi cântecul ciobanului:

O poiană mare, Inimioară-amară, Luncuşoară deasă Inimioară arsă.

Ascultau Ionică şi ceilalţi plozi cu sufletul la gură. dar cântecul nu-şi avea înţeles, şi abia acum de când privirile Măriei lui Anton l-au străpuns cu boldurile lor, a priceput băiatul nostru cât poate fi de mare şi de întunecată arsura inimei.

Fusese frumoasă copilăria lui, chiar şi iernile îşi deşertau sacul lor cu bucurii, nu ca astăzi când stă cu inima parcă îngheţată şi priveşte la zbenghiul fraţilor mai mici. Pe-atunci nopţile lungi i se păreau prea scurte, atât de multe poveşti se cerneau în jurul său, iar de se întâmpla ca moş Bogdan Ciochină să vină din Vâsnuiul sărac şi să se-abată pe la casa lor, atunci pe Ionică îl apucau chiar zorile ascultând şi învăţând. Că nu uita moş Bogdan să le atragă luare-aminte de fiecare dată când se pornea pe povestit.

„Să vârâţi istea toate în cap, băieţii moşului, şi alte multe încă, pentru că omul neîmpodobit cu sciinţă e ca butucul cela necioplit.”

Auzise Ionică de la părinţi că moş Bogdan, în tinereţile sale, fusese frate în ascultare la mănăstirea Neamţului. Acolo învăţase el să cânte din psaltichie şi din carte şi să înalţe troparele pe toate cele opt glasuri. Dar inima lui tânără nu-i prea era la cele veşnice, ci sălta de bucurie când vreo oiţă a Domnului, mai durdulie şi mai isteaţă se vântura pe dinaintea chiliei dumisale. Şi avea să spună moş Bogdan mai târziu, după ce a părăsit mănăstirea şi a venit să trăiască cu oiţ^ lui în sat la Văsnui: „dacă n-ai noroc, te ia dracul şi din faţa altarului". „D-apoi pe dumneata nu te-a luat dracu, ci muierea", îl aţâţa Costandin Roată. Iar moş Bogdan râdea în barbă:

„Daz muierea nu tot din diavol se trage, bre Costandine?"

Nimeni n-a ştiut însă dacă moş Bogdan s-a căit cumva că părăsise altarul. F emeia i-a murit curând, doborâtă de nevoi şi plânset, iar moş Bogdan s-a zbătut şi el în calicie multă vreme. Abia întru târziu, când încărunţise, a început să-i meargă şi lui mai bine, când începu să cioplească icoane, să le poleiască cu bale de melc, şi să le vândă oamenilor din Vizantea ori din Negrileşti, pe care-i vizita mai în fiecare an după strânsul bucatelor. Acum ograda casei lui era îngrijită, bălăriile fuseseră curăţate, romaniţe şi tufănele zâmbeau trecătorilor, de după gardul casei. Ziceau oamenii din Văsnui: „A legat moş Bogdan gura pânzei" când îi vedeau ograda curată şi prispa luminată. Numai că ce folos. „Amu, ce mai aştept eu de la viaţă - le răspundea bătrânul - un an, doi, colea, şi vine funia pe la traistă." De se-ntâmpla să se vaite aşa, când poposea la casa lui Costandin Roată, Măriuca cerca să-i dea puţin coraj: „Lasă, moş Bogdane, că nu eşti nici aşa de bătrân şi nici atât de lipsit ca alţii". Iar el încuviinţa: „Da, fata moşului. Numai că ce-mi e de folos norocul dacă n-a venit când trebuia, la tinereţe. Atuncea mi l-au spălat ploile, iar amu mă usuc cu el de gât!"

Uneori se făcea nevăzut săptămâni întregi şi nimeni nu putea mărturisi că l-a văzut într-un loc anume, la bâlciul din

Adjud sau Vizantea ori la casa vreunui gospodar vrincean. Se arăta atunci când nimeni nu-l mai aştepta, se ploconea cu bunăcuviinţă în faţa Măriucăi, şi se aşeza în fata vetrei, la locul obişnuit.

„De unde vii, moş Bogdane?” îl cerceta Costandin Raată.

„De unde să viu, dragu moşului. Vin de la fraţii noştri.”

„Ai fost la Neamţ, la mănăstire? întreba uimit Costandin.

„Nu de la fraţii cei întru Domnul vin eu acum, ci de la fraţii noştri de peste hotară”, răspundea zâmbind moş Bogdan.

Costandin căsca gura a mirare:

„De la rumânii de peste Milcov, zici domnia-ta?”

„Chiar de la aceia!” întărea moş Bogdan.

Se minuna şi mai tare Costandin, că ştia omul cu câtă străşnicie se ţine paza pe Milcov şi cât de greu se poate trece într-o parte sau alta. Fusese deseori la Focşani şi văzuse rădvane boiereşti, ba chiar şi căruţe de poştă, oprite în mijlocul târgului, uneori ceasuri întregi până veneau slugile oteupciului şi cotrobăiau prin boccelele călătorilor ori în capra trăsurilor să vadă de nu cumva sunt ascunse haine, ori marfă, ori niscaiva bucate. Veneau şi impiegaţii ispravnicului, care cereau hârtiile călătorilor, apoi se făceau nevăzuţi cu ele şi rămâneau bieţii munteni în adăstarea lor, cu buzele arse de sete şi inima goală. Ascultând spusele lui Costandin, moş Bogdan clătina uşor pletele şi râdea:

— Da bine, bre Costandine, socoţi oare domnia-ta că Bogdan Ciochină are bani de spânzurat pe căruţă de poştă şi pe surugii? Ce am eu de împărţit cu slugile ispravnicului ori cu oamenii otcupciului? Eu îmi văd de treburile mele, că de-asta a lăsat Dumnezeu la margină de hotare poteci adumbrite şi vaduri de ape, şi locuri tăinuite pe unde paşii omului nici lasă urme, nici oamenii stăpânirii nu cuteză să treacă, necum să cerceteze ce duci în traistă şi ce porţi în suflet. Ehei, dragu moşului, atâţia ani să trăieşti dumneata de câte ori a trecut moş Bogdan cea apă, şi nici pasările cerului nu l-a văzut, nici câinii oamenilor nu au cum să-l simtă.

— Fosta-i domnia-ta chiar până la Bucureşci? întrebă Măriuca cuviincioasă.

— Până la cel târg nu am fost - mărturiseşte moş Bogdan. Dar am fost mai prin toate satele de la Slam-Râmnic, şi la Coteşti unde vinu e plăcut limbii ca şi vinu nost' de Odobeşti, am fost şi la Faroane, cel amintitor după nume, de regii Eghipetului; am fost şi la Ghiojdeni unde sunt cireaşele şi vişina mai rumene decât obrajii fetelor; am urcat chiar la Poiana Mărului, la sfânta mănăstire, unde se ţin la popreală răzvrătiţii împotriva domnului muntean şi nu sunt sloboziţi de acolo decât de s-au cuminţit cu adevărat. O zi, de din ta Maria mare am fost pe la Dumitreşti, că era bâlciul în toiu şi ţineam să vând din cele icoane. Acela târg, dragii moşului! zice moş Bogdan frecându-şi palmele. Se strâng acolo toate seminţiile» lumii; şi turci şi muscali, şi grecotei şi bulgari; vin şi moldoveni de-ai noştri şi români de la ţara Bârsei. Duduie pământul de joacă şi e plin văzduhul de strigătele vânzătorilor. Găseşti acolo tot ce-ţi cere inima, numai bănuţi să ai. Şi coase şi bricege, şi curele de piele şi cojoace d-alea miţoase; găseşti şi brişti şi lăzi zugrăvite, înflorate, aduse tocmai din Braşov. Ba am văzut şi altă minune: câţiva ţărani veniţi de peste munţi de la Borsec, în care cu coviltir, băteau cu cănile în nişte buţi şi îmbiau pe curioşi: „apă de vin! apă de vin! adevăratul borviz pentru vin!"

— Şi ai băut din cea apă, moş Bogdane? ţine să ştie Costandin.

— Amu ce să zic - răspunde moşul. M-am cam codit când a fost la cumpărat. Că mi-am zis că e păcat să strici vinu şi să-l îndoieşti cu o apă ce face beşiei când o torni în căni. Alţii au băut însă şi mi-au strigat: nu e rău de fel, moşule, îţi mai spală cele măruntaie! Apoi moş Bogdan îşi urmează povestirea:

— Iacă aşa, Costandine, am rătăcit eu peste cele sate munteneşti în vara ce s-o dus. Iar de aflau oamenii că-s de, fel de la ţara Moldovei, se grăbeau fieştecare să-mi

aştearnă de dormit şi să împart cu ei fiertura din strachină. Că ziceau ei bucuroşi: „fraţi suntem doară, moşule, iar dacă râul cel hain ne desparte, sufletele noastre nu se cade a se împărţi”. Atunci prindeam şi eu coraj şi târnuiam mai straşnic bucata de mămăligă în tigaia cu slănină. Pricepeam însă, din cele ce vedeam şi din cele auzite, că nici viaţa munteanului nu-i mai bună ca a noastră. Şi pe ei îi paşte nenorocu; că biruz tot ei sunt siliţi să dea, iar podvezile şi muncile pentru cele oşti străine numai de la ei se cere. Ca şi pe la noi, arnăuţii şi posluşnicii, zapciii şi vătafii de curte trag de bietul ţăran şi tot ce are mai de preţ: care, boi ori merinde le sunt smulse cu otuzbiru.

Daz zicea un tinerel, să tot fi avut el douăzeci de ani: „Lasă, moşule, într-o zi toate astea au să piară. Ar pieri ele şi mai lesne, dacă s-ar uni ţăranii între ei, moldovean şi muntean, că atunci ar fi mulţi, cât îi frunza şi iarba, iar boierii n-ar avea încotro”. M-am uitat bine către cel tinerel şi nu-mi credeam ochilor: abia îi mijise musteaţa, purta cuşmă ţuguiată şi un mintean cam zdrenţuit peste cămaşa curată. Ţinea în mână o secură, socotind pisemne că la drum mare securea e mai de folos decât toiagul. L-am întrebat cum îl cheamă şi mi-a răspuns: Dumitru Sin Scarlat. Mai târziu însă, la crâşmă la Dumitreşti, la un pahar cu vin, o mărturisit că e moldovean, din neam boieresc şi că se chema cândva Dumitru Miclescu. Dar cercetând el starea grea a ţăranului din cele două ţări surori, s-o hotărât să-şi dăruiască viaţa numai lui, ostenind întru înturnarea soartei cele crude. Mi-era mai mare dragul să-l ascult, că vorbele lui erau parcă unse cu miere, iar în ochii lui întunecaţi se întrezăreau din când în când lumini de fulger, aşa cum se întâmplă cu cerul înnorat. Şi chicotea Dumitru Si» Scarlat, flăcăuaşul, lângă barba mea: „Ascultă de la mine, moşule, chiar de n-oi apuca domnia-ta ziua aceea, dar cei mai tineri tot au s-o vadă”.

— Care zi, flăcăule?

— Ziua în care ţăranul moldovean şi cela muntean au să se înfigă la horă, laolaltă, că n-are să mai fie între ei, să-i despartă, nici boierii, nici râul.

Mi-am făcut cruce şi am zis:

— Aşa să fie, flăcăule, că asta gândim şi noi bătrânii şi chiar bunii noştri ce zac în ţintirime au gândit-o pe când sălăşluiau pe cest pământ.

La lumina ce abia licăreşte în vatră, se văd capetele plozilor care luptă cu somnul, căutând să nu le scape nicio vorbă din povestirea lui moş Bogdan. Ionică îndrăzneşte totuşi:

— Pentru noi n-ai nicio poveste, moş Bogdane?

— Ce să vă povestesc, băieţii tatii?

— - Povestea ceia, ştii domnia-ta, cu Ştefan Vcdă, şi cu baba Tudora...

Atunci bătrânul începea, nici el nu ştie pentru a câta oară, să-şi depene povestea:

..."În vremuri de demult trăia pe plaiurile noastre o bătrână, bătrână tare...

— Cât era de bătrână, moş Bogdane? Ca domnia-ta? sărea Ionică.

— Ba. Doară v-am zis că era bătrână tare. Se înghionteau copiii, râzând şi se-ntrebau cum poate fi cineva mai bătrân decât moş Bogdan. Dar moşul se prefăcea că nu aude şi îşi continua povestea:. Iar într-o noapte de iarnă a venit la Tudora Vrâncioaia un străin călător, care a bătut la poarta casei şi-a strigat: „Deschide, bătrânico!" Şi baba Tudora a întrebat: „Cine e la poartă?" „Om bun," a răspuns drumeţul. „Dacă eşti om bun de ce umbli noaptea pe drumuri?" a mormăit baba Tudora... „Pentru c-ai venit până la poarta mea, n-am să te las să îngheţi în viforniţă şi-am să te poftesc în casă". Străinul a deschis atunci poarta, a intrat în ogradă, apoi în coliba unde stătea baba Tudora. Aceasta se şi sculase şi aprinsese un sfârc de luminare ca să vadă mai bine cine e drumeţul. Şi când se uită bine. ce să vază...

— Ştefan Vodă! Ştefan cel Mare! - chiţăiau copiii bucuroşi din aşternutul lor.

— Chiar aşa, băieţii moşului. Chiar el era: Ştefan Vodă, carele biruit de armiile turceşti, rătăcea acum, singur şi mâhnit. nemâncat şi nebăut prin coclaurile Vrancei. Inimile copiilor băteau să se spargă, gândind la marea supărarea a domnitorului şi la rătăcirile sale prin cele coclauri de munte, aşa cum se afla sărăcuţul lihnit de foame ca un câine şi cu oasele frânte de oboseală.

— Şi baba Tudora i-a dat să mănânce, moş Bogdane? întrebă Ionică.

— Da, băietul meu. După ce i s-a plecat la picioare şi i-a sărutat mâna voevodului, baba Tudora a aşternut masa şi a pus pe ea o cană cu vin proaspăt, azimă şi o strachină cu fasole. Iar în timp ce el mânca, l-a cercetat, deh, aşa cum sunt babele, de felul lor curioase: cum de-a ajuns el voevodul, rătăcit de ai lui, la poarta casei sale? Şi. i-a povestit atunci voevodul, că pornise cu oastea sa împotriva osmanlâilor, dar păgânii erau mulţi puzderie, cum sunt stelele pe cer şi nisipul pe fundul mărilor, aşa că i-a răpus pe moldoveni, puţini la număr, ia acolo, un pumn de oameni. Şi lăcrima voevodul în timp ce povestea şi lacrimile lui cădeau în strachina cu linte, de se amesteca bob de linte eu bob de plâns de nu mai alegeai unuz de altuz...

— Dar bine, moş Bogdane - icneşte Ionică - parcă ziseşi că baba Tudora i-a dat fasole să mănânce, nu linte?

— Aşa am zis? Se prea poate, dragul meu, şuguieşte moş Bogdan. Daz moşul nu a fost poftit la masă ca să ştie ce a pus baba Tudora în strachina voevodului. Eu ştiu numai affita că domnitorul - fie-i ţărâna uşoară (şi moş Bogdan se închină, îndreptându-şi faţa către icoana din perete) - mânea şi plângea, iar baba Tudora îl privea cum se ospătează şi plângea şi ea de mila lui Ştefan. Întru târziu a zis baba: „Măria ta, nu mai fi mâhnit. Că eu am şapte feciori, unu mai voinic şi mai inimos decât celălalt; am să-i chem aici şi au să-ţi fie scut şi strajă până ce-i răpune pe

păgâni şi ăi spăla ţara de ruşine. A făcut baba precum a zis. A lăsat pe voevod să se odihnească în pat curat înfăţat, iar ea o pornit în sat, colindând pe la toţi cei şapte feciori ai ei. A vorbit ea cu fieştecare, iar ei. lăsând de-o parte somnul şi nevasta, s-au repezit pe la alţi voinici din sat şi pe la oierii de pe munţi şi le-a strigat: „Lăsaţi oile în grija baciului şi veniţi cu noi, să facem scut voevodului nostru!” Când s-a trezit Ştefan cel Mare, în fapt de ziuă, şi a cătat către ograda casei, ce socotiţi că i-a fost dat să vadă? Câteva zeci de voinici înarmaţi, care cu ghioage, care cu suliţe ori cu arcuri forfoteau de ici-colo şi strigau cât îi ţinea gura: „Măria ta, suntem ai tăi! Suntem gata să murim toţi, pentru Ţara Moldovei!”

— Şi chiar au murit? schinceşte un plod, cu inima înfricată.

Moş Bogdan tace. Lasă să se scurgă ceva vreme, apoi când socoteşte că s-a jucat îndestul cu spaima copiilor, răspunde:

— Se vede treaba că Dumnezeu n-a voit ca flăcăii ceştia să piară de iataganul păgânului. După ce-a lovit în coastă pe vrăjmaşi şi i-a alungat din ţară, Ştefan Vodă s-a înapoiat pe locurile ceste cu toţi flăcăii vrânceni, şi a zis celor şapte feciori ai Tudorei: „Luaţi cei şapte munţi care vă stau în faţă şi stăpâniţi-i din neam de neam. fără vreun amestec şi tulburare din partea cuiva”. Iar feciorii au sărutat mâna voevodului şi au făcut aşa după cum le-a poruncit: s-au dus pe cei şapte munţi şi iar pe plaiurile lor au făcut sate, care le poartă şi astăzi numele: Bodea a făcut Bodeştii. Bârsan a făcut Bârseştii, Nistor a făcut Nistoreştii. De ceilalţi patru feciori ai Tudorei, moş Bogdan nu mai pomenea, fie că îi uitase demult, fie că voia să dea prilej plozilor să-şi frământe singuri mintea. Copiii ştiau însă de la alţi bătrâni că mai jos, în ţinutul Vrancei, deasupra Dumbrăcei, se aflau Păuleştii şi Spulberu şi Văsuii ce se trăgeau tot după numele voinicilor... Mâhnirea copiilor era însă mare, că Ştefan Vodă nu se oprise în acea noapte în sat la ei, la Ciuruc. Dar moş Bogdan avea leac şi pentru a lor obidă. De

aceea le vorbea despre un alt voevod, acesta din Ţara Românească, pre numele lui Matei Basarab, care a urcat într-o bună zi până sus în munţii Sovejei, ţinând drumul Susiţei.

— A trecut, dragii moşului, chiar pe dinaintea porţii voastre, povesteşte moş Bogdan. îmi zicea chiar de dărnicia răzeşilor un strămoş al meu: „au dat cei oameni din Soveja, voevodului, cât au puttut, unii au vândut pe bani a lor moşie şi ocină, cum or fost Mihoci paharnicul şi Dumitraşcu Botică de au primit de la voevod una sută de galbeni buni. Alţii şi-au dăruit însă ocinele, cum or fost Lata din spiţa căruia vă trageţi voi Rotileştii şi Roată, ori feciorii lui Pătru Rugină.

Şi văzând voevodul Matei dărnicia acestora le-a agrăit aşa: „Oameni buni, fie ca dărnicia voastră să se reverse ca o boare peste cele două ţări ale noastre. Fie ca moldovean şi muntean să nu-şi mai verse sângele înfruntându-se frate pe frate, ci mai bine uniţi împreună să poată face faţă cu vrednicie duşmanului ce voieşte să ne cutropească. De-aceea zic vouă, iubiţi moldoveni, că mănăstirea ce voi înălţa la munţii Soveja, eu Matei din spiţa Basarabilor munteni, să fie sorocită împăcării dintre doi fraţi pe care soarta aprigă i-a despărţit, iar călugării ce vor sluji în altarul acestei mănăstiri, să înalţe rugi ca despărţirea vremelnică să se dovedească”.

Moş Bogdan sfârşeşte povestirea:

— Aşa se făcu, dragii moşului, cea mănăstire a Sovejei, în care eu în copilărie am fost ucenic; iar întru târziu am părăsit-o şi au trecut frate în ascultare, la mănăstirea Neamţ.

Mai ştia moş Bogdan şi alte poveşti cum era aceea cu oierii care n-au lăsat pe cel baciu din tara Breţcului să vie cu mioarele sale la păşunat, ci ca nişte răi ce se află l-au omorât pe un plaiu, frumos cum este numai gura raiului. Ascultând povestea mioriţei care-şi jeluieşte baciul, inima lui Ionică se făcea cât un purece, iar ochii lui lăcrimau

amarnic, că el şi vedea aievea acel plai frumos care nu putea fi alt decât tăpşanul mai din sus de apa Cremeneţului, unde el cu tovarăşii săi de joacă îşi treceau cele zile de vară. Acolo era şi târna din bârne de fag, cu coperişul întins, slujind de şopron, unde Costandin Roată îşi aducea oile la înnoptat, şi tot acolo văzuse el pe tătuca cosind fânul gras, amirosind a flori şi abia uscat de rouă, făcându-l apoi clăi, pe lângă tirlă, ca să aibă cele dobitoace ce mânea peste iarnă.

„Da, îşi zice iar înciudat Ionică. Pe atunci aveam de toate; şi tirlă, şi fâneţi bogate, iar eu îmi aveam rosturile mele. Astăzi nu mai am nimic alt decât să mă perpelesc după Maria lui Anton din Răcoase, în vreme ce ghiavoliţa nici că gândeşte la mine.” Către toamnă, trecuse Ionică prin sat la Răcoase şi s-a întâmplat ca Maria lui Anton să fie chiar în faţa porţii, strigându-şi orătăniile de prin colbul drumului. I-a dat cuviincios bună ziua şi i-a zâmbit, dar fata s-a tras repegior în curte, dincolo de gard.

— De ce-ai fugit, Mariuţă, dincolo de gard? i-a strigat Ionică.

Iar Maria a râs îmbujorată la chip:

— Iac-aşa, ca să fac pe placu-z tătucăi!

— Te-o învăţat el aşa?

A cumpănit Maria vorbele, apoi a agrăit:

— Nu m-o învăţa nicicum. Da-z tătuca zice că de-şi vorbesc oamenii peste gard... atunci de bună seamă se ceartă.

— Şi tu voieşti să te certi cu mine? a întrebat Ionică mâhnit.

— D-apoi eu... nici bine cu tine nu voiesc a hi! a zis Maria. lipindu-se şi mai mult de zăplazul curţii.

Atunci a răbufnit Ionică:

— Dacă aşa ţi-i vorba, află şi domnia-ta că nici eu nu voiesc să mă am bine cu tine!

„Asta a fost toată târâşenia,” gândeşte minios Ionică. De-atunci nici nu s-au mai întâlnit, că unde să se mai vadă? El nu mai trece prin Răcoase; acum e iarnă şi străjuiesc

nămeţii pe hudiţi, înalţi cât arnăuţii stăpânirii. în sate nu mai sunt nici nunţi, nici hore, nici măcar nu se mai văd flăcăii şi fetele pe la clăci, că nimănui nu-i arde de râset şi de znoave de când sărăcia s-a întins de la munte şi până-n lunca Şiretului. „Da, asta a fost toată târâşenia cu fata lui Anton din Răcoase” - îşi mai zice o dată Ionică, sitrângând pumnii.

— Bădiţă Ionică, dă-ne şi pe noi cu săniuşul! strigă către el glasul plozilor cei mici.

— Hai, mă, să vă dau! răbufneşte Ionică. „Să zic şi eu că mă aflu în treabă!”

Capitolul VI

VREMURI DE JELANIE

îşi spune uneori dascălul Enache că omul cât trăieşte vede multe, dar că domnia-sa a văzut atâtea cât nu cuprinde o viaţă de om, ci şapte. „De-aceea poate - îşi zice dascălul zâmbind - românul are şapte vieţi, ca să vază şi să afle cât mai multe”. Iată, de plidă, domnia-sa a văzut schimbându-se câţiva voevozi la scaunul Moldovei şi nici s-a mirat că turcul îi aduce şi-i scoate din domnie mai repegior decât îşi schimbă un boier moldovean ceacşirii ori giubeaua. A mai văzut domnia-sa şi răzmeriţa de la Tătăraşi, s-a închinat la vreo trei mitropoliţi, şi iată, chiar acum când să răsufle omul puţin după atâta vânzoleală şi să desprindă din nou gustul vinului, se abătu peste Eşi şi peste ţara Moldovei blestemata de ciumă. Se pecetluiau casele mărginaşe, erau pustii casele boiereşti, iar prin ogrăzi se aprindeau movile cu gunoaie, de se înecau trecătorii de-atâta fumegare. Nu era straiu omenesc ori legumă să nu fie dată prin fum, şi sfârâiau anteriile ori fasolea mai abitir decât hăleile de porc în ajunul Crăciunului. Mulţi locuitori se obloniseră prin case, sindrofii nu se mai făceau nicâieri, crâşmele zăceau în beznă, iar ochioasele crâşmăriţe oftau ziua toată de dorul muşteriilor. Care împodobite cu flamuri roşii şi negre, trase de boi costelivi, mânaţi de vezitii beţi, cărau morţii, ba chiar

pe cei presupuşi ca morţi, pe Uliţa Mare către cimitirul de la Hlineea. Şi mulţi vezitii trăgeau cu străşnicie rachiu din clondire ca să se apere ziceau ei de molimă; iar alţii cântau şi chiuiau că nu

ştiau dacă a doua zi au să mai fie în viaţă şi n-au să fie ia rându-le purtaţi pe drumul cel de pe urmă.

De ce venise dascălul Enache la Eşi, pentru ce îşi lăsase liniştea de la Socola, nici el nu ştia prea bine. Poate că era setos de ştiri noi; poate că simţea nevoia unei taclale cu un prieten de tinereţe, cum ar fi bunăoară Alexa, cel cu dugheana de la Podul Vechiu ori Alcaz, baş-bacalul de la sfânta Vineri. Mai dorea poate dascălul Enache să vadă şi pe cei părinţi de la mitropolie şi mai cu seamă pe Varlaam Cuza, de care se lipise în ultimii ani ca de propriii săi oopii. Străbătând uliţele pline de vaierul morţii, lăsând în urma sa ogrăzile fumegânde, dascălul Enache gândeşte la zisele Pslamistului că viaţa este ca iarba, iar zilele lui ca florile câmpului; că iată aşa se stinge el degrabă, de multe ori chiar fără să fi ştiut când a trăit. „Dar, îşi mai zice dascălul Enache, de este viaţa omului ca şi floarea, de ce să uităm că floarea în scurta ei vieţuire îşi desfăşoară colorile şi mireasma numai pentru înaintarea omului. Şi de-aş fi trăit chiar atât de puţin cât floarea, încă m-aş simţi fericit, eu umilitul dascăl Enache, că am izbutit să dau semenilor mei şi mai osebit şcolarilor de la Socola, tot ceea ce a fost mai bun în inima şi mintea mea”. Gândul la şcolari i-a amintit deodată pe Costache, fiul lui Dinu Negruţi, care l-a ruşinat cu câteva luni în urmă, cum nu se mai poate, şi inima dascălului Enache sângeră din nou ca şi-n ziua aceea, ll poftise Dinu Negruţi să dea lecţii copilului său, iar dascălul primise cu bucurie să-i fie de folos, că doar cheltuiseră împreună tinereţile lor, prin cele crâşme ale Eşilor. El voia să-i arate copilului frumuseţile limbii româneşti şi mai ales greutătile gramaticei în care acelaşi cuvânt se poate scrie în trei şi patru feluri, după al său înţeles. Dascălul ţinea ca

şcolarul s-o înceapă de la *az buche*, să înveţe a împărţi slovele în glasnice şi neglasnice, ba chiar în glasnico-glasnice. Dar copilul lui Negruţi în loc a-i da ascultare, i-a râs în obraz, ba chiar a ţinut să-l ruşineze pe el, om bătrân, punându-i întrebări ce nu-şi aveau noimă, că de ce vara plouă cu broaşte, iar nu cu cristei fripţi ca pe vremea jidovilor în Eghipet - ori aceea şi mai nesăbuită: de unde a luat Eva ac şi aţă să-şi coase frunzele ce-i acopereau ruşinea, de vreme ce în rai nu era nicio fabrică? Iordache Alboteanu, ale cărui urechi auzise multe măscări şi neobrăzări prin crâşmele Eşilor, şi-a simţit totuşi atunci obrajii impurpuraţi, ca şi cum ar fi fost

O fată mare. S-a făcut nevăzut pe uşa casei, a gonit pe drumul către Socola şi abia întru târziu, când şi-a spălat faţa în ligheanul cu apă călâie, i s-a părut că s-a curăţat şi de mâlul insultei. Astfel gândind la cele întâmplate, s-a trezit dascălul Enaehe, fără de veste în curtea mitropoliei. A început să bată pe la uşile călugărilor, la iconomul Tudosie, la chelarul Meletie, dar răspunsurile lor zăboveau, că nu voia niciunul să primească oaspeţi din afară. S-a îndurat să răspundă întru târziu, de dincolo de uşă. părintele Onosie:

— Cu ce pricină venişi pe la noi, dascăle Enaehe?

— Ziceam să mai schimb o vorbă, două, cu cei călugări, şi mai cu seamă eram doritor să-l văd pe Varlaam şi pe frăţine-său Grigoraş.

— Geaba te trudeşti, dascăle - a zis Onosie. Părintele Varlaam s-a strămutat de-aici încă de ieri, la Sfântul Spiridon unde a fost rostuit egumen.

— Şi Grigoraş?

— Tot acolo îl găseşti. S-a dus: după bădiţa lui.

A plecat de la mitropolie hotărât să se ducă la Sfântul Spiridon, cu toate că avea de înfruntat iarăşi vaerul morţii, chiotele vezitiilor beţi, şi fumul ascuţit, acru, şi gros de-ţi stârneau strănutul. Abia ajuns în uliţă, a simţit deodată ca o sfâşietură în coşul pieptului, iar picioarele i s-au muiat, parcă erau de câlţi, de nu se mai putea ţine pe ele. îl

străfulgeră gândul că s-a îmbolnăvit, că s-a prins şi de el ciuma, că peste o clipă, două are să fie înşfăcat de vreun arnăut, zvârlit într-un car, şi pornit către ţintirimul de la Hlineea. De-ar avea la el măcar un clondir cu vutcă, să tragă câteva înghiţituri ori de-ar fi mai aproape de casa Linei cea care făcea rachiul atât de pipărat şi de inmiresmat de se băteau boierii şi boieroaicele pe el. Dar Lina stă departe, tocmai pe Păcurari, iar dascălul Enaehe se simte atât de toropit că nici şanţul de dinaintea mitropoliei nu îl poate trece. Atunci cu resemnare se lasă binişor pe dâmbul şanţului, zicându-şi cu mâhnire: „Facă-se voia Domnului!” Cât să fi stat aşa, între vis şi trezie, n-a ştiut.

1 s-a părut într-un rând că la picioarele lui curge o apă mare, şi două bărci, legate cu odgoane grele, se legănau şăgalnic în adierea vântului, aşa cum văzuse el într-o pânză cu peisaj din cetatea Dogilor; dar uitíndu-se mai stăruitor la cele două bărci şi-a dat seama că nu erau decât vârful ciubotelor lui roşii, de iuft, care se clătinau molatec, pe deasupra apei puturoase din şanţ. Apoi a căzut într-un fel de somnie, în care icoane din viaţa lui trecută se încălecau peste scene foarte apropiate, şi s-a făcut că un copil se apropie de el plângând, cerându-i iertare de ruşinarea ce-i făcuse. Era Costăchel, băiatul lui Dinu Negruţi, care se ruga de iertare şi îi săruta mâinile moi, scâldându-le în lacrimile pocăinţei... Atunci a întredeschis ochii, şi privirile lui s-au lăsat către mâinile pe care un câine le lingea cu limba lui, mare, băloasă. Un câine, pripăşit nu se ştie de unde, poate rămas în urma convoiului de femei, ce se vedea trecând pe uliţă şi bocind carul cu morţi. *

A trecut şi ciuma cum se duc visele cu plăsmuirile lor urâte. Nici nu s-a scurs bine luna că oamenii au şi uitat prin ce trecuseră; au uitat ogrăzile fumegânde, stârvurile împuţite şi umflate de boală ca nişte buţi de râchie, spaima de fiecare zi, de fiecare noapte şi de fiecare ceas. Acum s-au despeeetluit casele, s-au deschis larg ferestrele şi uşile, s-au curăţit curţile şi străzile, iar bisericile şi crísmele au

fost din nou cercetate de oameni. în unele aduceau ei mulţumită celui de sus că le-a cruţat viaţa, în celelalte închinau pahar după pahar pentru sufletul celor ce s-au dus. însuşi Veniamin, mitropolitul, a mai slăbit rugăciunile şi privigherile şi s-a întors la lucrările sale. la care se ostenea de atâta vreme fără să le ducă încă la bun sfârşit.

A fost însă scris ca bucuria oamenilor să fie de tot vremelnică. Adusă parcă pe aripi de vânt se răspândi într-o bună zi vestea că un prinţ Ipsilanti, fiu al fostului domn al Moldovei, a pornit cu eteriştii săi către Eşi, ca să scape ţările româneşti şi Grecia lui scumpă, de sub apăsarea osmanlâilor. Auzind vestea Veniamin Costache a lăsat traducerea cărţilor sfinte să zacă din nou pe masa de lucru, iar el s-a întors la trebile politiceşti. Că zicea prea sfântul călugărilor din jurul său, care-i sorbeau cuvintele cu lăcomie: „Poate aşa să scăpăm ţara Moldovei de jugul ismailiteanului, şi s-o vedem mai uşurată”. îşi mai zicea Veniamin că lucrarea pe care prietenul Mălinescu nu se învrednicise s-o ducă la bun sfârşit pe când se afla la Petersburg, au s-o înfăptuiască Ipsilanti cu eteriştii săi, ceea ce va fi tot un câştig pentru moldoveni. De bună seamă ar fi fost mai bine ca uşurarea să fi venit Moldovei prin munca prietenului Mălinescu. Dar nepăsarea Ţarului faţă de plângerile moldoveanului au făcut şederea acestuia la Petersburg zadarnică. Doborât de boală şi de supărare, Mălinescu a părăsit oraşul, şi cum nu voia să mai dea ochi cu mitropolitul a cărui încredere, socotea el, o înşelase, s-a aşezat pe tot restul vieţii, îndestul de scurt, la Cernăuţi. Icoana acestui prieten, cu vorbă deschisă precum îi era şi gândul, cu o dragoste neţărmuită pentru soarta ţăranului moldovean, pluteşte deodată prin faţa lui Veniamin, ca un fum uşor de tămâie, ca o adiere proaspătă a înserării. Atunci mitropolitul îşi face cruce şi ridică o scurtă rugăciune pentru sufletul neprihănit al celui ce trăise în dulcea amăgire că îşi slujeşte neamul şi ţara.

A fost smuls din pioasa-i rugare, de venirea fratelui său Şărban Negel, care aducea cu el cel mai proaspăt zvon după care armiile eteriste ar fi trecut de Sculeni, iar prinţul Ipsilanti urma să sosească chiar a doua zi la Eşi. Auzind vestea, Veniamin spuse:

— Să-i primim cum se cuvine, că sunt creştini ca şi noi.

Şărban Negel avu o privire plină de ură:

— O fi aşa precum zici, dar dacă sunt creştini de ce ne-au aprins moşiile şi au jefuit casele pe unde au poposit peste noapte?

Fără să mai aştepte răspunsul fratelui său, vornicul Negel a ieşit din iatac, trântind tare uşa. S-a făcut deodată un gol mare în sufletul mitropolitului, şi a grăit el printre lacrimi: „Am pierdut acum un frate!” Se înşela însă. Boierul Negel abia ajuns în Uliţa Mare a simţit în inimă muşcătura căinţei, iar odată sosit printre ai săi le-a cuvântat: „Mi-e tare teamă că am făcut să sângereze inima bunului meu frate”. Cum însă soarta lui şi a casei sale îl îngrijora încă din faptul zilei, când se aflase de sosirea lui Ipsilanti, boierul Negel dădu poruncă slugilor să înhame caii la rădvan, să se pună bagajele în căruţe şi să se pregătească de plecare. O dată cu scăpătatul soarelui la chindii, vornicul Negel, cu toată casa lui, se pornea către Cernăuţi, deschizând astfel, el cel dinţii, drumul de bejanie a boierilor moldoveni.

Au fugit la puţin timp mai toţi boierii mari din Eşi; au plecat chiar şi cei mai mici; au rămas însă meşteşugarii şi negustorii şi toţi acei nevolnici cărora nici sănătatea nici punga nu le îngăduia să ia drumul pribegiei. în jurul lui Veniamin se făcea un gol mare, cum gol era şi în sufletul său. îşi zicea cu teamă în fiecare zi: „azi a mai plecat unul. A plecat frate-meu, au plecat boiernaşii prieteni, a plecat Grigore Sturza cu fiul său Mihalache; de la Bărboşi mi-a venit ştirea că a plecat şi Ioniţă Cuza, cu cei doi fii ai săi Alexandru şi Dumitru”. Se îmbărbăta mai târziu zicându-şi: „Au rămas încă destui devotaţi în preajma mea. Aceştia n-au să mă părăsească. Nici Iancu Stavăr, nici Isaia Giuşcă cel

de conduce şcoala de la Socola, nici dascălul Enache Alboteanu, nici Grigoraş Cuza, cel pe care l-am oblăduit pe lângă casa mea”. A doua zi însă afla cu mâhnire că încă unul din cei devotaţi era pe cale să-l părăsească. A venit cu ochi înlăcrimaţi Grigoraş Cuza, i-a căzut la genunchi şi sărutându-i dreapta i-a zis să-l ierte, dar trebuie să plece, întrucât locul său de azi înainte este lângă serdarul Iancu Stavăr, iar acesta va să plece laŢarigrad. Azâmbit cu îngăduinţă mitropolitul, cu toate că inima-i se golise de sânge, şi i-a zis că-l iartă fiindcă cunoaşte pricina. Obrajii lui Grigoraş ardeau de ruşine ca sub para focului:

— Acesta-i adevărul, înalt prea sfinte. Iubesc pe fata serdarului Stavăr.

— Âtunce te poţi duce, fiule. Căci aşa a fost de când lumea, tinereţea cu tinereţe să se potrivească.

A îndrăznit Grigoraş o vorbă de mângâiere:

— Rămâne în Eşi, bădiţa Varlaam.

— Ai vorbit cu dreptate. Varlaam n-are să mă părăsească.

Rămăsese acum cu adevărat singur, iar de n-ar fi fost dascălul Enache Alboteanu şi călugării de la mitropolie, poate că jalea lui Veniamin nu şi-ar fi aflat ostoire. Dar ei îl îmbărbătau zicând: „toate vin de la Dumnezeu, înalt prea sfinte, şi cele bune ca şi cele rele, şi tot el a lăsat ca fiii risipitori să se-mprăştie prin cea lume, iar la întoarcere să fie ospătaţi cu bucate grase de către cei ce au fost părăsiţi”.

Iarna se dovedea aprigă; oamenii ziceau că au crăpat şi pietrele de atâta ger, apa îngheţa în bolboace, iar nevolnicii neavând lemne să aprindă focul, o spărgeau cu barda, ca să-şi potolească setea. Abia în februar când s-a mai înmuiat gerul, au început oamenii să şoptească între ei că Ţarul rosianesc ar fi surghinit pe eterişti, ceea ce ar fi neîndoielnic semn de pace. Veniamin primise şi el veşti asemuitoare de la fratele său, vornicul Negel, dar nu ştia întrucât sunt de adevărate. Când a primit însă de la patriarhul Grigore al Constantinopolei „cartea de afurisenie

împotriva lui Ipsilanti şi a oamenilor săi, Veniamin a înţeles că lupta de eliberare era pierdută. A stat la cumpănă mai bine de o lună dacă să dea acea carte preoţilor de la sate şi din târguri spre a fi cetită în biserici; ştia că lucrând astfel s-ar putea ca sinodul Constantinopolei să-l declare pe el însuşi „eterist” şi se şi vedea căzut încă o dată din treapta sa. Abia în aprilie s-a îndurat Veniamin să trimită „cartea de afurisenie” pe la biserici şi mănăstiri, iar când au aflat şefii eterişti de aceasta, s-au sumeţit şi au venit cu zarvă mare să ceară socoteală mitropolitului. Veniamin le-a ascultat vorbele înveninate, apoi cu blândeţe în glas a spus: „V-am ajutat, am crezut în voi. dar voi nu aţi răspuns aşteptărilor mele. De ce voiţi acum să osândiţi o ţară fără de vină, cum este Moldova?” Pe dată ce au plecat eteriştii, Veniamin i-a chemat pe Tăutu şi pe Balş la el şi le-a înmânat răspunsul său către mitropolitul Grigore: „Iată, acestea-s hârtiile doveditoare a simţămintelor mele. Luaţi-le şi porniţi în mare grabă către Constantinopole, iar Cel de sus să vă aibă în a sa pază”.

Au părăsit Tăutu şi Balş casa mitropolitului, iar inima lor era uşoară ca fulgul ştiind că de astăzi încolo toate relele au să sfârşească. Dar nici n-au trecut ei de poarta mitropoliei, că eteriştii buluciţi în preajma zidurilor i-au şi înhăţat şi cată să-i cerceteze. La strigătele trimişilor, zvâcnesc din curţi, din dughene şi din chilii, ucenici şi calfe, călugări amestecaţi cu arnăuţii de pază, chiar şi câţiva jidovi ce ţineau prăvălie sub poarta mitropoliei. Au tras cum au putut pe trimişi din mâinile eteriştilor, i-au împins în curtea bisericii şi au ferecat porţile pe dinăuntrul lor, cu zăvoare şi lăcate. Iar eteriştii rămaşi pe dinafară au început să urle şi să se-ndemne: „Puneţi-i foc, să nu mai fie nici Eiduri, nici mitropolit mincinos!”

Auzind zarva, călugării şi fraţii plângeau şi ziceau către Veniamin: „E vremea despărţirii, înalt prea sfinte, de nu voieşti să cazi în mâna lor”. Iar dascălul Enache Alboteanu care-şi amintise păţania părintelui Şerban din Năruja, când

au venit arnăuţii lui Ruset să-l ridice din lăcaşul Domnului, a grăit către călugării înspăimântaţi: „Aduceţi degrabă o scurteică şi o basma muierească, de voiţi a-l scăpa pe mitropolit din ghearele morţii!” Au cătat către el călugării şi fraţii cu nedumerire, însuşi Veniamin s-a întrebat uimit de cumva dascălul Enache îşi pierduse minţile.

— Aşa a scăpat şi părintele Şărban din Năruja de arnăuţii înarmaţi ai lui Iordache Ruset - a zis dascălul către cei de fată.

A zâmbit atunci Veniamin:

— Povestea aceasta o cunosc şi eu, fiule, chiar din gura preotului Şerban. Pe-atunci am râs cu voioşie. Acum n-oi mai face haz, ci am să-ţi ascult sfatul. S-a lăsat Veniamin pe mâinile dascălului şi ale părintelui Isaia, care l-au legat la cap cu testemel ca pe muieri; l-au îmbrăcat în caţaveică blănită, pe urmă l-au urcat în sania ce aştepta în dosul casei. Şi aşa, pe drumul ce trece în jos de mitropolie, s-a pornit Veniamin cu ciracul său Neofit, către Colincăuţii de dincolo de hotară.

Acolo a primit Veniamin, cam la o lună după fuga sa, scrisoare de la Isaia, vechil al mitropoliei, în care i se arată toate cele ciudate întâmplări ce s-au săvârşit în Eşi, la plecarea eteriştilor şi la venirea turcilor.

Isaia, arhimandrit şi vechil al mitropoliei, către Prea sfântul Veniamin:

„Sărut mâinile, înalt prea sfinte. La intrarea oştii turceşti în Eşi, marţi, am ieşit şi eu cu iconomul Antonie afară la Copou şi zicând toţi că volintirii au să dea drumul turcului, am luat şi careta Prea sfinţiei voastre. Miercuri ne-am trezit toate viile încongiurate de turci; am fugit în rediu! Breazul, unde am şăzut până joi seară. Nemaiputând răbda ploaia şi foamea am ieşit şi am mers la via mitropoliei la Copou unde am găsit patruzeci şi patru de turci. îndată ne-au încongiurat zicând că suntem greci, unii. ne giudeca să ne taie, alţii căuta frânghii să ne spânzure, norocire am avut de bietul Ion vezitiul, că înţelegea ziselelor. S-au văzut

tocmai atunci eterişti. Turcii au dat năvală spre ei şi doar şase au rămas să ne păzească. Ne-au luat doi turci şi ne-au dus la urdie, la Chihaia-bei, carele ne-a dat drumul. A doua zi, vineri, am trimis să ne ia calabalâcul. Şi slugile ce s-au dus, au găsit pe Ion vezitiul şi pe Pavel ţiganul, chelarul, tăiaţi în cuhnie şi tot stricat: şi uşi şi geamuri şi toate scaunele şi canapelile, toate în mijlocul caselor; aşternutul, careta, dărădaca, hamuri, şei, tot au luat. Pivniţa găsit-am spartă şi vasele împuşcate şi vinul vărsat. Aşa, ca la noi, sărut mâinile. Prea sfinţia voastră, a fost prăpăd şi în alte părţi. La Cârlig au spart biserica şi au tăiat icoanele. Pe toată noaptea ard casele. Un Manolache Ene, turcii l-au prăpădit, i-au omorât doi copii, i-au răpit tot. Au venit în deznădejduire cu o casă, de copii mici, a zice, că va să-şi răpuie viaţa.

Într-o dimineaţă au încetat şi tunurile, turcii hotărând să se pornească de la Eşi. Pârjolul s-a întins acum pe toată ţara Moldovei. Mănăstirea Râşca a fost prădată, călugării chinuiţi şi jefuiţi; Agap-ia, Văratecul au cunoscut aceeaşi pustiire. într-o vineri către sâmbătă cei câţiva osmanlâi rămaşi la Eşi au dat foc târgului pe opt locuri deodată, de au ars de la cinci ceasuri de noapte până a doua zi, iar soma casele şi dughenele prefăcute în scrum într-acea, noapte a fost cam la cinci sute. De la Podul Vechiu până la Târgul de Gios, câmp s-a făcut totul.

înnebuniţi de spaimă veneau oamenii la biserica Strateniei şi-şi dădeau în păstrare boarfele lor, slobozindu-se pentru ele o ţidulă. Nu mai pridideau iconomul Antonie şi paharnicul Costandin, samişul mitropoliei dând ispisoace. însemnau săracii de ei până la miez de noapte; saltele cu americă ori cu cergă, mindire şi perne, calepe de fuior şi tingiri de aramă, capace, vestminte bisericeşti, sipete şi cărţi, scaune şi scrine. A adus Maftei trei oghelaşe de copii, o căldare de apă şi o tingire de cositor; auvenit chiar şi boieri, de-au lăsat în păstrare sipete şi canapele,ba dumnealui spătarul Gheorghe Cuza, moşul părintelui

Varlaam, a dat în păstrare câteva potire de argint, două poale de catifea cusute cu sârmă de aur, şi un sac cu hrisoave. în casele boierilor se lăfăiau turcomanii. La conu Iordache Balş se culcau câţiva ofiţeri, iar la Grigore Ghica în casă stătea cu picioarele încrucişate sub el însuşi Chihaia-bei. Au dat turcii iama în toate; în vin şi în vutcă, în gavanoasele cu dulceaţă şi chiar în soponul cel bun de jnosc. Au călcat spurcaţii în picioare până şi işlicurile boierilor, iar macatului verde de velură din Genova de pe divan, după ce l-au batjocorit cu cadânele şi tinereii lor, i-au dat foc.

Şi iată aşa a fost cu plecarea eteriştilor şi cu venirea turcilor, Prea înalte stăpâne.

Sărut dreapta şi urez de sănătate,

Isaia, Vechilu.”

Capitolul Vil

UNDE DRAGOSTEA SE PUNE, FACE INIMA CĂRBUNE

Aşa a fost să fie, ca Maria lui Anton să îl ia de bărbat tot pe Ionică a lui Roată. Geaba zisese ea, râzând diavoleşte, că nu vrea să fie bine cu el; geaba răspunsese Ionică mânios că nici nu-i pasă, şi pornise-n drumul lui, părinţii copiilor mai înţelepţi se hotărâseră în ascuns să se încuscrească, iar când vor oamenii de la munte să facă ceva, atunci nimic nu poate a le sta împotrivă. Acum, nu-i vorbă, după scurgerea eteriei şi după vânzoleala din sate când cu venirea turcului, începuseră şi oamenii să se mai înfiripe, să tragă şi ei nădejde într-o viaţă mai bună. Munceau mai cu inimă pe lângă casele ce mai stăteau în picioare şi parcă şi munca lor era mai cu spor de când e pace în ţară. O ducea şi Costandin acuma mai bine. îşi plătise datoria ce-o avea la Bucate Direpte, începuse omul să răsufle, cu toate că tărăşenia cu pământul râşluit de Asanache Dan nu se sfârşise, ci judecata se ţinea înainte. Dar omului harnic, nici soarta vitregă nu-i poate ţine piept, aşa, până la sfârşitul vieţii. Ci văzând Costandin că-i eograda din nou făloasă, şi că şi-a găsit cum s-ar zice sacul peticul; mai pricepând şi

Măriuca, nevastă-sa, că Ionică se sfârşeşte de dragul fetii lui Anton - că de-astea-s mamele făcute să înţeleagă mai degrabă decât taţii ce îi doare pe copii - au zvârlit ei o vorbă lui Anton din Răcoase şi vorba s-a potrivit, căci şi gospodarul cesta avea. ochii pe Ionică.

Aşa se făcu şi într-o zi de vineri au pornit cinci tineri „conăcari" călări din Ciuruc la Răcoase, drept la casa miresei, şi în timp ce unii dintre ei împodobeau frâiele cailor cu năframe, cel mai guraliv, vornicelul Gege, începu să strige din poartă: „Nu voiţi horă frumoasă, jupâni. dumneavoastră?" Au poftit părinţii Măriei pe flăcăi în casă şi aceştia au cerut, cu mare cuviinţă, să li se-arate lor şi mirelui Ionică rămas de unul singur la marginea satului, unde urmau să tragă. Apoi către seară s-au încins două hore, una la gazda mirelui, iar alta în ograda casei lui Anton, şi treceau tinerii de la o horă la alta, chiuind; iar mai peste vreun ceas a trimis Ionica prin vornicelul său, Nică Gege, daruri multe pentru aleasa inimii sale. Şi a grăit Nică, în timp ce ţinea în mână bocceaua plină cu lănţişoare, cu mărgele şi alte fleacuri muiereşti pentru podoaba mâinilor şi urechilor: „Hei, jupânească mireasă,/ bucură-te şi te veseleşte,/ că jupân mirele, Ionică Roată,/ de când d-astă veselie s-a apucat,/ la Ţarigrad a plecat şi/ din câte a aflat,/ din toate a cumpărat." A mulţumit Mărioara roşind pentru cele daruri, a şi râs pe înfundate puţin, că ştia ea prea bine că mirele nu se ostenise până la Ţarigrad să cumpere toate cele daruri, ci doar fusese cu o săptămână înainte împreună cu ea la Focşani şi-o cercetase atunci cam ce-i pofteşte inima, s-a prefăcut însă Mărioara a nu şti ce se află în acea bocceluţă şi a întins mâna s-o ia, dar vornicelul Nică a lovit-o peste degete şi a şuguit:

Mai îngăduie, jupânească mireasă,
Nu te grăbi cu luatul
Cum te-ai grăbit cu măritatul.

— Au râs nuntaşii, s-a roşit prefăcut Mărioara, dar vornicul Gege a ţinut să împlinească strigarea, ca şi cum i-ar fi stat pe inimă învinuirea adusă miresei:

Cu toate că şi jupân mirele S-a cam grăbit cu însuratul Ca să nu te-apuce altul!

Aşa, cu râsete, cu glume, se îndură întru târziu Nică vornicelul şi dădu bocceaua cu daruri, iar cei de faţă s-au îmbulzit în jur, fiecare voind să cerceteze cam ce-a fost în stare Ionică a lui Costandin Roată să dăruiască miresei sale. Dar fiindcă masa era gata şi mirele cu ai săi urmau să vină în curând, nuntaşii miresei şi-au mai pus frâu curiozităţii, au ieşit în faţa uşii, şi-au început să dănţuiască, ţinându-se de mâini cu degetele încleştate tare, ca să nu poată trece mirele cu ai lui, în casa miresei... Abia după ce nunul mare a zvârlit un pumn cu bani păzitorilor miresei, au desfăcut aceştia rândurile, s-au despărţit şi au făcut loc lui Ionică să treacă. Ar fi putut: Ionică să le spargă şirul, că, slavă Domnului, e înalt cât bradul şi ciolănos de nu se află altul, dar chiar el a ţinut să se facă după tipic toate, ca să se bucure şi flăcăii care-o păzeau pe mireasă de câţiva bani în această zi mare. După ce au şezut la masă şi s-au ospătat pe săturate au încărcat flăcăii mirelui zestrea miresei într-un car tras de patru boi; şi toţi au putut vedea că Maria lui Anton nu-i o sărăcie oarecare, ci aduce la casa bărbatului: două lăzi încărcate cu pânzeturi de în, cu cusături de borangic, perne, scoarţe şi lăvicere de ţi-e mai mare dragul - şi zicea cu mândrie mama miresei: „toate lucrate de mâinile Măriei mele!” între timp au suit şi două copile în car, cu năframe albe şi subţiri cum e spuma în mâini, s-au aşezat fiecare pe câte-o ladă, iar când au început a cânta lăutarii au dat să plece, flăcăii din straja miresei s-au repezit în jurul carului, strigând că nu se face să iasă atâta zestre din satul lor. Copilele îi ameninţă, strigă, lovesc în tineri cu năframele şi în sfârşit vezitiul reuşeşte să urnească carul, mai ales că pricepând gândul flăcăilor, nunul mare a mai slobozit din pungă câţiva bani, chipurile pentru

răscumpărare. Sâmbătă seară au sosit cu toţii în Ciuruc, 1» casa lui Costandin Roată şi s-a pornit un chef cât a fosi nopticica de mare, iar a doua zi, duminică, urmau nuntaşii să plece la biserică. De cu zori, rudele mirelui - au rânduit în faţa casei câteva scaune, pe care s-au aşezat Costandin Roată eu Măriuca lui şi rudele mai apropiate. Pe două lăicere aşternute în faţa scaunelor au îngenuncheat Ionică şi Maria lui Anton, cerând binecuvântarea părinţilor şi rugându-se de iertare dacă i-au mâhnit în viaţă cu ceva. Dar n-a fost vreme nici de lăcrirnare, nici de vorbă multă, că s-a şi auzit glasul vornicelului Nică Gege, vornicel, adresându-se nuntaşilor:

Ascultaţi, ascultaţi... Femei din sat şi bărbaţi. Noi pe părinţi i-om ruga Şi dumnealor pe fii i-or ierta. Ci noi ne-om smeri Şi de rost om grăi: „Cu duhul blândeţii să-i iertaţi Şi să-i binecuvântaţi.”

S-au sculat în picioare Costandin Roată cu Măriuca lui şi Anton din Răcoase cu Sevasta, nevastă-sa şi au grăit cu smerenie: „Dumnezeu să-i ierte şi să-i binecuvânteze!” Apoi, au plecat la biserica din Deal, unde părintele Lupuşor i-a cununat şi s-au întors iar acasă, unde-i aştepta o masă întinsă plină cu cele bunătăţi şi s-au înfruptat nuntaşii din borşul de pasăre, din ostropăţuri şi din găluşci. şi-au închinat pahar după pahar, închinând întâi pentru nunii mari care s-au brodit a fi Vasile iBucate Direpte cu Safta lui - apoi, rând pe rind pentru socrii şi soacre. Iar fiecare, după puterea lui - ori după cel haracter, lasă să cadă în tava întinsă de vornicel „darul său de bani”. S-a întins cheful până în zorii zilei, iar luni seară s-au adunat din nou toţi la „uncrop”, când li s-a dat nuntaşilor să beie vin fiert îndulcit cu miere de albine, iar vornicelul Nică Gege şi-a împlinit cea de pe urmă strigare, doar o mai strânge ceva bani de la nuntaşi:

închin două pahare Nune mic, nune mare. într-unu-i vin de Odobeşti, Să bei să te veselesti. într-altu-i vin de Catnar Să pui... mâna-n bozunar!

Iar Vasile Bucate Direpte, înveselit de vinul cules de pe dealul Cotnarului, a vârât iarăşi mâna la chimir şi a slobozit în palmele făcute căuş ale vornicelului Gege, doi poli de aur, de s-au uimit toţi cei de faţă şi şi-or zis chiar unii în gândul lor: „Să ştii că şi-a pierdut nunul mare cea minte de atâta băutură!”

Nici tânărul Iordache Pruncu nu se poate plânge desoartă. E drept că Prozotowski nu l-a trimis, nici pe el, nici pe prietenul Sion la şcoala de cădeţi din Petersburgr. dar cel puţin s-a mai copt flăcăul la minte, învăţând de la cei boieri mai bătrâni că dacă vrei s-ajungi departe nu e destul să te scoli de cu noaptea-n cap, ci e cu mult mai bine să stai în preajma unui domnitor. Ceea ce a şi făcut pe dată ce eteriştii au părăsit ţara, iar osmanlâii au pus, aşa, în legea lor, ceva ordine în Moldova. Auzind că boierul Ioniţă Sturza se află încă la Silistra, cu firman de domniela mână, şi doar aşteaptă s-o pornească spre Eşi, s-a repezit Iordache al nostru peste Dunăre, a hoinărit o zi, două prin cetatea turcească, iar a treia zi s-a înfăţişat la viitorul voevod al Moldovei. L-a întrebat bătrânul boier, cu mareblândeţe:

— Cine eşti domnia-ta, voinicule?

Iar el cu smerenie a spus:

— Sunt Iordache Pruncu, nepotul boierului Crupenschi de la Solonţ.

Ar fi putut să-i spună pe şleau „sunt ruda Măriei tale”T dar s-a prefăcut şolticul a nu şti că bunicul său Iordache Crupenschi se înrudeşte cu Ioniţă Sturza.

Aceasta auzind noul domnitor s-a milostivit a răspunde:

— Mă bucură că ai ţinut să-mi ieşi în cale încă aici la Silistra. Şi taman bine s-a potrivit... că duceam lipsă de un cămăraş!

Aşa s-a întâmplat de şi-a câştigat Iordache Pruncu cea dintâi boierie, şi nici s-a mai dus câţiva ani la ai săi la Focşani. Ci s-a dus cu Ioniţă vodă la Eşi, unde l-au făcut repegior spătar şi l-au însurat cu fata postelnicului Andrei Milu. Pe femeie n-a iubit-o. iar când a fost de s-a săvârşit

tânără din viaţă, ca la vreo şase ani de la nuntă, Iordache Pruncu nici n-a jelit-o după cea cuviinţă, nici nu s-a jurat la ţintirim că îi va ţine credinţă viaţa toată. „Acestea-s bune pentru oamenii zăltaţi”, socotea Iordache Pruncu. „Că ce rost are să jeleşti după o muiere moartă care n-are cum să te-audă, nici să înţeleagă. Ori jeleşti după ea, ori jeleşti piatra de la drum, tot cam una s-ar zice!” Nu e vorbă, nici nu prea credea Iordache Pruncu în dragoste. Se-ntrebase de multe ori, dacă întâmplarea cu bunicul dinspre tată, Ovanes, ce se creştinase doar din dragoste pentru Ilenuţa, fata lui Neculai Paţă răzeşul, nu fusese doar o născocire, ca să ai ce povesti iarna, la căldura sobei. Fiindcă cercetând cele ispisoace de pe vremuri, a văzut Iordache cu mirare, că o dată cu Ilenuţa lui Paţă, mai căpătase turcul Ovanes şi o moşioară în Crucea, şi o şfară de pământ la Străoani, bas o viişoară la ţinutul Putnei. Şi nici n-a fost nevoit Ovanes, devenit prin botez Ioniţă, să mai cerceteze cele sate, cu desaga plină de pânzeturi şi de horboate. Ci s-a boierit şi el, iar pe cel dintâi născut al său, pe Enache, l-o făcut căminar şi l-au cununat cu fata banului Crupenschi, cela din Solonţ.

„Dar dacă dragostea fără interes nu se află, nici gura lumii nu trebuieşte uitată,” şi-a zis Iordache Pruncu, după moartea nevestii. Măcar un an, doi, tot are să stea singurel, ca un văduv credincios ce se află; dar nicio ţiitoare, în ascuns, nu strică să aibă pe undeva, departe de Eşi, cum ar fi la Focşani să zicem. Şi-a pornit Iordache Pruncu la Focşani cu nu mai ştiu ce pricină, şi a mas târzior noaptea, la casa Ilincăi, văduva lui Trifan Burtă, bulgaruz. A întrebat Iordache, în doruz lelii, de nu cumva se teme, femeie tânără şi singură, să ţină peste noapte bărbat strein în casă. Dar văduva a râs ascuţit:

— Păi, nici aşa singură nu sunt, că am pe fiică-mea Marghioala.

— - Atunce, va să zică, pot rămâne.

— Dacă aşa ţi-e pofta inimii - a zis femeia - poţi rămâne.

Şi Pruncu a rămas. Cum însă era frig tare în casă, că se lăsase o iarnă geroasă, iar lemne găseau oamenii cu greu, ba şi acelea ude, a mai grăit femeia către Pruncu:

— N-am făcut foc decât în odaia unde dorm eu şi Marghioala. Iar acolo nu sunt decât două paturi; pe unu dorm eu. pe celălalt Marghioala. Luându-l apoi de mână, l-a lămurit şi mai bine:

— Cela din stingă e patul meu.

— Şi cel din dreapta? a întrebat Pruncu.

— Cela este al fetii.

— Atunci... am să dorm pe cel din dreapta! a ales Iordache Pruncu.

S-a dus către pat, unde Marghioala se prefăcea a dormi, a ciupit pe fată de obraji, şuguind:

— Numai aşa mi-oi încălzi şi eu cele ciolane îmbătrânite de vremi şi îngheţate de frigu de-afară.

Marghioala, fată cu inimă, a râs năbuşit şi i-a zis:

— Pofteşte de te încălzeşte!

Şi aşa au petrecut ei noaptea, când dormind, când iubmdu-se, iar Ilenuţa, văduva lui Trifan Burtă, s-a perpelit, gândind: „Tare-i rău să rămâi văduvă, cu fată tânără la casă!” S-a potolit întru târziu fetaeia, gândind că de la o vreme încoace nici Iancu Cananău postelnicul nu se mai uită la ea, şi atunci l-a iertat pe Iordache Pruncu pentru alegerea făcută.

De taică-său Enache îşi aminteşte prea puţin. E drept că Enache Pruncu era mai mult la drum decât acasă, cu ai sai. De când se aciuiase pe lângă vistiernicul Ruset. şi era mâna lui dreaptă, Enache Pruncu alerga pe tot cuprinsul Vrancei, cu treburile boiereşti, cătând să-i fie de folos în judecăţile lui cu ţăranii. Intra prin casele oamenilor, cotrobăia prin poduri, scormonea prin sipete, căutând ispisoace şi anaforale, zicând răzeşilor că pentru folosul lor le cere. apoi îşi lua calea cu bocceaua plină de hârtoage - şi nimenea nu-l mai vedea vreodată. Veneau cei vrânceni jefuiţi, în faţa Divanului, cu mâinile goale, în timp ce Iordache Ruset

vistiernicul se apăra de plângerile lor zicând că de ar fi pe adevăratele lor acele pământuri, n-ar veni ei în faţa judecăţii domneşti fără acte.

Atât îşi aminteşte Iordache Pruncu despre tatăl său, Enache, că într-o bună zi a venit fără veste, a stat câteva ceasuri printre ai săi. apoi i-a sărutat pe toţi şi le-a zis: „Vă las cu bine. copiii mei. Eu am treburi multe, departe, peste hotară şi nici nu ştiu de mă voi mai întoarce cândva”.

A gemut printre lacrimi nevasta:

11 - 1057

— De ce ne părăseşti, Enache? Într-o bună zi oamenii au să se potolească. Unii au să moară, alţii au să uite, şi nimene n-are să mai ştie ce ai făptuit, în afară de Dumnezeu.

A rânjit Enache Pruncu:

— Cu Dumnezeu mă împac eu, nevastă, că judecata lui iertătoare vine după moarte; dar cu răzeşii nu ştiu cum m-oi împăca vreodată, că ceştia nu prea iartă. Aşa a plecat bătrânul şi nimene nu l-a mai văzut. Iordache care trăsese cu urechea la vorbele părinţilor a înţeles însă că tătîne-său năpăstuise cu ceva pe răzeşi, iar acum pentru a scăpa de urgie se înstrăina pentru tot restul vieţii.

S-a dovedit curând că Marghioala lui Trifan Burtă nu prea semăna mamă-şi. Pe cât era aceasta de chibzuită şi retrasă, pe atât era Marghioala cheltuitoare şi setoasă de petreceri. Abia ieşise Iordache Pruncu din pat, nici apucase să se cureţe de cele păcate de peste noapte, că Marghioala începu să ofteze:

— Toate-ar fi bune, postelnice Iordache, dar ce folos pentru o femeie tânără să se îngurluiască cu un văduvoi, dacă ea gândeşte numai la zorzoanele şi petrecerile altor muieri!

A înţeles Iordache că alegerea patului din dreapta, de fusese mai cu folos pentru ciolanele lui şubrezite, are să fie păgubitoare pentru punga lui prea puţin plină. Dar avu noroc Marghioala, că nu trecu nici măcar săptămâna de la

întâmplarea aceasta, şi Iordache Pruncu intră în averea boierului Crupenschi de la Solonţ, care şi-a căutat parcă moartea la timpul potrivit. Acum avea Iordache de unde să dea, fără teama zilei de mâine, iar Marghioliţa de unde să cheltuie. Iar ca să fie mai liniştită că n-are să-l piardă pe postelnic, l-a dăruit şi ea cu vreo trei feciori. Aşa au dus-o câţiva ani, Iordache Pruncu cu Marghioliţa, în certuri şi în împăcări, cu nopţi de dragoste şi cu zile mânioase, dar de nevastă n-a luat-o nicicând. Iar când a lepădat-o de la inima lui, scârbindu-se de ea, şi-a luat Iordache Pruncu cei trei copii şi a pornit către altă ţiitoare, ceva mai tânără şi mai cu nuri, ce-a fost cândva măritată cu căminarul Scarlat Boantăş.

În sfârşit, ajunsese coana Marghioliţa a lui Grigore Sturza să vadă şi conacul de la Cotunul-Toflii. Daz ce folos. Acum era obosită tare, nu-i mai ardea de zburdălnicii, se simţea îmbătrânită şi fără de coraj. Era trecută de cincizeci de ani şi unele întâmplări de odinioară azi începuseră a se şterge ca sub un văl de ceaţă. Oricât s-ar strădui acum să-şi amintească de ce ţinuse să-şi petreacă vara la Cotunul-Toflii, renunţând la scalda ei şi la Pletosu, orice ar face tot nu izbuteşte. Atâta ştie că, veri la rând suspinase după acest colţ de pământ. ca un copil ce tânjeşte după o jucărie ce-i este refuzată, iar acum când a sosit aici se întreabă de ce a venit, şi se plictiseşte de moarte. A trebuit să vie Eteria cu cele întâmplări groaznice şi nesăbuite, pentru ca boierul Sturza să-şi ia pe Mihăiţă cu el şi să se înstrăineze din Moldova, pentru ca Marghioliţa să rămână singură şi să facă după cum o taie capuz. A căutat boierul Grigore, aşa în florile mărului, să stăruie ca dumneaei să-l urmeze pe calea pribegiei dar coana Marghioliţa i-a întâmpinat cererea cu arătarea că cele moşii ca şi acareturi toate trebuiesc şi ele îngrijite şi cine mai bine ar putea s-o facă decât stăpâna, gospodina? S-a prefăcut boierul Grigore a nu pricepe de ce voia dumneaei nevastă-sa să rămână în Moldova; şi-a luat feciorul de mână şi-au urcat amândoi în căruţele mai

dinainte pregătite de plecare. Nu era doar o taină pentru boier că de vreo câtiva ani încoace doftorul Samurcas se lipise de nevasta dumisale aşa cum se lipeşte muşchiul de cel pom şi căpuşa de cea oaie. Dar pentru boierul Grigore amorurile nevestii nu au fost nicicând prilej de întristare ori de mânie, zicându-şi boierul, cu îndrituită filosofie, că pe muierea iubăreaţă nu o poţi opri de la plăceri, cum nu poţi pune frâul pe cel cal nărăvaş.

E drept că şi Marghioliţa Sturza se cam ferise de această nouă legătură. îl avea pe Pletosu ei, om cu respect şi cu recunoştinţă pentru tot binele cu care ea îl răsplătise. Ştia totodată femeia că un ţăran nu se laudă peste tot locul cu isprăvile sale de-o vară, aşa cum fac tineri boieri din Eşi când se-ntilnesc între ei pe la cluburi ori pe la căfană. Se ţinuse femeia departe de tânărul doftoraş. Se prefăcea că nu-nţelege unde-i merge mintea lui Samurcaş, când o pironea cu ochii săi de şarpe şi suspina ca un tânăr poet pe patul său de moarte. Nu că inima Marghioliţei ar fi fost nesimţitoare la atâtea ofuri; ci femeie în vârstă se temea de cele ce aveau să se întâmple mai târziu, când el, mai tânăr, avea s-o lepede de la inima lui, lăsând-o cu nepăsare în neagra ei suferinţă. S-a întâmplat însă ca într-una din zilele de plictis doftorul Samurcaş să se iveascâ din nou la iatacul domniţei Marghioala, pentru ca toate socotelile ei înţelepte să se prăbuşească. Iar de atunci au trecut peste dragostea lor zece ani, poate şi mai bine. Abia acum în urmă a început coana Marghioliţa să înţeleagă că teama de odinioară îşi avusese temeiu. A început doftoraşul nostru să întârzie la ceasul întâlnirii lăsând-o pe ea să se chinuiască în aşteptare şi dorinţă, iar când în cele din urmă se ivea în iatac, avea Samurcaşu ei o căutătură atât de îndepărtată, iar vorba şi-o rostea atât de sus şi de tare de ai fi zis că stă să cuvânteze într-o adunare de discipoli ai marelui lor patron Esculap. Văzându-l şi ascultându-l, pe coana Marghioliţa o treceau sudori reci şi inima-i se făcea de gheaţă, iar Samurcaş ca şi cum nu vedea ce se întâmplă, îi dădea zor cu cele ce făcuse

el pentru aceşti ieşeni lipsiţi de recunoştinţă; că nu numai le ţinea grijă de sănătatea trupului, dar făcuse câte ceva şi pentru mintea lor astupată, traducând cartea lui Riickert în care se ăflau sfaturi mult folositoare, cum trebuiesc sădiţi şi altoiţi pomii, cum te poţi lecui de troahnă ori de spuzeală, ori cum se face pâinea cea de obşte din cartofi. Marghioliţa se prefăcea totuşi că-l ascultă aşteptând să se scurgă şuvoiul de vorbe şi cel dintâi semn de dorinţă să străluce în ochii lui, aşa ca odinioară. Dar semnul mult aşteptat nu se ivea; şi ca şi cum nu Samurcaş ar fi venit în iatac, ci însuşi conu Grigore Sturza, se aşeza doftorul pe un jilţ, îşi întindea picioarele către gura sobii, ca să şi le încălzească, întindea mâna către măsuţa de lângă jilţ şi lua de pe ea un jurnal sosit de curând de la Viena. Ce-i mai rămânea de făcut coanei Marghioliţa decât să-şi înfrîneze dorinţa, să se prefacă şi ea că îi este somn, şi aşa, întinsă pe pat, printre dantele şi panglicuţe roze, să-şi pironească ochii în cea bagdadie. întru târziu îşi muta privirile către omul care-şi cetea ziarul, căutând parcă să desluşească lucruri peste care trecuse ori nu ştiuse să le vadă până astăzi. Şi descoperea coana Marghioliţa că fruntea Samurcaşului ei începuse să se zbârcească, obrajii se cam buhăiseră de mâncarea cea multă şi bună, iar părul din cap se cam răríse, lăsând ici-colo să se-ntrevadă pielea gălbuie şi lucie, aşa cum văzuse ea la unele hrisoave din casa părintelui său Calimah voevod. Atunci îşi zicea coana Marghioliţa - şi nici nu ştia dacă cele văzute îi înduioşaseră ori îi scârbise sufletul, - că Samurcaş a îmbătrânit tare devreme, că cu dreptate oamenii din Eşi au început să-l ocolească şi să nu-l mai cheme la căpătâiul bolnavilor, iar cei doftoraşi mai tineri să-şi râdă de ştiinţa lui medicală. Marghioliţa auzise de pe la boieroaice cam ce se vorbea în oraş despre doftoraşul ei. Ziceau ele, după ce muşcau dintr-un pezmet ori între două sorbituri de ceai, că doftorul Samurcaş se cam obrăznicise, îşi pierduse buna cuviinţă, vorbea cu oamenii aşa cum se vorbeşte cu slugile; că toată ştiinţa lui

nu făcea două parale. Apoi mai ziceau cele boieroaice, prefăcându-se a nu şti cui se adresează: „şi se mai zice că nici n-ar fi ajuns doftorul la starea bună pe care o are, de nu ar fi fost o boieroaică să se prăpădească de dragoste după el!” Muşca şi coana Marghioliţa dintr-un cofet, cu toate că simţea că se-neacă, sorbea şi din ceaşca ce-i sta înainte şi se prefăcea a nu înţelege. Alt ce avea de făcut?

Nu au trecut nici două luni de la plecarea lui Grigore Sturza, că legătura coanei Marghioliţa cu Samurcaş s-a şi rupt pentru totdeauna. Degeaba rămăsese la Iaşi, să-şi apere o iubire pătimaşă; oamenii şi vremile lucraseră mână în mână la destrămarea a ceea ce cândva i se păruse coanei Marghioliţa a fi însăşi viaţa dumisale. S-a mirat chiar coana Marghioliţa, mai târziu, când a sosit singură la Cotunul Toflii, cum de s-au petrecut toate atât de uşor; cum s-a putut ca o dragoste mare să se destrame ca o horbotă, fără să pice din ea nici măcar o lacrimă. „Şi încă - îşi zice cucoana Marghioala - din horbota ori broboada deşirată, mai pică şi puţină scamă!”

A fost destul ca noul domn, Ioniţă Sturza, să-şi plece urechea la cei din jur, ca soarta doftoraşului Samurcaş să se întoarcă împotrivă-i. Atunci a trebuit Samurcas să plece la locul ce i-a fost sorocit pentru că la Eşi, după cum suna domneasca poruncă, nu mai era de trebuinţă. A plecat deci la Botoşani, şi, lucru ciudat, i s-a părut doftorului porunca domnească nu ca o osândire, ci o eliberare. Surghiunul în care îl zvârlea voevodul era pentru Samurcaş un drum către libertate; se descătuşa în sfârşit de-o dragoste, care la început îi mulţumise vanitatea, dar mai la urmă îl apăsase prea tare. Cu toate că în clipa despărţirii cei doi amanţi şi-au jurat, cam din vârful buzelor, că n-au să se uite niciodată şi la întoarcere au să-şi reia iubirea de la capăt, vorbele lor sunau a gol în inimi şi amândoi ştiau că se mint cu neruşinare. În timp ce-şi vorbeau, doftorul gândea la libertatea abia câştigată. pe care se jurase să nu şi-o mai piardă; iar coana Marghioala îşi zicea că de azi înainte

trecute au să fie toate; şi frigurile aşteptării, şi ghimpii geloziei, şi acele nopţi de veghere în care inima ei rănită sângera mai vârtos decât coasta celui răstignit din icoana de deasupra patului.

Odată venită în Putna. la Cotunul-Toflii. coana Marghioliţa se porni a scrie boierului Grigore îmbiindu-l să se-ntoarcă-n ţară, cu toate că inima ei nu-i dorea prezenţa. Dar nu mai suporta singurătatea şi sufletul ei se mâhnise văzând cum mai toţi ce-i stăteau odinioară în preajmă se risipise acum, potârnichi sperioase. pe alte meleaguri. Plecase vornicul Ilie Kogălniceanu pe care ea îl însurase cu o tânără frumoasă din casa ei şi pe al cărui copil Mihalache, ea îl juca pe genunchi şi îl ciupea de obraji şi de pulpele dolofane, până ce băieţelul se roşea ca un rac şi leşina de-atâta sălbatecă mângâiere. E drept că pe acest copil ea îl iubea ca şi cum ar fi fost carne din carnea ei, cu toate că vornicul Ilie nu răspunsese în niciun fel privirilor ei arzătoare. O părăsise şi blestematul de Ionică Plitos, feciorul lui Pletosu din Măcăreşti, căruia îi dăduse de nevastă pe fata lui aga Tzigara şi îl făcuse om. Iar el drept recunoştinţă când i-a zis să rămână, i-a răspuns că s-ar socoti ca un netrebnic de l-ar părăsi pe stăpânul său boierul Grigore, care se înstrăinează de ţară cu mare scârbă în suflet.

I-a scris deci coana Marghioliţa bărbatului său la Cernăuţi, unde el îşi alesese locul de petrecere, că acum, după judecata ei înţeleaptă, s-ar cuveni oa el să se întoarcă la Moldova, întrucât cele cumplite întâmplări ce s-au abătut peste ţară, nu inai sunt decât un vis urât; că Duca şi alţi vreo patru ghenerali ai eteriştilor fuseseră ridicaţi din porunca Ţarului, legaţi în fiare şi trimişi la Bender; că este lucru neîndoios că împărăţiile se înţeleseră întreele ca să facă pace şi în Moldova are să fie iarăşi traiul plăcut; în sfârşit, că noul domn Ioniţă Sturza, cu toate că-i bătrân şi din neam răzăşesc, i-a trimis chiar dumneaei vorbă că nu are nimic cu soţul ei şi nici cu ceilalţi boieri ce au fugit din ţară, ci chiar ar dori să şi-i aibă în preajmă.

Dar vel-logofătul Grigore nici n-a voit să audă de rugămintea femeii. I-a răspuns dimpotrivă, în vorbe poleite sub care se simţea un clocot de mânie, că nu-nţelege ca un boier mare cum se află domnia-sa să se pună gir unui domnitor oe îşi zice „democrat” şi nici să se lase condus de nişte boiernaşi, înnobilaţi peste noapte. Se vede că iubita dumisale nevastă a uitat că el, boierul Grigore, împreună cu Şârban Negel luptaseră ani de-a rândul împotriva acelei „dobitoceşti nesupuneri franţuzeşti”, ca acum să-i ceară să treacă peste toată lucrarea sa, şi să se facă stâlp sprijinitor al „cărvunarilor”. De bună seamă, mai scria boierul Grigore, într-o bună zi are să se-ntoarcâ în ţară, că n-are sâ-şi lase moşiile şi casele să-i fie irosite de cei besmetici şi pofticioşi la averea altuia, dar când va veni ziua aceea o va face cu toată pompa cuvenită nu ca unu ce va fi cerşit iertarea de la mâna voevodului Ioniţă. O va face numai sub o nouă cârmuire. numai de boieri mari „fără cea adăugire fără sens şi tare-mpestriţată de negustoraşi şi mazili ridicaţi la rang de boierie pentru c-au împins ceva bani la visteria ţării”.

A înţeles cocoana Marghioliţa că pe bărbatul său n-are să-l mai vază chiar atât de curând, ci de doreşte să-i mai stea în preajmă, are să trebuiască să pornească dumneaei după dânsul. „Acesta este lucrul cel mai înţelept ce-mi rămâne de făcut” - îşi zicea deseori Marghioliţa. Nu că azi, la bătrâneţe, s-ar gândi dumneaei să reînoade o legătură de mult destrămată, nici fiindcă ar simţi o remuşcare pentru cele întâmplate. Nu era vina ei dacă-l înşelase. Nu a fost nici el iubăreţ cum îi stă bine omului; îi plăceau numai straiele luxoase; era rău şi invidios, se bătea mai lesnicios pentru ideile şi fumurile dumnealui, decât să câştige inima femeii. E adevărat că ştie multă carte, că a cetit şi ceteşte încă tot ce este nou la Viena şi Paris, dar nicicând nu ştiuse a ceti în sufletul nevestei dumisale. Era şi foarte încăpăţânat. Se împotrivea la orice dorinţă a ei; aşa se împotrivise ani în şir s-o lase la Cotunul-Toflii, zicând că nu vrea pe lângă casa lui un alt Pletosu, ca cela de la

Măcăreşti. De se întreabă azi, coana Marghioala, cine urma să fie acel Pletosu din Putna, tot nu îşi aminteşte, într-atât s-au umbrit toate care ţin de trecutul dumisale.

„Am îmbătrânit tare, gândeşte coana Marghioala, cu zâmbet amar pe colţul buzelor, de vreme ce nimic nu mai îmi face plăcere”. Nici dealurile înverzite, nici pomii încărcaţi de floare, nici cântecul cristeiului nu izbuteau s-o înveselească, să-i lumineze chipul, atât de întristată şi bolnavă era sărmana ei inimioară. Se lăsa mai degrabă în vraja amintirilor ce mai mult învenineză sufletul decât să-l bucure şi în vreme ce femeile ei de casă brodau ori înşirau mărgele pe aţa de mătasă, coana Marghioala, culcată între perne, îngemăna şi ea pe un fir nevăzut cele întâmplări ale tinereţii. Revedea lunca îngustă a Prutului şi apa uşor aburită de zăpuşala înserării, se vede chiar pe dumneaei în valul încropit, pe jumătate goală. în vreme ce mai sus de locul scaldei, tras la umbra unor sălcii ca un ţăran cuviincios ce este, Pletosu o sorbea din ochi şi aştepta cu prostirele uscate. Se mai închipuie dumneaei, pe o iarnă geroasă, la balul din palatul Ipsilanti, valsând în braţele lui Potemkin, iar el îi vorbea despre dragoste, vorbe plăcute urechii femeieşti, aşa cum sunt zmaragda şi diamantu cel focos pentru gât şi braţe.

Se-aude deodată în iatac glasul subţirel şi trist al Ilinchii, fata de casă, cântând ca prin munţii ei fără orizont:

Soarele a răsărit,
Şi nimica n-a grăit,
Inima mi s-a scârbit.

Ce dragoste moartă ascunde inima Ilinchii, de plâng femeile din casă ascultându-i cântecul şi cum stau plecate pe gherghef lacrima lor sărată se preface în muşcate şi în trandafiri de sânge.

„Iată aşa şi cu mine, îşi spune coana Marghioala, mă scol şi mă spăl; îmi răcoresc faţa cu ape de cimbru ori de sulfină; mă uit la soarele de afară şi îl întreb ce poate să-mi aducă, dar el nu-mi răspunde; că ce mai poate grăi el unei

inimi netrebnice care-şi prohodeşte dragostile?” Să fi avut măcar bucuria hărăzită altor femei şi bărbaţi, ca la marea lor bătrâneţe să se privească faţă în faţă cu seninătate, aşa cum priveşte cerul în apa netulburată a lacului într-o zi calmă de vară. Dar ea şi boierul Grigore nu păstrau în inimile lor decât mânie, dispreţ, ba chiar mai rău: indiferenţă. Nici măcar dragostea fiului său Mihalache nu putea zice că o are. Cu toate că o respectă şi se preface a nu crede în ponegririle oamenilor asupra vieţii ei amoroase, coana Marghiolita simţea prea bine că sub acel strat de respect se ascundea mai degrabă nepăsarea pentru tot ceea ce nu se leagă de propria sa făptură. Pe el îl interesa doar argintăria, juvaierurile şi costumele elegante; iar de vorbea eu ceilalţi boieri în saloane, nu o făcea pentru ca ei să-i audă părerile, ci numai pentru a se asculta vorbind, şi a se încânta de dulceaţa viersului său. Mai presus de toate, iubea Mihalache măririle, şi cucoana Marghioliţa se întreba de nu cumva, dincolo de ţară, fiul său Mihalache unelteşte cu străinii ca să capete domnia. Deodată, o icoană din trecutul ei ce-l credea uitat, se ivi pe neaşteptate şi coana Marghioala se văzu - oa şi cum ar fi fost ieri - la fereastra casei din Eşi privind plictisită în grădină, unde soţul său şedea de vorbă cu nişte ţărani de la munte. Şi acum revăzu, ca într-o scăpărare de fulger, pe acel ţăran deşirat şi osos, cu mustaţa tuşinată, cu pletele lui negre lucind sub soarele arzător; ţăranul pentru care inima ei bătuse o clipă şi pentru care ar fi vrut să vină într-o vară la Cotunul-Toflii. Numele flăcăului n-a avut cum să-l afle, iar acum zadarnic ar mai fi să-l găsească. Dădu un ţipăt uşor, numai de ea auzit, îşi lăsă capul între perne, şi începu să plângă cu disperare, în timp ce în iatac glasul Ilinchii îşi ducea mai departe jeluirea:

Creşteţi flori, daz nu-nfloriţi. Mie nu-mi mai trebuiţi.

Nu era zi de la Dumnezeu, ca la conac să nu răzbească un zvon de cele ce se întâmplau în ţară. Cu toate că loniţă vodă se înscăunase la Eşi, prin satele de la lunca Şiretului şi

chiar aici la ţinutul Putnei, mai cutreierau încă turcomanii, jefuind pe gospodari şi pedepsind pe cei bănuiţi că au fost mai ieri de partea eteriştilor. Nici nu ştiai când şi unde au să izbească osmanlâii, aşa că oamenii nu aveau cum să se pună la adăpost de prădăciuni şi de primejdia vieţii: S-ar putea prea bine - îşi zicea cu spaimă coana Marghioala - ca într-o zi să mă pomenesc cu ei la Cotunul Toflii, cu toate că tânărul Constantin Sion, ce fusese rânduit de domnie să umble cu potira prin tara de jos, se făcea chezaş să o apere în caz de primejdie. Dar junele Sion şi ajutorul său Gheorghe Plesnilă, azi erau ici, iar mâne cine ştie unde le scăpărau călcâile. Şi erau amândoi, ca şi ţăranii din potiră, mai grijulii de bucate gustoase şi de culcuş moale decât de paza gospodarilor. Rămânea coana Marghioala tot cu slugile sale, pe care le-narmase cu ghioage şi furcoaie, dar cine putea spune dacă la primejdie şi slugile aceste nu aveau să se împrăştie prin cele păduri întunecoase. Că umblau şi asemenea vorbe, ajungând chiar la urechea dumisale că în alte ţinuturi mai din sus de Putna, cum erau Nearnţu şi Botoşanii, străjile ţărăneşti îi lăsau pe boieri să se descurce singuri în faţa primejdiei, zicând că ei nu trag niciun folos, nici măcar mâncare destulă. Mai avea, coana Marghioala, la curtea sa şi pe vechilul Marinciu, om în putere şi totdeuna gata a-i sta în apărare, dar ochii lui de tăciune o priveau uneori cu atâta lipsă de cuviinţă încât în faţa lui se simţea femeia ruşinată ca şi cum ar fi fost goală. Zicea Marinciu de fiecare dată când răzbeau veşti proaste la conac şi plângeau spăimântate femeile de casă: „Luminăţia sa n-are a se teme, câtă vreme Marinciu stă în preajma dumisale”. Chibzuia cu drept pehlivanul că vorbele lui au să ajungă la urechea stăpânei şi inima ei are să zvâcnească de-un dram de recunoştinţă. Umbla

Marinciu mai abitir ca un panţir, eu iataganul atârnând la şold şi cu pistoalele în brâu şi ziulica toată îl vedeai dând târooale în jurul casei, cercetând uşi şi cercevele, întărind zăvoare şi oblonind cu şipci cele fereşti. Iar noaptea

aşternea de-a curmezişul uşii de la iatacul stăpânei în coridorul îngust şi orb un mindir şi o ¡mină de paie, se întindea pe ele şi aştepta zorile cu urechile ciulite la un semn, ce nu mai venea, din partea coanei Marghioliţa. Aşa au trecut câteva zile şi tot atâtea nopţi şi socotind Marinciu că stăpâna n-ar fi înţeles rostul pazei sale, a început să ofteze şi să suspine din culcuşul său, dar nu pe înfundate aşa cum fac oamenii cei îndrăgostiţi, ci cu putere să-l audă şi piatra şi morţii.

Dincolo de uşă, în iatac, coana Marghioliţa asculta suspinele crude ale şolticului în tăcerea nopţii, şi îşi zicea cu mânie că scornelile oamenilor asupra vieţii dumisale au ajuns pasămite până la Cotunul-Toflii, de îşi îngăduie Marinciu să se poarte în acest fel. „îşi închipuie cârjaliul - îşi zicea ea înciudată - c-am să-l poftesc în aşternut boieresc ca pe cele vremi pe Pletosu, şi pentru-o înlesnire, două, am să-l ridic din tină, am să-l încarc cu averi şi cu ranguri, că am să-l fac medelnicer ori vornic. Cel puţin Pletosu a ştiut cui îi este de folosinţă, că pe vremea aceea eram tânără şi pornită doar pe zburdălnicii, dar netrebnicul cesta nu mai cată că-s o biată bătrână, părăsită de ai săi şi cu sufletul zdrobit de mâhnire”. Gândind aşa, coana Marghioliţa, simte deodată o furie nebună, şi o nestăpânită mânie o face să coboare din aşternut. Aşa, în lunga ei cămaşă de noapte, cu boneţică de dantele de Bruxelles pe cap, se duce la uşa iatacului, o deschide cu zgomot şi începe a striga:

— Ce vrei de la mine, neruşinatule?

Marinciu a sărit de pe velinţa scămoşată, a privit cu ochii răi către domniţă, şi-a preumblat privirile pofticioase înspre sâni, ba chiar şi mai jos de ei, şi a răspuns înfundat:

— Păi... ce socoţi domnia-ta?

Atunci cucoana Marghioliţa s-a zvârlit cu furie asupra-i, a început a-l pălrnui şi a-i striga, ieşită din minţi:

— Să piei din faţa mea, netrebnicule, iar mâne să nu-ţi mai văd faţa în casa mea!

Au sărit femeile din somn, sperioase, şi-au venit din odaia lor în coridor să vadă ce se întâmplase, au tras-o pe domniţa Marghioala în iatac, au întins-o printre perne, iar Ilinca i-a frecat tâmplele şi sânii cu apă de cimbrişor, ca să-i potolească zvâcneala inimii.

A doua zi, când soarele era sus, şi-a luat Marinciu nevasta, şi-a urcat cabalâcul în căruţă şi a ieşit biciuind caii, pe poarta conacului boieresc. A schincit nevasta de pe maldărul de mindire şi scatulce:

— Amu, încotro o luăm, bărbate?

Iar Marinciu i-a răspuns repezit:

— încotro vrei s-o luăm? Către cele Câmpuri, undeavem şfara ceea de moşie.

A rămas coana Marghioliţa singură cu femeile şi cu cele slugi nevolnice s-o păzească. Dar nici nu s-a culcat bine soarele şi la conac a venit veste că Sion cu potira lui a intrat din nou în sat şi a zis către cei gospodari că nimenia nu are a se teme de primejdie, că osmanlâii au fost izgoniţi din ţara de jos a Moldovei.

Capitolul VIII

UN BUN, CU UN RAU, AŞA A VRUT DUMNEZEU

Are postelnicul Asanache Dan destule griji pe cap. Mai intii cu nunta fie-şi, care voieşte un bărbat şi chipeş şi de rang boieresc, nu vreun amărât de mazil ce poartă toată viaţa cojocul în spinare, iar în picioare opinci mai rău decât cei ţărani de pe lunca Şiretului. Râvneşte fata la un om cu stare şi de neam care s-o ducă şi pe ea la Eşi, să stea de vorbă cu cucoanele boierilor, să i se dea cofeturi şi cafele, iar slugile să-i strige numele de la intrare, ploconindu-se adânc în faţa dumneaei. A socotit Asanache că i s-ar potrivi Mârioarei, feciorul cel mare al spătarului Gavrilă Stamatin, cam nătâng el nu-i vorbă şi bâlbâit la vorbire, dar avea flăcăul avere, iar taieă-sâu legături multe. S-a întâmplat însă ca nătângul să fie şi iubitor de zestre, aşa că pe dată ce s-a înfăţişat la Asanache pentru a cere mâna fie-sei, a ţinut a cunoaşte, din fir în păr, ce moşii anume, câte pogoane de vie pe

butuci, câte case şi alte marafeturi aduce pe izvod viitoarea-i nevastă. Aceasta mâniindu-l tare pe postelnic, l-a dat afară pe uşă pe băiatul lui Stamatin, zicând că făcuse destulă cinste unui nătâng şi bâlbâit în a-i da mâna fetei, necum a-i mai dărui pe deasupra şi case şi moşii.

Nici n-a jelit Mărioara logodna stricată, căci isteaţă fiind, ştia prea bine că nu rămâne nicio fată nemăritată când are în spate zestre bogată, chiar de-ar mai purta în spinare şi o cocoaşă. Apoi, pusese între timp ochii Marioara pe noul staroste de Putna, pe Ştefan Dăscălescu, frumos nevoie mare, de se prăjeau după el inimile femeilor din Focşani, cum sfârâie peştele în untdelemnul din tigaie. Numai că postelnicul Asanache auzise de pe la oameni anume vorbe ciudate asupra noului staroste, care nici moldovean nu era, ci muntean de la Slam-Râmnic. Se zicea anume că înainte de-a fi venit în Moldova pe lângă Ştefanache Vogoride, ar fi stat tânărul Dăscălescu la Silistra în haremul paşii de acolo, ţiindu-i de femeie turcului. Acum, de-o fi fost adevărate ce se povesteau ori numai vorbe goale, Asanache Dan nu avea cum să ştie. Şi-a zis însă. pe bună dreptate, că de vreme ce Marioara îl iubeşte, să se descurce ea cum o şti, că ea îl ia de bărbat, nu dumnealui Asanache. Şi aşa s-a făcut nuntă mare, de s-au minunat toţi din Focşani de luxul miresii şi de dărnicia postelnicului, şi-a crăpat de ciudă băiatul lui Gavrilă Stamatin, cel dat afară pe uşă, dar l-au mângâiat cu vorbe de ruşine cumnatuz lui tătâne-său, paharnicul Constantin Sion: „Geaba te mai perpeleşti amu pentru norocul ce a dat peste curgolea de Dăscălescu, că doar prostia ta i l-o slujit”.

N-a ştiut însă postelnicul Asanache cam ce poate osu lui ginere-su. Abia se întinsese bine la masa şi la aşternutul nevestei că Ştefan Dăscălescu începu a vorbi de sus, a muştrului pe cei din jurul său, a da chiar sfaturi lui socru-său de cum se face lucrarea pământului ca să fie ţarina mai roditoare. îi venea lui Asanache să-l plesnească, auzindu-l grăind cu ifose de cărturar: „De voieşti să ai roadă bogată,

ce-i putea seamănă în rânduri mai rare, chiar cu plugurile, semănând brazda dintâi iar a doua brazdă de plug să acopere brazda cea semănată şi a treia semănată, iar a patra nesămănată şi tot aşa înainte”. De când se află dumnealui pe acest pământ. Asanache nu mai auzise ca cineva să lucreze în acest fel pământul, ci doar aşa cum apucase el de la părinţi şi slavă Domnului, roadă se face destulă de nu e arşiţă prea tare, iar ploaia cade când îi vremea.

Noroc că o dată cu venirea iernii, începeau cele petreceri şi Asanache Dan nu mai era silit să asculte vorbele necugetate ale lui Ştefanache. Cum se făcea cale de sanie, porneau dumnealor bătrânii împreună cu nevestele, cu lăutari şi merinde după ei, şi poposeau la conacul unor prieteni unde încingeau chef câte două zile şi nopţi în şir; apoi, luând şi gazda cu ei se abăteau pe la alt conac, unde se porneau toate de la început. Aşa treceau câteva săptărnâni din iarnă, colindând boierii de la un conac la altul şi lungindu-se convoiul de sănii uneori chiar până la vreo douăzeci.

De n-ar fi fost grija cu judecăţile, cu răzăşii din Câirnpuri, şi cu acest ginere a toate ştiutor, poate că Asanache Dan şi-ar fi aşteptat bătrâneţile fără teamă, zicându-şi că fiecare vârstă îşi are bucuria ei. Dar pas de te bucură, când vezi cât de câinoşi la suflet şi la ce îndrăzneală au ajuns ţăranii din Câmpuri; câte jeluiri toate scorneşte popa Lupuşor, vechilul lor, şi la ce fapte necugetate se dedau răzeşii de la Ciuruc. Uneori îi vine să^şi ia drumul de pe valea Suşiţei, să lase toate baltă, ori pe sama lui gineresău, şi îşi blestemă ziua când i-a călcat piciorul pentru întâi-a dată pe valea aceasta păcătoasă. De câte ori se află la strâmtoare dau buzna ţăranii după bani, iar ca să le dai te îmbie cu pământuri zălog, ba ţi le vâră pe gât cu de-a sila. Când este însă vorba să plătească, se scarpină după ceafă, oftează din rărunchi, şi încep să se jeluie: ba că i-a pălit seceta, ba că i-a zbicit vântul, ba că ploaia n-a bătut când se cădea să bată în

acest an. Ca şi cum pe el, Asanache, l-au cruţat vreodată ploile ori arşiţa cea uscătoare de ţerină, ori cele blestemate de lăcuste oe se lasă pe pământul Moldovei adumbrindu-i soarele şi secându-i bucatele. Dar aşa-i ţăranul moldovean: când îi dai îi fată vaca, iar de cutezi să-i ceri, parcă i-a murit viţelul. Ba îţi îndrugă şi cele poveşti toate: că moşia ar fi fost numtai a lor, că aşa le-a fost hotărâtă de nu ştiu oare voevod ori vornic de poartă, s-o stăpânească dumnealor sănătoşi aici la apa Cremeneţului până în valea Boului şi Runcu, şi până la muntele ce se numeşte Zboiul. Mai vorbesc ei şi despre nişte ispisoace şi izvoade carele s-ar fi rătăcit ori le-au fost cu videşug luate de către Enache Pruncu, ca şi cum fi-iertatul căminar nu ar fi slujit numai pe Iordache Ruset, vistiernicul, ci s-ar fi tocmit ca unealtă şi la Asanache Dan. „Iată până unde merge ticăloşia blestemaţilor” - scuipă cu năduf boierul Asanache. Au uitat pesemne când se buluceau la poarta casei dumisale şi-l rugau să le vândă Vătăştina, iar domnia-sa cătând cu milă către sărăcia lor le-a şi dat-o numai pe un fleac de trei mii de galbeni olandezi. Dar au trecut de-atunce zece ani şi n-a văzut de la ei nici măcar un bănuţ necum un galben de cel mare, că ziceau către el, la fiecare soroc, ba că sunt eteriştii în ţară şi numai ştiu oamenii pe unde să scoată cămeşa, ba că au dat turcii peste ei, belea şi mai mare! Acum că cele năluciri, cu eterişti şi cu turci, s-au dus pe pustie, dacă le-a cerut moşia îndărăt pentru că nu i-au plătit-o şi nici nu au cu ce plăti, au început rufoşii să mârâie şi să blesteme, să strige cu aşa putere de-ai fi zis că sunt cele ape ale Cremeneţului, când se-ngroaşă după ploaie. Mai ales neobrăzatul cela de Gostandin Roată şi fecioru-său Ionică nu o mai sfârşesc cu vorbe de ocară, zicând către cioflingarii gata să-i asculte, nu cumva să-şi deie bunătate de moşie pe mâna boierului nemilos. Şi alte asemenea vorbe poate auzi Asanache Dan, că acum e vară şi se trage omul în cerdac să se răcorească. Se gândeşte uneori să dea poruncă slugilor să iasă cu furcoiul şi să mi-i vânture şi să

mi-i întoarcă pe cei doi ca pe fânul cel cosit de nu vrei să putrezească. Dar la ce folos au să-i fie toate: banii n-are să-i mai vadă niciodată înapoi. A trimis deci vorbă să se facă o nouă împărţeală şi au zis câmpurenii că aşa s-ar fi căzut dintru început să se facă. A rugat Asanache Dan pe logofătul Catargiu să vină cu un inginer hotarnic şi-a sosit în curând logofătul, aducând cu domnia-sa pe un neamţ ce îi zice Frantz Chinei. S-au pornit din nou să măsoare locurile, şi să se împartă din moşie şi ocine, cu pomet şi vaduri de moară, din câmp şi din pădure, chiar şi din sălistea satelor. Şi-a luat Asanache Vătăştina pentru că nu i-au plătit-o, şi au pus stâlpi de piatră la hotare. Dar n-a trecut nici măcar anul că s-au pornit din nou câmpurenii pe capul boierului, cu vorbe neruşinate; unindu-se cu ei de astă dată şi un venetic, unul Marinciu, ce se pripăşise la Ciuruc numai de o vară.

Cam ştia boierul Asanache ce pramatie era Marinciu; se răspândise doară zvonul până aici că fusese izgonit cu harapnicul de la Cotunul Toflii de către coana Marghioliţa Sturza, că o jefuise de bani şi argintărie pe când se afla de capul său vătaf la curte, dar şi-a zis că s-ar putea să fie numai vorbe, ori ponegriri de duşmani, ci că Marinciu n-are să cuteze, abia venit la Câmpuri, să şi stea împotrivă.

Se înşelase însă. Acum Marinciu asimuţa pe răzeşi, se oferise chiar vechil la judecată, îi împrumuta cu bani („banii jefuiţi de la coana Marghioala”, gândea mânios Asanache) şi se lăuda preste sate, cui voia să-l asculte, la Rotileşti, la Vedea şi la Răcoase, că le scoate el înapoi moşia Vătăştina şi-o să jelească Asanache după ea, „să simţă şi boieruz ce însamnă să furi de la gura ţăranului”. Deocamdată, ca să vadă ceşti răzeşi că el, Marinciu, nu este hoţoman ca boierul din Ciuruc, va să le dea douăzeci de mii de lei drept de arendă pe trei ani pentru moşia lor, iar ei au să-i plătească ce i se cuvine pentru cheltuielile ce le face cu procesul de la Eşi.

Şi iar s-au pornit cele judecăţi şi belele; şi iar au început să strige oamenii din Ciuruc şi din Răcoase să se puie alte pietre de hotară întrucât cele de mai an s-au înfipt de către boier cu înşelăciune. S-au găsit de bună seamă câţiva răzeşi mai cu cap de-au grăit către răzvrătiţi că ei înşişi au mărturisit şi s-au mulţumit cu vechea împărţeală, dar s-a sumeţit către ei Costandin Roată şi cel nemernic de flăcău al său Ionică, şi i-au batjocorit, iar din „slugoi boiereşti” şi „cozi de topor” nu i-o mai scos.

„Amu - îşi zice înciudat Asanache - i-o veni într-o zi şi lui Costandin Roată rândul, că nu e faptă fără de răsplată. Şi-atunce tot cu biciu pe spinare şi cu fum de chipăruş la nas are să-şi plătească ticăloşia. Iar de cumva ardeiul ori biciul nu s-or dovedi de folos, atunci l-or spânzura oamenii stăpânirii de uluci, păzind ca nu cumva tălpile lui puturoase să atingă sfântul pământ!”

177

Mestecând cele planuri de răzbunare, Asanache Dan ştia că în eurând trebile domniei au să încapă pe mâna altor oameni şi multe din cele ce sunt azi au să se prefacă. Aflase chiar domnia-sa, de la ginerele său Ştefanache ce să găsia la Esi, că voevodul Ioniţă se cam scârbise de câinoşia boierilor mari; ba se îngreţoşase şi de atâtea pâri ce-i veneau de prin cele sate, dar mai ales de la vrâneeni şi câmpureni. Ba chiar a izbutit cel ginere, prin mijlocirea lui Iordache Pruncu ce se află în bună preţuire a domnitorului, ca Ioniţă Stürza să trimită vorbă nemernicilor, că de-or mai îndrăzni să facă jălbi cu ponegriri împotriva boierului, au să fie certaţi cu bătaie la poarta Curţii. „A început, în sfârşit şi domnul Ioniţă, a cunoaşte ce poate osul nemerni-

12 - 1057 cilor de ţărani - îşi zice Asanache cu mulţumire în suflet. Prea le-a căutat în coarne la toţi răzăşii şi mazilii, şi a voit să-i ridice din starea lor umilită la cinstiri negândite. Acum au să-şi deie seama, toţi blestemaţii cestia, cui se cuvine cinstirile şi cui biciul!” în ce-l priveşte pe Marinciu, n-are nicio îndoială Asanache. Geaba dă el

bani ţăranilor, geaba se face vechilul lor; într-o bună zi au să se-ntoarcă toate împotrivă-i şi nu se ştie de nu s-o alege cu fuga, aşa cum i s-o întâmplat şi la Cotunul Toflii.

★

Au pornit la drum o dată cu zorile, că nu voiau să înnopteze prin păduri unde-şi au culcuş urşii şi viezurii şi alte dihănii cum ar fi bunăoară tâlharii. Ştiau doară toţi sătenii din Putna că sunt codrii lor împănaţi cu haiduci; că nu mai poate omul să însereze la o poală de pădure înfrunzită să nu se pomenească cu o flintă în coşul pieptului. Umblau ele, nu-i vorbă, cele potire după tâlhari, mai schimbau între ei câte-un foc, două. dar ştiau voiniceii codrilor să se facă nevăzuţi, pe cele poteci adumbrite, aşa cum se învăluie luna în nopţile când o mănâncă vârcolacii. Rămânea uneori în urmă câte-un nevolnic străpuns de focul pistoalelor, se târa pe burtă până la un izvor cu apă limpede, îşi spăla faţa şi-i sângera undele, scuipând în ele măselele zdrobite.

Nu aveau a se teme Costandin Roată şi fecioru-său Ionică; ei nu purtau saci cu bani, nici straie bogate nu aveau pe ei. Aveau în căruţă doar nişte ceară de albine, un buture de miere şi un sac de fasole pe care le duceau la mănăstirea Miera, unde părintele Nicanor îi adăsta de la începutul postului Sântei Marii. De altfel ce aveau cu ei aceşti păunasi ai codrilor cum le ziceau calicii şi rufoşii de prin sate? Nu se făleau ei oare că luau de la bogătani ca să dea la cei săraci? Atunci, n-au decât să-i strângă în chingi pe cei bogaţi, iar pe drumeţul cinstit să-l lase în pace, scutindu-l chiar de cinstea de a-i vedea la faţă.

Vorbind aşa între ei, au trecut Costandin şi Ionică, fără să ştie când, vadul Suşiţei şi-au intrat pe şleaul ce se lasă în jos către Vidra. Socoteau că aici au să afle care cu poveri şi oameni cunoscuţi cu care e plăcut să mergi în tovărăşie. Dar şleaul era pustiu şi de privea înainte ori în jurul lor nu vedeau nici urmă de vietate. Doar flori albastre de şofrănel mai înveseleau ochiul, ieşind dintre ierburi şi strălucind sub

boara dimineţii. Cum au trecut de Ireşti, au dat peste un bătrân ce abia îşi ducea paşii, atât era de obosit şi încărcat de povara anilor. A spus Costandin lui Ionică să oprească iar el s-a întunat către drumeţ:

— încotro, moşule?

— la, încolo, la cea sfântă mănăstire!

A zis atunci Costandin:

— S-a potrivit cum îi bine, că şi noi tot la sfânta mănăstire ne ducem!...

I-a ajutat bătrânului să urce şi Ionică a îndemnat într-o doară, boii:

— Hăis, Plăvane! Cea, Joiane!

Aşa au mers fără să cuvinte între ei ori cu drumeţul, cam până către prinz. Trăgea din când în când Ionică cu coada ochiului către omul din căruţă şi i se părea că ar fi moş Bogdan cu toate că ştia prea bine că bătrânul se strămutase în împărăţia fără de sfârşit a lui Dumnezeu. Bättrânul nu vedea însă nimic din ce era în jurul său. Stătea în fundul carului, cu capul sprijinit pe sacul cu fasole, cu ochii închişi, iar chipul său era înceţoşat ca şi cum visuri amare, ori cine ştie ce năluci spăimântate sălăşluiau în sufletul său istovit. în timp ce-şi răsucea o ţigară, şi-a zis Ionică plin de mâhnire: „se vede treaba că bătrânul nici bani nu are de un fum şi nici a cere nu cutează". Apoi scăpă o vorbă către străin:

— Nu pofteşti o ţigară, moşule?

Bătrânul a clătinat pletele ce-i ieşeau de sub căciula stogoşită. ca şi cum ar fi zis că nu doreşte, apoi a trecut mai departe la nălucirile lui. Şi iar s-a aşternut între oameni tăcerea, că acum nici Costandin nu se mai îndemna să vorbească cu Ionică de teamă să nu tulbure somnul bătrânului.

Când a fost soarele sus, cam la jumătatea cerului, au oprit ca să hodinească şi cele dobitoace. Iar ei, ajutând bătrânului să coboare, s-au tras în sus de drum, sub cloambele unui stejar. A scos Costandin din desagă câteva

merinde şi-n vreme ce le întindea pe prostirea curată au scăpărat ochii bătrânului de bucurie văzând cum se înşiruia crinta plină de caş, mămăliga aurie şi un harbuz de toată frumuseţea. A îmbiat Costandin pe bătrân:

— Pofteşte, moşule, că ţi-o hi foame.

Şi a răspuns necunoscutul:

— Foame mi-o fost toată viaţa, daz niciodată n-am mâncat pe pofta inimii.

A întrebat Ionică înduioşat:

— Vii de departe domnia-ta, moşule?

— Viu tocmai de la Eşi, flăcăule, daz s-au milostivit cei oameni şi m-au luat în carele lor de ici-colo, până unde le-au fost sălaşu.

— Şi frică nu ţi-a fost, moşule? a întrebat Ionică.

— La oe să-mi fie frică? - s-a mirat necunoscutul.

— Ia, de cei tâlhari de drum mare.

Atunci a zis bătrânul, şi chipul i s-a veselit de zâmbet.

— De ce să-mi hie teamă, că doar am fost şi eu tâlhar ca ei.

— Şuguieşti, moşule! a râs Ionică.

— Nu şuguiesc de fel, flăcăule - s-a sumeţit bătrânul. Iar toate astea de au fost să se întâmple parte s-or făcut din vina mea, parte din vina boierilor.

L-a cercetat atunci Costandin pe drumeţ:

— Amu unde voieşti, domnia-ta, să mergi?

A răspuns bătrânul, iar vorba lui era ca de departe, de pe alte meleaguri:

— Întâi la sfânta mănăstire ce este a voevodului Antioh, ca să mă spăl de păcate, iar de mi-or da cuvioşii părinţi dezlegare atunci m-oi întoarce printre ai mei, la Paulesti.

Acum a căutat Costandin mai bine la chipul bătrânului şi i s-a părut a-l cunoaşte.

— Nu cumva eşti, domnia-ta. Ion Popa ce a stat mai de mult la Păuleşti? La aceste vorbe chipul bătrânului s-a posomorit, căci a simţit sub întrebarea lui Costandin Roată

şi ceva mâhnire ca şi cum răzeşul acesta i-ar cunoaşte trecutul.

— Daz, domnia-ta cine eşti? a cercetat drumeţul.

— Eu sunt Costandin a lui Roată de la Ciuruc iar acesta e fecioru-meu Ionică.

A clătinat bătrânul pletele sure şi a grăit cuviincios:

— Atunci, de bună seamă, domnia-ta ştii câte ceva din povestea vieţii mele. Dar ca să înţelegi şi să nu mă osândeşti cu pripeala, am să vă spun toate de-a fir în păr, aşa cum au fost ele. S-a pornit a povesti bătrinul cele vechi păcate şi pe măsură ce grăia, vorba lui moale se prelingea în arşiţa zilei ca un fior de vânt peste frunza uscată:

— Pe-atunci, oameni buni, cutreiera satele noastre un căminar, pre numele lui Enache Pruncu. Îl vedeai ba în Nistoreşti, ba în Spineşti, ori pe Valea Sării, la Coza. Se înduioşa căminarul de jalea vrâncenilor că purtau aceştia judecată cu vistiernicul Ruset pentru cele moşii răzăşeşti răşluite de dânsuz. Sfătuia căminarul Enache pe cei oameni să scoată din buciume şi din lăzi ispisoacele de proprietate; îi punea să scotocească în poduri ori în beciuri, ba chiar la rădăcinile stejarului şi să vază de nu cumva mai au vreun hrisov, vreo ispisoacă ori vreo întăritură de judecată, ca să le dea dumisale, carele s-o încredinci fără plată, să le înfăţişeze la Divanul domnesc. Dar oamenii din Nistoreşti şi chiar din satuz meu, Păuleştii. nu voiau să audă cele vorbe, zicând ei că sunt înşelătoare, iar de-or lăsa de la mina lor cele acte „li să ia şi tăria”. Răspundea însă căminarul Enache cu prefăcătorie: „Eu am venit, oameni buni, la voi să iau sama foarte cu amănuntul şi cu bună dreptate în frica lui Dumnezeu. Eu voiesc a vă sta în ajutor, iar necum să vă iau tăria”. Iar oamenii răspundeau: „S-ar putea să grăieşti cu dreptate, căminare, dar noi cele acte nu le dăm de la mâna noastră, că fără de ele nimic nu suntem în faţa Divanului”. Numai eu, păcătosul de mine, m-am încrezut în vorba meşteşugită a căminarului Enache şi i-am dat de la

mâna mea ispisocul de la domnul Bogdan, cuprinzând dreptuz răzeşilor din Păuleşti.

E adevărat că fiind eu pe atunci în mare lipsă, s-a dovedit căminarul Enache cu înţelegere pentru starea mea cea nemernică. Am căpătat de la el câţiva galbeni, mi-am încropit cele nevoi, daz numai ce-au văzut oamenii din sat că am ieşit din calicie, s-au sumeţit împotriva mea strigând că le-am vândut drepturile pentru o strachină cu linte. Eu ziceam că nu au a se teme şi că sunt în mare greşală, fiind căminarul Enache de partea noastră cu trup şi suflet. S-a văzut însă la înfăţoşarea la judecată că oamenii din Păuleşti aveau dreptate, iar eu mă purtasem ca un netrebnic. Că a scos vistiernicul Iordache Ruset în faţa Divanului ispisocul cu pricea şi a grăit către boieri că de ar fi cea moşie din Păuleşti a răzeşilor, s-ar afla la mâna lor, nu la a dumisale. Şi a mai scos vistiernicul şi o mărturie pe care. o semnasem căminarului Enache în care îi adeveream că moşia Păuleştilor nu a fost nicicând moşie răzăşască.

Amu, vâzând eu, oameni buni, cât de înşelătoare au fost vorbele căminarului Enache Pruncu, m-am repezit la Focşani, la casa dumisale şi i-am zis doar atât: „De ce ţi-ai bătut joc de calicia mea, tâlharule?” A început a râde căminarul Enache şi a grăit, iar în sinea mea vorbele lui mi s-or părut cu dreptate: „Amu, geaba mai plângi după cele acte; sunt doar la mâna vistiernicului şi n-are să le sloboadă că doar eu bani grei ţi-au fost plătite”. Zis-am eu căminarului: „Ce fel de bani grei, că n-am căpătat de la dom - nia-ta decât câţiva galbeni!” S-a hlizit căminarul Enache: „Asta bine-ai grăit, măi Ioane, că numai câţiva bani ai văzut de la mine. Dar amu că te-or alungat oamenii din Păuleşti cu furcoaiele, am să te iau sub a mea ocrotire şi nimic n-are să-ţi lipsească”. Aşa s-a făcut că am rămas pe lângă căminarul Enache, iar el m-a făcut vătaf la curtea sa de la Crucea de Sus, ce îi zice azi târgul Panciului.

— Daz ziceai domnia-ta, moşule, că ai fost tâlhar la drumuz mare? a întrerupt Ionică Roată tăcerea ce se aşternuse după vorbele bătrânului.

— Asta e altă poveste - a încuviinţat Ion Popa. Iară ea tot de la căminarul Pruncu mi se trage.

A început a povesti iarăşi bătrânul:

— Toate cele întâmplări ce veţi auzi de la mine, şiau avut începutul într-o toamnă după ce vândusem pentru stăpân câţiva stânjeni de lemne. Se afla atunci căminarul Enache la Eşi, că nu cuteza să se mai arate prin Vrancea de frica oamenilor. Trimisese vorbă căminarul să vând cele lemne, iar banii luaţi, cam vreo trei sute di galbeni, să-i duc dumnealui la noua-i locuinţă. Am pornit la drum, singur - eu şi cu căluţuz şarg - şi mergeam încet, că era toamnă frumoasă şi îmi creştea inima văzând poienele încă scăldate în soare, iar la marginile drumului zvâcnind mai la tot locul floarea galbenă a pidosnicului. Dar iată că din casa părăsită ce se vedea în pădure şi dinaintea căreia voiam să-mi odihnesc calul, se năpustesc asupra mea patru hoţi şi mă împresoară cu flintele încărcate. Iar cel ce părea a hi mai mare peste ei, se zborşeste către mine: „încotro te duci, mă omule?” „La Eşi”, am răspuns eu. „Pentru ce?” „Pentru că m-au chemat stăpânii la curte”. „Minţi, păcătosule”, a strigat tâlharul privindu-mă chiondorâş. „Le duci parale, nemernicule, şi socoţi că te-om lăsa să pleci până nu vedeam culoarea galbenilor?” Am sărit atunci de pe cal, am alergat la casa părăsită şi lipindu-mă cu spinarea de un zid, am strigat către hoţoman: „Pofteşte de-mi ia banii, de-ţi dă mina”. Şi a strigat tâlharul de pe locuz unde îl lăsasem: „Ai să plângi amarnic mai târziu, mă creştine, că eu sunt Petreanu”. Intorcându-se către cei trei tovarăşi a zbierat: „Hai pe el, fârtaţilor, da păziţi bine să nu mi-l prăpădiţi!” După aceste vorbe s-a dat Petreanu la o parte, voind să vadă ce-are să se-ntâmple, iar cei trei hoţomani au năvălit cu iataganele asupra mea. Eu nu aveam la mine decât un toporaş, aşa cum poartă cei vrânceni la brâul lor, când dau

să plece la târg ori la vreun drum mai lung. Am scos eu toporaşul de la brâu, şi aşa, cu spatele lipit de ziduz casei, am început a-l învârti cu putere de le-au căzut la pământ iataganele; iar când s-au repezit să mă ia şi să mă strângă cu braţele, am început să lovesc în ei cu dosul toporului, pălind pe unu în creştetul capului, iar pe cel ce-mi stătea mai aproape, în coşuz pieptului. Atunci a fluierat Petreanu şi la sonul cel ascuţit s-au ivit ca prin minune alti tâlhari, ce au făcut un cerc în jurul meu şi mi-au tăiat orice drum de scăpare. M-au întins la pământ, mi-au smuls cele straie de pe mine, mi-au cercetat trupuz gol până şi cele ascunse, aşa cam pe unde cată gospodarul găina ca să vadă de-a făcut oul. Dar n-au găsit nimic, căci galbenii erau sub şaua calului şi abia întru târziu s-au domirit tâlharii de au cercetat şi i-au luat. Când m-am trezit şi eu din buimăceală, n-am mai aflat în jurul meu, nici tâlhar, nici caluz meu cel şarg, nici măcar o dâră de sânge, cu toate că ştiam că unuia dintre tâlhari îi crăpasemJ capul cu toporul. M-am tras la apa rece, ce curgea prin dosul casei părăsite, mi-am spălat mâinile şi faţa, m-am înviorat cât de cât, apoi am pornit la drum, către Eşi, aşa cum m-aţi întâlnit dumneavoastră astăzi dimineaţă.

Asculta Ionică Roată vorbele bătrânului şi nu se sătura şi nici că se dumerea, cum de s-a putut ca un gârbov ca acesta să fi fost în tinereţea sa atât de puternic şi de inimos. Cu nimic însă nu şi-a trădat mirarea, căci nu voia ca bătrânul să se simtă umilit şi să pună capăt povestiri1.

A reluat Ion Popa firul de întâmplări, adăugind la ele şi pe aceasta, noi:

— Când am ajuns la Eşi şi am spus căminarului Pruncu ce mi se întâmplase, acesta a început a striga ca un sărit din minţi: „Ehei, tâlharule, socoţi oare cumva să mă jefuieşti de avere, cu scornelile tale?” A poruncit fără milă să fiu bătut la falangă, apoi cu oasele îndurerate m-o zvârlit în temniţă, unde am şi zăcut câteva luni, fără să văd sfântul soare. Dar

au trebuit să mă sloboadă de acolo, că între timp se aflase că spusele mele nu au fost născociri, ci numai adevărul.

Am părăsit Esii în care atâta pătimisem şi am urcat în munţi, căutând alinare. Aveam şi pentru ce să fiu scârbit: pe fraţii mei răzeşi îi vândusem, boierul pentru care lucrasem mă răsplătise cu bătaie şi temniţă, nevastă-mea fusese alungată de la curte şi se sfârşise de necazuri la casa unui gospodar din Crucea. Doar soarele care luminează pământul şi dă căldură tuturor vietăţilor, fără să aleagă de este cineva rău ori bun, avea de acum să-mi mai vază faţa. îmi ziceam eu, umblând prin cele poiene de munte. Având flinta cu mine mă apăram de jivine, dar îmi făceam şi rost de hrană; izvoarele limpezi îmi potoleau setea, iar alunele şi zmeura ce mai rămâneau după trecerea ursoaicelor, îmi slujeau şi ele drept mâncare.

Aşa am dus-o în singurătate şi mulţumire până în ziua în care mi-au ieşit din nou în cale haiducul Petreanu şi oamenii săi. M-au recunoscut pe dată, m-au ospătat cu rachiu şi pâine proaspătă, apoi m-au întrebat de voiesc a rămâne cu ei. Mai întâi m-am burzuluit, zicând către cei răi. cu bună dreptate, că de nu m-ar fi jefuit de bani, n-aş fi fost bătut la falangă şi nici temniţa oarbă nu aveam a cunoaşte. Dar Petreanu mi-a zis că el cunoaşte păţania mea de la Eşi şi tocmai de aceea s-ar cuveni să rămân lângă el.

„Cum adică, bre omule, tu nu doreşti să-i plăteşti boierului care te-o înşelat şi te-o alungat de la el zvârlindu-te în temniţa neagră? De nu o faci tu pentru că ţi-e frică, atunci oi face-o eu, ori ceşti voinici din preajma mea, dar ruşinarea ta trebuie pedepsită”.

Atunci m-am hotărât să rămân printre ei, că nu voiam să trec în ochii haiducilor un om de nemică şi temător pe deasupra; iar gândul de a-mi răzbuna suferinţele încolţise în mine chiar din clipa în care Petreanu îşi începuse vorba. Dar nu a fost scris, câţi ani am stat alături de voinicii lui Petreanu, să iasă căminarul Enache Pruneu în calea noastră. Abia întru târziu mi-a ajuns veste că boierul ca să

scape de urgia vrâncenilor s-a înstrăinat de ţară şi a plecat să moară, cu păcatele neiertate, peste cea mare, la ismailiteni.

A curmat moşneagul povestirea, zicând către cei doi:

— Socot că urechile voastre s-or săturat de atâtea vorbe.

Dar Ionică Roată s-a rugat de bătrân:

— Te rugăm, moş Popa, să ne spui şi cele întâmplări din urmă, să le cunoaştem pre toate, ca să putem cântări cu dreptate.

A privit cu uimire bătrânul către Ionică şi preţuindu-l din ochi şi-a spus: „isteţ fecior are Costandin din Ciuruc”, dar din gura lui n-au ieşit decât aceste vorbe:

— Atunce, băiete, am să-ţi fac pe pofta inimii.

A întins mâna după crinţa de caş, şi luând o îmbucătură a morfolit-o în gură, săturându-şi foamea. Apoi a început a povesti iară:

— Câteva luni am stat printre voinicii lui Petreanu şi nu am avut de ce mă plânge. Că erau şi ei oameni ca şi mine, goniţi de cele nevoi de prin satele lor, bătuţi de harapnicul boierilor şi de soarta lor păcătoasă. Noaptea ne coboram la câmpie, pe şleaurile ce merg pe valea Şiretului, adăstam câte-un boier cu pantale ori vreun dăbilar încărcat de peşcheşuri şi plocoane ori pe cei neguţători ovrei ce mergeau la vreun bâlci ca să cumpere ori să desfacă mărfuri şi bucate. Zilele le petreceam în munţi; tolăniţi pe cojoace la umbra brazilor, ori gonind porcii cei mistreţi pentru a ne potoli foamea. Odată setea şi foamea stâmpărate, începeam a cânta şi se aflau printre noi mulţi flăcăi cu viersul aşa de dulce şi plăcut că lăcrimau şi frunza şi piatra.

Acum toate ar fi fost bune de n-ar fi pus potire şi oşteni străini pe urmele noastre. într-o zi ne-au dibuit ascunzişul, fie din întâmplare fie că fusesem vânduţi de vreun nemernic de pe vale, şi ne-am pomenit împresuraţi de oamenii stăpânirii. Petreanu a înţeles că nu mai este scăpare, dar ne-a îndemnat să nu ne vindem pielea cu una.

cu două. Ne-a împărţit în două cete pentru a ţine pe duşman între două focuri şi înainte de a ne despărţi, ne-a sărutat şi ne-a îmbrăţişat zicând: „Băgaţi de seamă, băieţi, s-ar putea ca aceasta să fie cea de pe urmă îmbrăţişare!” Aşa a şi fost, ca şi cum omul şi-ar fi cetit mai dinainte cele ce îi sunt scrise în cartea vieţii. Nici nu se culcase bine sfântul soare, că cetele noastre au fost spircuite de oamenii stăpânirii; au căzut mulţi dintre noi, au pierit şi de la ei; a scăpat numai Petreanu din încercuire pierzându-se prin desişul pădurii, ca o nălucă.

Pe noi, ceştilalţi, ce rămăsesem cu viaţă, ne-or pornit către Eşi, cu mâinile legate la spate şi cu picerile ferecate în lanţuri. Ne-au minat aşa ca pe hiare, în văzul târgoveţilor, până la biserica lui Vasile vodă de la Frumoasa, unde se ţin şi cele iarmaroace. Aici ridicaseră spânzurătorile pentru noi, iar piaţa iarmarocului vuia de omenire, că veniseră şi de prin cele sate să privească la ispaşa noastră groaznică. înaintea mea au ridicat în laţ pe tovarăşii mei de luptă şi am cătat către ei cu jale şi am plâns cu sânge, văzând câtă frumuseţe şi tinereţe se stinge o dată cu cei flăcăi. Când a venit şi rândul meu, nu am lăsat ca mâinile spurcate ale slugilor să mă atingă: am urcat singur scara, ffli-am încolăcit laţul în jurul gâtului, şi când mă pregăteam să îmbrâncesc scara de sub picioare, numai că auz. aşa ca într-o visare, un glas femeiesc: „Opriţi! Opriţi, oameni buni, că pe tâlharul acesta eu îl vreau de bărbat!”

— Amu - îşi încheie moş Popa povestirea - m-am întrebat eu deseori ce-o hi văzut femeia ceea la mine; că tinerel nu mai eram, iar arătos la chip nu am fost niciodată. Dar zicea Catinca, râzând către mine: „Ce vrei, bărbate, nu ştii cum sunt muierile? Mai bine cu urâtul de gât, decât cu frumosul mort în păpuşoaie!” Aşa am trăit eu cu ea câţiva ani de mulţumire, dar Dumnezeu m-o pedepsit tare, că mi-a luat-o tocmai azi, la cea bătrâneţe, când are omul lipsă mai multă de o femeie grijulie.

— Şi-amu, ce-ai hotărât să faci? a întrebat cu dulceaţă Costandin Roată.

Bătrânul şi-a întors faţa către răsărit, a bătut o cruce mare şi a zis:

— De mi-or dezlega cuvioşii călugări cele păcate, am să merg în satul meu, la Păuleşti, să cer iertare celor ce-or mai fi încă în viaţă, pentru răul ce le-am făcut, vânzând actele lor căminarului Enache...

A zis Costandin întru târziu:

— E vremea să plecăm!

Au urcat în căruţă şi au pornit-o la drum. Iar când luna şi-a arătat secera argintie pe cer, au ajuns şi ei la mănăstire, unde părintele Nicanor, cu ochiul pândaciu şi cu urechea trează la zgomotele de afară, i-a întâmpinat chiar în poartă. I-a dus părintele Nicanor pe Costandin şi Ionică în chilia dumisale, poftindu-i să se înfrupte din iacnia de hribi, iar apoi să se odihnească. Iar pe Ion Popa nici că l-au văzut cât au rămas la mănăstire; se mistuise bătrânul ca nălucile, ori poate zidurile unei chilii l-au înghiţit pentru totdeauna.

Capitolul IX

SOARELE A RĂSĂRIT, DAR NEMICA N-A GRĂIT

Cu toată hotărârea ei de-aş ajunge bărbatul şi feciorul la Cernăuţi, zilele treceau şi coana Marghioliţa nu se mişcase Sncă de la Cotunul-Toflii. Se pornise acum o toamnă frumoasă; frunza bătea în culoarea aramei, soarele urca pe cer fără să ardă prea tare; trestiile verzi-pale se clătinau uşor la marginea heleşteului, mişcate de adierea încropită a nopţii. Se miră acum domniţa Marghioala, că a trecut prin viaţă fără să ia aminte la toate acestea, pornită cum fusese numai pe petreceri şi iubire. Dar dragostea, ca şi cele petreceri se stinseseră toate, pe când merii din ogradă înfloreau şi se umpleau de roadă ca şi în ceilalţi ani; iar frunza freamătă în boarea dimineţii ca dintru începutul vieţii. Abia acum s-a dumirit domniţa Marghioala că nu e bine să se lipsească omul de cele trecătoare şi că bărbatul său, vel-logofătul Grigore luase din viaţa aceasta tot ce e

mai frumos; altoind şi curăţind trandafirii din grădină; cetind pe Homer şi pe Pindar; veghind de la fereastră răsăritul lunii; lepădându-se de cele simţiri răscolite şi mistuitoare ale trupului. Atunci s-a jurat coana Marghioliţa ca de azi înainte să nu mai lâncezească pe divan, între pernele moi, gândind la iubirile pătimaşe de altă dată ori făcând vise deşarte, ci să vegheze şi ea, înţelepţeşte, la strigările naturii, împrospătându-se şi înnoindu-se ca cele din preajma dumisale.

Veniseră însă gândurile cele bune prea târziu. Conu Grigore Sturza sosise la Eşi, iar veştile primite de la prieteni vorbeau despre bărbatul său oa de un om şubrezit şi aproape de pieire. Scria însuşi Grigore Sturza nevestii sale: „De ai isprăvit cumva treburile la moşie, nu mai amâna venirea la Eşi, fiindcă sănătatea mea nu mai poate să aştepte; eu zic acum, precum zice preotul: „catargele au putrezit şi frânghiile s-au dezlegat”.

Atunci a poruncit coana Marghioliţa să se facă bagajele, să se înhame caii la caretă, că se porneşte dumneaei la Eşi, să mai prindă în viaţă pe mult iubitul soţ. A grăit însă Glafira, bătrâna ei slugă de încredere:

— Amu, de i-o hi boierului să moară fără să-ţi vadă faţa, n-o hi mare lucru, duducă. Trece şi cela soare fără să vadă luna şi iacă, nu piere lumea!

Potolindu-şi graba, a cercetat-o coana Marghioala pe Glafira:

— Atunce, ce socoţi să facem?

Şi a zis Glafira:

— Să mergi domnia-ta, duducă, mai întâi la sfânta mănăstire Soveja, să aprinzi lumânări şi să baţi metanii pentru sănătatea boierului Grigore. Şi prin grija celor cuvioşi părinţi s-o îndura Dumnezeu şi de viaţa vel-logofătului şi de inimioara dumitale pârj oliţă.

Acum, că bagajele erau gata, iar caii jucau în hamuri nerăbdători de drum, ce era pentru coana Marghioala de pornea drept la Eşi, ori de mai făcea un ocol pe la cea

sfântă mănăstire. „Cine stie, gândeşte duduca, de nu cumva Glafira a glăsuit cu dreptate şi s-o însănătosi vel-logofătul, iar inima mea o zburda şi ea prin grija cuvioşilor”.

Au pornit deci către târgul Adjudului, coana Marghiolita în fundul caretei, având în faţa dumisale pe bătrâna Glafira şi pe Ilinca, cea cu ghiers plăcut. Iar de la Adjud, pe drumuri ocolite, prin umbră deasă de codrii au urcat până la valea Suşiţei de au dat de Răcoase.

— De-aici - a glăsuit Glafira, care cunoştea drumul - nu mai avem cale lungă până la sfânta mănăstire. Cum trecem de Ciuruc şi de Gura-Văii, pe dată am ajuns la sfinţii călugări!

— Adevărat să fie? a gângurit coana Marghioliţa, din fundul caretei.

A întărit şi Ilinca vorbele Glafirei:

— Aşa şi este, domniţă! Că eu aici am văzut dintru întâi lumina soarelui şi pe dealul lui Rugină m-am jucat cu celelalte fete de-o seamă cu mine. De trecem de Ciuruc şi-om da în curmătura Sovejii, pe dată am ajuns la mănăstire, la cei smeriţi cuviosi.

Au scăpărat ochii Marghioliţii cum scapără iasca pe amnar, iar buzele ei ţuguiete au oftat:

— Să vă audă cel de sus şi să ajungem teafere!

A strigat apoi către vezitiu:

— S-ar cuveni, Iordache, să mâni mai repegior.

A îndemnat vezetiul cei cai, i-a şfichiuit binişor cu biciul, dar vorbe de ocară n-a îndrăznit a striga către ei de teamă să nu audă domniţa şi să se ruşineze. Aşa au mers în goană până la Ciuruc, dar abia intraţi pe săliştea satului au fost nevoiţi să oprească din pricina mulţimii ce împânzea şuseaua.

A întrebat domniţa Marghioala, scufundată între perne:

— Ce s-o întâmplat, Iordache? Pentru ce oprişi?

Iar Iordache a răspuns:

— Păi, ne-o ieşit domniţă, cu cel mort în cale!

S-au închinat Glafira şi Ilinca, şi-o scos Iordache căciula-i stogoită, doar coana Marghioala şi-a tras peste obraji voalul subţire ca pânza de paiang, că nu voia să vadă, nici să audă pe cei ce jeleau după mort. Cu toate acestea bocetul femeilor venea până la urechile sale delicate, e drept, ceva mai şters şi mai umbrit, frângându-i inima care abia renăscuse:

Creşteţi flori, da nu-nfloriţi, Mie nu-mi mai trebuiţi...

Unde mai auzise bocetul acesta de moarte duduca Marghioliţa? De unde venea acum cântarea sfâşietoare? Care era femeia ce îşi plânge amarnica-i soartă şi pentru care florile nu mai au de ce să înflorească? Odinioară, femeia cu inima învăluită în zăbranic fusese chiar dumneaei, Marghioliţa, dar de atunci şi până astăzi, când cuvintele meşteşugite ale Glafirei au făcut-o să spere într-o nouă minune, este atâta depărtare încât se îndoieşte că femeia cu ochii uscaţi de lacrimi a putut fi chiar dumneaei. De nu i-ar fi ruşine de femeile ce-i stau în faţă pe scaunul caretei şi-ar astupa urechile cu mânile, să nu mai audă bocetul nevestii căreia moartea îi răpise o fiinţă scumpă. Şi ar striga către ea: „Opreşte, sfârşeşte odată! azi nu mai voiesc să aud prohodiri şi jelanii, azi inima mea zburdă cum zburdă ciocârlia în faptul dimineţii!”

În timp ce Marghiolita gândea toate acestea, mulţimea se urnise de pe şusea şi începuse a urca costişa ce duce la cimitir. în frunte păşeau câţiva oameni, purtând prapurii şi sfeşnicele aprinse de care atârnau testemele, iar după ei. patru flăcăi duceau năsălia pe care puseseră cosciugul. Două femei întindeau în calea flăcăilor o făşie de pânză albă şi-i îndemna să calce uşurel pe ea, închipuind astfel puntea pe oare sufletul celui mort avea să treacă în drumul său către poarta raiului. Iar alte femei, rămase mai la coadă, că aici se cuvine femeilor a sta. boceau pe cel dus din viaţă şi jalea nevestii părăsite:

Scoală, scoală, Fata-ţi spală.

Scoală, scoală, Costandine Fie-ţi milă şi de mine...

Trecuseră acum dincolo de şusea şi femeile, trecuseră chiar cei copii, gălăgioşi şi aţâţaţi de cele ce se-ntâmplă în preajma lor. Acum calea era liberă, careta putea să plece, lordache se pregătea taman să-şi îndemne caii, când coana Marghiolita strigă de sub vălul străveziu:

— Pe cine-or fi îngropând cu atâta fală?

A întrebat atunci Ilinca pe un copil ce se ţinea în preajma caretei:

— Pe cine îngropaţi, băietule?

Iar acesta i-a răspuns cu glas întristat:

— Pe bădiţa Costandin Roată!

Când Ilinca a repetat numele celui mort, ca să-l audă şi domniţa, aceasta a îngânat prin reţeaua uşoară de gaz: „Costandin Roată!” fără ca inima ei să simţă vreo săgetare. A poruncit coana Marghioala vezitiului:)- Acum să mâni într-un suflet până la cea mănăstire!

Era grăbită domniţa să ajungă la cei cuvioşi, postiţi de toate plăcerile lumii şi de la care aşteaptă dumneaei ca sufletul ei uscat să înflorească ca într-o nouă primăvară. Şi a trecut domniţa peste cel sat al Ciurucului, fără să ştie măcar că mortul purtat pe năsălie şi bocit cu lacrimi şi doiniri, era chiar ţăranul vânjos şi deşirat, cu mustaţa tuşinată deasupra buzei, pe care ea îl văzuse şi îl dorise într-o zi de vară şi de plictis.

Murise Costandin Roată, se sfârşise „cu zile”, ziceau oamenii din Ciuruc, că nimeni nu-şi închipuia că se poate muri dintr-o zgaibă ori dintr-o pălitură de nemica toată.

Abia se întorsese Costandin şi Ionică de la mănăstirea Miera, nici nu au apucat ei să povestească nevestelor cu de-amăruntul cele întâmplări de la sfântul lăcaş, cum îi ospătase părintele Nieanor, ce făcea egumenul Macarie cu mâţele sale, pe care ziceau unii cuvioşi pizmaşi că le creşte domnia-sa pentru a-şi face din blana lor caţaveică pentru iarnă; în sfârşit, nici nu vorbiseră ei toate, precum se cuvine, că la poarta casei s-au şi ivit Vasile Dănilă, cu alţi ţărani din Ciuruc, printre care se afla chiar Ştefan al

Mădălinei, ce se ţinea de obicei mai la o parte, fiind el cam capiu şi grozav de fălos, ca şi cum l-ar fi făcut mumăsa cu voevoduz Moruzi, nu cu amărâtul de Ilie al Mădălinei!

Au strigat oamenii din prag:

— Bună seara la bărbaţi şi neveste!

Au răspuns femeile:

— Bună să vă hie inima, cumetrilor!

A cercetat Costandin pe noii veniţi:

— Ce vânt vă aduce, oameni buni, pe la mine?

A zis către el, Ilie Berdei cel eu vorbă domoală:

— Ce atâta pripeală, Costandine? Lasă-ne să răsuflăm şi-oi auzi, domnia-ta, ce vânt ne-o zvârlit până aice.

Daz Ştefan al Mădălinei, ţâfnos cum se află, s-a şi pornit cu vorba lui acră:

— Ne făcuşi beleaua, frate Costandine!

Au ieşit atunci femeile din odaie, că nu se cade să stea faţă la câte vorbe toate îşi zic bărbaţii şi i-au lăsat în de ei, să se lămurească. A întrebat Costând în, căscând ochii mari:

— Despre ce belea grăieşti domnia-ta, bade Ştefane?

Iar zevzecuz cela al Mădălinei începu să îndruge cu ghiers cam de sus, de ziceai că-i picat cu ceară:

— Păi, ne stricaşi cu boieru Asanache, de la care am avut noi milă şi ne făcuşi să ne gudurăm pe lângă hoţomanuz de Marinciu, ca nişte oi ştogoşate pe lângă baciul care le beleşte...

S-a uitat Costandin pâcliş şi i-a curmat vorba:

— Te-am ştiut eu capiu din tinereţe, dar ziceam că odată şi odată are să-ţi vie şi ţie mintea la cap. Amu, văd că m-am înşălat amarnic, mă ticăitule!

A vrut să sară la Costandin zăluduz de Ştefan, dar l-a dat deoparte Vasile Dănilă:

— Staţi, oameni buni, că n-om venit aici să ne ciorovăim ca muierile; om venit să lămurim cele treburi ale noastre.

A întărit, la rândul său, Toader Ciuruc:

— Asta aşa este. Noi om venit să ne sfătuim, nu să ne cârâim şi să videm cum de scăpăm de cel proclet de Marinciu.

193

S-a potolit deci capiul de Ştefan al Mădălinei, a înghiţit şi Costandin cele vorbe de ocară ce-i stăteau în gură, şi aşa, au început a se lămuri lucrurile. Acum, ca să vorbim cu dreptate, o vină tot avea Costandin Roată; că din prea marea duşmănie faţă de Asanache, îl cam vârâse pe Marinciu în sufletele oamenilor. Nu şi-a dat seamă la vreme, că cel pripăşit printre ei abia aştepta să-i despoaie şi de puţinul ce mai aveau din ocina lor răzăşească. Acum s-au lămurit toate, dar ce folos? că stau bieţii oameni pieriţi şi aşteaptă ca azi-mâni să vină Marinciu de la Eşi, să pună slugile să tragă cu plugul o nouă hotară. Din vorbele oamenilor a înţeles Costandin că Marinciu îi înprocesuiase pentru banii ce i. se cuvineau ca vechil şi alte datorii, toate încă neplătite; căpătase patalama la mână de la boierii din Divan şi urma să vină la Ciuruc pentru a-şi scoate paguba, luând pământul răzăşesc. S-a smerit deci Costandin către cei de faţă şi a recunoscut că greşise, dar

13 - 1957 că acum când răul s-a făcut se cade să judece oamenii în linişte şi cu mintea limpede ce este de făcut.

A zis căposul de Ştefan al Mădălinei:

— Eu nu văd alt decât să-l luăm în furcoaie, când o veni la Ciuruc.

Au zvârlit şi ceilalţi oameni câte-o vorbă; ba să-l belească pe Marinciu ca pe oi; ba să-i facă felul ca la motani, de voieşte să nu mai umble haihui toată noaptea după cele mâţe. Dar a zis către ei Costandin că toate astea sunt bune, dar şi mai bine ar fi de nu s-ar face nimic; ci ar porni toţi la Eşi să se plângă împotriva lui Marinciu şi să întrebe pe cei boieri judecători cum de s-a putut să se dea câştig tâlharului, fără ca oamenii să fi fost şi ei întrebaţi.

A grăit atunci Vasile Dănilă:

— Şi eu socot, oameni buni, că lucrul cel mai înţelept acesta este.

Au stăruit şi Ilie Berdei şi Toader Ciuruc pe lângă ceilalţi oameni ca asa să se facă, numai ţâfnosu⁄ de Ştefan al Mădălinei cu Gheorghe Maftei şi Vasile Roată cel mic o ţineau pe a lor, că trebuieşte pedepsit Marinciu aşa cum spuseseră ei. Cam pe la miez de noapte s-au ridicat oamenii să plece şi au hotărât să mai vină şi a doua zi ca să vadă ce e de făcut. l-a dus Costandin şi fiu-său Ionică până la poartă şi a zis Costandin către Vasile Dănilă, când îşi urau noapte bună: „Fii cu grijă, bre Dănilă, la capiu cela de Ştefan şi chiar la văru-meu Vasile, să nu facă vreo poznă!”

Ce-o fi înţeles Vasile Dănilă, ce s-o fi întâmplat ântre ei când au ajuns pe şusea şi s-au văzut în dreptul casei lui Marinciu. nimeni n-a aflat vreodată. Atât o ştiut Costandin, că abia aţipise sub oghial şi o început Măriuca să-l zgâlţâie şi să strige:

— Sai. omule, că s-o aprins casa lui Marinciu!

Până să-şi lege opincile, până sâ-şi pună sumanul, Ionică, fiu-său, şi cu femeile o şi zbughiseră pe poartă. Când a ajuns şi el la casa lui Marinciu, ce să vază? Lipăiau limbile de foc pe coperişul casei şi pe pridvor; săltau scânteile către înaltul cerului, trozneau uşile şi cercevelele; un fum greţos şi înecăcios întunecase ograda, iar oamenii, aburcaţi pe uluci, în loc să se-ndemne şi să stingă vâlvătaia, strigau oa ieşiţi din minţi: „Ha, Marinciule! Vino să-ţi vezi casa, hoţomanule! Pământ ţi-o trebuit, Marinciule!”

A încercat Costandin să-i mustre, zicând către unii, că mai rău are să fie şi au să plătească şi mai mult lui Marinciu, dar cine să-l audă? A strigat atunci Costandin Roată: „De e aşa, oameni buni, atjanci să se facă precum vă este vrerea!” A încrucişat braţele şi a privit şi el la pălălaia ce mistuia casa lui Marinciu.

Acum, fie că se ţinea Costandin prea în apropierea pârjolului, fie că aşa a fost scris în steaua lui; că o şipcă de cele aprinse şi zvârlită de vântul ce începuse să bată cu

hainie, l-a pălit pe bietul om tocmai în creştetul capului. S-a scuturat Costandin, şi-a curăţat de pe plete fărâmile de tăciune, apoi a zis către Ionică: „Hai, băiete, aici tot degeaba stăm!” Şi aşa au pornit amândoi către casă, întrebând Ionică din când în când grijuliu: „Te doare cumva, tătucă?” Iar Costandin de fiecare dată răspundea: „Nu mă doare nimic, Ionică, ce voieşti să mă doară?”

N-au trecut două zile şi Costandin a început a se plânge că îl doare în creştet şi ceva, ca un cărbune aprins, parcă arde mocnit pe dinăuntrul capului. L-a oblojit Măriuca cu buruieni şi cârpe muiate în apă de izvor; a adus femeia şi nişte babe din Răcoase să-i facă fierturi şi descântece pentru a-i întoarce ursita; dar nimic nu a folosit. Se aşteptase de altfel biata femeie că nu are să fie bine, de când auzise pocnind în liniştea nopţii stâlpii hornului din odaia cea mare. Şi-a zis atunci femeia cu mare obidă: „De-acum toate au să sfârşească!”. A trimis deci după popa Lupuşor să vie, să-l grijească, iar Ionică şi nevastăsa, Maria lui Anton, au umblat pe la casele oamenilor să strângă bănuţ peste bănuţ pentru maslu.

Şi s-a întâmplat atunci, când a fost de s-a făcut cel maslu de către popa Lupuşor un lucru de s-au cutremurat nevestele şi bărbaţii îmbulziţi în odaia bolnavului. îşi petrecuse Costandin mâna peste obrajii încinşi, îşi pipăise uşurel creştetul capului, şi a simţit deodată o unduire uşoară ce răcoreşte şi potoleşte arsura, ceva liniştitor cum simţea el pe vremi, când se ciucea pe jos, la marginea heleşteului, iar vântul uşor al înserării îi mângâia obrajii.

Şi-n vreme ce părintele Lupuşor îşi făcea rugăciunea, Costandin a închis pleoapele, ca să se bucure mai în linişte de unduirea răcoritoare. Atunci, o bătrână a şoptit îngrozită către cele neveste strânse pe lângă uşă: „Semn rău, maică, a adormit Costandin în timpul maslului!”

S-a trezit totuşi întru târziu. Şi-a preumblat palma din nou peste frunte, peste ochi şi în creştetul capului şi a grăit către Măriuca:

— Aici eşti, nevastă?

— Aice sunt, Costandine - a zis ea, abia stăpânindu-şi plânsul.

— Amu, mă duc şi eu! a spus Costandin ţinându-şi privirile în bagdadie. A început Măriuca a suspina, iar pe Ionică şi pe nevastă-sa i-au podidit lacrimile. L-a rugat Costandin pe fiu-său să trimită după vecini, să vie toţi să-l vadă, ca să-şi ceară iertare de la ei de cumva i-a supărat ori le-a greşit cu ceva în viaţă: „Fiindcă ştii, dragul tatii, nu se cade să plec pe lumea cealaltă, lăsând în sufletul oamenilor sămânţa cea rea a duşmăniei”.

Ar fi dorit Costandin, în acest ceas de despărţire, să vadă alături de el pe toţi cunoscuţii săi de demult: pe Toader Târdea şi pe Taftă şi pe preotul Şerban din Năruja, cu care colindase pe la uşile boierilor din Eşi pentru pământurile vrâncenilor; ar fi vrut să-l revadă pe dascălul Enache de la Socola, pe care îl ospătase şi îi dăduse cinstire în casa sa, cândva, într-o vară. Dar oamenii aceştia erau tare departe. Şi-apoi lor nici nu avea de ce să le ceară iertare. Ei îi fuseseră fraţi. Alături de ei, luptase şi sperase în vremi mai bune.

Gândi Costandin îndurerat: „Doar unuia singur i-am făcut rău şi l-am jignit cu vorbele mele sumeţite, lui Asanache Dan. Dar pe acesta nu doresc să-l văd nici măcar acum în ceasul morţii; dându-i prilej răufăcătorului să se bucure de nemernicia în care mă aflu. Şi nici de iertare nu doresc a mă ruga către el, aşa cum am să fac cu ceilalţi creştini. Pentru că numai boierul acesta blestemat o adus pe valea Cremeneţului jalea şi mizeria răzeşilor”.

Costandin deschide ochii mari şi atunci văzu odaia năpădită de vecinii aduşi de Ionică. A dat să le vorbească şi, minune, fălcile i s-au descleştat, iar vorbele au început a curge nezăgăzuite:

— Fraţilor, de v-am supărat cu ceva, fie cu vorba mea, ori cu cea faptă, vă rog să mă iertaţi. Gă nu e om să nu greşască în viaţa aceasta. Şi de-am fost rău ori nedrept cu

vreunul dintre dumneavoastră nu am făcut-o nici din răutate, nici fiindcă aş fi voit să mai adaug şi eu la nedreptatea oamenilor ori a Celui de sus.

S-au privit între ei oamenii cutremurându-se şi au început a-şi şopti: „Nu mai ştie, săracul, ce vorbeşte. A început să aiureze”. îngrozită şi ea, Măriuca şi-a întins palma bătătorită peste gura bolnavului, cercând să-l împiedice de-a mai rosti cuvinte nelegiuite. Dar Costandin a prins mâna femeii, a îndepărtat-o de la gura sa şi a grăit mai departe:

— Nu aiurez, oameni buni; nici nu blestem. Nici voi să nu mă blestemaţi. Dar vedeţi voi, dacă lumea este aşa de ticălos zămislită, nu eu am făcut-o, ci Dumnezeu. Poate Cel de sus a voit-o altfel, mai bună, aşa după asemănarea sa, de asta nu zic ba. Dar când a văzut că oamenii se sumeţesc şi asupresc pe semenii lor el nici nu le-a luat minţile răilor, nici i-a bătut aşa precum se cuvine. Ci a lăsat pre cei bogaţi şi puternici să ne stoarcă, şi să ne prăvale în beznă, iar ei să aibă parte de viaţă bună şi la moarte să fie plânşi şi încărcaţi cu toate laudele. De aceea vreau să vă spun: dacă Dumnezeu este bun şi iartă, voi să fiţi răi şi să nu-i iertaţi niciodată.

Zicând aceste vorbe, s-a uitat Costandin în preajma sa, căutând a-i recunoaşte pe cei din odaie, dar oricât s-a străduit el nu a mai văzut pe nimeni. Nici pe Toader Gege, cu care s-a jucat în copilărie; nici pe bătrânul Bucate Direpte, care venise încă din ajun să-şi vadă prietenul săvârşindu-se din viaţă; nici pe capiu cela de Ştefan al Mădălinei, care îşi frângea mâinile şi se blestema în gând, că de n-ar fi fost el să pună foc casei lui Marinciu, nu s-ar fi prăpădit acum săracul Costandin. N-a văzut nici pe Ionică pe care îl iubise pentru isteţimea sa şi pe care el l-a învăţat multe şi mai cu seamă cum să se poarte cu cei ce asupresc pe semenii lor. N-a mai văzut nici măcar mâinile bătrânului Dănilă ce, s-au întins către el pentru a-i închide ochii pe vecie. Şi nici n-a auzit bocetul Măriucăi, când a deschis larg

uşile şi fereştile ca să aibă pe unde ieşi sufletul bărbatului său mort:

Scoală, scoală, Faţa-ţi spală; Soarele a răsărit Şi nimic nu ţi-o grăit!

Capitolul X

ŢARANUL MUNCEŞTE TOT ANUL CA SA CÂŞTIGE BANUL

Prorocirea lui Costandin Roata avea să se împlinească întocmai. Nici n-a trecut luna de la moartea sa şi au aflat răzeşii din Câmpuri că Marinciu s-ar fi jeluit starostelui de Putna rugându-l să trimită un om de încredere, carele împreună cu feciorii boiereşti să vadă ce prăpăd au făcut zurbagiii cu averea dumisale.

S-a pornit deci năpristan din Focşani căpitanul Condre, om bătrin de acum, însă cu mintea încă limpede şi s-a dat zvon către cei feciori de pe valea Cremeneţului să-i iasă întru întâmpinare şi să-i stea în ajutor pentru cercetare. Au mers cu toţii împreună la Ciuruc, cam pe unde s-o aflat cândva casa cea făloasă a lui Marinciu, dar nu au găsit decât nişte ziduri înnegrite şi-o ogradă pustiită; iar femeia celui păgubit le-a ieşit înainte, cu tulpan ponosit pe cap şi picioarele golaşe în papuci, de-o crezut bătrânul Condre că e cine ştie ce rufoasă şi nicidecum nevasta lui Marinciu. A început a se jelui Marincioaia şi a zis către căpitan să însemne pe un catastif arătările dumisale, rugind totodată pe feciorii boiereşti să depună jurământ că acestea nu sunt nişte născociri deşuchete, ci numai adevăruri: şi s-a jurat chiar ea, bătând cruci către răsărit, că nu s-au mulţumit nemernicii de ţărani să pună foc casei, ci i-au înstrăinat şi multe lucruri de zestre, cum ar fi cele două lăzi de Braşov cu cliturile de scoarţe de pe ele, precum şi multe prostire, oghialuri şi bibiluri ce adunase dumneaei de la mumă-sa Dafina; că au mai cărat mangosiţii păpuşoiul din coşere, ba chiar orătăniile din ogradă şi nici vorbă nu ar fi, cum susţin hoţomanii, că ar fi zburat acestea de la sine, Dumnezeu ştie pe unde, că dumneaei ştie, fără să fi fost Dumnezeu, că le-au înecat păcătoşii în oalele cu fiertură de pe plită! A

ascultat căpitanul Condre spusele Marincioaei, a însemnat pe catastif toate lăzile, scoarţele şi oghialurile ce s-ar fi găsit în casă; a trecut şi sacii cu păpuşoi din coşere şi găinile zburate din coteţe, apoi a zis către răzeşi, ce se ţineau dincolo de uluci, că după dreapta dumisale socoteală, au de plătit vechilului vreo trei mii de lei, bani buni. Acestea auzind, au început răzeşii să mârâie, iar câţiva mai tineri şi mai zurbagii să scoată printre dinţi vorbe de măscară că până şi un surugiu de vlădică ar fi roşit auzindu-le. Iar nevasta lui Marinciu a pornit şi ea a striga către Condre că n-a hotărât cu dreptate pentru că paguba ce o suferise dumneaei nici cu zece mii nu se plăteşte. S-a prefăcut căpitanul Condre a nu auzi nici pe zurbagii, nici cuvintele muierii şi ca un om înţelept ce se afla s-a urcat în căruţă şi a poruncit vezitiului să-şi îndemne caii. Cum însă câţiva răzeşi îi cam veniseră în faţă, strigând că au să-i facă ei felul blestematului de Marinciu, s-a zborşit căpitanul Condre către aceştia, că mai mult să nu adăugească supărând pe fostul lor vechil, şi a mai spus căpitanul: „De primesc înştiinţare de la Marinciu că l-aţi supărat cât de puţin, ori că nu i-aţi plătit paguba, atunci să ştiţi că am poroncit feciorilor boiereşti să vă prindă şi să vă aducă la Focşani, unde am să vă cert pe uliţa târgului cu cumplită bătaie!”. După aceste vorbe şi-a îndesat căpitanul Condre cuşma pe urechi, şi-a potrivit mai bine şezutul în leagănul căraţii şi s-a urnit din Ciuruc, lăsând în urma lui pe Marincioaia jelindu-şi paguba, iar pe cei răzeşi scărpinându-se după urechi, că nu se dumirea nicidecum de ce s-o mâniat căpitanul atât de tare.

Că aveau să plătească răzeşii nu mai era îndoială. Vorba e de unde să scoată atâţia bani, că le cerea Marinciu nu numai paguba ce-i făcuseră cu focul, ci şi banii cu care îi împrumutase odinioară, precum şi plata ce i se cuvenea pentru „condei” cât fusese dumnealui vechil şi le scrisese jalbele către Divanul domnesc. S-au sfătuit zile întregi ce este de făcut, s-au mai şi sfădit pentru o vorbă, două,

repezită de unii la mânie, iar când a fost să se despartă fără să fi hotărât ceva, a zis, aşa într-o doară, zăticnitul de Ştefan al Mădălinei:

— Ce-ar fi, oameni buni, de ne-am întoarce iarăşi la mila boierului Asanache?

S-au cercetat din priviri bătrânii satelor, mirându-se tare că dintr-un cap sec a putut ieşi o vorbă cumpănită, iar Vasile Dănilă a întrebat:

— Ce ziceţi, oameni buni, de-o asemenea vorbă?

Atunci s-a repezit şi Vasile Roată, căruia îi zic ţăranii „cela mic”:

— N-ar strica, oameni buni, să ne luăm şi după un capiu, că cu cei deştepţi videţi unde om agiuns.

A înţeles Ionică Roată că vorbele acestea băteau în fiiertatul tătâne-său, dar nu a răspuns nimic, nevoind să se ia la harţă cu Vasile care îi este cimotie. S-a prefăcut a nu înţelege, dar parcă înghiţise cu venin, aşa s-a întunecat la faţă. S-a auzit mai târziu vorba puţin cam cântată a lui Ilie Berdei:

— Să ne luăm după spusele unui capiu, nu este mare lucru, oameni buni. Vorba e. să fie şi boierul Asanache tot aşa de zăticnit şi să ne mai primească la mila sa.

— Om încerca şi om vide! a încheiat Vasile Dănilă.

Aşa s-au împrăştiat oamenii pe la casele lor, răsuflând uşuraţi şi urmând ca a doua zi, o dată cu zorile, să se adune toţi la casa lui Dănilă de unde au să pornească la conacul boierului.

De fapt Asanache Dan îi aştepta de câteva zile, de când îi spuseseră feciorii boiereşti ce se petrecuse în curtea Marincioaii. Aflase Asanache şi de ţipetele muierii şi de cele necugetate ocări ale răzeşilor şi de ameninţările căpitanului Condre. Se bucurase boierul că nu mai ştiu câmpurenii încotro s-o apuce, zicându-şi cu bună dreptate că într-o zi-două are să-i vadă din nou căciulindu-se la poarta dumisale. „N-au venit ei ieri, dar azi tot au să vină!” îşi zicea Asanache, la fiecare/nou răsărit de soare. Şi iată că astăzi,

pe când ieşea în cerdac să-şi ia cafeaua de dimineaţă, s-a auzit larmă pe uliţele Ciurucului, iar un bâietan de la cuhnii, a adus veste:

— S-au pornit răzeşii către conacul boierului!

Atunci s-a stropşit Asanache către cele slugi:

— Ferecaţi bine porţile, să nu socoată cei nemernici că îi primesc cu braţele deschise!

Au împlinit slugile porunca boierului, au ferecat bine poarta dinspre uliţa satului, apoi s-au împrăştiat care încotro. Numai Iftimie vătafui, care citise în gândul lui Asanache şi ştia că vorbise doar aşa de florile mărului, s-a ciucit pe lângă uluci, aşteptând doar poruncă să sară şi să deschidă. Când au ajuns răzeşii în fata porţii zăvorite şi a strigat Vasile Dănilă, ca cel mai bătrân, că voiesc a vorbi cu boierul, a ţâşnit de lângă uluci iftimie, vătaful, între bând cam ce anume vorbe au de grăit ei cu boierul atât de devreme, oând nici soarele nu s-a trezit pe cer, darmite un boier de neam, ea Asanache, din culcuşul său. Rostise lingăul cele vorbe cât putuse mai tare, ştiind că ele au să ajungă până în cerdac şi au să dezmierde inima lui Asanache. atât de umbrită şi scârbită în ultima vreme. Dar a fost ca şi cum a vorbit în pustiu, căci gândul postelnicului era în altă parte, socotind domnia-sa chiar atunci cam cât avea să câştige din harţa câmpurenilor cu veneticul de Marinciu şi cum are să facă mai târziu ca să-şi scoată banii ce avea să-i dea mangosiţilor de răzeşi. Abia când a sfârşit cu socotelile s-a îndurat Asanache a striga către Iftimie să deschidă poarta şi să lase pe nevolnici în ogradă, „fiind şi dumnealui curios să audă ce doresc prăpădiţii de la dânsul!”... A deschis Iftimie uşurel poarta şi s-au prăvălit răzeşii peste ea, cu strigăte şi înghiontindu-se între dânşii, nu atât pentru a înspăimânta pe vătaf, ci dorind să se încurajeze fieştecare, că prea stătuseră cu inima ticăită, în aşteptare. Iar de-au ajuns ei la scara ce urcă în cerdac, s-au oprit, învârtind în mâini cuşmele ponosite şi cu sufletul atât de pierit, încât n-«i fi zis că aceştia sunt zurbagiii ce

făcuseră răzmeriţa de pe valea Cremeneţului şi arseseră din temelii casa lui Marinciu. A privit Asanache către ci printre gene, căutând să cântărească bine în ce stare se găsesc răzeşii, şi văzând el că de fapt oamenii veniseră să i se supună, nicidecum să-i steie împotrivă, a scăpat o vorbă de îndemn, însoţită de-un căscat prelungit:

— Ce voiţi de la mine, oameni buni?

S-au pornit atunci răzeşii, care mai de care, să vorbească; să înşiruie fieştecare după cum îl tăia capul câte pătimise el cu Marinciu, şi strigau toţi deodată de la locul lor, că nu mai dovedea postelnicul să-nţeleagă ceva de atâta larmă. A strigat atunce boierul către ei:

— Nu aşa, oameni buni. Nu vorbiţi toţi deodată, de voiţi să pricep şi eu ceva de la voi.

— - Apoi, să vorbească dumnealui, că e mai bătrân, a zis Ştefan al Mădălinei, arătând cu degetul pe Vasile Dănilă.

— Să vorbească moş Dănilă! - au strigat şi răzeşii.

A vorbit deci Vasile Dănilă, arătând toate cum au fost din fir în păr, şi din vorba lui potolită şi cumpănită a înţeles boierul Asanache că datoria lor la Marinciu e cu mult mai mare decât socotise domnia-sa cu o clipă mai devreme. A oftat deci din greu postelnicul:

— După câte înţeleg eu, aveţi de plătit bani grei, mă prăpădiţilor.

— Asa gândese şi eu - a răspuns fără coraj Vasile Dănilă.

— De unde să luaţi voi atâta bănet? - a întrebat cu prefăcută îngrijorare boierul Asanache.

— Păi - a zis Ilie Berdei, cu îndrăzneală - eu îmi dau cu părerea, boierule, să te socoteşti domnia-ta cu blestematul de Marinciu şi să-l plăteşti pentru noi.

— Daţi voi cum o să mă plătiţi? - a întrebat Asanache.

Apoi cu glas jeluit a mai spus:

— Că doar mi-aţi mai rămas datori pentru cinci ani, cât v-am dat pe mână moşia mea, cea din sus de dealuţ din Podobit?

A răspuns pentru ei Vasile Roată cel mic:

— Om munci, boierule, şi ne-om plăti!

A încuviinţat şi Iftimie Roată, văru-său, cela din Răcoase:

— Ne-om înlesni de bani pentru plată; om munci şi câte două zile la săptămână, peste cele ce sunt de cuviinţă astăzi, şi aşa om scăpa de datorie!

— Ei, aşa, socot că are să meargă! - a oftat Asanache Dan, în locul răzeşilor. A poruncit deci lui Iftimie vătaful să zboare la cănţălarie şi să-i aducă catastiful cela mare, iar când a venit sluga cu el, s-a adâncit Asanache în socoteli, scăzând şi mai mult adăugind, şi tot aşa a ţinut, de gândeau bieţii oameni că n-o să mai sfârşească niciodată iar pe ei are să-i apuce culcatul soarelui tot în ograda boierului. Ziceau chiar unii dintre ei, cei mai din fund, şi aşa, pe şoptite, că s-au luat după capul cel netrebnic al Mădălinei şi s-au căciulit degeaba, că milă n-au să afle ei de la boier cât îi lumea. La fel gândeau, nu-i vorbă, şi aceia mai din faţă, Vasile Dănilă ori Ilie Berdei; dar se temeau să-şi facă auzit gândul, ca nu cumva cu cele şoapte necugetate să turbure pe boier din socotelile sale migăloase. Numai capiul cela de Ştefan al Mădălinei, se sucea când la dreapta, când la stânga, îşi mijea ochii către oameni, le zâmbea mulţumit, ca şi cum vroia a le spune: „Aşteptaţi numai, voi, şi-o să videţi cum scăpăm de datoria la Marinciu!” S-a îndurat în sfârşit Dumnezeu sfântul, de a terminat boierul Asanache socoteala lui încâlcită: a ridicat privirile din catastif şi îndreptându-le către răzeşi, a glăsuit rar, apăsat, să audă bine fieştecare, să nu mai fie pe urmă vreo vorbă:

— Amu, după socoteala mea, oameni buni, aveţi o avere întreagă de plată!

— Cam cât să fie, boierule? - a îndrăznit Vasile Dănilă.

A luat Asanache Dan catastiful şi a citit de pe foaia cu socoteală:

— Păi, aveţi aşa: unsprezece mii de lei datoria către mine pentru şfara de moşie ce v-am arendat pe cinci ani: lui Marinciu îi sunteţi datori treizeci de mii, iar pe deasupra încă vreo cinci mii, pentru cei ce sunt fără de stare dintre

voi, ori au fugit din sat, după ce aţi pus foc casei, ca să nu plătească. Socotind acum, una peste alta, aveţi de scos patruzeci şi şase de mii de lei; că eu dobândă de la voi, nu mai cer, ci bucuros m-oi socoti de mi-oi vedea bănuţii înapoi.

Auzind cei din faţă socoteala boierului, au început a şopti între ei că la aşa drăcovenie nu se aşteptaseră, dar că de plătit tot trebuie să plătească, că altă scăpare nu mai este. Iar Ilie Berdei, întorcând capul către oamenii ce stăteau mai la o parte, a strigat şi către ei: „Auziră̆ţi oameni buni? Patruzeci şi şase de mii de lei, nici mai mult, nici mai puţin!” Dar atunci s-a auzit, dinspre coadă, unde se aflau răzeşii cei tineri, o vorbă strigată ascuţit, ce părea a mirare şi a ciudă totodată: „Cât îi?” S-au privit cu spaimă cei bătrâni între dânşii şi s-au întrebat pe şoptite: „Ce-o mai vrea acum, netrebnicul de Ionică Roată? Nu ne-ajunge pacostea cu Marinciu? O pofti acum să ne punem rău şi cu boierul Asanache?” Auzise însă şi postelnicul strigătul necugetat al lui Roată, şi a zis către cei din faţa sa:

— - Apoi, oameni buni, atâta îi!

Şi-a-ndreptat apoi privirea către cei din fund, unde se găsea Ionică Roată şi a spus cu mânie:

— Ce voiţi să vă fac? V-aţi luat după capul sec al lui Costandin Roată şi-aţi fugit de la mila mea, căutând la mâna lui Marinciu. Acum, duceţi-vă la cimitir, să vă scoată Costandin din încurcătură!

Şi rostind aceste vorbe, a privit boierul pe Ionică de ziceai că vrea să-l spârcuie, nu alta.

A sărit băietul lui Roată, ca muşcat de năpârcă:

— Să lăsăm pe taică-meu în pace, cocoane, că n-am venit aici să vorbim despre cei morţi, ci pentru pătimirea celor vii or bătut oamenii aceştia la poarta dumitale!

S-a uitat acum Asanache, mai cu interes, către feciorul lui Costandin şi i-a zis dezmâniat ca prin farmec:

— Daz ce te socoţi tu, măi flăcăule? Că de când te ştiu, tot aşa te-am pomenit: clonţos şi fudul nevoie mare! în vorba

lui Asanache nu mai era nici urmă de parapon: şi la ce ar mai fi fost, de vreme ce nimic nu îi mai strica socotelile. Oamenii veniseră către el, minaţi de nevoie, de la mila lui îşi aşteptau acum scăparea; niciun alt boier, pe valea Suşiţei ori la lunca Şiretului nu avea să fac? pentru ei, ceea ce poate el, Asanache. Atunci? Să mai iei în seamă vorba unui tinerel ce are să plătească într-o bună zi cu vârf şi îndesat, pentru sumeţirea lui de astăzi? „Dar nici nu se cade - gândeşte Asanache - să îi fac să creadă că mă las înduioşat atât de repejior de starea lor păcătoasă. Au să-şi ia mai râu nasul la purtare; au să se lase greu când or să-i cheme slugile boiereşti la munca prisoselnică cu care astăzi, când sunt la strâmtoare, ei înşişi mă îmbie; au să stea la gânduri atunci când va fi să-mi întoarcă banii. E mai bine să-i joc puţin; să-i las să treacă prin chinurile aşteptării; să-i muşte puţin şarpele îndoielii şi al descurajării”. Gândind aşa, s-a ridicat boierul Asanache din jilţul său de lemn, a făcut semn către Iftimie vătaful să ridice catastiful de pe masă, şi s-a prefăcut că dă să intre în casă; lăsând pe răzeşi a înţelege că domnia-sa nu mai are nimic de grăit, nici măcar o vorbă de despărţire, faţă de atâta necuviinţă câtă a auzit din gura celui tinerel şi nechibzuit, Ion Roată. Se uitau bătrânii din faţă, la boier, cu priviri spăimoase, neştiind ce să facă şi cum s-o dreagă, dar tot capiul de Ştefan al Mădălinei i-a scos din încurcătură, strigând1 ca un smintit, către boierul ce stătea acum cu mâna pe clanţa uşii:

— Păi, cu socoteala noastră cum rămâne, boierule?

S-a întors atunci pe călcâie postelnicul Asanache, s-a prefăcut a cerceta din ce parte fuseseră zvârlite cele vorbe şi, zărind el pe Ştefan al Mădălinei, i-a răspuns cu glas tărăgănat:

— Ştiu eu ce să zic, măi Ştefane? Face oare pielea voastră atâţia bani cât vă trebuieşte să scăpaţi de datorie?

— Face ea şi mai mult, boierule! - a strigat cu năduf tot Ştefan al Mădălinei, căci aşa sunt zăticniţii aceştia; ani de

zile nu scoţi din gura lor o vorbă mai ca lumea, dar când se pornesc, parcă-s mori desferecate.

A zâmbit Asanache Dan şi a zis, aşa, în doruz lelii:

— Las’ că ştiu eu ce vă poate osuz!

Gândea însă postelnicu, cu bună dreptate: „Asta o zic aşa, ca să nu le dau nas; dar de fapt, ştiu eu prea bine, că oameni mai muncitori şi pricepuţi ca răzeşii din Câmpuri nici că se află pe alte meleaguri. Chiar clonţosul acesta de Ionică Roată, când nu vrea să stea cu mâinile subsuori, nu-l întrece nimeni la cosit şi la culesul păpuşoiului. Asta o ştiu de la feciorii boiereşti, care mi-au împuiat capul cu hărnicia obraznicului acesta, că mai că-mi vine să-i iert toate necuviinţele, să-l iau pe lângă casa mea şi să mi-l fac om de credinţă.” A fost însă scos din gândurile lui, de vorbele lui Vasile Dănilă:

— Atunce, dacă ştiţi ce ne poate osul, ce mai vorba lungă, boierule!... şi, întorcindu-se către oameni, a adăugat bucuros:

— Asta înseamnă că se face, oameni buni!

A râs şi Asanache, cu îngăduinţă:

— Aşa socot şi eu, bre Vasile!

Zicând aşa, s-a întors postelnicul la jilţul său de lemn; a cerut lui Iftimie să pună din nou catastiful pe masă, a poftit pe Vasile Dănilă, pe Ilie Berdei şi pe alţi câţiva răzeşi mai bătrâni să urce în cerdac şi a pornit a sfătui cu ei, cum să facă cu Marinciu şi cu cele vechi datorii ce aveau oamenii la domnia-sa postelnicul. Când se ridicase soarele cam cu trei suliţi pe bolta cerului, au sfârşit ei toate socotelile; au sărutat oftând mâna boierului şi s-au jurat pe sfântul soare, carele de acolo unde se găseşte vede şi aude toate, că n-au să mai fugă de la mila lui Asanache şi nici n-or mai căuta bani pe la toţi veneticii, pe la cei foşti vătafi alungaţi de stăpânii lor cu harapnicul de pe alte meleaguri şi pripăşiţi pe valea mănoasă şi râzătoare a Cremeneţului.

A trecut ceva vreme de la această întâmplare. De-atunci, pământul de la valea Cremeneţului a îngheţat de două ori

sub muşcătura rea a gerului şi tot de două ori s-a dezmorţit la mângâierea soarelui de primăvară. De două ori au rodit de-atunci moşiile postelnicului Asanache şi tot deatâtea ori clăcaşii ce munceau pe ele nu au tras niciun folos pentru truda lor. Ziceau unii câmpureni cu năduf: „Drept este că ţăranul munceşte tot anul ca să câştige banul, dar iată, noi muncim de ne spetim an de an, iar ban la chimir, nici măcar o leţcaie!” Vedeau şi nu se dumireau oamenii, că deşi munceau pe brânci. cu cât truda lor le era mai mare, cu atât sărăcia sporea la tinda casei. Atunci ce să mai înţeleagă şi ei? Zisese el cândva, boierul Asanache, că lui nu-i trebuieşte dobândă pentru banii împrumutaţi, dar ce să alegi din asemenea vorbe, când vezi că datoria sporeşte, iar de subţiat nici pomeneală? Zilele de muncă, sporite după bună învoială, nu împlinesc nici pe sfert datoria, fie că Iftimie vătaful n-are ţinere de minte şi uită să le treacă pe catastif, fie că ciunteşte din ele cu bună-ştiinţă. Bani peşin, ca să le plăteşti, nu găseşti la clăcaş în chimir chiar de l-ai afuma cu chipăruşi ori i-ai pune ou răscopt la subsuoară. Atunci cum s-o mai scoţi la capăt şi să scapi de datorie la postelnic? Dintre toţi, Ion Roată feciorul lui Costandin se zbate cel mai aprig. Nu-i vorbă spune el uneori râzând de năduf: „Se vede, oameni buni, că aşa mi-a fost scris mie, ca şi lui bietu taică-meu, să mă potricălesc la datorie, ca rugina pe fier!” Dar astea le azvârle aşa, ca să nu vadă oamenii cât âi este sufletul de scârbit şi de greu. El ştie prea bine, că pe toată valea Cremeneţului nu-şi are pereche când e vorba de treabă; că nimeni nu coseşte mai cu spor atunci când fânul nu-i trecut încă din floare, către sfântul Ilie; nici praşila cea dintâi, din inima verii, nu se află altul care s-o facă mai cu temei. Stă uneori şi-l priveşte însuşi postelnicul Asanache. Cât despre cele slugi boiereşti, ai zice că le-a pierit graiul şi le-au îngheţat sudălmile pe buze, când e vorba să strige către el. Căci ce nevoie să mai ţipi şi să îndemni ca la nişte dobitoace, când omul de bună voie se potriveşte să trudească fără să geamă, aşa ca şi ele?

Privind către el şi văzându-l aşa cum arată: cu faţa lui lunguiaţă, cu mustaţa trasă în jos, pe buză, deşirat, dar vânjos, cu braţele ca de fier de sunt în stare să sfărâme pietrele necum nişte nemernici bulgări de pământ, uscaţi şi împietriţi de arşiţa soarelui; privindu-l cum prăşeşte de chibzuit păpuşoaiele şi cu cât meşteşug le muşuroieşte la rădăcină, chipul lui Asanache Dan se luminează şi trecând peste vechea sfadă îşi zice în sine: „Un om ca acesta mi-ar trebui la curte. Să-l iau pe lângă mine, să mi-l fac de încredere. Mâini-poimâini, Iftimie n-are să mai fie printre cei vii; l-au doborât şi pe el băutura şi celelalte păcate ale acestei lumi. Apoi, nici prea cu cinste către stăpân nu prea s-o dovedit, nepricopsitul! Dar cum să faci, să-l apropii de tine, pe clonţosul şi fudulul acesta? - se întreabă tot Asanache. Poate că-i mai bine să-l socotească cu dreptate şi scăzându-i după cum se cuvine din datorie, să-i arate omului că boierul nu se bucură la munca altuia, mai ales de se întâmplă ca acel om să fie cu rost la treabă, cum e Ionică Roată. Dar s-ar putea prea bine, ca, văzându-se slobozit din chinga datoriilor, să prindă a zburda şi mai tare, ca nărăvaşul, şi nici la curte să nu se învoiască a se tocmi, nici pe moşia boierului să nu mai vrea să muncească. Cu un năstruşnic, ca feciorul ista, te poţi aştepta la câte neplăceri toate!” îşi încheie postelnicul Asanache gândul şi trece mai departe de locul unde prăşeşte Ionică, ţinând să vadă cum îşi văd de treabă ceilalţi oameni. Ion Roată prăşea de zor, neturburat, prefăcându-se a nu-l vedea pe boier şi nici nu s-a mirat prea tare, când trăgând cu coada ochiului, a citit pe chipul postelnicului, uimire şi interes pentru treaba pe care o face el. Ba, a scrâşnit Ionică Roată şi a scuipat printre dinţi: „Se bucură, hainul, că mă vede slugă pe ocinele lui şi se uimeşte, pezevenghiul, că muncesc cu dragoste pe un pământ care nu este al meu. Dar aşa sântem făcuţi noi, Rotileştii, şi toată seminţia lui Roată, ca din tată în fiu să muncim cu drag; iar pe orice lucru punem mâna, să-l facem cu plăcere şi după datorinţă!” Numai că vezi drăcovenie;

munceşte el din zori până în noapte, trudeşte şi Mărioara, nevastă-sa, la cot cu el; trebăluieşte şi tropoteşte femeia uneori până la mijlocul nopţii, că treburi la casa omului sunt multe ca nisipul pe vadul apei; cu toate acestea munca lor se împrăştie tot ca nisipul, când vin cele ploi şi-l spală, ori îl târăşte valurile după ele. Îi saltă inima de bucurie bărbatului văzând ce femeie iute şi-a adus în casă, ba câteodată, seara, de se întâmplă să le vină un oaspe străin, prinde Ion a se tângui prefăcut către el: „Femeia asta a mea e ca şi ceapa: când o miroşi lăcrimezi, când o guşti te ustură!” Atunci inima Mărioarei se înceţoşează, iar obrajii ei ard şi se fac cum îi sângele de iepure. Ion râde însă de mânia femeii şi ca s-o împace îşi potriveşte vorba cum e mai bine, zicând musafirului ce îi stă în faţă: „Dar, vezi, domnia-ta, fără ceapă usturătoare, bucatele nici că sunt gustoase!” Acum prind a râde câteşitrei, că aşa este mânia Mărioarei, firavă şi trecătoare ca o floare, vântul o spulberă, ploaia o scutură. Îi vine şi ei poftă de glumă, grăind subţire şi dulce către oaspe: „Ce să-i faci, bădică Gege. aşa e bărbatu-meu, ca albina: aduce rod, dar şi împunge!” Dar gluma Mărioarei nu e pe placul lui Ionică. îşi dă el seama bine că femeia n-a spus-o cu răutate, dar ce fel de rod aduce el în casă, de vreme ce se zbat în lipsuri şi datorii? O fi bătând femeia şaua, la cele odrasle? Dar rodul cine l-a adus în casă, dacă nu cumva Mărioara? Nici n-au trecut câţiva ani de la nuntă şi i-a umplut ograda de copii... Mai întâi l-a rodit pe Năstase, care seamănă la chip şi vorbă cu fi-iertatul Costandin, bunicu-său; apoi a rodit-o pe Maria, cea care poartă numele bunicii şi al maică -sei; la un an, l-a adus pe Neculai, iar acum, în urmă, nici nu sunt măcar patru luni, a rodit Măriuca încă o fată” pe Zoiţa... „Şi cine ştie câţi au să mai vină pe hume, să se bucure şi ei de sărăcie!” gândeşte cu ciudă Ionică. Dai tot el se îmbărbătează: „S-ar putea întâmpla însă şi altcum. Că de-om fi mai multe braţe în casă, şi om munci cu inimă ne-om plăti mai uşor de datoria la boier”. Atunci şi viaţa lor are să

se preschimbe; să fie ceva mai bună, aşa cum vine şi lumina soarelui, după dimineţi ceţoase.

Deocamdată venise însă toamna. Pe dealurile Odobeştilor se făcuse roadă multă. Oamenii abia mai pridideau culegând1 strugurii şi zvârlindu-i în zăcătoare. Pe ogoarele lui Asanache se strânseseră păpuşoaiele; oamenii le căraseră la curte, le puseseră în hambare; nu-i mai rămânea boierului decât să cheme pe clăcaşi la canţelarie pentru socoteală. Soarele ardea încă binişor, frunza codrului se îngălbenise ca tutunul; de arşiţă prea mare crăpase pământul; oamenii se rugau pentru ploaie, dar cerul nu se îndura de ruga lor şi nu vărsa măcar o lacrimă. Când l-au vestit slugile boiereşti să vină cu grăbire la curte „că îl cheamă boierul”, Ionică Roată i-a spus nevestii:

— S-o îndura Dumnezeu de noi şi om ieşi mai binela socoteală anul acesta!

Dar nu a fost aşa. Postelnicul Asanache l-a primit pe Ion în canţelarie şi vrând pesemne să fie numai ei, între patru ochi, a strigat către Iftimie, care pândea în odaie, cu ochi de câine bătut:

— Tu poţi să pleci, Iftimie. Mă descurc eu şi singur cu socoteala omului acesta.

A citit boierul din catastif zilele de muncă trecute, banii primiţi peste an de Ion de la Iftimie şi a zis, cu părintească durere:

— D-apoi tu, voinicule, nici nu te scazi din datorie, necum să mai primeşti ceva!

A oftat Ion, negru la faţă:

— Merge greu, boierule!

A oftat şi postelnicul, fără să fie nevoie:

— Ai dreptate, Ioane. Merge tare greu!

— Nici eu nu mă dumiresc cum se face - mai zice Ion Roată. Că de muncit dau pe brânci şi când e la cules... nu mă aleg cu nimic.

— Socoteala n-am făcut-o eu. A scris-o Iftimie, aşa cum se cade, după dreptate - răspunde cu nerăbdare Asanache. Ştii bine că Iftimie nu adăugeşte nimic de la el...

— Dar nici nu scade din socoteala noastră! îndrăzneşte deodată Ion Roată, să întoarcă vorba boierului.

— Ei, omul la mânie multe grăieşte! râde cu îngăduinţă postelnicul. Adaugă apoi, mai încetişor, ca şi cum s-ar teme să nu-l audă pereţii: Nu zic... Se prea poate ca Iftimie să fi îmbătrânit rău, să nu-l mai ajute mintea şi nici vederea. Se prea poate să aibă ceva de împărţit cu tine; o râcă mai veche, vreo vorbă repezită la crâşmă, ori ştiu eu ce-o fi fost? Dar dacă te socoţi păgubit de socoteala lui Iftimie, de ce nu ţi-o ţii chiar tu?...

Ion priveşte lung la boier, se scarpină în oolţul buzei, se trage de mustaţă şi nu se dumireşte cam unde vrea să bată postelnicul. „Să-şi ţină singur socoteala? Cum vine asta, adică? Ce, catastiful e la el acasă? e pus aici sub cheie în cănţălarie şi numai boierul, ori Iftimie vătaful umblă cu el”.

— Văd că n-ai priceput vorbele mele - şopteşte cu îngăduinţă postelnicul Asanache. Vroiam să-ţi spun că şi Iftimie e om şi e supus greşelii, mai ales azi când abia îl mai ţin zilele. Ca să nu ai de ce să te mai plângi, m-am gândit să îi iei tu locul. Harnic eşti, te-am văzut doară la muncă, de isteţ nu-ţi ia nimeni înainte; că de clonţos, ce să mai vorbim, eşti în stare să înfrunţi şi o sută de răzeşi cu gura mare! în câţiva ani, muncind în casa mea, ai să te încropeşti bine, ai să scapi de nevoi; ai să-ţi trăieşti şi tu bătrâneţile în linişte, cum are să trăiască şi Iftimie de azi încolo.

Acum, în sfârşit, a înţeles Ion Roată ce vroia boierul de la el. Să-l facă, adică, slugă la casa lui; să-i linguşească urechea, să-i dezmierde sufletul sterp din faptul zilei până în noapte; să încarce pe oameni la socoteli; să fure de la cei neajunşi, ca să aibă boierul câştigul cel gras; să calce pe urma lui Iftimie ca un netrebnic oarecare. A răspuns Ion,

tare, mirându-se el singur de unde îi vine puterea ca să-l înfrunte pe postelnic:

— Amu mă dumiresc eu unde bătea vorba domniei-tale. Numai să ştii, boierule, că eu nu am suflet de slugă, aşa ca Iftimie, ori ca cei neisprăviţi ce-ţi mănâncă mălaiul în ogradă şi îl plătesc cu linguşiri şi ploconeli. Sluga ca să fie pe placul stăpânului trebuie să linguşească, iar vorba mea, singur domnia-ta ai spus-o, e înţepătoare ca acul de albină. Ca să rotunjească averea boierului, o slugă trebuie, iară, să jăcuie pe cei nevoiaşi, chiar şi pe fraţii săi, ce abia îşi târăsc zilele. Să fie cu iertare, boierule, dar aşa ceva eu nu fac. Ţine-ţi-l mai departe pe Iftimie.

A zâmbit acru postelnicul:

— Atunci din ce ai să-ţi plăteşti datoria?

— Oi munci şi eu, cum am mai muncit.

— Ai văzut bine că munca nu iartă şi de datorie.

— Am văzut, boierule! - a răspuns înăbuşit Ion Roată.

— Eu zic să te gândeşti mai bine la vorbele mele. Eu îţi vreau binele, că prea te văd amărâtşi pustiit de Dumnezeu - a zis Asanache, pornit pe împăciuire. Şi a adăugit, ridicându-se de pe scaun:

— Dacă boierul n-o fi cu milă faţă de oameni ca tine. atunci pe nădejdea lui Dumnezeu eu mă bănui că ai să mori de foame!

A plecat Ionică de la boier, clătinându-se şi înceţoşat, de ziceau oamenii pe uliţa satului că s-a îmbătat în crâşmă la Botezatu. Dar el nu auzea vorbele oamenilor, nici râsetele copiilor. Pentru el era ca o noapte, o noapte adâncă, fără lună, fără stele; totul: case, oameni se prăbuşiseră. A deschis uşa casei şi a rămas aşa în prag, ca şi cum nimerise în altă parte, într-un lăcaş străin, unde nu cunoaşte pe nimeni şi nimeni nu-l întâmpină pentru că nu-l cunoaşte. Abia întru târziu i-a sunat în urechi vorba Mărioarei:

— Ce-ai rămas aşa, în uşă, măi bărbate? Atunci s-a smuls din cadrul uşii, cu pumnii strânşi, cu ochii înroşiţi, sângerii,

de ziceai că stă să înfrunte cine ştie ce sălbăticiuni ale pădurii, şi s-a prăbuşit pe un scaun.

— Ce e cu tine, Ionică? - a glăsuit mamă-sa, care tocmai luase de pe foc ceaunul cu mămăligă şi voia să dea copiilor de mâncare. Iar Mărioara, de pe pat, unde îşi legăna fetiţa, a întrebat:

— S-a îndurat Dumnezeu de noi să ieşim la socoteală?

Atunci a strigat Ionică la femei şi glasul său parcă era un şuierat de fiară:

— Dumnezeu nu vrea să ştie de socotelile oamenilor; Dumnezeu îşi are socoteala lui, în care noi, oamenii, nu suntem nici cât un vierme.

— De ce vorbeşti aşa, băietul meu? Dumnezeu care vede toate, până la urmă plăteşte tuturor după cum se şi cade! - l-a dojenit maică-sa cu glas slab, tremurat.

— Asta o aud de mic copil - s-a oţărât mai tare Ionică, ridicându-se de pe scaun. Am auzit-o şi de la tine, şi la biserică, de la părintele Lupuşor. „Să nu vă îngreuiaţi sufletul cu mâncare, ori cu beţie, ori cu plăcerile lumii aceştia. într-o zi, bogaţii au să sărăcească şi au să flămânzească, iar cei care au crezut în Dumnezeu nu se vor lipsi de nicio bunătate," Dar eu socot, ca şi fi-iertatul taicămeu, că nu mi-e de niciun folos să am de toate în împărăţia cerului, iar aici pe pământ, să-mi trec viaţa, mereu hămesit şi nevolnic.

Acum abia s-a uitat mai bine mamă-sa la Ionică şi văzându-l cum stă, înalt şi deşirat, cu pometii obrajilor ieşiţi în afară, cu ochii galbeni-verzui, scăpărând ca la o fiară încolţită, şi-a dus mâinile la ochi îngrozită. I s-a părut pentru o clipă că în faţa ei stătea o stafie; că cel ce vorbeşte cătrănit, e chiar Costandin al ei, întors la viaţă după o scurtă petrecere în cimitirul din Ciuruc.

S-a întâmplat ca în aceeaşi seară, la poarta lor să se arate Stanciu Ţeţe din Şăndilar, vechiul prieten al lui Ionică.

— Ce vânt te aduce pe la noi? a cercetat Ionică pe noul venit?

A şuguit Stanciu:

— Vântul aduce furtună şi ploaie, nu aduce... oameni, bre Ionică.

— Pe-o vreme uscată ca asta furtuna şi ploaia ar fi, de bună seamă, mai folositoare - răspunde Roată.

Apoi, cu vorbă îndulcită mai spune:

— Daz, nici de oameni dacă-ţi pică în casă nu se cade să nu te bucuri!

S-au aşezat cei doi vechi prieteni în faţa măsuţei scunde, pe care Mărioara, repede ca o zvârlugă a pus o strachină cu fiertură şi un clondir de must, căpătat chiar în ajun de la taică-su Anton, care lucrase la via boierească de pe dealul Odobeştilor.

— Ce mai este pe la voi, în Şăndilar? - a cercetat cu interes Ionică.

— Ce să fie? Jelanie mare! - a răspuns scurt Stanciu Ţeţe.

— Ca şi pe la noi! - a întors vorba Ionică.

— Nici la boier nu ne putem plăti, nici cu oamenii stăpânirii n-o mai scoatem la capăt - a gemut Stanciu Ţeţe. Ne-au încolţit ca pe jivine, parcă nu am fi şi noi oameni, fiinţe tot ale lui Dumnezeu.

— Ce-au mai făcut blestemaţii? întreabă şoptit, spăriet, Ion Roată, lăsând a înţelege că nu ar vrea ca povestirea lui Stanciu să fie auzită de cele două femei, care căutau să adoarmă copiii.

— Câte n-au făcut! - spuse Stanciu Ţeţe, ceva mai domol. Nici nu gătiseră bine cu strânsul bucatelor că s-au pomenit oamenii din sat cu dăbilarii în faţa porţii, cerându-le să plătească pe dată şi dările pentru trecut şi pentru acest an, şi pentru fumărit, şi pentru vinărit, că, ţipau ei, visteria e goală şi dacă nimeni nu plăteşte se duce de râpă şi domnia şi ţara. A zis atunci către ei Vasile Maftei, cel mai colţos: „Mare brânză, dacă se duce de râpă vodă Stürza!” - iar ceilalţi oameni au prins a se jălui că ei n-au de unde să scoată bani; că roade au fost puţine, că s-au ales şi ei cu te miri ce, că au dat boierului de s-au spetit; atunci de unde să

se mai ajungă şi pentru visterie şi pentru foamea lui vodă şi a poslușnicilor săi? Acestea auzind dăbilarii, văzând ei că nu-i rost nici de dabile, nici de ruşfeturi, s-au năpustit prin casele oamenilor, au zvârlit în drum scaune hârbuite, scoarţe deşirate, ceaunele de mămăligă şi hârdaiele de apă, toate straiele ponosite ce se aflau prin unghere; au răscolit până şi cenuşa din vatră. Iar pe Vasile Maftei, l-au ridicat cu arnăuţii între spăngi şi l-au pornit la Focşani pentru ocara ce făcuse lui vodă Sturza. Se străduise Stanciu Ţeţe să-şi domolească vorbirea, să nu îşi strige prea tare necazul aşa precum se cuvine în faţa atâtor blestemăţii, ferind el pe cât se poate ca povestirea lui să ajungă până la femei; urechea ascuţită a bătrinei auzise însă; şi-a început Măriuca să lăcrimeze şi întorcându-se către icoană şi-a făcut o cruce mare, oftând din baierile inimii:

— Păcătoşii! Cum de-i mai rabdă pământul!

— Dar asta nu le-a fost de-ajuns - urmează Stanciu Ţeţe. Că peste noapte au venit de iznoavă poslușnici şi fel de fel de pahonţi, cu flinte şi cu spăngi; au înţărcuit satul zicând că au să pună foc, dacă bărbaţii n-au să meargă de bună voie la Focşani unde au a răspunde de zurbala de peste zi. Amu, vezi dumneata, frate Ionică, tot oamenii erau de vină, ca şi cum singuri ei se jefuiseră de bruma de avere ce-o mai aveau în casă! Degeaba însă au strigat pahonţii şi armaşii toată noaptea, că în sat nu era nici picior de bărbat; fugiseră toţi, cu neveste şi copii, o dată cu înserarea, luând drumul pădurii, iar în Şăndilar se aflau doar cinci, şase femei, şi alea, atât de mătufite de ziceai că atunci ieşiseră din mormânt.

— Acum ce-aveţi de gând? - a întrebat Roată.

— Nici oamenii nu ştiu ce e mai bine. Unii zic că femeile cu plozii lor să se întoarcă în sat, iar noi, bărbaţii, să luăm calea codrului, care ne apără şi ne hrăneşte mai bine decât cătunul în care ne-am născut. Să ne facem şi noi, ca mulţi alţii, haiduci de drumul mare! - a încheiat Stanciu, oftând din greu.

— Deh... - a vorbit după un timp Ion Roată. Odinioară, în tinereţea mea, am cunoscut chiar eu un asemenea hâtru, haiduc la drumul mare. Mergeam cu fi-iertatul taică-meu la mănăstirea Miera, unde trăia în schimnicie părintele Nicanor, cel ce-a avut case bogate la Focşani şi mulţi butuci de vie pe coastele Odobeştilor. Atunce ne-a ieşit în cale vin bătrâior atât de pirpiriu de ziceai că şi-o suflare a vântului o să-l prăpădească. L-a ospătat bietuz taică-meu aşa cum se cuvine, iar el ne-a povestit cum şi-o petrecut câţiva ani în umbra codrilor, printre haiducii lui Petreanu; cum au pierit cei mai mulţi de gloanţele arnăuţilor, iar cei scăpaţi cu viaţă au fost puşi în lanţuri şi duşi la Eşi unde s-au săvârşit de mâna gâdelui. Află dar, frate Stanciule, că dacă o vreme codrul te hrăneşte, el nu te poate apăra şi de trădarea oamenilor ori de gloanţele arnăuţilor. Atunce ai da mult să-ţi lase stârvul să putrezească la umbra pădurii, ca să nu pieri în ştreang, în văzul şi ocara lumii...

Şi-a răsucit o ţigară, apoi a mai zis:

— Se-ntâmplă uneori, frate Ţeţe, să scape câte unul din mâna gâdelui dacă o fetişcană îl cere de la vodă, zicând că îl doreşte de bărbat. Dar unde se găsesc pe tot hotarul Eşilor atâtea fete mari, cât o să trebuiască pentru voi haiducii de la Şăndilar?

— Păi, nici puzderie n-om hi! - a întrerupt Stanciu Ţeţe.

— Da, câţi?

— Păi, să tot hie... nouăzeci! răspunse Stanciu.

— Ei, vezi! - a râs Ionică din toată inima.

Au mai gustat din cel must, au răsucit iar o ţigară; pe urmă după ce-a strecurat o privire către femeile ce aţipiseră pe crivat, a cercetat încetişor Stanciu Ţeţe:

— Ce ne rămâne atunci? Să ne lăsăm afumaţi ori striviţi la falangă de oamenii domniei? Să murim prin beciuri una cu şobolanii? Să privim cu mâinile subpuse cum ne batjocoresc samişii ori vătafii, nevestele şi fetele? Ori să murim în ştreang, în văzul oamenilor şi ocara lumii - aşa cum ziseşi tu mai ,nainte? Eu gândesc, frate Ioane, că acolo pe medeanul

târgului, cu laţul de gât, am să mor o singură dată, pe câtă vreme de rămân în sat, am să mor de zece ori de jalea dobitoacelor înfometate, de mila nevestii şi a copiilor oftigaţi de dorul bucatelor, ori de a fetelor ruşinate de boieri şi de oamenii stăpânirii.

— Eu nu zic să rămâneţi în sat - l-a întrerupt pâcliş Ionică Roată. Eu am zis să nu luaţi calea codrului, de unde pentru păunaşii lui, blagosloviţi de babe şi de nevolnici, nu e altă scăpare decât numai ştreangul ori flinta arnăutului. M-ai întrebat ce vă rămâne atunci? Iar eu am să-ţi răspund tot cu o întrebare...

— Care anume. Ionică?

— îţi aminteşti de moş Bogdan şi de poveştile sale minunate?

— Cum să-l fi uitat oare! - a oftat înăbuşit Stanciu Ţeţe.

— Aici, în faţa vetrii noastre, îi plăcea bătrânului să-şi depene amintirile şi cele basme fermecate, iar noi, ciueiţi pe lângă foc îl tot zoream să vorbească de teamă ca nu cumva să adoarmă şi să-şi lase povestea neterminată. Aici, în odaia aceasta, ne-a vorbit el o noapte întreagă de drumurile ce făcuse peste Milcov în ţara muntenească, de satele şi târgurile de acolo, de oamenii care îl întâmpinau cu zâmbet pe buze şi-l pofteau să ospăteze împreună, zicându-i: „Fraţi suntem, moşule, iar dacă apa cea haină ne desparte, sufletul nostru de român nu se cade a-l împărţi.” Se poate ca tu, frate Stanciule, să fi uitat noaptea aceea...

— Nu, n-am uitat-o! - se apără Stanciu Ţeţe.

Dar Roată nu l-a auzit, ci spune cu obidă:

— Eu n-am uitat-o însă niciodată. M-am gândit chiar deseori la ea şi de multe ori mi-am zis, şoptit, ca pentru mine: „De se va întâmpla să-mi las şi eu, ca moş Bogdan Ciochină grija casei, ca să mă apăr de asuprire, atunci la fraţii de peste Milcov am să caut scăpare T”

— După câte înţeleg, voeşti ca cei din Şăndilar să se desţăreze? a grăit Stanciu Ţeţe întru târziu.

A sărit atunci, ca ars, Ion Roată:

— Să vă desţăraţi? Ce vorbesc eu şi ce înţelegi tu, frate Stanciule? Eu nu vă îndemn să fugiţi la osmanlâi, ori la lehi, ori să urmaţi pe gheneralii rosianeşti, aşa cum fac boierii cei mari când ţara este la strâmtoare. Eu am zis să trecem împreună peste apă, la fraţii noştri din Valahia.

întreabă mirat Stanciu Ţeţe:

— Să trecem... împreună?

Răspunde, zâmbind amar, Ionică:

— Dar cum alt? Socoţi că pentru mine, aici la Câmpuri, viaţa e doar huzur? Chiar astăzi am fost la curte, chemat de boier, şi-n loc să-i fac pe plac, l-am înfruntat pe postelnic cu vorbe grele. El asculta şi zâmbea, se prefăcea a nu înţelege, dar i-am citit în suflet, cum ai citi în bobi, osânda mea de mâine. De-aceea îţi zic, Stanciule, să mergem cât mai grabnic cu şăndilarii tăi la apa Milcovului şi să-l trecem până e vreme.

— Uşor de zis: să-l trecem! Apa o ştiu eu, nu-i mare, dar paza ei e straşnică. Cum trec atâţia oameni, fără hârtii la mână, sub nasul stăpânirii?

— M-aş fi mirat eu, frate Stanciule, să fi prins tu ceva din vorbele moşului - a râs uşor Ionică. Amu, îmi amintesc că-n noaptea cu pricina, ţi se-nchiseseră ochii mai înainte chiar ca moş Bogdan să-şi înceapă povestea. „Ce-avem noi, ţăranii, cu otcupciii şi cu slugile ispravnicului? - zicea bătrânul. Dumnezeu sfântul a lăsat la margini de hotară poteci adumbrite şi vaduri pustii, pe unde pas de slugoi ori de arnăut n-a trecut vreodată.” Amu, moş Bogdan Ciochină, Dumnezeu să-l ierte, o hi pământ de ulcele, nu poate să ni le arate. Dar om găsi noi alţi bătrâni la Măgura Odobeştilor, care să le ştie şi să ni le spună: totul e să ne învoim noi între noi, astă-seară şi să-i hotărâm şi pe cei din Şăndilar.

Afară, în ogradă, mijiseră zorile, dar ei mai vorbeau încă, ţinând să pună la cale totul până ce nu se trezesc femeile. Dar femeile, întinse pe crivat, dormeau adânc şi numai scâncetul prin somn al lui Năstase, copilul cel mare, se auzea din când în când.

Două zile şi tot atâtea nopţi a stat Stanciu Teţe în casa lui Ionică, ferit de ochii iscoditori ai slugilor boiereşti, care l-ar fi dat pe mâna ispravnicului, căci întâmplarea din Şăndilar, cu fuga oamenilor în pădure şi ducerea lui Vasile Maftei, între spăngi, la Focşani, era acum cunoscută la Ciuruc şi pe toată valea Cremeneţului. în vreme ce Ţeţe stătea, picotind ca miţele lângă vatră ori îndemnându-se la o vorbă cu copiii, Ion Roată, pe drumuri ferite, mersese în pădure, vorbise cu oamenii din Şăndilar, le arătase ce hotărâseră ei, Stanciu Ţeţe şi Ion Roată, şi le-a cerut să-şi spună şi ei cuvântul. S-au găsit ei câţiva mai viteji, care să nu se învoiască, zicând că mai bine e să ia calea codrului şi de-acolo, înarmaţi cu flinte să izbească în oamenii ispravnicului, în toţi dăbilarii şi tacidarii, răzbunând toate ocările şi jacurile, - dar cei mai mulţi, mai cu minte, s-au învoit cu însufleţire să spargă satul Şăndilarului şi să se strămute cât mai degrabă ân Ţara Românească. Au hotărât deci să pornească chiar de a doua zi cu neveste şi copii, pe poteci tăinuite, răzleţiţi unii de alţii, ca să nu-i simtă nici jivinele şi să afle de ziua sfintei Paraschiva la Măgura-Odobeştilor, unde au să vină şi Stanciu Ţeţe şi Ion Roată. Au ales ziua sfintei, pentru că atunci e sărbătoare mare la ţara Moldovei, atunci foiesc ţăranii şi târgoveţii de iei-colo, umplând hudiţele satelor, bisericile şi locantele, iar în puzderia de lume, nimeni nu stă a cerceta de unde ai pornit şi încotro mergi, nici nu se minunează isprăvniceii că au pornit desculţii de prin sate să cinstească, aşa cum se cuvine, cu luminări aprinse, cu cântări, ba chiar cu câteva pahare în tinda hanului, hramul cuvioasei Paraschiva.

Când s-a întors acasă de la pădure, o lumină ciudată zvâenea din ochii lui Ionică. S-a oprit în prag, grăind către Stanciu:

— - S-a făcut, frate Stanciule!

— Ce s-a făcut, bărbate? - a cercetat curioasă, Mârioara.

— Plecăm peste noapte!

A privit nevasta către Ionică fără să înţeleagă.

— Plecăm? Unde voieşti să plecăm, acum, în mijlocul toamnei?

Bărbatul i-a retezat vorba:

— Plecăm la Măgura-Odobeştilor, s-o cinstim pe Sfânta!

Atunci şi-au amintit cele două femei de cuvioasa Paraschiva, de bâlciurile şi de chefurile ce-i însoţesc sărbătoarea, de hramurile şi praznicele de care ele erau postite, acum când se aflau în cruntă sărăcie. S-a bucurat Măria şi a întrebat:

— Pe copii îi luăm?

— Luăm pe Năstase, că e băiet mare. Luăm şi pe Zoiţa că e cât un fulg şi are nevoie de lapte! Mămuca rămâne acasă cu Mâriuţa şi cu Neculai - a hotărât bărbatul.

— Pe nenea Stanciu nu-l luăm? a întrebat Năstase din colţul unde se afla.

— îl luăm şi pe dumnealui, da, lungit pe fundul carului, printre paie, până dăm mai în gios, la lunca Şiretului. Aşa a trecut vremea, în vorbe şi glume, cătând fiecare a ghici pe cine au să întâlnească, din Vedea ori din Răcoase, în drumul lor către Măgura Odobeştilor. Ionică se perpelea însă ca pe jăratec; minţise pe cei din casă, nu-şi ierta mai ales că se purta ca un hoţ cu maică-sa, care îl iubea şi îl crescuse în cinste; nu se îndura s-o lase în neştiinţă, cu inima pustiită, aşa cum avea să fie şi casa. întru târziu nu l-a mai răbdat inima şi, pe dată ce Maria a culcat copiii, a grăit Ionică către nevastă şi către mumă-sa:

— Te rog să mă ierţi, mămucă, şi tu, nevastă, de asemenea, iartă-mă. V-am minţit. Eu şi cu Stanciu nu plecăm la praznice şi la chiolhane, ci voim a merge dincolo de apă, în Ţara Românească.

A oftat bătrâna:

— îmi spunea mie blestemata asta de inimă, că într-o zi aşa o să se-ntâmple. Se vede treaba că poveştile lui Bogdan ţi-au împuiat şi ţie urechile, aşa cum le împuiase şi lui fi-iertatul taică-tău.

A icnit Ionică Roată:

— Se prea poate, mămucă. Daz, omul e dator să-şi încerce norocul şi să-şi găsească binele unde se poate. Aici, din păcate, nu se mai poate...

S-a întors către Mărioara şi a mai zis:

— Tu, nevastă, dacă ţi-e frică, rămâi acasă... şi-oi veni mai pe urmă, când te-oi vesti dacă am dat de bine!

— Ce vorbă-i asta? - s-a încruntat Mărioara. Părintele Lupuşor ne-a spus că femeia trebuie să-şi urmeze bărbatul, pe orice cale s-ar duce; în bine ca şi în rău!

Am să merg cu tine, cu cei doi copii, cum ai hotărât la început; am să merg fără lacrimă, ca la un praznic mare!

A doua zi, a înjugat boii; a pus în car între paie un ceaun de mămăligă şi un sac de păpuşoaie; pe Stanciu Ţeţe l-a învelit bine cu o cergă şi aşa a ieşit din Ciuruc, Ionică Roată cu Mărioara lui, cu Năstase şi cu Zoica, răspunzând vesel către ţăranii pe care îi întâlnea în drum şi-l întrebau: „încotro, Ionică?” - „La Focşani, oameni buni. La praznicul cuvioasei.” A rămas acasă, privind din poartă, cu inima scârbită de jale, bătrâna Măriuca. Văzuse ea multe la viaţa ei lungă: şi norul hămesit al lăcustelor pe porumbiştile câmpuremlor, şi chinurile oamenilor înjugaţi ca nişte dobitoace de oamenii ispravnicului şi târgoveţi doborâţi de ciumă, pe hudiţele oraşului, zvârliţi în căruţă unul peste altul, fără a se şti bine de mai trăiesc încă, ori sunt morţi cu adevăratelea. Văzuse şi oameni ce-şi părăseau ogoarele cătând scăpare dincolo de munţi, prin satele Ardealului. Dar în neamul lor, al Rotileştilor, nimeni nu-şi lăsase ocina strămoşească, nici se înstrăinase dintre ai lui. Munciseră din greu, dar cu răbdare, că vroia fiecare să-i odihnească osul, în somnul cel greu şi de pe urmă, în cimitirul satului, în glia de la Valea Cremeneţului din care îşi trăsese şi viaţa. Când a intrat în casă, cu inima pustiită şi ochii împânziţi de lacrimi i s-a părut bătrânei că în crivatul acum prea larg numai pentru ea, mai doarme cineva, o fiinţă necunoscută, a vroit să ţipe, dar fălcile i-au rămas încleştate; ar fi vroit să fugă, dar picioarele n-o ajutau, atât era de neputincioasă.

Atunci şi-a luat inima în dinţi ş\ a privit mai bine şi l-a văzut pe Costandin al ei, galben ca turta de ceară, cu mâinile încrucişate pe piept, legate strâns cu o năframă, îmbrăcat cu cămeşa de ginere pe care i-o păstrase în lada ei de zestre; iar lângă patul pe care odihnea mortul a zărit un brad, de crengile căruia atârnau năframe, perje uscate şi câteva mere. Apoi a auzit ca un oftat, aşa cum gemea Costandin al ei când era tare obosit, şi-un glas care se căina: „Unde mi-e feciorul, nevastă? Pentru ce l-ai lăsat să plece?" Âr fi vrut Măriuca să-i răspundă: „Iartă-mă, Costandine, eu nu-s vinovată!" dar cui să mai răspundă? Costandin al ei se destrămase ca o nălucă şi numai jelania lui se auzea, poate din pereţi ori din bagdadie, ori chiar de afară, din ogradă: „Măriucă! Măriucă! Adu-mi sapă şi lopată.

Să-mi fac casă-ntunecată...

Ad-o teslă şi-o mistrie...

Să-mi fac casă pe vecie..."

Atunci s-a prăbuşit bătrâna Măriuca în faţa icoanei, gemând greu: „Iartă-mă, Doamne; nu-mi lua minţile, îndură-te de cei doi copii ce-au rămas de pe urma lui Ionică, în paza mea neputincioasă!"

Capitolul XI

ZILELE OMULUI, CA IARBA

Geaba stătuse Marghioliţa Sturza în mănăstirea Sovejei, bărând mătănii la icoane şi cercetând chiliile schimnicilor. Dumnezeu nu-i ascultase rugămintea. Inima nu-i întinerise, nici nu înmugurise aşa cum prezisese Glafira; nici vel-logofătul Grigore nu se însănătoşise, ci se zbătea mai departe în ghearele morţii. în faţa nedreptăţii cereşti, a poruncit domniţa Marghioala să se înhame caii la rădvan şi a pornit cu femeile sale de credinţă către cetatea Eşilor. cu tainica speranţă că logofătul Grigore nu se sâvârşise încă din viaţa aceasta. Dar abia intrase trăsura pe bariera oraşului, că sunetele clopotelor de la mitropolie şi de la Tălpălari, trase a moarte, au umplut sufletul domniţei de

mare spaimă. Acum ştia bine; venise prea târziu. bărbatu-său murise. Şi-a făcut trei cruci repezite peste voalul ce-i acoperea fata, apoi a şoptit a mustrare, către Glafira: „Vezi, dacă m-am luat după tine?” S-a apărat Glafira, vânsâind chiar o lacrimă: „Murea el boieru, şi de veneam noi mai repegior; că tare era bătrân, săracul!” La trei zile după săvârşirea din viaţă, vel-logofătul Grigore a fost petrecut la mormânt cu mare pompă, asa cum se cuvenea unui tată de domn: au cântat muzicile, au sunat clopotele, au bocit femeile de la mahala, plătite pentru asemenea treabă; a lăcrămat chiar domniţa Marghioala, sub zăbranicul ei lung până la călcâie; dar aşa cum ar fi făcut după un străin, căci ce alt fusese acest soţ pentru inima ei neîndestulată? A mers în fruntea alaiului domnitorul Mihai cu băieţii săi, şi chiar vesta cernită a voievodului, încheiată cu bumbi de diamant, picura patru lacrimi. A spus mulţimea uimită: „iată. plâng şi diamantele, nu numai pietrele” şi s-a vorbit în oraş multă vreme ca de o minune!

225

Dar jalea ca şi bucuria e trecătoare, aşa cum sunt toate în această lume. În scurtă vreme vel-logofătul a fost uitat, lăsat să odihnească în pace, aşteptându-şi viaţa ce va să vină, iar oamenii s-au întors către viaţa lor pământească, mai sigură, cu toate că mai scurtă. A zis chiar Veniamin, mitropolitul, către domnita Marghioala ca o consolare: „Zilele omului, domniţă, ca iarba: aci înverzeşte, aci se vestejeşte”. Domniţa a prins a lăcrima, a oftat ’năbuşit, a sărutat mâna mitropolitului, zicându-i în greceşte: „Asta aşa e, prea cinstite stăpâne”. Vorbea din toată inima. Nimeni nu ştia mai bine ca ea cât fusese de schimbătoare această viaţă, cum înverzise şi se veştejise de repede, făcând dintr-o femeie, cea mai frumoasă între toate, o bătrânică plăcută, frumoasă încă, cu inima golită parcă de sânge. O mângâiere mai avea totuşi, văzând că bărbaţii pe care ea îi iubise, pe unii de aproape, pe alţii doar în gând, nu fuseseră zvârliţi de la inima fiului său, acum domn al Moldovei, ci-i

stăteau în preajmă, şi se bucura de cinstiri, ei şi chiar fiii lor. Feciorul lui Pletosu, Ionică Plitos, era aghiotant domnesc, pe Mihalache Kogălniceanu, feciorul vornicului Ilie, îl trimisese la studii în ţări străine, iar la întoarcere îl făcuse aghiotantul său; pe doftorul Samurcaş l-a adus de la Botoşani. l-a înălţat la rang de vornic şi l-a numit protomedic, drept mulţămită că pe vremuri, în copilărie, îl lecuise de troahnă. „Acum poate să-l aducă!" gândise domniţa, când a venit Glafira cu vestea. Ghiar sub acelaşi acoperământ de-ar locui cu el, şi încă inima ei n-ar avea pentru „doftoraş" cea mai slabă tresărire. Dragostea lor se uscase ca florile ce le păstrează în albumul său de amintiri. Acum, domniţa Marghioala nu mai trăia decât ca să moară, iar rugăciunea ei de seară în faţa icoanei ar fi părut neruşinată de-ar fi fost auzită de-o ureche străină. Implora mila cerului ca atât timp cât în ţara Moldovei nu se va stinge sămânţa bărbătească, toţi să-şi amintească de ea ca de cea mai frumoasă, intre femeile frumoase ale Eşilor.

De când se întorsese din desţărare, de la Colincăuţi, mitropolitul Veniamin nu avusese decât zile proaste. Se simţea slăbit, fără de vlagă. Nu suferea de nimic, dar simţea că inima îi este bolnavă de prea mare ardere şi de scârbă. Cât trăise la Colincăuţi se vestejise după dorul Moldovei. Ştirile venite dintr-ocolo îl scoteau din fire; purtarea unora dintre apropiaţii săi de-aici, a egumenului Varlaam mai cu osebire, îi înveninase sufletul. Aştepta cu nerăbdare!, săptămâni întregi, veştile de la Cernăuţi unde se găsea Şerban Negel şi ceilalţi boieri, mari, fugiţi din calea Eteriei. Ele nu-i vorbeau însă decât de prefacerile din Moldova, de „carvonarismul" ciocoilor şi de legăturile acestora asupra boierilor, care ar fi după părerea sa „până în cel mai sus grad". I se scria că vistiernicul Iordache Ruset, duşmanul de moarte al său, ar fi în unire cu ciocoii; că venind spătarul Drăghici la Sculeni, împreună cu Brăescu au şezut cu vistiernicul câte cinci ceasuri la şoapte, urmând, se vede, Ruset să ceară în ascuns domnia

Moldovei. „Nu rămânea acum -- zicea Negel în scrisorile lui - decât ca cei boieri mari să facă arz la Ţarigrad arătător de carvonarismul răilor, până la ce grad au răzvrătit duhurile oamenilor, încât fără sprijinire împărătească nicidecât n-au a se mai întoarce boierii mari în ţara lor.” S-a aflat însă mai târziu că turcii l-au pus la ţara Moldovei pe Ion Sandu Sturza şi că acum la Eşi s-au înstăpânit cărvunarii, toţi cei ciocoi boieriţi ca Ion Tăutu, ca Gheorghe Cuza, vornicul, ori Ioniţă Cuza „ridicaţi într-o noapte din pivniţă în pod”, precum se spune în derâdere prin locantele şi prin căfanele oraşului, şi că toate rudele domnului au fost căpătuite cu slujbe grase şi de încredere: Costache Jora, fiind şeful gărzii, iar Constantin Aslan, vel-vornic de aprozi. S-a mai aflat iar că Ion Sandu Sturza, după ce primise firmanul de învestitură de la Poartă, ar fi strâns în spătăria domnească pe toţi boierii şi norodul, ca la

15 - 1057 o mie, şi ar fi grăit către ei, mergând însă cu gândul la cei câţiva boieri mari ce se mai află în Moldova: „am socotit a vă dobândi dragostea prin blândeţe, dar m-am amăgit şi bunătatea mea v-a făcut a uita de datoriile ce vă supun scaunului acestuia pe care stau eu astăzi. Amintiţi-vă că noi l-am pierdut prin intrigile noastre şi prin goana unuia asupra altuia, de l-au stăpânit apoi străinii atâţia ani. Şi dacg s-a milostivit Dumnezeu a ni-l dărui iarăşi precum l-am avut, ce voiţi acuma să mai faceţi? Să-l mai pierdeţi din nou precum l-aţi mai pierdut? Drept aceia vom lua domneştile noastre măsuri, întrebuinţând topuzul şi sabia spre înfrânarea celor neînţelepţi şi veţi cunoaşte de astăzi că are cine a vă stăpini!” Acestea auzind, cei boieri mari au plecat tare turburaţi acasă, iar a doua zi au cerut paşapoarte ca să se desţăreze, dar multe asemenea acte nu au căpătat, ci au început arestările şi surghiunirile la mănăstiri cât nu mai ajungeau nici caii de poştă, nici zapcii carele să-i ducă. A plecat în grabă la Ţigăneşti, pe apa Bârladului, chiar marele logofăt Costache Conachi, care ar fi amărât pre domn zicându-i, drept feritisire: „Dumnezeu ia

pre cel lipsit şi mic, pre cel părăsit şi uitat, şi-l suie”. De altfel nici nu prea ţinea logofătul să-şi piarză vremea prin spătăria domnului. Avea logofătul Conachi alte daraveri, că abia se însurase omul, acum la bătrâneţe, cu Zulnia Donici, văduva spătarului Petrache Negri, iar inima sa ardea cu pară mistuitoare. în rădvanul care îl ducea la Ţigăneşti, Costache Conachi socotea că vremea trece prea încet; că surugiul nu-şi îndeamnă îndestul de tare caii; iar el îşi biciuia sufletul, strigându-i să alerge către femeia iubită, neţinând socoteală de timp şi depărtare:

Aleargă, suflete, aleargă La soţia ta cea dragă. Ridică de pe picioare Orice fel de-nvelitoare Şi spune cu îndrăzneală C-am să fac mare năvală!

Dacă veştile care soseau de la Eşi nu erau prea bune, nici cele întâmplări de peste hotare nu erau menite să umple sufletul lui Veniamin de vreo plăcere. Auzea aşadar mitropolitul, mai de prin tot locul, că egumenul Varlaam, pre care el îl iubise ca pe un fiu, se zăticnise grozav, că umbla hojma, de colo-colo, cerşind milă şi pomeni de la boierii moldoveni „din partea ceasta”; că stătuse ceva vreme în casa spătarului Matei Răşcanu, dar plecase de acolo la Petersburg, unde prinţul Galitzin îi poruncise să traducă „Biblia” şi „Tetravanghelul”; apoi iar i se pierduse urma, nemaiştiind nimeni pe unde se află; zicând unii că s-ar afla în casa maiorului Buncrapulon, unde se poartă ca un trântor; alţii zicând că nici n-ar fi acolo, ci stă pe la mănăstirea Căprianei, cerşind mila egumenului de acolo. Mare a fost mânia lui Veniamin, când a primit scrisoarea de la Grigorie, mitropolitul Ierapolei, în care acesta îl înştiinta de noile isprăvi ale arhimandritului Varlaam Cuza. Scria Grigorie: „Despote! Eri viind dascălul Chiriae în oraş au adus trei scrisori de la părintele Varlaam, una către sfinţia sa arhiepiscopul, alta către generalul Cataz şi a treia către postelnicul Rizul, rugându-să ca să-l treacă şi pe dânsul la izvodul milelor.

Aceştia cum au deschis scrisorile au început a stupi şi a ocări de lăcomia sau pleoxenia omului; poţi socoti prea sfinţia-ta tot ce n-au zis ei! Cu toate acestea m-au poftit pe mine ca să scriu părintelui Varlaam şi i-am scris, mustrându-l pe dânsul şi zicându-i pe lângă altele şi aceasta: cum nu s-au temut de Dumnezeu să ceară milă, când sf. Spiridon are stare mai ales de iastă parte, să hrănească şi pe dânsul şi pe toţi oamenii mânăstirii, încă şi pe alţii străini: cu cât mai vârtos că are şi a lui stare. Drept să-ţi spui: mare ruşine mi-au făcut: pre toţi oamenii mănăstirii i-a împrăştiat şi mor de foame şi el şade la Ciuciula şi-l hrănesc alţii cu fasole şi-l iau în râs; apoi socoteşte prea sfinte, ce minte are!" S-a gândit Veniamin să-i scrie lui Varlaam, ca să-l dojenească, dar nu ştia de se mai află la Ciuciula, de nu era cumva în Moldova, căci se porniseră acum boierii mari către ţară, zicând între ei, că zilele domniei lui Sandu Sturza sunt numărate: că nici Ţarul, nici Sultanul nu mai vor a şti de un voevod cărvunar. Nu a trecut multă vreme şi s-a întors însăşi Veniamin la scaunul său arhieresc, întâmpinat fiind de ieşeni cu lacrimi de bucurie, cu strigăte de bun sosit; şi în toată această uşurătate a inimii, nimeni n-a mai gândit la vorbe de mustrare ori de ceartă. Aşa a scăpat arhimandritul Varlaam de orice pedeapsă, ba i s-au trecut toate cu vederea, aflând mitropolitul că fiul său sufletesc se învrednicise totuşi cu tălmăcirea Bibliei şi a Tetravanghelului, ceea ce se dovedea cu folos pentru sfânta biserică! Se pare însă că supărările mitropolitului nu aveau de gând a sfârşi cu una cu două. Abia îşi luase treburile de la capăt, că într-o zi de iunie, moartea îşi întinse aripile peste mult încercata cetate a Eşilor. Un soldat adusese în oraş o boală necunoscută, de i-au zis mai apoi cu holeră, şi într-o săptămână au murit, cu pântecele arse de dureri, peste opt sute de oameni. „La început ocârmuirea spre liniştea poporului, ascunsese răul; dar el îndoindu-se, în puţine zile spaima apucă pe orăşeni. începură oamenii a fugi ca în bejaniile tătărăşti. Cei ce

rămâneau se străjuiau în casele lor şi se înarmau. Eşul cu câteva zile mai înainte strălucitor de trăsuri, livrele, toalete, uniforme aurite, Eşul în care se plimba lumea, serile, pe uliţe cu ghitare şi cu muzici, cu râsete şi glume, acum se zbuciuma în ceasurile cele de pe urmă. În toate părţile se vedeau bolnavi cerând ajutor, mame despletite strigând după copiii lor morţi, chiote drăceşti prin cârciumi şi birturi, mulţi arşi de sete se târau pe la fântâni, se culcau în glod, mulţi mureau, puţini se duceau sănătosi." Oraşul era un mormânt; nimeni, nici doftor, nici boier, nici slugă, nu era cruţat de boala nemiloasă; după cum nici răii nu făceau osebire între casa boierului ori a calicului, atunci când spărgeau uşile şi jefuiau avutul oamenilor. Dar avea să treacă pe încetul şi încercarea aceasta; oamenii aveau să uite spaima prin care trecuseră, întorcându-se fiecare la sărăcia ori la huzurul său, după cum îi era felul ori starea. Numai peste zidul înalt al mitropoliei mai avea să treacă fără istov, zi şi noapte, jelania calicilor, turburând liniştea lui Veniamin şi luându-l de la masa lui de lucru. Iar el mai avea încă atâtea de făcut! încă o viaţă să fi trăit şi tot n-ar fi dovedit lucrările ce-i stau la inimă. Ce făcuse el oare, pentru ca numele său să rămână în amintirea oamenilor? Tălmăcise abia „Cele şapte taine" şi „Istoria noului testament"; tipărise „învăţătura cea dogmatică" şi unele din pildele lui Ioan Hrisostom; dar mai zăceau încă, abia începute, numeroase lucrări, cum ar fi bunăoară „Pidalionul" ori acea „Dezbinarea bisericii de apus şi răsărit" pe care el o socoate de mare trebuinţă. Dar când să mai lucreze dacă oamenii nu-i dau pace, şi, cugetând bine, nici ei nu au multă vină, că norul de lăcuste, ori focul cel mare, când au ars Trei-Ierarhii şi Hanul-Turcesc şi s-au topit ispisoacele şi actele aflătoare în arhiva Divanului, fuseseră floare pe lângă lăcomia lui Mihai Sturza, care mistuia tot ce găsea în faţă: averea şi caracterul oamenilor. Nicicând, ziceau ei, neobrăzarea telalilor şi a misiţilor domneşti nu fusese mai mare; pândeau pe la uşa bisericii, pe la poarta

locantelor, la bariera oraşului, propunând slujbe şi ranguri în schimbul pungilor de bani, că aveau nevoie vodă Sturza şi doamna sa, Smaragda de cât mai mulţi galbeni ca să trimită peste hotară. Se vindeau deci boieriile şi posturile şi chiar cei străini de neam se îndesau să cumpere, pentru că slujba era mănoasă şi toţi voiau să rămână trântori şi belea la ţara Moldovei, iar de curând hotărâse domnitorul să treacă asupra vorniciei şi dritul bisericesc ce se alimenta cu venituri de la moşii şi case şi multele acareturi ce avea mitropolia pe tot cuprinsul ţării. în felul acesta se lua pâinea de la gura calicilor şi a nevolnicilor, căci nu pentru folosul lui Veniamin se cheltuia venitul bisericii; nici pentru huzurul oamenilor săi. El. Veniamin, s-a mulţumit totdeauna cu puţin: cu o bucată de azimă, cu un blid de fiertură; cu câteva straie cuviincioase, de care se lepăda chiar uneori pentru a le da flămânzilor şi dezbrăcaţilor atunci când bani nu se mai găseau în casa mitropoliei. Acum şi aceşti bani au să-i lipsească; au să treacă asupra vorniciei, de fapt însă în buzunarul mereu căscat al lui vodă Sturza. Lui Veniamin nu-i rămâne alt decât să asculte vaerul calicilor în preajma mitropoliei, să-şi astupe urechile, neputincios el însuşi. „Sau - îşi zice Veniamin şi gândul acesta începe să-l stăpânească cu tiranie - ar fi bine să depună cârja arhierească, să se retragă la mănăstirea Slatina, unde are să-şi găsească liniştea şi multă milă pe lângă tânărul călugăr Calinic Miclescu, nepotul lui Sofronie de la Secu, cel atât de împodobit cu învăţătură. Acolo, la Slatina, în linişte de sihastru, lângă lespedea de mormânt a lui Alexandru Lăpuşneanu, s-ar cuveni să-şi aştepte sfârşitul, în smerenie multă şi pocăinţă, şi tot acolo, după moarte, în groapa adâncă să adaste înfricoşatul son al trâmbiţei care anunţă judecata cea de pe urmă. Acolo, la Slatina va izbuti poate, în zilele puţine ce i-au rămas pentru viaţă, să tâlmăcească şi „Pidalionul” să-şi scrie chiar şi testamentul la care gândeşte de atâta vreme, împărţind celor ce au să-l moştenească nu bunuri pământeşti, - pe care nu le mai are,

- ci învăţături pentru cuget şi inimă. Pentru că el a dat încă din viaţă averea lui toată, s-a lepădat chiar de straie şi s-a îmbrăcat în lumină aşa cum se cade unui adevărat creştin; dar despuindu-se pe sine, făcuse totul ca să sporească şi patria şi biserica, să înflorească amândouă, pentru că amândouă laolaltă, îi fuseseră mirese în această viaţă trecătoare.”

A intrat fratele Nectarie şi l-a smuls din gânduri:

— înalte stăpâne, vornicul Grigore Cuza voieşte să vă vorbească!

— Pofteşte-l!

Au intrat în camera de lucru a mitropolitului doi oameni, deosebiţi ca vârstă şi ca îmbrăcăminte. Cel dintâi, ajuns cam la jumătatea vieţii, e împlinit bine la chip şi la trup, mustaţa i-a încărunţit pe ici-colo, se mişcă cu moliciune în anteriul său de mătase foşnitoare şi nimeni n-ar mai recunoaşte în el pe Grigoraş Cuza, cel ce trăia odinioară de la mâna mitropolitului şi din milostenia văduvelor de pe uliţa Ferădaelor. Vorbele lui sunt încă înflăcărate, inima lui e încă tânără şi bate, sub straiele boiereşti de modă veche, pentru orice idee ori simţământ care ar duce la propăşirea patriei. Celor ce se uimesc de asemenea lucru, că un boier în giubea şi cu işlic pe cap ar putea avea aceleaşi simţăminte ca „bonjuriştii” ce-au năpădit saloanele Eşilor, boierul Cuza le răspunde cu simplitate: „Nu haina îl face pe bonjurist. Ideile largi izvorăsc din inimă, nu din straie. Mai bine un bătrân cu işlic, dar cu cuget drept, decât un tânăr în vanghercâ de postav, cu botine de lac dar cu inima stearpă şi cugetul gol!” Aşa cum era el acum, cu trupul încins de un brâu lat, cu meşi în picioare, Grigore Cuza se simţea mai aproape de aspiraţiile norodului, decât mulţi tineri, abia sosiţi din străinătate care împânzeau Eşul cu ifosele lor de cuceritori ori de oameni cu carte. Copilăria sa nu fusese de nimeni răsfăţată; carte prea multă nu deprinsese la şcoala de la Trei-Ierarhi, dar mai târziu, când norocul îi zâmbise şi lui, când intrase în averea socrului său Iancu Stavăr, fost

câmăraş la Ocnă, Grigore se străduise, în liniştea casei de la Ghergheleu, unde îşi avea nevastă-sa moşie, să-şi împlinească toate nevoile minţii. Odinioară crezuse că omul deprinde din viaţă mai multă învăţătură decât din cele scrise în cărţi; văzuse însă mai târziu că necunoscând scrieri prea multe, nu cunoştea de fapt nici viaţa, nici oamenii. Atunci cu râvnă de şcolar s-a apucat să citească, iar acum când avea belşug de mâncare şi băutură, fără să mai bată la uşa fraţilor ori a străinilor, o sete mai mare decât toate, şi o altă foame, mai nepotolită, mai nesăţioasă decât foamea trupească, îi chinuiau viaţa, făcându-l să vegheze până în zori cu câte o carte în mână. După ce a sărutat mâna mitropolitului, Grigore Cuza a grăit:

— - înalte stăpâne, am adus cu mine pe acest tinerel care doreşte să vi se înfăţoşeze.

Abia acum a căutat Veniamin către cel ce se ţinuse în umbra boierului Grigore şi a tresărit de o mare milă. zărind în obrajii săi străvezii două flori de foc, vădind o boală mistuitoare. Tânărul, îmbrăcat în straie ostăşeşti -- era prapurcic în miliţia pământeană al cărei hatman fusese boierul Pălădică - se înclină adânc şi se adresă mitropolitului pe un glas melodios:

— Binecuvântează, înalt stăpâne!

— - Binecuvântarea Domnului, asupră-ţi, fiule! a răspuns Veniamin, cercetându-l din priviri ca şi cum l-ar îmbia să se numească.

— Pe mine mă cheamă Vasile Mălinescu - a zis atunci tânărul ofiţer.

A întrebat cu mirare mitropolitul:

— Eşti cumva feciorul lui Mălinescu, cel ce-o şezut mai în urmă la Valea Seacă?

— Chiar aşa, prea înalte stăpâne. Taică-meu s-a prăpădit acolo, pe când sfinţia voastră se găsea în pribegie la

Colincăuţi. S-a stins tot cu mâhnirea în suflet, că nu fusese de folos pentru scăparea Moldovei, aşa după cum îl încredinţase bunul părinte.

A oftat adânc Veniamin:

— Pe-atunci nici oamenii din Petesburg, nici vremile nu îngăduiau a se face ceva pentru binele moldovenilor!

A cercetat apoi:

— Văd că eşti prapurcic. De bună seamă, ai să poţi face domnia-ta ceva pentru ţara aceasta.

— Aşa socot şi eu, puternice stăpâne. Numai că, din păcate - a suspinat Mălinescu - oştirea noastră e mai mult strajă domnului decât Moldovei!

— Aceasta dovedeşte - a zis boierul Grigore - că domnul Mihai are mai multă nevoie, decât ţara!

A zâmbit şi Veniamin, căci acesta era adevărul: cel ce urma a fi străjuit şi ferit chiar, era Mihai Sturza, dar nu de duşmanul de-afară, ci de furia moldovenilor. După ce au ospătat împreună, au început a vorbi cei trei despre multe lucruri ce aveau pe suflet. Mai întâi, s-a văitat Veniamin de încâlcitele socoteli ce-a lăsat la moarte arhimandritul Varlaam Cuza, de-au trebuit ţăranii de la Borşa şi frate-său, Ioniţă Guza, să plătească din munca lor şi datoria încă nu s-a stins de mare ce este. Acum se străduiesc toţi, şi Epitropia spitalelor şi cei de la sfântul Spiridon s-o desfiinţeze, că bani tot nu mai au de unde să scoată.

— Eu nu mă dumiresc - a zis Grigore Sturza - cum o putut vlădica Varlaam să intre în aşa datorie, când pentru el nici straie de preţ nu ţinea, nici din mâncările prea gustoase nu se înfrupta, nici, să mă ierte înaltul stăpân! - ţiitoare la mahala nu i se cunoşteau. Pe ce a prăpădit el atâta bănet ce scotea de pe arenda moşiei Borşa şi cu cel câştigat de pe mierea şi ceara de luminări de la stupi.

A grăit mitropolitul cu blândeţe:

— Ce zace în sufletul omului, numai Celui de sus îi e îngăduit a cunoaşte. Nici îngerul său păzitor nu ştie de prea multe, mărginindu-se întru aceia de a-i veghea doar somnul!

întreabă cu parapon Mălinescu:

— La ce bun să-i păzească somnul, dacă nu în vise, ci la lumina zilei se petrec blestemăţiile toate? Fi-iertatul taică-meu îmi povestea de un boier moldovan de la ţinutul Vasluiului, carele ziua îi urgisea pe ţărani, cu bătăi şi cazne, iar seara îşi zicea rugăciunile şi îşi cerea iertare de nelegiuirea făcută. Răul era, că de îi căşuna boierului pe careva atunci nu-l mai slăbea cu batjocura, nici de s-ar fi pitit în gaură de şarpe. Odată i-a căşunat chiar pe frăţâne-său; atunci şi-a trimis slugile să pună foc caselor acestuia la Tatomireşti, ba a căutat să-i fure din lucruri şi câteva suflete de ţigani câte avea pe moşie. Altădată i-a căşunat pe unul Neculai Bumbacă de la Condrăţeşti. Povestea taică-meu - că venind odată boierul cu giupâneasa dumisale, în rădvan cum l-a văzut pe acel Bumbacă a trimis slugile de l-au luat şi ducându-l la dumnealui i-a zis că demult doreşte să-i cadă în mână şi a poruncit slugilor să-l bată şi neplăcându-i cum îl băteau slugile a sărit boierul din rădvan, strigând că va fi dumnealui şi ispravnic şi domn, şi-au ţinut slugile pe Bumbacă gios în drum, iar boierul cu mâinile lui îl bătea cu biciul pe bietul om la şezut.

A strigat a mirare boierul Grigore:

— Aceasta socot a fi moşu-meu, căminarul Gheorghe Cuza; iar fratele căruia i-o ars casele socot că era moş Arghire!

A întărit Mălinescu vorbele:

— Ai grăit cu dreptate, chiar acela este. Tatăl meu cunoscuse pe cea dintâi soţie a căminarului, care de fel era din Rusia şi se numea Ana Gligorovna Savina. Ea i-a povestit lui taică-meu tărăşenia cu Neculae Bumbacă, din Condrăţeşti, ca una ce se aflase stând pe fundul rădvanului.

— Păcatul este - sfârşeşte prapurcicul Vasile - că asemini căminarului sunt la ţara Moldovei boieri cât fire în barbă! Se laudă mai toţi cu ideile lor largi, cu credinţa veche strămoşească, fac danii la biserici, clădesc chiar câte un lăcaş de rugăciune ori de învăţătură, dar pe ţăranii de la

moşie îi snopesc în bătăi şi se bucură la munca ori ocina răzăşească.

Vorbise cu atâta înverşunare; roşaţa din obraji se mărise, se înfocase parcă mai tare; mânile îi tremurau ca prinse de friguri. „Dumnezeule mare - gândeşte Veniamin - cât de bine seamănă vorba flăcăului acesta cu a tătâne-său!” Atunci i s-a părut mitropolitului că în odaia de lucru se aña un alt om, ceva mai în vârstă şi ceva mai scund, că noul venit era prietenul de odinioară, celălalt Mălinescu. încă o vorbă de mai rosteşte şi are să se prăvălească pe latul divanului, iar fratele Varlaam are să intre aducând oţet aromat, să-i frece tâmplele şi mâinile, cercând a-l aduce la viaţă! Nălucirea mitropolitului se şterse însă din odaie; pe latul divanului nu zăcea nimene, prapurcicul şi boierul Grigore îşi urmau şirul vorbelor. Tocmai zicea feciorul lui Cuza:

— Ai multă dreptate. Marele păcat al boierului moldovan este vitregirea aproapelui şi mai ales goana după moşie. Pentru a-şi rotunjii ocinele e în stare să jăcuie, să mărturisească strâmb, să înşele pe Dumnezeu însuşi. în a mea copilărie am văzut câţiva ţărani şi preoţi veniţi să se jeluiască împotriva boierilor chiar la picioarele sfinţiei tale. Şi n-am să uit niciodată câtă obidă am citit pe faţa unor răzeşi dn Vrancea, veniţi la mitropolie a se plânge de judecata Divanului. în pricina lor cu vistiernicul Ruset.

— De acei oameni şi eu îmi amintesc adesea, vorbi acum mitropolitul. Cuvântul unuia din ei m-a săgetat în inimă şi nopţi ân şir mi-a turburat somnul, atât se dovedise de lipsit de orişice nădejde, de orişice credinţă în Cel de sus!

— Ce s-a întâmplat oare cu acei oameni? - a întrebat cu sfială Grigore Cuza.

— Până la urmă şi-au dobândit din nou pământul. Dar m-am scârbit tare, aflând de la părintele Şerban din Năruja, că s-au găsit printre vrânceni oameni răi, fraţi de-ai lor, nu boieri, care îşi vânduseră actele la mâna vistiernicului, făcând şi mărturie strâmbă în faţa judecăţii. Ba unu dintre

ei s-a făcut schimnic la mănăstirea Miera şi a trimis la mine pentru dezlegarea păcatului, că se chinuia amarnic, de ani de zile şi nu putea să moară. De-aceea stau şi zic încă o dată: ceea ce zace în sufletul omului, ca şi în gândul Domnului nu e cu putinţă nouă, a cunoaşte.

Pe dată ce au coborât treptele casei, s-a oprit Grigore Cuza o vreme în ograda mitropoliei, cuvântând către Mălinescu:

— Aici, frăţioare, în ograda aceasta mi-am trecut eu copilăria necăjită. Bani nu aveam nici de unde; moşul meu Arghire ne apăsa cu nedreptatea; surorile cele mari trudeau la Văratec, neîmbrăcate, trăind din mila maicilor. Eu îmi găsisem ajutor la Varlaam, frăţâne-meu şi la călugării prepuşi cu cuhnia prea sfinţitului. Ce mă hrănea mai mult, gândesc eu, frăţioare, erau poveştile de seară ale părintelui Varlaam, din care se vedea cum au plătit cu viaţa unii dintre Cuzeşti dragostea lor multă pentru ţara Moldovei.

în noaptea rece ce se lăsase peste ogradă, s-a auzit atunci un vaier, îndepărtat şi trist, iar din înaltul pomilor despodobiţi de frunză s-au prelins picături mari de ploaie. Ai fi zis că ograda plângea şi ea o dată cu îndepărtările, pe acei strămoşi ai lui Grigore ce-şi pierduseră viaţa; pe Ioniţă biv-vel spătarul descăpăţânat la porunca lui vodă Moruzi; pe Dumitraşco cel spânzurat îmbrăcat, încălţat şi nepricestuit. După o scurtă tăcere, pentru sufletul strămoşilor martiri, s-a întors Grigore Cuza către Mălinescu, spunând:

— Domnia-ta unde locuieşti?

— Nu tocmai depărtişor. Pe hudiţa Tălpălarilor.

— Am să te las acasă; de nu voieşti cumva a merge cu mine să ascultăm muzică.

— Unde s-o ascultăm? După câte ştiu eu astă-seară nu este teatru.

— Mergem la vorniceasa Bogdan, la coana Smaranda. Se întâmplă ca tocmai astă-seară să cânte în salonul ei un violonist neamţ.

Vasile Mălinescu se apără, râzând:

— Vă cer iertare; dar eu în saloane nu mă simt prea în larg. Cu toate că sunt june şi prapurcic după cum se vede, n-am nicio înclinare pentru soarele, cu danţuri şi petreceri până în zorii zilei.

— Atuncea cum îţi treci vremea? - întreabă cu mirare boierul Grigore.

— Ca şi domnia-ta, înţelepte vornice! - a râs tânărul. Citesc, caut să aflu din cărţi ceea ce n-am dobândit încă.

— Ce anume?

— înţelepciunea şi dragostea de semenii mei!

S-au urcat în trăsură şi au pornit către uliţa Tălpălarilor, dar în drum, boierul Grigore, răzgândindu-se, a spus tânărului:

— Dacă nu iubeşti saloanele boieroaicelor noastre, să mergem atunci la maiorul Alhaz unde locuieşte nepotumeu Alexandru. Mai stă acolo şi un tânăr inginer, foarte plăcut, care a părăsit Bucureştiul şi a venit să dea lecţii în Eşi, la Academie.

Ca şi cum ţinea să-i explice junelui ofiţer de ce nu voieşte să meargă acasă la dânsul, pentru a-şi sfârşi seara în rugăciuni şi cetanii aşa cum fac boierii de-o samă cu el, vornicul Grigore adăugi:

— Acasă la mine e acum prea mare linişte; nopţile apasă tare greu; odăile sunt pustii. Alţii au parte de nevastă şi copii care să zburde în juru-i. Mie nu mi-a surâs această soartă. Soţia mea s-a stins, sunt acum trei ani de atunci. Copii, n-am avut. Am rămas singur, ca un cuc pe-o creangă.

Era atâta tristeţe în glasul boierului Grigore încât inima lui Mălinescu se chirci deodată. Abia a putut spune:

— Vă înţeleg. E tare greu să fie omul singur.

A urmat vornicul:

— La Ghergheleu, am un vecin de moşie, pe unul Teleman, cu care bunul Dumnezeu s-a arătat prisoselnic când a fost vorba să-l înzestreze cu plozi, dar tare zgârcit când i-o dat pământuri. M-am înţeles cu acest Teleman să-mi lase în seamă pe doi feciori ai săi; am să-i ţin la Eşi, am să-i

îndemn la învăţătură; în felul acesta n-am să mă simt părăsit şi uitat. Şi poate, cine stie? - la adânci bătrâneţe am să aflu şi eu milă de la aceşti feciori!

* ★

Când au sosit la casa lui Alhaz, gazdele se aflau la cină, în camera din fundul galeriei, ce despărţea în două locuinţa. Stăteau în jurul mesii maiorul Alhaz, Neculai Docan. Filadelph Conici, Alexandru Cuza şi un tânăr negricios la chip, cu înfăţişare de bei oriental. „Acesta trebuie să fie tânărul profesor muntean, care predă la Academia Mihăileană şi de care mi-a vorbit mai înainte boierul

Grigore" - şi-a spus în sine Vasile Mălineseu. în adevăr, chiar acesta era. Mălineseu a aflat apoi că tânărul profesor se numeşte Ion Ghica; stătuse câteva luni la hotelul Petersburg, din casele lui beizadea Mavrogheni, dar viaţa acolo era prea scumpă şi nici linişte nu prea avea, odăile hotelului răsunând zi şi noapte de glasurile artiştilor străini ce dădeau concerte la Eşi.

— De-ar fi fost toate, subţiri şi delicate ca a domnişoarei Bishop! - râse Ion Ghica. Dar, din păcate, nu auzeam numai frumoasa ei romanţă „*Late rose of surnmer* eram nevoit să ascult şi răgetele vreunui tenor italian ori scârţâitul „melodiconului" lui Stiegler!

— Dacă ai să vorbeşti prea mult - l-a întrerupt Neculai Docan pe vorbitor, atunci o să rămâi nemâncat. Bag de seamă că prietenul Alhaz e atât de înfometat că stinge tot ce se află pe masă!

— Nu face nimic. Mă mulţumesc şi cu fărâmiturile, ca păsările cerului. De altfel, astă-seară mi-e inima prea plină ca să gândesc la mâncare, prietene Docan.

— Ce ţi s-a întâmplat oare, prietene? a cercetat Docan.

A răspuns însă Alhaz:

— Eh, şi-a văzut, cum s-ar zice, visul cu ochii...

A întrerupt râzând Alecu Cuza:

— Nu cumva i-or venit ceva studenţi la cursuri?

— Nu e vorba de asta. Am izbutit să-l fac pe vodă Sturza să îl primească la palat şi să-i vorbească - mărturiseşte Alhaz care e aghiotant al domnului.

S-au mirat tinerii boieri:

— Când s-a întâmplat această minune?

— Să fi fost şase ceasuri turceşti - răspunde aghiotantul. Arătând apoi către Ghica: L-am dus la palat, l-am dat pe mâna secretarului, prietenul Kogălniceanu, iar acesta l-a introdus la Măria sa.

— Şi ce i-ai spus? - au întrebat, cu grăbire, cei de la masă.

— Purtam la mine o scrisoare - răspunse profesorul muntean. Boierii noştri din Bucureşti au înţeles că domnia lui Alexandru Ghica e pe sfârşite şi îi propun lui vodă Mihai să-l aleagă pe el domn al Munteniei, ca astfel să realizăm scopul dorit de toti românii, unirea celor două ţări!

S-a făcut o clipă de tăcere, fieştecare mirându-se de vorbele lui Ghiea şi tălmăcindu-le fieştecare după inima şi cugetul său. A vorbit mai apoi Neculai Docan:

— Că acesta e scopul românilor, nu mai încape îndoială. Mă întreb însă, de ce socot boierii munteni pe vodă Sturza ca cel mai potrivit pentru această cinste? Ori îl cunosc ei prea puţin pe acest hrăpăreţ voevod, ori se va fi purtând domnul Munteniei atât de rău cu norodul încât al nostru li se arată muntenilor, ca un înger, ori ca oloiul cel bun la rană!

Au râs cu poftă cei de la masă, iar Alexandru Cuza a zis la rându-i:

— S-ar cuveni să mai întrebe boierii munteni şi pe fraţii lor de dincoace de Milcov. I-aş sfătui bunăoară să stea de vorbă cu tătâne-meu Ioniţă, carele s-a aflat, precum bine ştiţi, multă vreme ispravnic la Fălciu şi la Galaţi. Să le spună taică-meu de nevoile moldovenilor, de administraţia lui Mihai Sturza, coruptă şi lacomă de arginţi: de starea mizerabilă în care se zbate norodul.

— Să nu uităm, frate Alexandre - zice Alhaz, voind a-şi apăra domnitorul - că voevodul nostru face şi lucruri bune.

A mărit schela de la Galaţi, a pus să se aştearnă drumuri, a înviet negoţul.

L-a întrerupt, mânios, boierul Grigore:

— Nu-i mai cânta osanele, maiorule! Aşa-i cântam şi noi, boierii bătrâni, când a venit domn socotind că multe au să facă pentru fericirea norodului. El din parte-i însă îşi făgăduise pesemne să răspundă în altfel la încrederea noastră, strângând comori penru sine. A vândut la mezat tot ce se află şi a cumpărat pentru sine; a luat moşteniri vacante; a silit pe boieri şi răzeşi să-i facă donaţiuni, a vândut şi mai vinde încă până şi egumeniile. Acum a zis şi Filadelph Conici, gândind la zvonurile din oraş, că în curând vodă are să scoată în vânzare chiar scaunul de mitropolie.

— Grăieşti cu dreptate, boierule. Acum sunt semne că vodă doreşte a scăpa şi de mitropolitul Veniamin, şi să se înfrupte din averea bisericii!

— Din partea unui om care-şi face parte din toate arenzile publice, nici nu mai mă miră! a răspuns boierul Grigore.

A întrerupt din nou Alhaz, cătând a schimba conversaţiunea:

— Judecându-l pe vodă Sturza, n-am aflat încă de la fratele Ghica cum s-a sfârşit audienţa lui la domnitor.

— Aceasta cam aşa este? a încuviinţat Neculai Docan.

L-au rugat deci cel de faţă pe Ghica să-i ierte de întrerupere şi să-şi urmeze povestirea, la care rugăminte tânărul muntean s-a şi supus:

— M-a primit în salonul său, plin cu lucruri scumpe, el însuşi strălucind printre argintării şi porţelanuri, ca o statuie încărcată de giuvaeruri. Mi-a vorbit mult, dar nu mă întrebaţi despre ce mi-a vorbit că nu mai ţin minte; ştiu că a fost un fel de discurs kilometric şi ameţitor. Abia când i-am dat scrisoarea boierilor şi a citit-o, a amuţit şi a căzut pe gânduri. Vrând să-i cunosc însă părerea, să-l forţez la un răspuns, am zvârlit cu îndrăzneală dictonul latin: „audaces fortuna juvat”. M-a privit, a zâmbit şi mi-a răspuns pe dată: „Norocul îi ajută pe cei îndrăzneţi, e adevărat; dar acel care

răspunde în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor de soarta unui popor, trebuie să fie prudent.” M-am ridicat; am înţeles că nu se cade să mai insist. Mi-a strâns mâna şi mi-a spus: „Nu este încă timpul!”

A sărit cu vorba Alexandru Cuza:

— Pentru el nu va fi niciodată timpul! Ar fi păcat ca poporul românesc să se unească sub un asemenea domnitor!

A răspuns Ion Ghica cu blândeţe:

— S-ar putea ca dreptatea să fie de partea voastră. Ar fi păcat ca muntenii şi moldovenii care se zbuciumă azi despărţiţi, în nevoi şi suferinţe, să se unească tot în nevoie şi suferinţă. Pentru mine - mărturiseşte Ghica - unirea aceasta care s-a făcut demult, încă de la Paris, când ne-am întâlnit noi studenţii, munteni şi moldoveni pe Quai Voltaire, unirea aceasta, zic, este prea sfântă ca să o dăm pe mâna unui voevod fără de suflet!

S-a făcut acum o tăcere adâncă. Se întâmpla ca printre cei de faţă, doi dintre ei: Neculai Docan şi Alexandru Cuza să fi fost studenţii moldoveni despre care amintise Ghica. Cel de-al treilea, Vasile Alecsandri, lipsea; nu putuse veni în această seară, urmând a veghea asupra mamei sale ce se afla pe moarte. în spiralele de fum ale ţigării, Alexandru Cuza şi Neculai Docan văd ridicându-se acel trecut nu tocmai îndepărtat când s-au trezit moldovenii faţă în faţă, pe Quai Voltaire, cu studenţii munteni. Erau şi ei tot în număr de trei: Ion Ghica, Iancu Filipescu-Vulpache şi Niculae Cantacuzino. Vorbeau fiecare graiul provinciei în care se născuse, dar pe dată ce au început a grăi între dânşii s-au înţeles de minune, ca şi cum ar fi vorbit aceeaşi limbă.

Tăcerea e străpunsă de întrebarea munteanului, căruia îi treceau pe dinaintea ochilor aceleaşi imagini de odinioară:

— îţi aminteşti oare, Alecule?

— Ce anume, frate Ioane? - întreabă Cuza, ca trezit din somnie.

— Ce revelaţiune a fost pentru noi toţi, că ne puteam înţelege graiul? Cum ne strângeam de mână, în mijlocul străzii, ca nişte nebuni, apoi, braţ la braţ, am mers pe lângă Palat şi am urcat pe Champs Elysees? Eram ca nişte îndrăgostiţi, aşa cum priveam unul la celălalt cu ochii împânziţi de bucurie, şi din acel moment, între noi n-a mai fost nici muntean, nici moldovean.

— Grăieşti cu dreptate - întări Neculai Docan. N-a mai fost atunci nici muntean, nici moldovan!

Ora era târzie. A doua zi fiecare avea să pornească la munca sa. Boierul Grigore Cuza şi-a îmbrăţişat nepotul, a strâns mina celorlalţi şi s-a retras, urmat de Vasile Mălinescu, care ascultase vorbele rostite aici, fără să întrebe, fără să spună şi el ceva, într-atât se simţea de copleşit de cele auzite. Când cei rămaşi în casă s-au dus şi ei să se culce, o undă de mâhnire le-a străbătut sufletele. îşi ziceau, fără să se mărturisească unul către celălalt, că vremile evocate în această seară erau acum apuse, că din tot ce doriseră cu ardoare nimic încă nu se împlinise; că acel măreţ ceas al unirii încă nu sunaie şi cine ştie când avea să sune pentru ţările româneşti, iar viaţa lor, biata viaţă a omului, e atât de scurtă!

*

Nu trecuseră două zile şi un vânt de nebunie se abătu peste oraş. Se aflase încă din faptul dimineţii că Mihai

Stürza silise pe mitropolit să se retragă, că acesta se gătea să plece la mănăstirea Slatina; că de azi înainte dritul bisericesc din care se miluiau calicii şi înfometaţii Eşului, are să intre în buzunarul lui vodă. Atunci s-a pornit norodul, ca în vremi de bejenie ori de zurbală, care din apropiere, din uliţa Feredăului, care mai din depărtări, de la Tătărăşti, din Păcurari, sau din Sărărie, pentru că fiecare voia să vadă şi să sărute mâna celui ce le fusese îndrumător şi părinte. S-a umplut curtea mitropoliei de atâta omenire; boieri în straie orientale; ologi şi orbi în zdrenţe; bătrâne bocind ca după mort; preoţi veniţi din toate mahalalele Eşului, elevi de la

Socola şi dascăli de la Trei-Ierarhi, încât ziceai că este zi de praznic împărătesc ori de iarmaroc. Mitropolitul se ţinea în mijlocul salonului, uşile erau deschise larg, ca orişicine să poată intra după voie, să-l vadă, să-i sărute poalele anteriului, ori mâna slăbănoagă, tremurătoare. De-a lungul obrajilor îmbătrâniţi se vedeau lacrimile şuroind; căci ceasul despărţirii de oameni, în viaţă fiind, e mai greu decât clipa dintre viaţă şi moarte, când sufletul porneşte pe marele drum al necunoscutului. De-aceea plângea Veniamin îmbrăţişând pe fieştecare, preot ori dascăl, sărac ori bogat, dar mai cu seamă pe veşnicii flămânzi ai vieţii acesteia nedrepte; şi îşi cerea iertare de la ei, că nu se-nvrednicise a face mai mult pentru starea lor păcătoasă. Zicea mitropolitul Veniamin plângând: „Oameni buni, iertaţi-mă! Iertaţi-mă, fiii mei! Iertaţi, creştinilor, pe prea smeritul monah Veniamin, care nu duce astăzi cu sine din această slavă ce au avut, decât păcatele ce le-au făcut în lume!” Iar oamenii îi cădeau în genunchi, îi sărutau plângând poala hainei şi strigau cu disperare: - „De ce ne laşi, stăpâne? Cui ne laşi, stăpâne?” întru târziu mai către seară, norodul a părăsit, cu sufletul obidit, ograda mitropoliei, uşile salonului au fost închise; călugării s-au pornit cu grăbire să cureţe scările şi intrările palatului, că se zvonise că la ceasul vecerniei au să vină vodă Mihai cu doamna pentru a-şi lua rămas bun de la Veniamin. Când a bătut toaca şi clopotele au sunat pentru rugăciunea de seară, au sosit în adevăr vodă şi doamna sa, în caleaşca lor împodobită. Au fost conduşi de călugării cu inimile cernite în salonul cel mare, unde adăsta mitropolitul, cu trupul îngheţat, ca de moarte; iar sufletul său era ca o vatră de sărac în care nu mai găseşti decât cenuşă şi oricât ai scormeni sub ea nicio scânteie de căldură nu se arată. Privea mitropolitul către vodă Mihai şi a sa doamnă, ce se ţineau lângă el cu chipuri întristate, dar nicio lacrimă nu-şi simţea sub pleoape, nici măcar o undă de bunătate nu-i învăluia sufletul pentru aceşti jefuitori ai norodului. Dimpotrivă, îşi zicea cu mare

scârbă, văzându-le prefăcuta tristeţe, că toată această ceremonie fusese dorită de către cei doi furi, ca să poată spune mai târziu norodului că şi ei s-au împărtăşit, la despărţire, de iertarea şi binecuvântarea mitropolitului.

Abia când s-a retras domnitorul, chipul lui Veniamin a prins puţină culoare, iar inima lui s-a îmbunat. A părăsit salonul scânteietor de lumini, pentru el nu aveau să mai sclipească niciodată, şi a trecut în iatac. Ştia că n-are să doarmă; că are să aştepte dimineaţa, cum adăstau fecioarele înţelepte mirele, cu candela aprinsă. I-a spus lui Nectarie să meargă să se culce.

— Ţi-o fi somn tare, Nectarie.

A răspuns călugărul cu obidă:

— - În noaptea aceasta, înalte stăpâne. nimenea nu are să doarmă. Călugării stau în privighere.

— Dar nu e ajun de sărbătoare! - se miră mitropolitul.

— Nu este, înalte stăpâne! - răspunde cu umilinţă Nectarie.

Gândeşte atunci Veniamin: „Asta e va să zică. Mă priveghează călugării ca pe un mort”. Dacă s-ar duce printre ei şi le-ar întinde mâinile, strigându-le: „Nu mai jeliţi, cuvioşilor! inima mea sângerează, dar nu-i încă moartă; vrăjmaşii şi pizmăreţii m-au doborât din slavă, dar trupul meu nevolnic se mai târăşte încă printre oameni!” Alungă însă de la sine acest gând trufaş, ca pe o încercare a Satanei. Se întoarce către Nectarie şi spune numai, cu mâhnire:

— De nu mi-ar fi ochii obosiţi de-atâtea lacrimi, în noaptea asta aş fi vegheat, citind.

— Să vă citesc eu, înalte stăpâne.

S-a aşezat mitropolitul în jilţul său larg şi a rugat pe Nectarie să caute într-un raft cu cărţi „Necrologul lui Ştefan cel Mare” scris cu mare osârdie de Vartolomei Măzăreanu, arhimandritul Putnei.

— Ai găsit, Nectarie?

— Găsit, Prea înalte!

Şi la lumina pâlpâindă a sfeşnicului, Nectarie începu sa citească:

„Acest viteaz nebiruit, acest domn vestit, acest stăpânitor puternic om, doar ţărnă va să se facă? Într-acest mormânt să se închiză toate vredniciile lui? Acest trup care cu armele fulgera peste vrăjmaşi şi ca un trăsnet îi oboria, ce? acum pe năsălie, fără de mişcare, gătit spre putregime şi mâncarea viermilor? O, ceas groaznic! Stâncă primejdioasă de care toţi ne lovim, unde nădejdile noastre cele dulci pentru puterea noastră se sfarmă şi norocirea cade. Moarte nemilostivă care pe toţi ne cerneşti, ne rumpi întâiu inimele răpind pre fiii, pre fraţii şi pre părinţii noştri şi pe urmă pre noi ne îngropi în pământ! Viaţă amăgitoare care ne îndulceşti toate simţirile ca mai cu amar să te pierdem!”

A întrebat Nectarie cu sfială:

— Să mai citesc, stăpâne?

Veniamin îi făcu semn să urmeze; şi-n timp ce Nectarie se străduie să găsească şirul, mitropolitul gândeşte că şi lui viaţa amăgitoare îi îndulceşte simţirile; îl suise sus, în mare slavă, iar acum îl coborâse. Mâine în zori de zi are să-şi ia rămas bun de la cuvioşii care acum priveghează. Are să-şi împartă straie, mobile şi lucruri de pret. N-are să ia cu el la Slatina decât ornicul primit în dar de la Kisselef şi lucrat cu atâta iscusinţă de meşterul Haller din Niiremberg. Pe el are să citească de acum încolo scurgerea vremii; pe el are să numere orele; fiecare din ele aducându-i cu sine binele ori răul, suspinul ori bucuria; şi aşa va adăsta în mare smerenie ora când inima lui n-are să mai bată, iar acele ornicului au să se oprească şi ele.

Se întrebau cu mirare locuitorii din Eşi: „Ce s-o fi întâmplat cu dascălul Enache, de nu-l mai vede nimenea pe hudiţe şi nici prin cele crâşme de la Spiridonie?” „Ce voeşti să i se întâmple, răspundea câte un căpcăun: şi-o fi făcut omul crâşmă în borta casei, că la aşa ceva se pricepe dumnealui, dascălul!” Dar vorbind cu dreptate, nici oamenii care băteau metanii alături de cismari la sfântul Gheorghe ori

dădeau sărindare la sfinţii Voevozi din Rufeni laolaltă cu toţi teslarii Eşului nu puteau jura că l-ar fi văzut călcând pragul bisericilor. Adevărul e că paharnicul Alboteanu nu mai cuteza să iasă în oraş, de ruşinea oamenilor şi mai ales de-a tineretului care se uita la el cu obrăznicie, şi îl petrecea pe străzi îngânând fără de ruşine:

Maică-ta de-i vie, Bine-ar fi să vie Pânz la noi, la vie!

Pe când scrisese Costache Negruzzi povestirea sa „Cum am învăţat româneşte” în care îşi râdea de dascălul Socoleanu şi de faimosul său sistem de pedagogie, tineretul „bonjurist” al Eşilor, şi mai ales şcolerii de la Socola nu încetau să-l privească cu ochi obraznici şi să-l întâmpine cu ocară pe bietul Enache Alboteanu, pe care fără nicio strădanie îl puteau recunoaşte în originalul dascăl Socoleanu. Atâta doară că paharnicul Enache nu mersese chiar aşa de departe cu fantezia în sistemul său de predare, ci numai diavoleasca fantezie a fostului său şcoler a putut găsi noua exemplificare, cu: „Maică-ta de-i vie.” El, dascălul Enache, mai puţin inventiv, se mărginise doar la acea veche cimilitură:

Fată Sară, Eu ţi-am zis asară, pe care şi-o repetau elevii de la Socola de ani de zile. Dacă povestirea lui Negruzzi nu ar fi stârnit atâta haz, iar batjocura tineretului nu l-ar fi întâmpinat la tot pasul, poate că Enache ar fi consimţit el însuşi să adauge la cursul său această nouă exemplificare, a scriitorului, cu atât mai mult cu cât în sinea lui dascălul se judeca aspru că nu fusese el în stare să scornească aşa ceva. În faţa răutăţii omeneşti, dascălul Alboteanu găsi însă mai nimerit să se dea la o parte, închizându-se ca un schimnic în casa lui de lângă Socola. Căutase el să se apere printr-un libel sarcastic; dar Săulescu şi Asachi, ca şi toţi cei ce scriau la „Albina” au refuzat poezia, zicând că este prea exagerată. Nu-i rămânea alt dascălului Enache, decât să-şi accepte ocara ca pe-o cunună de martir şi să gândească cu mâhnire asupra firii omeneşti atât de perversă şi nerecunoscătoare. Cu toate astea, el se dăruise acestui

tineret din toată inima; căutase să-l desprindă din strânsoarea dascălilor greci; încercase să-i dea conştiinţa de român, încrederea în destinul patriei sale. El nu-şi ţinuse elevii în genunchi pe grăunţe ori în picioare, cu ochii în soare, aşa cum făceau învăţătorii greci; nici nu-i bătuse cu un smoc de vergi, nici nu strigase către ei cuvinte de ocară. El îi iubise ca un adevărat părinte, iar uneori, cu multa candoare a sufletului său, crezuse că şi şcolerii îi răspund cu filiale simţăminte. Fusese deci numai o amăgire, în care el, dascălul naiv, se simţi bine ani de-a rândul? Abia acum, la mari bătrâneţi, descoperă cu groază că trăise de fapt doar în minciună. Atunci la ce bun să trăieşti dacă toate în jurul tău sunt înşelătoare; dacă fiecare vorbă pe care ţi-o spun oamenii, o despici mai târziu în patru ca să vezi de e adevărată ori mincinoasă; dacă sub fiecare floare cauţi să vezi unde se ascunde spinul; fiecare jurământ de recunoştinţă ori de dragoste ascunde în el o perfidie, aşa cum se ţin viermii păcătoşi în inima merelor aurite? Astfel gândind zi şi noapte, dascălul Enache se înstrăinează tot mai mult de oameni; ba leapădă de la sine, cu mare scârbâ, acele mici plăceri ale vieţii, cum ar fi vinul rubiniu ori plăcintele gustoase. Nu mai bea decât apa adusă de la fântână, prin transparenţa căreia poţi vedea de ascunde cumva un duşman păcătos. îngreuiat de mâhnire, împovărat de ani, slăbit pe dinăuntru de nemâncare, dascălul Enache stă întins în crivat, străin la şoaptele celor din jur, la rugăminţile copiilor, la îndemnurile nevestei, la chiotul voios al culegătorilor din vie, căci se întâmplă să fie chiar în octomvrie când se culeg ciorchinii zămoşi şi auriţi.

Către sfârşitul lunii a simţit dascălul Enache că moartea pe care şi-o dorise cu atâta ardoare, a fluturat uşor prin odaie. Atunci a grăit dascălul Enache către copii:

— Băieţii tatei, daţi o fugă până în oraş şi spuneţi şcolerilor mei din anii trecuţi să vină, că dascălul lor e pe moarte!

Copiii au zvâcnit plângând pe uşă, în vreme ce dascălul Enache, lungit în crivat, gândeşte cu mirare, că, acum, în

ceasul cel de pe urmă simte nevoia oamenilor pe care, cu voinţă, de atâţia ani îi ocolise. Ar vrea să-i audă din nou în jurul său, trăncănind ca odinioară vorbe de clacă ori de înţelepciune; ar vrea să mai vadă o dată oraşul cu crâşmele de la Spiridon; cu bisericile mirositoare a tămâie şi smirnă; Uliţa Mare cu forfota ei nesfârşită, cu strigătele negustorilor, cu dughenele luminate până noaptea târziu. Ar dori să se amestece cu gloata, să strige cu ea, să c£nte pe uliţe însoţit de ţârâitul viorilor, aşa cum făcuse cândva în tinereţile sale; să audă din nou înjurăturile surugiilor, ţipetele femeilor de la mahala, vorbele mincinoase ale prietenilor, orice, oricum, numai singur să nu mai fie!

Şi iată, dorinţa lui sfâşietoare, se împlineşte. în odaie dau buzna cu larmă mare, cu întrebări spăimoase, foştii săi elevi, în frunte cu Săulescu. La vederea lor, dascălul Enache se simte înviorat, plin de vlagă, ca şi cum fluturarea uşoară a morţii nici nu trecuse prin odaie, ci fusese o nălucire a simţurilor sale bolnave... Fără să ceară sprijinul cuiva, dascălul s-a ridicat din aşternutul său şi stă acum falnic în mijlocul odăii, cheamă pe nume pe cei mai însemnaţi şcoleri din trecut; zâmbeşte mulţumit că au venit mai toţi, că mai ales Săulescu nu lipseşte din mijlocul lor. Apoi grăieşte către cei din jur: „Iubiţii mei, v-am spus din totdeauna că podoaba cea mai mare a lumii este omul, iar a omului este învăţătura. Ea numai, şi nimic alt, este acea făclie arzătoare şi de lumini slobozitoare. Ea înlesneşte pe oameni a fi supuşi pravilelor şi-i fac iubitori bunei orânduieli şi meşteşuguri. Numai din ea, din învăţătură, izvorăşte viaţa cea liniştită şi fericirea. Sfântă şi fericită e ţara, ori cetatea care prenumără între hotarele ori zidurile ei şi oameni cu carte. Aşa cum glăsuieşte hrisovul lui Moruzi, nici zidurile tari, nici bogăţia cu scumpe desfătări nu poate face să fie bine păzit un oraş. într-adevăr, fericit este nu oraşul care se întăreşte cu ziduri ca acele ale Semiramidei, nici acel care are o sută de porţi, ci acel ce se întovărăşeşte cu învăţătura. Şi iarăşi nu uitaţi, iubiţii mei ucenici, că oamenii

fără învăţătură se dedau cu totul patimelor şi devin mai sălbatici ca fiarele...”

Ajuns aici, dascălul face semn că şi-a sfârşit oraţia. Mai sunt încă multe de spus, dar el nu mai poate. Fălcile i s-au încleştat; peste ochi simte o ceaţă uşoară; un şarpe i-a muşcat inima, înveninând-o. Ar fi vrut să vorbească celor din jur, cum se învrednicise ca dascăl şi se nevoise pentru ca ei să priceapă tabela de slovenire, ori să osebească semnele de litere. Cum paradosia toate zilele săptămânii şi nu ar fi lipsit din şcoală decât duminicile, ori la praznicele mari, împărăteşti, ori pe vreme de arşiţă câinească. Cum şcoala fusese pentru el un cuib şi o fântână, un izvor şi o grădină; un cuib al înţelepţilor, o fântână plină de daruri; un izvor al învăţăturii şi grădina iscusitelor meşteşuguri. S-ar cuveni să le spună şi de munca sa fără preget alături de Iacov Stamate, când au întocmit lista domnilor moldoveni ce au fost de la descălecat şi până la o mie opt sute, listă ce s-a pus apoi la capătul Psaltirei tipărită în teascurile mitropoliei. Dar şarpele ce-i otrăveşte inima nu-l slăbeşte. I se pare chiar că muşcătura lui e mai aprigă, că în loc de venin îi înfige în inimă un sloi de gheaţă. Roagă prin semne pe ucenicii din odaie să-i ajute şi să-l urce în crivatul abia părăsit.

Lungit pe pat, cu mâinile făcute cruce, în resemnare şi smerenie ţinteşte ochii către uşă, ca şi cum pe acolo avea să intre zeiţa morţii. Dar în faţa ochilor înceţoşaţi i se arată o altă imagine venită din timpuri tare depărtate; o odaie curată, cu soba încinsă bine, cu divanuri frumos aşternute. Se vede pe el însuşi, citind dintr-o carte, iar cel care stă alături, luminat de jăratecul din sobă, e căminarul Dinu Negruţi, cel adormit demult întru Domnul. Nările dascălului Enache se înfoaie, în odaie amiroase a gutui şi mere tomnatece; un abur plăcut de cafea şi de ciubuc îl împresoară, venind dinspre măsuţa de lângă divan. Iar el citeşte tare şi rar din istoria minunată a „Frumosului Arghir şi a prea frumoasei Elena, cea măiastră şi cu părul de aur”.

îşi aude chiar glasul - cu toate că nu şi-l recunoaşte ca altădată - cintind şi slăvind măiastra făptură a Elenei aşa cum s-a înfăţoşat ea dinaintea ochilor lui Arghir:

Ca crinul prea subţire, Şi înalt la a sa fire. Aşa-i oabla ei făptură Şi mândra-i căutătură...

Fericirea lui Arghir n-are să ţină decât o noapte. în zorii zilei măiastra i se smulge din braţe şi se ascunde în palatul ei nevăzut, străjuită de roabe şi de paznici cu credinţă. Iar el are să colinde lumea în lung şi lat, căutând palatul frumoasei hărăzită lui pentru a-i fi mireasă. De n-ar fi fost cei doi draci cu plaşca şi cu papucii lor fermecaţi, s-ar fi putut ca Arghir să nu-şi găsească nicicând pre frumoasa lui Elenă. Dar i-au zis diavolii, arătându-i către plaşcă şi papuci:

Cine se-mbracă cu ele Şi cu biciul să trosnească De trei ori, şi să grăiască: „Hip, hop!" la a mea iubită! Să fiu la a mea scârbită!"

Prin pânza de pe ochi, dascălul Enache cată la Arghir întrebându-se ce-are să facă. Şi, iată minune mare! - în locul lui Arghir se vede Enache pre sine, cu pletele lui surii, cu anteriul cel soios şi ferfeniţit, cu mâinile butucănoase, umflate. Iar ceva mai în sus, pe-o terasă în soare, se ţine Elena cea măiastră, cu braţele ei gătite şi strigă:

O, vin, al meu iubite!

Atunci dascălul îşi îmbracă plaşca, încalţă papucii, ia biciul în mână, pocneşte din el de trei ori, şi urlă ca un sălbatec: „Hip, Hop!" Pe urmă se simte luat pe sus de-o adiere rece, suflat ca un fulg de păpădie, zvârlit ca o frunză sub orizontul adânc al unei lumi lui necunoscute.

Când cei ce stăteau în odaie au auzit răcnetul dascălului Enache şi acel „Hip, Hop!" scrâşnit de pe buze, s-au înfiorat tare şi au întors capetele înspre crivat. Au văzut însă că dascălul stătea tot cu braţele cruce şi doar în ochii lui mari deschişi juca o lumină pohticioasă şi mulţumită, cum au copiii ceia mici când îşi capătă jucăria cea mult râvnită.

A zis atunci Săulescu către şcolerii veniţi mai pre urmă şi buluciţi care la uşă, care pe lângă ferestre:

— Dascălul Enache s-a dus dintre noi, fraţilor. De azi înainte închisu-s-a gura cea izvorâtoare de dulceaţa cuvântului şi frumos vorbitoare! Inchisu-s-au ochii cel pătrunzători de adevăr! îngheţat-au picioarele ce umblau în legea Domnului. Ce dar să facem, fraţilor, decât să-l plângem!

Capitolul XII

ÎNTOARCEREA FIULUI RISIPITOR

Primăvara venise grăbită. Vântul urât se dusese ca o părere, luind după el lapoviţa şi ninsoarea. Pământul se dezmorţise; pomii, care înmuguriseră, care înfloriseră; iar în ograda lui Roată, zarzărul de lângă casă se împodobise ca o mireasă. Sub el, stăteau în dimineaţa aceasta de primăvară Neculai şi soră-sa Mariuţa, aşteptând ca bunica să iasă din casă şi să plece cu toţii la deal, unde e biserica şi cimitirul. Dincolo de zaplaz, în uliţa satului, plozii cei mari ai Mădălinei se joacă de-a moldovenii şi tătarii, umplând văzduhul cu urletele lor cumplite. Dar larma se curmă deodată şi glasul piţigăiat al lui Vasilică se aude la poartă:

— Neculai, măi Neculai!

— Ce vrei cu mine, Vasilică? întreabă copilul cu inima ticăită.

— Uite colo în şusea, măi. Vine taică-tu!

Neculai o zbugheşte înspre zăplaz.

— Cine zici, măi, că vine?

— Taică-tu, bre. Bădiţa Ionică!

Copilul se repede pe poartă, se-nfige în mijlocul şuselei, îşi face mâna streaşină la ochi ca să vadă mai bine. Vasile nu-l minţise. Taică-su venea pe marginea drumului, îndemnându-şi boulenii, iar în car stătea maică-sa, cu Năstase şi Zoiţica.

— Parcă ar veni de la nuntă! zise stuchind Ştefan al Mădălinei, care ieşise în poartă, spăriat de larma copiilor.

Nu veneau ei săracii de la nuntă, nici de la vreo petrecere. Puseseră în car agoniseala lor de câţiva ani, de când plecaseră din Ciuruc şi trecuseră dincolo, peste apa

Milcovului: câţiva saci cu boabe, nişte velinţe, câteva mindire, cât să zică omul că nu muncise chiar de pomană. Neculăiţă se Întoarce din drum şi strigă la fereastra casei:

— Bunică, m-auzi, bunică? Au venit tătuca şi mămuca!

Bătrâna deschise uşa. Avea incă pestelca pe dinainte, tulpanul îndoliat pe cap; slăbită tare de boală şi mâhnire. îl mustră pe copil cu blândeţe:

— Nu mai minţi, ghiavole, că azi e zi mare, e Duminica Floriilor.

Neculăiţă se zmeorcăi oleacă.

— Nu te mint, bună! Uite-te-l, colo! Vino şi vezi!

N-a apucat bătrâna să mai ajungă la poartă, că Ionică şi noru-sa se şi ţineau în faţa ei, râzând şi plângând de bucurie.

— Adevărat îi? Aţi venit? Au venit şi copiii? Şi Năstasă? Şi Zoiţica? - cercetează bătrâna cu ochii înlăcrimaţi.

— Au venit şi ei, mămucă! Sunt colo, pe şusea; i-or presurat copiii lui Mădălina.

— - Amu - oftează bătrâna - sunt şi eu liniştită.

În vremea din urmă se topise cu totul. Astă-iarnă zăcuse în pat şi se ruga lui Dumnezeu să nu moară, ca nu cumva să rămână copiii lui Ionică la mila cimotiilor ori pe mâini străine. Dumnezeu, se vede, o auzise. Se făcuse bine. Iar astăzi Ionică şi Marioara veniseră, din nou, la casa lor. Ce poate să-şi mai dorească o femeie bătrână, sleită de puteri, cu sufletul pustiit de arşiţa vieţii, decât să se ducă şi ea, colo sus, la cimitirul din deal să hodinească, în negură şi răcoare, alăturea de Costandin al ei.

— Lasă, mămucă - zicea Ionică. De azi încolo nu mai plecăm nicăierea. O să fim tot împreună.

Bătrâna dă să-l întrebe: „Cât o să mai fim. maică?” dar se răzgândeşte. îşi zice că nu e bine să-şi mâhnească feciorul şi nora, tocmai acum în ceasul revederii. S-a mulţumit să ofteze adânc, apoi i-a cercetat:

— Apoi, v-o fi foame, că veniţi de departe...

— Asta cam aşa este - strigă Năstase, cu ochii lucind de plăcere.

Zoiţa, care era numai de-o şchioapă, se prinse cu mina de pestelca bunicii şi gânguri:

— Şi mie mi-e foame, bunică. Bătrâna cată către copii cu dragoste:

— Vă face bunica un scrob, cu toate că suntem în postul cel mare.

în ziua aceea şi, hăt târziu, până la miezul nopţii, nimeni n-a hodinit în casa lui Roată. Se îmbulzeau răzeşii, care mai de care, aşa ca la moară; venea unul, pleca altul; fiecare voia să afle cel dintâi pe unde umblase şi ce ispravă făcuse Ionică. Iar bietul om se nevoia să-i mulţumească, având pentru fiecare câte ceva de povestit. Când au sosit mai la urmă Ilie Berdei, cu cimotiile gazdei, Iftimie Roată şi Vasile „cel mic", bătrâna Măriuca a trimis pe Neculai la crâşma lui Botezatu să cumpere o oca de vin din cela roş tare din viile Nicoreştilor. Au cinstit bărbaţii între ei, a închinat Ilie Berdei în sănătatea Măriucăi „că mult s-o prăpădit sărmana, de jalea copiilor!" apoi a trebuit Ionică s-o ia de la capăt, povestindu-le cum a fost cu plecarea lor peste Milcov, în Ţara Românească.

Se întâlniseră, după cum le-a fost vorba, la Măgura Odobeştilor, dar numai Ionică venise cu Mărioara şi cu cei doi copii. Oamenii din Şăndilar îşi lăsaseră nevestele şi plozii în sat, că, ziceau ei, cu bună dreptate „nu ştie decât Cel de sus ce-om găsi pe unde ne ducem, iar de-om avea parte de rău, să suferim numai noi, nu şi cele neveste ori bieţii copii fără de vină!" Din Măgura Odobeştilor au mers la Focşani, fiind şi zi de bâlci; au căscat gura prin faţa dughenilor frumos împodobite; au bătut cruci pe la cele biserici - că tare mai sunt multe! - au ospătat la un crâşmar, om mai cu suflet, de felul său de la ţinutul Putnei, iar acesta, pre numele său adevărat Lambrachi Triandaf, ca şi cum le-ar fi citit gândurile, le-a şoptit la ureche: „De voiţi să treceţi dincolo, în Ţara Românească, tocmai bine s-a

potrivit...” „Cum aşa?” - a întrebat Stanciu Ţeţe. „Iac-aşa! - a râs jupânul. Oamenii ce fac de strajă la barieră, în noaptea aceasta, sunt chiar feciorii mei!”

— Ne-am cam temut noi, nu-i vorbă - zice Ionică Roată către bătrâni, da ne gândisem toţi cu păcat. O fi fost el, crâşmarul, de neamul său grecotei, dar suflet rău nu avea şi nici cu videnie nu grăise. Peste noapte am trecut în Focşanii munteneşti, fără ca cineva să cerceteze de ce plecăm şi unde. Iar către ziuă, când soarele începu să urce, ne-am sfătuit între noi unde să mergem să ne aşezăm şi să cătăm de lucru. A zis Stanciu Ţeţe că cel mai bine ar fi la boierul Suhleanu, cel ce ţine moşie la Olteni şi la Sihlea, că este om drept şi nici nu cată în coarne vătafilor boiereşti. Alţii au zis că. e mai sănătos să nu rămânem în Slam-Râmnic, ci să plecăm la Brăila, unde găsim de lucru la schelă, ori în satele din jur, cum ar fi la Baldovineşti, ori la Viziru că-s mai arătoase şi mai cuprinse. Ne-am despărţit dară în două cete. Una s-a pornit către olatul Brăilei; cea mai mică, cu Stanciu Ţeţe, cu mine şi încă vreo şase, a mers la Sihlea. Nici că ne-o părut rău. Boieruz Iancu Sihleanu, o fi el cam aprig din fire, ţipă el la ţărani şi la slugi de-i bagă pe toţi în spărieţi, dar te socoate cu dreptate şi nu se bucură de munca oamenilor.

S-a oprit din povestit, a închinat o cană de vin în sănătatea celor trei bătrâni, apoi şi-a reluat şirul:

— Am rămas la Sihlea peste vară, iar în iarnă când n-a mai fost de lucru ne-am dus cu toţii la Dumitreşti unde oamenii găsesc mai uşor câte ceva de făcut. Am mers într-o iarnă şi la Brăila; am muncit şi în olatul acela, la Osmanu şi la Bizigheşti, iar acuma am venit din nou la casele noastre - încheie Ion Roată.

A cercetat moşu-său Iftimie:

— Şi ce agoniseală aduseşi cu tine, nepoate?

A răspuns, după o vreme, Ionică:

— De gândeşti cumva la bani, la avere, atunci uite-o colo! şi-arătă cu ochii către lada peste care se aflau cîteva

scoarţe. Râse apoi cu plăcere: Dacă nu gândeşti la avere, atunci află, moş Iftimie, că agoniseala ce-am făcut acolo e cu mult mai mare. Am văzut fel de fel de oameni şi de seminţii felurite; am văzut oraşe noi şi sate multora necunoscute; am cules de pe la oameni fel de fel de vorbe şi de gânduri. Unele mi-au săgetat inima de durere, altele au făcut-o să salte bucuroasă. Ţi-aş zice dară, moş Iftimie, că după aste întâmplări toate, ochii mei văd acum mai bine, mintea mi s-o ascuţit, inima îmi este şi ea cu totul alta. L-a privit Iftimie cu milă, iar Vasile „cela mic” a-nceput a râde:

— Dacă asta ţi-e agoniseala, apoi află de la mine că nu face osteneala. Toate astea le aflai, de voiai, şi la Ciuruc, pentru că oameni şi nevoi se găsesc în tot locul.

— Ce n-am priceput eu, măi nepoate, şi te rog să-mi răspunzi e: ce te-a făcut să-ţi laşi casa şi să stai printre străini atâta vreme?

A răspuns înceţoşat Ionică:

— Ce vroiai să fac alt? Boierul mă năpăstuieşte. De-aş lucra la el viaţa toată, nici din datorie nu mă scade, nici să-mi lase pentru trai nu se-ndură.

S-a mirat la rândul său moş Iftimie:

— Cum? Tu n-ai aflat pe-acolo că boierul Asanache o murit?

— Vrei să şuguieşti, moşule... a zis Ionică simţind în şira spinării un sloi de gheaţă.

— Ba nu şuguiesc de fel - a răspuns moşu-său. Oamenii aceştia pot să jure că nici nu s-a împlinit anu de la fuga ta, că s-a pristăvit şi boierul. L-au îngropat fie-sa şi ginere-su ca pe-un vodă; s-au dus şi de la Câmpuri câţiva oameni, chipurile să-l jelească.

— - Daz pământurile noastre? a întrebat Ionică.

— Le-a înghiţit boierul! i-a răspuns amărât moşu-său.

— Se vede treaba - a spus şi Ilie Berdei - că îşi simţea boierul sfârsitul de ne-a scos ocinele în vânzare, plângându-se la Eşi că suntem răi de plată. Şi judecata i-a dat lui dreptate...

— Şi-amu, ce faceţi?

— Amu muncim la ginere-său, Ştefanache Dăscălescu, aşa cum muncesc toţi clăcaşii.

Capitolul XIII

CINE N-ARE DOR PE VALE - N-O ŞTI LUNA CIND RĂSARE

Vasile Mălinescu se plictisise de oştire. în vremea din urmă se tot rugase de Grigore Cuza să-i dobândească o slujbă la ocârmuire, un post de impiegat la arhivă ori la decasterie şi de se poate cât mai departe de Iaşi, într-un ţinut din ţara de jos, cum ar fi Putna ori Bacău. Zicea cui voia să-l asculte că s-a scârbit de atâtea parâzi, de reviste şi de nopţi de gvardie; că nu se mai simţeşte bine în tăraful ofiţerilor subţiri, care-şi aduc epoleţii de la Petesburg şi eghiletii de la Paris, ori poartă surtuc şi pantaloni tăiaţi după ultima modă. E drept - recunoaşte Mălinescu - a fost o vreme când făcuse şi el destule extravaganţe; jucase şi el până ân zori „*preferans*" şi „*wist*" în camera vreunui camarad instalat la hotelul lui Coroi; stătuse şi el seri în şir ân cofetăria lui Felix, acel „decan al ângheţatei şi părinte al listei" cum îl numea Kogălniceanu; zburase şi el la Copou într-o caretă vieneză, în căutare de femei măritate ori după vreo loretă cu nuri. Se arătase şi la teatru, mai ales iarna, în serile când se dădeau baluri costumate şi măscuite şi unde fiecare ofiţer ar fi dorit să se impună în ochii cuconetului ca cel mai bun dansator al Eşului. Dar mai ales în secretul inimii sale năzuia fiecare dintre ei să se arate în ochii iubitei „frumos ca un soare", aşa cum s-a arătat cândva, cu ani în urmă, în travesti-ul său de templier, acel ofiţer-poet Hrisoverghi, răpit în floarea vârstei de moartea cea nemiloasă.

— Acum - se tânguie Mâlinescu boierului Grigore - toate acestea nu mai preţuiesc pentru mine nici măcar un firfirig. Iar dacă uneori, după teatru, mă mai duc şi eu, în Păcurari, la crâşma lui Carignani, italianul cela, ştii dumneata, de fabrică salamuri şi ciopleşte în piatră Psyhee şi Amoraşi, nu o fac pentru că-mi place vinul de Nicoreşti, ori pentru că

vinul de acolo ar avea un gust mai plăcut, sorbit fiind el sub ochii demoaselei Any Roland, de la teatrul franţuzesc.

— Atunce de ce te duci? - îl întrerupe râzând boierul Grigore Cuza.

— Mă duc... ca să uit! - răspunde Mălinescu, plecând privirile în duşumea.

Se cruceşte boierul:

— Ce să uiţi, ce?

Mălinescu nu se hotărăşte să-şi împărtăşească secretul. Răspunde numai, ca să zică ceva:

— Ia, nişte ochi!

Boierului Grigore nu-i trece prin gând că el însuşi mijlocise cunoaşterea acelor ochi care aveau să schimbe viaţa de plăceri şi nebunii a tânărului ofiţer, într-una de suferinţă şi prelungi visări. Cu câteva luni în urmă, astă-varâ, boierul Cuza luase cu el, la o vânătoare în munţi şi pe Vasile Mălinescu. Au mers cu droşca până au dat în valea Călugărei; acolo surgiii au deshămat caii, s-au dus în sat, de au tocmit doi boi pe care i-au înjugat la trăsură şi, aşa, au luat-o pe valea Orşei în sus, până la Călugăra. Ziua era frumoasă, cerul limpezit şi înalt, aerul rece şi tare. Pilcuri de fagi şi de arini, risipiţi peste coastele dealurilor, parcă ţineau să-şi încălzească trunchiurile la razele soarelui de august; jos se vedea şerpuind Tazlăul cu solzii lui argintii, iar în depărtări se întrezăreau, învăluiţi într-o pânză uşoară, vineţie, munţii cei înalţi. Către seară au dat de o văgăună, strânsă în cleştele munţilor, despărţită de restul lumii, o închipuire a ceea ce trebuieşte a fi gura iadului unde cei intraţi pe ea îşi lasă orice nădejde de reîntoarcere. în această văgăună se afla Târgul-Ocnei şi ceva mai depărtişor acea Cămară a sărăriilor, unde odinioară Iancu Stavăr, socrul boierului Grigore fusese cămăraş şi unde cei doi drumeţi aveau să tragă acum pentru o noapte. Când s-a trezit a doua zi, cu oasele odihnite, o dorinţă năvalnică de a vedea şi de a cunoaşte aceste locuri de la sfârşit de lume, cuprinse sufletul lui Mâlinescu.

— Să coborâm atunci în târg - a hotărât boierul Grigore, răspunzind nerăbdării ce străbătea din vorbele ofiţerului. Ai să te lămureşti singur domnia-ta dacă în văgăuna aceasta este ori nu este şi ceva viaţă. Despre partea mea - mărturiseşte boierul Grigore - socot şi eu ca şi Costachi Negruzzi că nicăieri pe lume nu cred să se găsească femei mai plăcute şi cu ochi mai ucigaşi!

înveseliţi de vorbele acestea, au plecat grabnic de la Cămară şi au coborât către târg. Soarele se înălţase demult peste culmea brazilor, aerul era încă rece, aspru, dar drumeţii nu-i mai simţeau înţepătura. Erau hodiniţi, mâncaseră bine, şi ca şi cum boierul Grigore şi-ar fi recăpătat aici o tinereţe de mult trecută, sufletul său zburda la fel ca al junelui Mălinescu. îi arătă acestuia tot ceea ce era de văzut în acest târg, părăsit de Dumnezeu, dar nu şi de oameni; l-a dus până la puntea de pe Trotuş, făcându-l să admire căsuţele mici, împrejmuite de grădini, şi acel întunecat turn al Precistei, astăzi ruină, în faţa căruia se. curmaseră multe vieţi nevinovate. Dar mai cu seamă ţinu boierul Grigore să-l facă atent pe Mălinescu, la fel cum se înfăţişează aici oamenii, cum vorbesc între ei şi mai cu seamă cum se înţeleg unul pe altul. „Caută bine la oamenii aceştia. îi zice boierul Grigore. Nicăieri la ţara Moldovei n-ai să găseşti acest amestec de munteni şi moldoveni, care trăiesc de ani de zile împreună, se înţeleg împreună, şi. ceea ce este mai de seamă, se simţesc bine împreună!” Vasile Mălinescu priveşte şi se minunează. Oamenii care le ies în cale, râzând şi salutându-i, pentru că fiecare cunoaşte pe boierul Cuza de pe vremea când venea aici să-şi cerceteze socrul, sunt unii moldoveni, alţii români de la tara de peste Milcov, dar vorba acestora, cu toate că pe alocuri deosebită, egte tot vorbă românească. Un tânăr moldovean, cu glas plăcut, cu ochii zâmbitori şi calzi, îl întâmpină pe boier, strigându-i de departe:

— Bine-ai venit la noi, coane Grigore! Nu întreb ce vânt te aduce la Târgul-Ocnei. Ştiu eu prea bine că ţi s-u făcut dor de un biftec de urs!

— Ai ghicit, diavole! - râde, cu mulţumire, boierul Grigore.

Strânse mâna tânărului şi îl prezentă lui Mălinescu:

— Dumnealui este Pascal Vidraşcu, cel mai bun şi cel mai norocit om din târgul acesta. Iar domnia-sa e Vasile Mălinescu. După ce a strâns călduros mâna lui Mălinescu, Vidraşcu răspunse bătrinului boier:

— Ai dreptate, coane Grigore. Oamenii de-aici sunt buni, pentru că toţi suntem iertaţi de la munci. Guvernul, în părinteasca lui grijă, ne-a adus aici, ca având sub ochi gropile osândei, să ne spăimântăm, să ne pocăirn şi să ne facem mai buni!

A întrebat atunci Mălinescu, înceţoşat:

— Domnia-ta ai fost... osândit cumva?

Paul Vidraşcu a râs cu voioşie:

— Dacă voieşti, sunt şi eu într-un anume fel osândit, şi încă pe viaţă.

— De-aceea am zis şi eu că dumnealui este omul cel mai norocit dintre locuitorii acestui târg! - a adăugit boierul Grigore, în ai cărui ochi strălucea o bucurie drăcească.

— Nu înţeleg nicicum - mărturiseşte ofiţerul.

— Când am venit aici - îl lămureşte Vidraşcu - venisem din curiozitate. Voiam să văd Turnul Precistei, unde pe vremuri se spânzurau oamenii înaintea uşii, din porunca voevozilor haini; voiam să văd şi gropile de sare în care arestaţii îşi duc o viaţă ticăloasă, de trudă şi de blesteme. Şi iată că păcatul...

— Au nu cumva norocul? - îl iscodeşte bătrânul.

— Păcatul ori norocul, cum îi zici dumneata, cucoane Grigore, încuviinţează Vidraşcu. Unul din ele a potrivit aşa de bine, că am rămas aici pe toată viata.

A scoborât puţin glasul şi a râs înfundat:

— M-am încurcat cu o iertată damă, care e şi plăcută şi bună soţie!

A zis apoi. ceva mai tare:

— Ea ar fi bucuroasă, coane Grigore, de ne-aţi călca pragul casei măcar pentru câteva clipe.

. Au pornit tustrei către casa lui Vidraşcu, dincolo de puntea de pe Trotuş.

în cadrul uşii larg deschise, sprijinită uşor de laturea ei, se afla o femeie tânără, într-un vestmânt de tiul trandafiriu, strânsă la mijloc cu o cordea subţire în culoarea rubinului. Privi către noii veniţi, apoi râse, arătându-şi şiragul dinţilor ei albi:

— Ce bucurie, coane Grigore!

Când ochii ei mari, cu scurte sclipiri ca de stele, şi umeziţi parcă de o arsură neînţeleasă şi continuă s-au îndreptat către Mălinescu, acesta şi-a simţit inima săgetată de o mare durere, iar vorbele boierului Grigore i-au sunat în urechi, ea o prevestire: „nicăieri, ca aici, n-ai să vezi femei mai bune şi cu ochi mai ucigaşi!” Ca să nu le mai simtă săgetarea, Vasile Mălinescu şi-a plecat capul ca un vinovat, dar a ştiut chiar din această clipă că de azi înainte s-a robit lor pentru toată viaţa şi că puţinele ori multele zile ce-i va fi dat să mai trăiască, n-au să-i fie îndulcite decât având-o pe această femeie alături de sine. A doua zi, Vasile Mălinescu şi boierul Grigore au părăsit Cămara şi s-au dus la mânăstirea Răducanu, la părintele Paisie, care i-a găzduit în chiliile sale curate. Aici îşi dăduse întâlnire boierul Grigore cu alţi prieteni din Focşani şi Bacău, cu care avea să pornească la vânătoare. în timp ce părintele Paisie îngrijea de bucate, iar boierul Grigore sta întins pe patul îngust al chiliei ca să-şi hodinească mădularele. Vasile Mălinescu stătea afară, la soare, pe un scăunaş de lemn, cu spatele sprijinit de zidul chiliei. Deasupra capului său, o şuviţă subţire de viţă de vie urca şi ea către soare, încolăcind coperişui casei mănăstireşti. Jos, la poalele stâncii pe care se înalţă biserica, se aude curgerea săltăreaţă a Trotuşului,

scăpată din chingile munţilor, pornită acum să-şi găsească pentru totdeauna izbăvirea în apele Şiretului. Ascultând plânsul uşor al râului, Mălinescu gândeşte că de azi înainte viaţa lui va fi tot ca apa aceasta, aci vânzolită de ploi şi de viforniţă, uneori poate mai calmă şi mai limpezită, dar totdeauna strânsă în chingile minciunii, căci nimănui n-ar avea curajul să se mărturisească, nici măcar boierului Grigore, de patima lui vinovată. Şi chipul femeii îi apare parcă scoborât pe firul atât de subţire al viţei de vie, iar ochii ei îl privesc din nou sângerându-i inima, în timp ce glasul ei şopteşte prin şiragul dinţilor albi: „Unde ai mai văzut tu, în ţara Moldovei, ochi ca ai mei, în care unduiesc ape şi lucesc stele şi care răcoresc vâlvătaia inimii pe care tot ei au aprins-o 9 Spune, iubitule, unde?”

Mălinescu se ridică de pe scăunaş, îşi pune mâinile la frunte, se pipăie; fruntea lui arde, e toată un jăratec, „sunt bolnav rău - îşi spune în gând. Am început să am nălu7 ciri”. Porneşte către bucătăria în care monahul Paisie pregăteşte de cină.

— Voieşti ceva, fiule? întreabă bunul călugăr.

— O cană cu apă rece, ca să-mi răcoresc fruntea, părinte - strigă Mălinescu, simţindu-şi trupul cuprins de fierbinţeala.

Paisie ia dintr-un colţ al cuhniei un ulcior cu apă proaspătă, vine până în prag şi, fără sâ-şi cerceteze mai bine musafirul, spune:

— Pofteşte, fiule!

Cum s-a desfăşurat vânătoarea, ce-a făcut boierul Grigore în munţi, câţi urşi a întâlnit în cale, pe câţi i-a cruţat şi câţi l-au cruţat pe boier, zicându-şi poate că ar fi păcat să-şi pună mintea cu un vânător bătrân, astea toate nu le-a ştiut Vasile Mălinescu şi poate n-are să le ştie niciodată. El a zăcut câteva zile în chilia părintelui Paisie, lăsat de către vânători în calda sa pază, iar când s-a simţit bine, a mulţumit călugărului şi a pornit către Eşi, în droşca anume trimisă de boierul Grigore Cuza. Cu toate că vara era pe sfârşite şi toamna bătea la uşă, oraşul era pustiu, sau cel puţin aşa i

s-a părut lui Mălinescu. Boierii cu multă stare nu veniseră încă de la Ischl ori de la Baden-Baden; cei mai puţin cuprinşi mai stăteau pe la moşii, adăstând strângerea recoltei şi o vânzare mănoasă. Teatrul era închis. Doar crísmele, mai ales acelea cu grădină, erau veşnic pline. Dar Mălinescu se ferea acum de ele, după cum ocolea şi cofetăria lui Félix Baria, unde ar fi dat de camarazii săi din oştire, care, de bună seamă, l-ar fi târât din nou în cine ştie ce „stravaganţă” nocturnă. După ce sfârşea slujba-i ostăşească, Vasile Mălinescu pleca în căutarea noilor sale cunoştinţe, în preajma cărora îşi îndulcea viaţa cu înalte şi nobile idei. Dar din nefericire şi aceşti noi prieteni nu mai se găseau la casele lor, unii fiind pe la ţară, alţii exilaţi de către Mihai Sturza la vreo mănăstire, iar alţii, ca Ion Ghica, părăsiseră pentru totdeauna Eşii. Aşa află cu obidă Vasile Mălinescu de surghiunirea lui Kogălnioeanu la mănăstirea Râşca, pentru că scrisese „nişte cuvinte de prisos în favorul ţăranilor”. Ştirea o aflase Mălinescu chiar la întoarcerea în Eşi, de la fiul lui Iordache Pruncu, starostele de Putna, ce îşi făcea armata ca prapurcic în acelaşi batalion cu el. Cătând o întărire a celor spuse de Dumitru Pruncu, se duse în garbă la locuinţa lui Alhaz, dar nu găsi pe nimeni; uşa era zăvorită, doar o bătrână ţigancă stătea tolănită în pragul ei, ca un câine. Căldura de august, încă înăbuşitoare în ziua aceea, nu-i tăiase însă pofta de vorbă şi de la ea a înţeles Vasile că „boierul Lisandru Cuza se însurase şi se dusese cu tânăra lui soţie la tată-său Ioniţă, cel de stă la Bărboşi”, că „domnu prifesor Docan se află la ţară la mumă-sa, ce stă la moşioara ei de la ţinutul Tutovei; că domnu Filadef s-a dus şi el cu maiorul Alhaz să se mai hodinească puţin la băi, la Slănic.” Neavând vreme de pierdut, Vasile Mălinescu mulţumi bătrânei, lăsă să-i lunece în palmă câţiva bănuţi, şi plecă mai departe, după veşti. Dar la ce uşă să mai bată în oraşul acesta toropit de arşiţă, cu hudiţele golite de oameni, cu paveaua încinsă cum sunt pietrele în feredeul cela turcesc? Ca să scape de dogoare, Vasile Mălinescu

aleargă spre Uliţa Mare, unde se află dugheana de cărţi a lui Căliman şi a franţuzului Pedru; acolo e umbră, e răcoare, franţuzul e un om plăcut la vorbă şi nici Căliman nu era chiar de lepădat, fusese doară la Academie unde învăţase franţuzeşte şi greceşte, iar Gheorghe Asachi îl ţinuse multă vreme ca secretar şi îl îmbogăţise. Ziceau însă unii că aceste favoruri toate nu-i veniseră numai de la isteţimea minţii, ci pentru că acest Căliman era feciorul lui Iordache Pruncu, zămislit cu Marghioala, fata văduvei lui Burtan din Focşani, chiar în noaptea când şi-a ales pentru hodină patul din dreapta, ferindu-se de cel din stingă unde dormea văduvoaia. Nu avu însă Mălinescu noroc, dugheana de cărţi era închisă. Să mai gonească pe poduri nu-i era aminte, să stea aici, sub arşiţă, era şi mai rău. Tocmai atunci, din norocire pentru el, văzu venind agale o droşcă trasă de doi cai costelivi. Făcu semn birjarului, iar acesta, ameţit şi el de dogoreala soarelui, opri caii şi-l întrebă cam fără chef:

— Încotro, coane?

Unde să se mai ducă? Boierul Grigore Cuza e plecat la moşie la Gherghelău; de Costache Negruzzi ştie că n-a mai călcat pe la Iaşi de luni de zile, se retrăsese de bună voie la Trifeşti într-un fel de surghiun. Mai avea el, pe aici la Iaşi, o rudă dinspre taică-său, pe vornicul Iordache Mălinescu, dar şi acesta când era, când nu era în oraş, întrucât ingineriu fiind, hotăra multe moşii la ţara Moldovei. Zise deci birjarului:

— Mergem la Socola!

Birjarul mârâi ceva între dinţi, şi fără pic de inimă îşi îndemnă caii:

— Hii, gloabelor!

Caii porniră în pas pe Uliţa Mare, către palatul domnesc care se ridica din nou de la temelie după pârjolul mistuitor din anii trecuţi. Cu toate că se simte încă ameţit de căldură, Vasile Mălinescu ia aminte la înfăţişarea acestui oraş în care trăia de câţiva ani şi pe care abia acum îl descoperă. De vină este poate singurătatea în care se află şi poate

întrueâtva pustiul din inimă. Odinioară nu avea vreme să vadă în jurul său; ochii lui se opreau la tot ce era armonios şi plăcut, dând deoparte urâtul şi mizeria. Teatrul românesc şi mai ales ochii domnişoarei Negroni, teatrul francez cu graţiile domnişoarei Roland, balurile mascate cu mazurcile drăceşti, în care ofiţerii se avântâ cu paşi repezi, alunecaţi, izbind pe urmă parchetul cu talpa şi făcând să sune pintenii de metal; saloanele boiereşti. ornate cu plante exotice, cu divanuri şi taburete, cu luminile aprinse până în faptul zilei; cu zâmbetul graţios al cucoanelor, cu acel delicat abandon pe care numai moldovencele acestea ştiu să-l aibă... Şi iată că abia acum, ca un orb ce îşi capătă din nou vederea, i se arată şi lui hâda înfăţişare a Eşilor, îngrozindu-l şi sângerându-i inima. Abia acum vede el uliţele înguste şi murdare; casele mizerabile alături de cele câteva palate; ogrăzile imense în care cete de ţigani robi forfotesc ziulica toată; mulţi dintre ei purtând pe cap o pereche de coarne sau un cerc de fier la gât, ispăşind la porunca boierului cine ştie ce greşală fără importanţă. Abia acum îşi aminteşte Mălinescu că aceşti ţigani pot fi cumpăraţi pe un fleac, opt sau zece galbeni, mai puţin chiar decât preţul unui cal slăbănog; că mâncarea lor pentru toată ziua e un blid de mămăligă, iar hainele lor pe un an, o pereche de izmene şi-o cămaşă. Pe lângă ei trec însă, de la cămară către salonul boierului, tăvile de argint încărcate cu chesele şi pahare de Boemia, dulceţile de rodozahar ori de petale de trandafir, butelcile cu şampanie şi cu vinaţuri alese.

— Am ajuns, coane! - strigă birjarul coborând de pe capră.

— Am şi ajuns, omule? întreabă ca trezit din somn Mălinescu.

— Dar cum alt, cucoane? Cai ca ai mei nu găseşti pe toată uliţa Păcurarului! - se făleşte birjarul ajutând ofiţerului să coboare din trăsură.

Lui Mălinescu nu-i vine să creadă: arşiţa s-a îmbunat, o răcoare plăcută se simte în toată grădina, cu aleile stropite din belşug. în faţa restaurantului, la mese, trase ceva mai la

umbra zidului, ciocnesc în sănătatea cuiva, al cărui nume nu ajunge însă până la urechea lui Mălinescu. Hotărât de-a nu se amesteca cu ei Mălinescu se aşează pe-o bancă retrasă, la adăpost de vederea prietenilor sau a trecătorilor. Dinspre chioşcul de muzică se aude deodată melodia legănată a unui vals de Strauss: „ E Hofner şi muzica noastră militară”, gândeşte cu mulţumire Mălinescu. în sonurile plăcute ale „Poveştilor din Pădurea Vieneză” Mălinescu se simţeşte dus către altă lume, o lume care nu are nimic asemănător pădurii cântată de Strauss, o lume care, de fapt, este mult mai apropiată de el şi totuşi i se pare stranie şi îndepărtată. E acel colţ uitat de Dumnezeu, dar nu şi de oameni; cu Turnul Precistei, cu puntea de lemn de peste Trotuş, cu o grădină plină de crâşmărese şi dalii multicolore, cu o casă micuţă şi curată, înăuntru căreia pe un taburet stă o femeie tânără, într-o rochie de tiul roz, cu zulufi atârnând de-a lungul obrajilor...

Către seară, când s-a întors acasă, plictisit la gândul că avea să mai petreacă o noapte de singurătate, Mălinescu găsi un bilet de la Costache Negruzzi în care acesta îl înştiinţa că a sosit la Eşi, că de mult ţinea şi el să-l - cunoască şi că îl pofteşte să cineze împreună, la el acasă. în sfârşit, avea să cunoască şi Mălinescu pe feciorul aceluia ce fusese un bun prieten al tatălui său, dar pe care viaţa potrivnică îi despărţise, singura lui legătură rămânând cele câteva scrisori ce-şi trimiteau la răstimpuri. Coasa morţii i-a secerat apoi pe rind, nu mai înainte ca soarta haină să le fi hărăzit necazuri şi ruină amândurora. Bătrânul Mălinescu îşi dăduse duhul printre străini, sărac lipit, neîmpăcat la gândul că pentru ţara scumpă a Moldovei el nu făcuse nimic din tot ce năzuise; clucerul Negruţi se stinsese de durere văzându-şi casa jefuită şi restul de avere îngropat la Trifeşti, argintăria şi lucruri de preţ, prăpădite şi ele. Cu sufletul strâns între două simţăminte, de jale pentru ce-a fost viaţa bătrânilor şi de bucurie că fiii lor au să se cunoască în sfârşit, ajunse Mălinescu la casa lui Costache

Negruzzi. Casa în care locuia acesta, cu toate că era tot vechea casă părintească, fusese refăcută, după ce Dinu Negruţi se întorsese din desţărare la sfârşitul Eteriei. în lipsa stăpânului din Eşi, casa fusese jefuită, cărţile şi lăzile în care se găseau fuseseră puse pe foc, iatacul clucerului Dinu prefăcut în grajd de către ieniceri, divanele, mesele şi jilţurile furate şi vândute. „N-a mai găsit printre ruine decât pe câinele Balaban care, ca şi credinciosul Argos al lui Ulisse, işi aştepta stăpânul!” are să explice ceva mai târziu Costache Negruzzi, oaspetelui său. îl primise pe Mălinescu din prag ca pe o veche cunoştinţă, işi ceruse iertare că nu răspunsese dorinţei ofiţerului de-a se vedea încă din anul trecut, dar se ţinea acum departe de oraş, umblând mai mult prin ţară, făcând inspecţii pe la şcoalele primare, deoarece era membru al comisiei care cerceta mersul şcoalelor şi pricinile neprogresului lor. Şi-a îmbiat apoi musafirul să ia loc pe un jilţ, dinaintea unei măsuţe joase pe care se aflau zacuşce, fructe şi o butelcâ de vin, s-a aşezat şi el pe un jilţ asemănător, tapisat în brocart verde; şi după ce au ciocnit pentru cunoştinţă, Negruzzi a început să-l cerceteze pe Mălinescu asupra felului în care şi-a petrecut lunile de vară.

— În ultima vreme am fost şi eu prin ţară - a răspuns Mălinescu. Am fost poftit chiar la o vânătoare în munţi de boierul Grigore Cuza, dar n-aş avea prea multe de povestit despre aceasta.

— Cum aşa? - se miră Negruzzi.

— La mănăstirea Răducanu m-am simţit rău şi am căzut bolnav.

— Păcat. Ai fi văzut şi mai ales urechile ţi-ar fi auzit multe poveşti de la vânătorii ceştia lăudăroşi.

— De văzut - mărturiseşte Mălinescu - am văzut câte ceva. Am văzut Târgul-Ocnei, cu Turnul Precistei, şi cu gropile de sare, apoi am fost şi la câţiva cunoscuţi de-ai boierului Grigore.

— Care va să zică ai cunoscut şi domnia-ta pre boierii moldo-români din care se compune societatea de acolo? Ai avut deci prilej a cunoaşte şi domnia-ta că acolo fuzia între munteni şi moldoveni face mari progrese?

— E adevărat. Dar toate acestea nu le-aş fi înţeles fără boierul Grigore. El m-a făcut să-i văd aşa precum sunt aceşti oameni.

Costache Negruzzi râse:

— Venerabilul boier îi cunoaşte bine. Socrul dumisale, Iancu Stavăr, a fost mulţi ani cămăraş al Sărăriei. Domnia-sa cunoaşte şi ceea ce îi uneşte şi ceea ce îi desparte pe moldovenii şi muntenii de acolo; mai ştie de asemenea că, deşi într-un colţ de ţară, în Târgul-Ocna tot se păstrează vechea ospitalitate română. Nicăieri ca acolo n-am petrecut zile mai vesele, nici n-am găsit mai bună primire, mai cordială ospeţire. Căzu pe ginduri, apoi mijind ochii către musafir, şi-a sfârşit vorba: Tot ce se mai poate adăugi este că bărbaţii de acolo sunt foarte buni şi femeile foarte amabile!

Mălinescu tresări şi-şi plecă ochii, ca nu cumva Negruzzi să citească în ei simţămintele care-l zbuciumă deatâta amar de vreme. Se înfioră însă auzindu-l spunând cu o undă de veselie în glas:

— Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotuşul contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi şi mai ucigaşi ochi din toată ţara?

Mălinescu îşi ridică privirile, zbuciumul pare-se că trecuse; acum se simţea în stare să-i răspundă, chiar să-l înfrunte la nevoie. Zise, ca să-l încerce:

— Aşa spunea şi boierul Cuza!

Dar Costache Negruzzi se mulţumi a râde mai zgomotos. Au trecut apoi la alte subiecte, erau doară destule. Au vorbit despre starea ţăranilor moldoveni; susţinând Negruzzi că sunt cam leneşi şi ţin drumul crâşmei, despre chipul în care se arată ieşenilor un provinţial descins în Capitală, la hotelul Petersburg şi jumulit pentru o noapte;

au vorbit chiar şi despre cântecele populare, gazda arătându-şi mâhnirea că în Moldova cu greu se poate găsi o urmă de cântec patriotic.

— Dar ce voieşti, domnia-ta, astă ţară a cercat prea multe prefaceri ca să-şi mai poată aduce aminte de vremile eroice! - zice Costache Negruzzi.

Aşa au vorbit ei până la miezul nopţii, iar la despărţire şi-au făgăduit să se mai întâlnească pe dată ce Negruzzi se va înturna din cercetările sale, urmând să plece chiar de-a doua zi prin ţară. A zis Negruzzi pe când se găseau în prag:

— Nici gândeşti domnia-ta cât de obosit mă simţesc după o îmblare prin sate. Mi se scârbeşte inima de-atâta borş de pui şi de pui cu smântână, cu care mă hrănesc oamenii. Să nu socoţi însă că eu, patriot, dispreţuiesc bucatele astea naţionale; dimpotrivă. Dar când cineva nu mănâncă decât pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei!

Odată ajuns acasă, Mălinescu încercă să doarmă câteva ore, dar nu izbuti să închidă ochii. Cu toate că fereastra era deschisă, nici măcar o undă de răcoare nu venea dinspre stradă. Dimpotrivă, s-ar fi zis că arşiţa de peste zi se strânsese toată lângă zidul casei, aşteptând doar un semn ca să dea năvală înăuntru. Se-auzeau în schimb chiote de veselie de la crâşma din apropiere şi un ţârâit de diblă, căruia în curând i se-adăugi cântarea vreunui june amant:

De cine dorul se leagă, Nu-i pară lucru de şagă. Că de mine s-au legat, Parcă nu-i lucru curat...

„Aşa s-a legat dorul şi de mine - oftează Mălinescu, întoreându-se pe-o rână. Mi-a fost scris pesemne să nu mai am tihnă în viaţă, să nu mai ştiu ce e somnul, nici plăcerea de-a trăi printre oameni. De aş fi măcar în preajma ei, să-i pot auzi glasul, să-i sorb zâmbetul de pe chipul luminos, să-i mai simt privirile care mi-au brăzdat inima şi mi-au sângerat-o. Dar aşa, de departe, e ca şi cum aş venera o icoană, e ca şi cum aş iubi o moartă!” îşi făgăduieşte că pe dată ce boierul Grigore Cuza se va întoarce de la Gherghelău să-i amintească de rugămintea sa şi să-i

găsească un post în ţinutul Bacăului, chiar la Târgul-Ocnei de se poate. Nu ştie, bietul îndrăgostit, că scornirile inimii sunt tot atât de fragile şi neadevărate pre cât sunt toate lucrurile omeneşti pe acest pământ. Nu au să treacă şase luni şi Mălinescu are să părăsească Eşii, dar nu pentru a merge la ţinutul Bacăului, ci la Paris, în capitala Franţei, ajutat întru aceasta de către Costache Negri, proprietarul Mânjinei şi mecena tinerilor moldoveni.

Nici Costache Negruzzi nu s-a hodinit bine în acea noapte. Vorbise el despre borşul de pui şi de puiul cu smântână, se veselise chiar la amintirea păţaniilor sale culinare prin satele şi târgurile Moldovei, dar acum, lungit în crivat, cu mâinile cruciş sub ceafă, gândeşte amarnic: „De-ar fi numai atât! Dar unde pui curiozitatea oamenilor de prin târguri, care se ţin scai după surugii, neprididing cu întrebările: „Pe cine ai adus? Cum îl cheamă? De unde vine?” Şi setea de-a şti a cucoanelor, care şuşotesc între ele: „Oare e însurat? E tânăr? E bătrân? Ce caută? Cum îl cheamă? Ştie franţuzeşte? Ştie contradanţul cel nou?” De mâine tortura începe din nou şi va ţine întreaga lună a lui septembrie, având a cerceta trei târguri mai arătoase şi douăzeci de sate. Mă întreb de ce nu se cuvine să încerc şi eu reţeta prietenului meu împotriva acestei boale a provinţialilor. Cum ajung mâine la Vaslui, să dau un prânz mare la care să invit pe toţi magnaţii târgului, mari, mijlocii şi mici bărbaţi, femei, babe şi fete apoi, după masă, suindu-mă în picioare pe un scaun, să le fac acest cuvânt: „Boieri, cucoane şi cuconiţe; vă spun acum câte ceva ca să nu mai vă osteniţi a le afla de la alţii, poate mai încornorate şi mai neadevărate. Aflaţi că sunt de la Eşi şi mă numesc Costaehe Negruzzi; că m-am născut prin 1807 ori 1808, nici eu nu ştiu prea bine, că toate catastivele sunt mincinoase, iar de atunce a trecut multă vreme. Acum m-am apropiat de patruzeci de ani; taică-meu Dinu s-a prăpădit demult şi de prea multe necazuri, maică-mea Sofia Hermeziu, şi-a dat duhul la un an după ce m-a născut pe mine. Ca să nu vă

daţi cumva osteneala să-mi găsiţi pe aici o partidă bună, aflaţi că nu mai sunt holtei, ci că-s însurat cu fata agăi Dimitrie Gane, pe care o cheamă Maria. Şi chiar de aş mai fi holtei, tot n-aş fi fost un ginere pe placul dumneavoastră: nu ştiu nici mazurca, nici valţul; abia ştiu să fac câteva robere la wist, jocul cela de cărţi! Şi nici nu-mi place viaţa de saloane, ori paveaua oraşului, cu tina şi pulberea ei. îmi place viaţa tihnită şi grădina mea care seamănă cu un covor verde cusut în flori; iubesc daliile îmbrăcate în rochiile lor colorate, gingaşii tamarini legănându-se la adierea vântului, garoafele şi rozele îmbătătoare. îmi place să stau tologit sub umbra unui pom bătrân, citind din «Istoria neamului» pe care atât de bine o izvodeşte prietenul meu Kogălnieeanu, decât să discut cu cucoanele despre straie şi plăcinte, despre dulceţuri şi bibiluri. Aceasta nu înseamnă că nu-mi plac plăcintele şi dulceţurile, nici că am idee rea despre cucoane. Aflaţi deci că îmi place şerbetul de vişine şi dulceaţa de rodozahar şi că pre când eram copil, tresăream ori de câte ori auzeam în uliţă strigătul plăcintarului: «covrigi! gugoşele calde!» în ce priveşte femeile, aflaţi că eu le ştiu mai mult decât pre bărbaţi. După a mea idee, deşi suntem partea tare a neamului omenesc, nu suntem însă şi cea mai bună: căci e de netăgăduit că de la începutul lumii şi până în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ci şi-n patriotism. De mai doriţi a şti şi altele despre mine, mă ostenesc atunci să vă mai spun că mă culc la şapte şi mă scol la unsprezece ceasuri; că se întimplă uneori să scriu în loc să dorm, aşa am compus eu viaţa lui Alexandru Lăpuşneanu ori povestea lui Todirică; că iarna port pieptar de flanelă şi galoşi blăniţi; că mă bărbieresc de trei ori pe săptămână, că am două frace, trei surtuce şi patru perechi de pantaloni. Acum, de voiţi să-mi ştiţi şi caracterul, ce să vă spun, boieri şi cucoane? Prietenii susţin că îl am blând şi că sunt bun la inimă; nu-mi place să aud vorbindu-se de rău despre oameni, chiar despre aceia ce mă prigonesc; că-mi place viaţa la ţară, la Trifeştii de jos,

simplă şi mai ales econoamă, şi cu toate că merg mai rar la biserică, aş dori să fiu înmormântat, la săvârşirea mea din viaţă, chiar în biserică, iar oamenii să-mi scrie pe piatra funerară câteva versuri ce am pregătit încă din juneţe, ca să nu se mai ostenească potrivind altele, mai scâlciate. De voiţi, le citesc chiar acum, că le port cu mine în buzunarul surtucului, de altminteri le ştiu şi pe dinafară:

«Eu nu am fost ca alţii, de-acea-n suferinţă Am petrecut, şi-n lipsa plăcerilor lumeşti. Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căinţă C-am fost şi eu unealtă la rele omeneşti...»

Astfel gândind la minunata reţetă împotriva curiozităţii provinţiale, Costache Negruzzi a aţipit, tocmai când se crăpa de ziuă.

Capitolul XIV

ALTE ÎNTÂMPLARI BUNE ŞI MAI PUŢIN BUNE

Se găseau în odaia ce slujea de canţelarie şi în care nimic nu se schimbase de la moartea lui Asanaehe; ţăranul adăstând în picioare, cu sufletul zvâcnit şi fruntea umezită de sudoare; boierul odihnind în jilţ şi sorbind din cafeaua care aburea în ceaşca de faianţă înflorată. Pe masa joasă, încrustată, aceeaşi besactea cu tutun de Latakie, iar într-un colţ de odaie, o narghilea arăbească, acum fără de trebuinţă. Dar aşa sunt întocmite lucrurile în această viaţă, ca oamenii să treacă doară, iar bunurile lor să rămână, ca să vină alţii să se slujească de ele ori să le nesocotească, după cum le va fiind obiceiul. A grăit Ştefan Dăscălescu mânios, către ţăranul din uşă:

— Ai făcut-o şi p-asta, zevzecule.

Iar Ion Roată a răspuns, fără să plece privirea:

— - Am făcut-o, boierule, la ce să zic alta!

— Şi nu ţi-a fost teamă să strigi în gura mare către oameni?

— De ce să-mi fie teamă, cucoane, că ştii şi domnia-ta vorba: ţăranul când merge, tropăieşte, numai boierul păşeşte!

— Adică, cum vine vorba aceasta? cercetează cu mirare boierul.

— Apoi cum să fie - răspunde Ion Roată. Boierii noştri de fac ceva, nici mâţa nu-i simţeşte, daz noi ţăranii de scăpăm o vorbă, o prinde până şi ispravnicul.

S-a potolit deodată boierul Ştefanache. Ţăranul acesta are dreptate; o vorbă i-a scăpat şi lui către oameni - şi aceea auzită cine ştie de unde - şi au şi năvălit logofeţii şi feciorii de la curte cu pârâ că vrea să facă răzmeriţă. Nimenea însă nu ştie a-i spune ce anume vorbe a rostit Roată, de au fost îndemn la nesupunere şi zurbală, ori au fost dintre acelea scuipate printre dinţi la năduf, în tinda crâşmei, eu un rachiu tare în faţă. L-a chemat la curte ca să se lămurească singur şi iată că, în loc să strige şi să-l ia la palme, stă în jilţ şi se uimeşte de vorba plăcută şi fără de sfială a ţăranului.

— Atunci să-mi spui şi mie ce-ai vorbit cu oamenii - stăruie oarecum înciudat Ştefanache.

— N-am nimic a ascunde - răspunde Roată. Am spus ce-am auzit şi eu de la monahul Paisie, cel ce stă în sfânta mănăstire a Sovejei, cum că peste hotară, în Galiţia, s-ar fi sculat ţăranii împotriva boierilor şi-ar fi cucerit niscaiva bucate, ba şi ceva pământ.

— Alt n-ai mai vorbit, pezevenghiule? iscodeşte boierul, râzând prefăcut.

— Alt n-am mai spus, boierule, că doară nu-s copchil, să nu ştiu că cel mai tare e şi mai mare, iar dreptul îmblâ totdeauna cu capul spart.

„îşi râde oare de mine, ori mă înfruntă, nemernicul aceasta?" - se întreabă din nou boierul. De când a început să-şi vadă de moşie, adică după moartea lui socru-său, Ştefan Dăscăleseu n-a izbutit încă să-l înţeleagă pe Ion Roată. E drept că vătafii de la curte i-au vorbit despre el în fel şi chipuri: că este bun la treabă, dar este rău de gură; că e sfătos la vorbă, dar şi pornit pe ceartă; că pe boieri nu-i are la suflet şi ar fi zis către oamenii ce se bucurau de moartea lui socru-său Asanache: „nu vă veseliţi, mă

netoţilor, că ciocoiul e ca răchita, din ce-l tai, el şi mai mândru răsare”, adică s-ar fi dus ţopârlanul de Roată cu gândul chiar la domnia-sa, boierul Dăscăleseu. Se mai întreabă însă Ştefanache: „dacă acestea toate nu sunt scorniri ale vătafilor, cum s-a putut oare ca însuşi socrumeu, omul care nu ierta niciodată, să ţină a-l aduce pe Roată în locul lui Iftimie ca vechil şi să ofteze cu necaz că acesta nu se învoise?” Se vede treaba că ţăranul acesta e mai răsărit decât toţi locuitorii din Câmpuri, cu toate că nu ştie carte şi nici măcar să iscălească nu poate,- apăsând cu degetul pe jaloabe, cu toate că poartă în chimir o parafă în care şi-a săpat numele. Că e cinstit şi harnic, d-asta nu mai încape vorbă, s-a putut convinge însuşi Ştefanache. Ce nu făceau alţii într-o săptămână, Roată făcea doar în două zile, iar de-i încredinţa bani ori vreun transport de cereale pentru fabrica de spirt din Ciuruc, nimic nu se pierdea pe drum, nici din bani nu avea să ştirbească. Mai era însă o drăcovenie pe care, oricât s-a străduit Ştefanache, nici până azi n-a izbutit s-o înţeleagă: de unde învăţase anume, acest Roată, să măsoare pământul şi să hotărnicească, cu atâta precizie, de se mirau chiar inginerii ce se abăteau pe Valea Şuşiţei, ori pe Valea Cremeneţului. L-a iscodit deseori Ştefanache, dar Ion Roată zicea cu gura pe jumătate: „Deh, boierule, nevoia învaţă pre cărăuş şi cine are barbă are şi pieptene!” Lui Ştefanache îi venea să râdă şi să-i răspundă că şi dumnealui are barbă şi pieptene, dar de tras cu dreptate un hotar de moşie tot nu se învredniceşte. Dar cum să-i răspunzi acestui hâtru, care de-abia aşteaptă să-ţi întoarcă vorba, şi să mai toarne încă o zicală? Mai bine să-l laşi în plata Domnului şi să nu-lmai ispiteşti. Iar Roată îşi râdea în sine de boier: „Mare scofală să întinzi şfara ori să pui o piatră, după ce ai măsurat pământul cu piciorul”. Văzuse el d-astea cât ochii din cap şi chiar din copilărie, căci venea pe-atunci deseori la Câmpuri banul Gavrilă Iamandi, trimisul Divanului, ca să hotărnicească moşiile răzăşeşti mereu încălcate de boierii locului. Iscoditor şi

curios la toate câte se întâmpla, copilul se ţinea scai după boierul Gavrilă, care la rândul său, amuzat de curiozitatea şi mai ales de isteţimea plodului, nu pregeta să-l ia peste tot locul şi să-i arate pentru ce şi cum se face o hotărnicire.

— Acum - zice Ştefan Dăscălescu, după îndelungită gândire - mă întreb ce să fac cu tine, măi omule? Să te dau pe mâna dorobanţilor precum s-ar cuveni pentru vorbele tale de zurbală. ori să te iert şi să te trimit la Focşani, ca să-mi descarci la curte nişte care cu lemne? Îl priveşte zâmbind, dar sub zâmbetul prefăcut, privirea boierului îl sfredeleşte ca şi cum ar vrea să ştie ce zace în inima lui Roată. Acesta îşi frământă căciula rotundă în mâini, şi-şi pleacă ochii, cercetându-şi ciubotele, ca şi cum ar fi văzut o gâză pe ele. Se mulţumeşte să răspundă boierului, cu glasul său mieros:

— Şi la Focşani e bine, cucoane. Că, nu ştii domnia-ta? cine n-are ochi negri sărută şi albaştri!

Ca să sfârşească cu el, boierul Dăscălescu răspunde cam în ciudă:

— Dacă aşa ţi-e vorba, atunci sărută şi ochi albaştri. La noapte ai să pleci la Focşani.

I-a făcut semn că poate să plece, iar Ion după ce a mulţumit boierului pentru osteneala ce şi-a făcut cu dânsul, a deschis uşa şi-a ieşit în pridvor unde aşteptau, aţâţaţi. vătăjeii şi ceilalţi feciori de curte să vadă şi ei ce-o să se întâmple. Au sărit toţi pe el, cu vorbe iscoditoare, dar Ion Roată şi-a făcut loc, îndepărtându-i cu mâna, şi a trecut ca pe un vad, râzându-le în nas la toţi:

— Ce vroiaţi voi să fie? Iacă aşa a fost: nici lupul pre bălaia, nici bălaia pre lup!

Rămas singur, boierul Ştefanache stă şi se-ntreabă ce l-a îndemnat să-l trimită pe Roată la Focşani, în loc să-l deie pe mâna dorobanţilor. De bună seamă, omul acesta cu privirea lui sticlită pe sub sprâncenele prelungi şi stufoase, slăbănog şi cam deşirat, cu umerii obrajilor aproape supţi de trudă şi nevoie, era un muncitor fără pereche. De l-ar fi dat

dorobanţilor să-l ducă la starostie, ar fi pierdut două braţe, taman acum, în primăvară, când câmpul umezit e primitor de sămânţă. Dar nu e mai puţin adevărat că acest ţăran, sub aerul său cuviincios, vorba-i mereu potrivită, cu glumele lui ascuţite, poartă în suflet un năduf, aşa cum îşi poartă trandafirul spinul sub frunze. Urăşte el pe ciocoi, aşa cam susţin vătăjeii, gândeşte cu adevărat la acele prefaceri cu care unii zevzeci chiar din rândurile boierimii au împuiat capul norodului? Cu toate acestea, de când Ştefanache se află la Câmpuri, el nu-şi aminteşte să fi auzit de la Roată o vorbă sumeţită şi nici împotrivire n-a avut până acum de la el. Chiar anii trecuţi, când ţărani din Neamţ s-au ridicat cu zarvă împotriva boierilor şi au târât după ei, în pălălaia răzmeriţii, pe cei de la Roman, oamenii din Câmpuri şi-au văzut de treabă; era şi atunci la început de martie ori poate către sfârşit, iar cel mai cu inimă la semănat se dovedise a fi tot Ion Roată. îşi aminteşte Ştefanache că l-a şi iscodit atuncea pe ţăran: „Cum, măi Ioane, nu mergi şi tu la Săboani?” că acolo se strânseseră răzvrătiţii, iar Ion scoţându-şi mâna din sacul cu seminţe, că se aflau la câmp, la semănat, şi-a scos căciula din cap şi arătându-şi fruntea pleşuvită, a răspuns: „chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie, boierule”. A vârât din nou mâna în sacul cu seminţea şi-a pornit să împrăştie mai departe. „Se poate întâmpla - îşi zice boierul - ca vorbele vătâjeilor să fie scorniri curate, mai din dorinţa unora de a-şi arăta zelul, iar alţii din pică faţă de omul acesta deştept şi harnic.” Ştie el doară, boierul Ştefanache cât de păcătoasă e firea omenească şi la câte rele se dedau oamenii când văd pe unul mai răsărit ca avere ori mai isteţ la minte. Nu i-au scornit însăşi dumnealui, boierii din Focşani că e beţiv de frunte, şi că pe unde s-ar afla, la via altora ori la a dumisale, nu lasă paharul din mână până nu se prăvale sub masă de unde îl scot slugile ori vreo cimotie mai grijulie? Ba alţii, ca Sion de pildă, care îi vin în casă şi se ospătează pre cât lepoate burta, au lăţit în oraş vorbe şi mai mârşave, că

adică pre când s-a aflat domnia-sa în juneţe la Silistra, l-ar fi făcut turcalăii poştă şi Lar fi îmbrăcat numai în mătasă, aşa ca pe-o cadână! Asta e, va să zică, firea moldovanului: pizmătăreţ şi cu gură de şerpe, indiferent de a fi el boier de soi, ori ţăran pricăjit de pe Valea Şuşiţei.

„Dacă ai judeca cu dreptate - îşi zice Ştefanache - multe din cele ce se-ntâmplâ cu oamenii de la ţară nici că s-ar fi pomenit, dacă boierii noştri ori stăpânirea s-ar fi dovedit mai cu milă şi mai înţelegătoare. Dar fiecare voieşte să-şi tragă spuza pe turtă şi fiecare ţine ca dintr-o slujbă, ori dintr-o taxă pe vinărit sau pe goştină să facă stare, să aibă case făţoase. moşii întinse, şi de se poate, prin toate ţinuturile ţării. Iar în timp ce pe norodul său propriu în acest fel îl despoaie, pe străini nu ştiu cum să-i mai desfete şi să-i cinstească. Un simplu turcălău cât de sărac sosind cu o căruţă de peşte de la Brăila se poate plimba prin satele Moldovei până îşi desface marfa şi e tratat cu onoruri şi fără nicio plată, el şi... caii săi. Nu este o trecătoare de apă, ori o moară unde să nu găseşti câte un beşliu, care să strige havaet... Dar pentru ce?” - se întreabă cu ciudă boierul Ştefanache. Şi tot el îşi răspunde: „Iacă aşa, belea turcească!” Liniştit poate de această concluzie, boierul Dăscălescu iese din canţelarie, trece în sofrageria proaspăt văruită, în care îl aşteaptă nevasta şi copiii, cu masa întinsă. Se afla printre ei şi Dumitrache, feciorul cel mare, ce tocmai se-ntorsese din străinătate. Fusese câtva timp la Eşi, în corpul miliţiei, şi ca să poată să slujească la cavalerie, taică-său îi făcuse un venit de două sute cincizeci de galbeni pe an. Apoi plecase în Germania şi în Franţa, pentru că vorbea franţuzeşte, ruseşte şi nemţeşte încă din copilărie, şi îi plăcea să-şi ia în derâdere dascălii din acea vreme care îi spuneau cu dispreţ: „Las-că româneşte ai destul timp să înveţi de la slugile din curte şi de la ţigani!” Erau către sfârşitul mesii când Dumitrache îl vesti pe taică-său că n-au să facă Pastele împreună, dorinţa lui fiind să-l petreacă la Eşi.

— De altfel - a adăugat Dumitrache - se pare că-n primăvara aceasta are să fie mare zarvă în Eşul nostru.

— Ce fel de zarvă? se interesă Ştefanache.

— Chiar azi am primit veşti de la Iorgu Pruncu; îmi scrie că boierii cei tineri s-au sumeţit împotriva lui Sturza şi că domnitorul l-a chemat pe taică-său la Eşi şi l-a făcut vel-agă.

— în sfârşit! a zis Ştefanache râzând! şi cam în şoaptă, către nevastă -- şi-a ajuns şi Iordache Pruncu visul său drag, să aibă şi ţiitoare ieşene, nu tot de la provincie, de la Bacău şi Focşani.

Apoi a spus tare lui fiu-său:

— Sfatul meu e să nu pleci de-aici, de la ţară. Mai bine aşteaptă câteva zile să vezi ce are să se întâmple în Capitală.

I-a povestit la rândul său zvonul adus de la mănăstirea Sovejei de un ţăran din Ciuruc, cum că peste hotare, în Galiţia, ar fi zurbală mare; şi s-a veselit aducându-şi aminte de vorbele lui Ion Roată când a aflat că îl trimite la Focşani în loc să-l dea pe mâna dorobanţilor. A făcut haz şi Dumitrache de povestea cu ochii, adăugind chiar:

— Ar fi păcat să dai un asemenea hâtru pe mâna administraţiei.

S-ay ridicat apoi de la masă, rămânând hotărât că Dumitrache nu mai pleacă, ci îşi petrece Pastile printre ai săi, la Ciuruc.

Mai către seară, după ce şi-a făcut obicinuita siestă. Ştefan Dăscălescu şi-a amintit de vestea primită de fecioru-său din partea lui Iorgu Pruncu şi şi-a zis că se prea poate ca boierii cei tineri să facă vreo poznă, aşa zevzeci şi fără d3 respect cum se află. El însuşi, cu câteva luni înainte, pre când se găsea la Focşani, s-a pomenit într-o zi cu un asemenea june, zicând că doreşte să-i vorbească din partea lui Mihalache Kogălniceanu, fostul aghiotant al lui vodă. I-a înşirat junele Ralet o seamă de poveşti: despre Mânjina lui Costache Negri, despre desele lor întâlniri la acea moşie cu

valahi veniţi de dincolo de Milcov şi unde se vorbea doar de ziua cea mare în care toţi au să fie fraţi şi uniţi într-o singură ţară. „Acestea toate sunt bune - l-a întrerupt Dăscălescu pe june. Eu însumi am fost născut în Ţara Românească, dincolo de Olt şi am venit aici la Moldova unde am găsit primirea cea mai bună. Nu eu am să mă ţin deoparte atunci când va sosi ceasul, căci după mine ceasul acesta nu se învederează încă.” S-au stricat, însă lucrurile şi s-au înveninat vorbele atunci când junele Ralet i-a pomenit despre starea ţăranilor şi despre a lor slobozenie care, acum, după liberarea ţiganilor, tot tineretul moldovean o doreşte împlinită. „Ce poftiţi oare să le mai dăm? Nu cumva voiţi să-mi împart pământurile cu aceşti bicisnici, să-i poftesc chiar la de-a gata: veniţi, oameni buni, şi luaţi, că mie nu-mi sunt de trebuinţă; luaţi-mi tot, şi câmpurile semănate şi locul păşunat şi pădurile! a sărit cu mânie Dăscălescu. Recunosc - a mai zis el - că de când ţara e împărţită în două clase, cea a satelor. compusă numai din români, este şi cea mai nevoită: ignoranţi şi tâmpiţi prin multele apăsări şi necazuri, căzuţi în apatie şi cu totul indiferenţi de soarta lor şi de soarta ţării. Dar este aceasta destul ca să-mi împart moşia mea cu ei? Mai cu seamă că astăzi li s-au dat destule înlesniri din partea domnului: vatra satului nu mai e supusă la nicio plată, iar în loc de boieresc sunt ţinuţi doar la o dare anuală de nouăzeci şi opt de lei”. I-a răspuns Ralet cu răutate: „Aceasta, dacă au, coane Ştefanache”. - „Toţi s-ar nevoi să aibă - l-a întrerupt Dăscălescu - de nu s-ar afla cei mai mulţi, nişte beţivi şi leneşi!” A început atunci a se văita: „Şi eu ziceam pe vremuri ca dumneavoastră. Pe-atunci stăteam mai mult la Focşani, unde mă aflu membru al Consiliului judeţean, iar trebile de la ţară cădeau în sarcina socrului meu, fi-iertatul Asanache Dan. Aşa ne ciorovăiam şi atunci, eu vorbind cum zici domniata astăzi, iar el îmi răspundea cu vorbele mele de-acum. «Aşteaptă numai să trăieşti la Câmpuri, printre ţăranii ceia pehlivani şi o să-ţi treacă pofta de-a le mai sta

întru ajutorare». Acum, după moartea lui, de când stau mai tot anul pe Valea Şuşiţei îmi dau seama cită dreptate avea bătrânul”. A grăit, ceva mai liniştit, junele Ralet: „Se poate să aveţi dreptate. Kogălnieeanu însă este şi el în adevăr, când ne învaţă şi ne cere să avem compătimire pentru ţăranii asupra cărora se razimă toate sarcinile şi care ne hrănesc pe noi, leneşii şi trândavii oraşelor”. A strigat, scos din fire, Dăscălescu: „Kogălnieeanu să-şi vadă de treabă şi să nu vorbească ceea ce nu ştie”, apoi râzând înveninat: „dacă ar fi mai cu cap, nu ar sta astăzi surghiunit la Hiliţa, la moşie”.

Aşa s-a încheiat discuţia lui cu junele Ralet, iar după plecarea acestuia, Ştefanache a şuierat printre dinţi: „Nişte zevzeci, s-au zăpăcit de învăţături streine şi vroiesc acum să ne dea nouă lecţii!” Dar a simţit cum inima i se strânge ca într-un cleşte, gândind că şi feciorul său Dumitrache se află în ţări străine citind şi învăţând de la aceleaşi cărţi şi se prea poate ca la înapoiere să-l înfrunte şi el ca junele Ralet. Din fericire, astăzi, fiul său Dumitrache se arătase blajin; îi ascultase sfatul de-a nu pleca la Eşi, nici prea mult caz nu făcuse de vestea adusă de Roată despre mişcările ţărăneşti de peste hotare. Mulţumit în sine, Dăscălescu se duce către biroul său, îşi scoate caietul cu însemnări şi răsfoieşte filele scrise mai zilele trecute. Aici şi-a consemnat el o parte din viaţă, începând cu acea copilărie studioasă când fusese elevul mult îndrăgit al lui Veniamin din Lesbos, precum şi clipa în care s-a apropiat de Lazăr şi prin el l-a cunoscut pe Heliade Rădulescu. Văzuse atâtea în -viaţă, încât deseori se întreabă dacă Dumnezeu se va îndura ca să-i lase destule zile câte i-ar trebui lui să-şi însemneze măcar amintirile din juneţe; vremea cât stătuse ca secretar al lui Tipaldo, caimacanul

Craiovei; felul în care fusese oborit Tudor din Vladimiri şi toate cele văzute la Bucureşti, după moartea acestuia: nemăsurata cruzime a osmanlâilor, de alergau pe uliţe mulţime de dangălaci desculţi, cu capetele goale şi

iatagane în mână şi unde întâlneau om, drept presupus măcar de-al lui Sava, pe loc il dezbrăcau, îi tăiau capul ca să capete un premiu, şi alergau apoi la un altul. Acum, sub impresia celor aflate de la feciorul lui Pruncu, are să treacă în jurnal câteva rânduri despre domnul Moldovei, Mihail Sturza: „De nu ar fi lacom de averi multe, l-am putea socoti drept un stăpân blând şi bun. Sub el nu exista săraci, biruri n-a sporit, preţul sării a rămas acelaşi. Fără să apese mulţimea, are totdeauna excedente la încasări. Numai că în loc să profite ţara de ele, le papă domnitorul. De altfel, din toate bunurile ţării ia jăcuială: de la vămi, de la peşte, de peste tot îşi fixează lui o cotă peste arenda luată de către stat. Taxa pe cereale de la Galaţi, sub cuvânt că o păstrează pentru recompense, o ia întreagă pentru el. Numai că nu se cunoaşte niciun om care să fi primit recompensă de la el...”

Pe dată ce-a sfârşit de descărcat lemnele, Ion Roată a ieşit din ograda boierească şi a pornit către şcoală să-l caute pe moş Gardină, tata lui Stan cel care fugise mai anţărţ dincolo de Milcov. Bătrânul, de felul său din Şăndilar, fusese luat la Focşani de către domnul Rozalis, directorul Şcolii româneşti şi pus să privegheze gospodăria acestuia, că şcoala şi mai cu seamă directorul aveau în folosinţă câteva pogoane de arătură şi zarzavaturi, iar moş Gardină era inimos tare şi pe ce punea el mâna, parcă înflorea şi sporea.

S-a bucurat moşul văzindu-l pe Ionică şi l-a întrebat ce veşti aduce cu sine de preste cele sate de la munte:

— D-apoi că prea bune nu îs ele, că se ţin belele de noi, moşule, ca scaiul de oaie.

— Nu-i nemică - a ris înfundat moş Gardină în timp ce ochii îi jucau a bucurie. Amu s-or ţine cele belele şi de ciocoi şi n-or mai avea nici dumnealor ticnă.

— De care ciocoi, moşule?

— De-ai noştri, că doară pielea lor o tăbăceşte amu Mihai vodă Sturza. Nu ştie Roată ce să mai creadă. Să se fi zăticnit moş Gardină şi înşiruie vorbe goale, ori ştie el ceva ce n-a ajuns încă la urechile oamenilor din Câmpuri? Ori

poate - şi gândul acesta îl face să râdă - o fi crezând moşul că ţara Galiţiei, pe unde s-au ridicat satele şi au ciomăgit pe ciocoi, e însăşi ţara Moldovei? A întrebat încă o dată, ca să se lămurească; de data asta ceva mai apăsat:

— Şuguieşti, moş Gardină, ori îs vorbe întemeiate?

— Şuguiesc şi eu câteodată, a răspuns moşul, dar amu nu-mi arde de asta. Ţi-am spus şi eu ce ştie tot oraşul, cum că la Eşi i-au umflat pe boieri cu arnăuţii, i-au bătut măr şi i-au urcat în căruţa de poştie ca să-i treacă peste hotară.

— Daz, ce-au făcut, moş Gardină?

Se scarpină moşul după ceafă, gândeşte olecuţă, apoi răspunde:

— Zice-se că s-au sumeţit cu fel de fel de vorbe faţă de domnitor şi acesta a poruncit să-i deie în tarbacâ. Ei, râde moşul, nu ştii şi tu zicala, că vorba bate... dosul?

Cum nu avea nicio treabă, şcoala fiind închisă pentru vacanţa Paştilor, moş Gardină a poftit pe Ionică să cinstească împreună un pahar cu rachiu. Au pornit amândoi către crâşma lui Iordache Cârnu, Gardină, şchiopătând uşor, dar cu inima înveselită de păţania ciocoilor, Ionică înalt şi uscat, cu fruntea adumbrită de gânduri, neştiind încă cum să ia vestea mare pe care i-o dăduse bătrânul.

Gardină îi spune pe drum:

— Ce voieşti tu, mâi nepoate? Aşa merg trebile în viaţă; boierii ne bat pe noi, vodă îi bate pe boieri; bună treabă!

— Ba nu-i bună de fel - se oţărăşte Roată.

— De ce să nu hie, nepoate? - se miră moşul. Apoi întreabă cu oarecare nemulţumire: Nu cumva oi hi plângând amu de mila dumnealor?

— Nu plâng de mila lor şi nici nu le duc grija - se scutură Ionică. S-or înţelege dumnealor până la urmă cu domnitorul că nimeni n-a văzut un corb să scoată ochii altuia şi nici ce iasă din mâţă să nu prindă şoareci. Dar vezi domnia-ta, moş Gardină, socot eu cu mintea mea proastă că de-ar fi căpătat boierii ce voiau ei de la vodă, s-ar mai fi muiat la inimă şi s-ar fi dovedit ceva mai buni cu noi.

A fluierat a mirare moşul:

— La iasta nu m-o dus capul, ce să zic, măi nepoate. Amu că mi-o spuseşi, gândesc şi eu că grăieşti cu dreptate. Cu toate că amândoi ştim că din coadă de cine, sită de mătasă nu se face.

Aşa au mers tot timpul vorbind de ceea ce îi doare, răstălmăcind cuvintele, ţinând să se convingă unul pe altul că până mai apoi ceva tot are să se schimbe, dar neîndrăznind să creadă în această minune. Au lăsat în urmă Uliţa Mare, cu forfota obişnuită de târgoveţi, de ţărani şi de gură-cască. Au trecut pe lângă case boiereşti făţoase, pe lângă dughenele pline cu mărfuri de Orient şi cu ornice de argint şi de aur aduse din Anglia şi din Franţa; au trecut prin faţa hotelului lui Holgheu, cu ograda neîngrijită, plină de băltoace în care se scăldau purceii şi scroafele îngreunate. S-au trezit acum pe-o uliţă îngustă, plină de noroi, cu bârnele şi punţile putrezite. De-o parte şi de alta, prin şanţuri, se vedeau ţigani care cârpăceau ciubote şi botine; băieţi, cu galbeni spânzuraţi la ureche, buluciţi în faţa unui foc la care spoiau şi lipeau tigăile de alamă; iar prin mijlocul drumului, sfâşiind liniştea serii, treceau sacagii strigând: apă, apă! şi vânzători cu şerbeturi, rahat şi halvale. Undeva, mai depărtişor, dinspre un maidan umed şi întunecat, se auzeau râsetele înfundate ale flăcăilor şi fetelor care se întreceau ca să prindă din zbor scrânciobul.

Au mai trecut o uliţă, parcă mai îngustă şi înnoroiată, şi-au dat de un maidan. Aici, s-a oprit din mers bătrânul Gardină, a respirat cu greu, apoi i-a spus lui Ionică:

— Vezi tu, nepoate, maidanul cesta? în anul ce-o trecut, cam prin septembrie, aici a fost nuntă mare. O venit domnul de dincolo de Milcov să se cunune la Focşani, iar voevodul nostru cu soţia lui i-au fost năneşi. F,hei, atunci să fi văzut chef şi petrecere, bre Ionică. Trei zile şi trei nopţi a ţinut zaiafetul...

S-a pornit Ionică Roată a râde:

— Păi şi la nunta mea s-o petrecut trei zile, moş Gardină. Nu cumva ai uitat...

— Deh - a zis moşul, nălţând din umeri. Atâtea au fost şi la tine. Dar tu n-ai aşternut covoare de mătasă ca să astupi grunzii şuselei şi nici n-ai poroncit să se pună brazi şi cordele la fiecare casă! Nici n-ai înfipt pe maidan, cum au făcut ei, un stâlp înalt cât ziua de vară, iar în vârf cu un rând de straie strălucitoare.

Se cruceşte acum Ionică:

— Dar ce nevoie are pomul de straie boiereşti?

— Nici că erau pentru pom. Au zis însă mirele muntenesc, ca un voevod ce se află: cine va urca în vârful stâlpului a lui să fie straiele?

— Şi ale cui or fost?

— Numai Dumnezeu ştie. Că nimene n-a putut urca până în vârf. Abia peste noapte s-o găsit un şoltic carele să pună o scară şi să le fure de-acolo, că, vezi tu, minune, a doua zi nu se mai afla niciun strai în pom.

În sfârşit. au ajuns la crâşma lui Iordache Cârnu, de-i mai zice şi Angonescu; s-au aşezat mai în umbră, la o masă, iar moş Gardină a cerut negustorului să aducă rachiu de cel dulce şi tare.

A cercetat crâşmarul pe moş:

— Ce mai e pe la şcoală?

— Bună pace! Plozii au intrat în vacanţie...

— Dar conu Rozalis?

— Hodineşte şi el, că tare l-or mai surchidit plozii ceia peste iarnă.

Nici nu sfârşise vorba, că în pragul uşii s-a ivit un om mai în vârstă, îmbrăcat ostăşeşte. Mantaua cam ponosită era plină de colb ca şi ciubotele din picioare, iar de sub cuşmă se iveau nişte plete neîngrijite, negre ca pana corbului. Văzând pe ostaş, crâşmarul a strigat bucuros: „Aista-i frate-meu!” şi a pornit către uşă ca să-l îmbrăţişeze.

— Socot că vine de la Eşi, cu veste nouă - a şoptit moş Gardină lui Roată.

— Aşa socot şi eu - s-a mulţumit a zice câmpureanul.

După ce s-au sărutat şi au vorbit între ei pe greceşte

— că de neamul lor erau veniţi de dincolo de mare - cei doi fraţi s-au îndreptat către masa ţăranilor. Atunci a văzut Ion Roată că noul venit era baş-buluc-bașă, mai mare peste un polc de dorobanţi şi s-a temut ca nu cumva boierul Ştefanache să-i fi întins o cursă, trimiţând vorbă la Focşani, ca să-l arestuiască. S-a liniştit însă, auzind pe crâşmar spunându-i lui moş Gardină:

— După cât văd eu, astă-seară nu prea s-au îmbulzit muşteriii. De voieşti, moş Gardină, o să bem împreună, iar frate-meu, Costache are să ne spună ce s-a întâmplat în Capitală.

Moş Gardină a primit cu bucurie cererea crâşmarului, l-a aşezat pe baş-buluc-başă lângă el pe laviţă, iar Iordache s-a dus de-a adus câte-o bardacă de vin de Ţifeşti, ca să ospăteze cu toţii. întru târziu, după ce a înfulecat bine şi a tras pe gât câteva stacane, a grăit baş-buluc-başa către ceilalţi meseni:

— Cele ce povestesc acum s-au petrecut zilele trecute aşa cum mă vedeţi şi vă văd, iar toţi ieşenii le cunosc pentru că le-au văzut cu ochii lor. Ţinuseră câţiva boieri tineri un sfat în sala cea mare a otelului Petersburg, cel ce se află alăturea de palatul domnesc, şi ceruseră ei câte în soare şi în lună: că să se reintre în Regulamentul Organic, că să se sfârşească cu abuzurile ocârmuirii, să se înceteze cu cenzura, să se facă o gardă civică, să aibă toată lumea dreptul a se plânge la Adunarea Obştească şi, colac peste pupăză, să se facă alte alegeri, drepte şi libere, pentru o nouă Adunare.

— Daz despre noi, ţăranii, nu ziceau nemică? -- cercetă, cu inima strânsă, Ion Roată.

— Or fi vorbit ei şi despre ţărani - răspunde başbuluc-başa Costache. Dar cine să mai ţină minte câte vorbe s-au spus acolo. Eu cunosc doară câteva din ele, pe care le-am prins

şi eu cu urechea, făcând de pază în fata uşii şi aşteptând pe vel-aga Eşilor, Iordache Pruncu.

— Atunce, de ce s-o mai mâniat domnitorul pe boieri, de vreme ce-o trimis pe aga Pruncu să steie la sfat cu ei? - a întrebat cu mirare crâsmarul.

— Aiasta nici eu nu am priceput-o - răspunse başbuluc-başa. Eu atâta ştiu, că a doua zi către seară ne-au chemat hatmanul şi comandantul miliţiei, amândoi feciori aii lui vodă, la cazarmă, zicându-ne să ne pregătim puştile, ca pornim să călcăm casele boierilor răzvrătiţi. Am pus atuncea să sune goarna, mi-am adunat polcul, şi am poruncit plecarea. Am pornit o dată cu celelalte trupe, cam la vreo mie de oameni, soldaţi, pompieri şi patru cete de arnăuţi pe care, drept să vă spun, oameni buni, nimene în Eşi nu-i prea are la inimă şi nici chiar eu nu mă bat după ei, că tare sunt fuduli şi puşi numai pe jafuri! Mergeam cu toţii într-un pas când mă trezii cu cineva care mă-ntreabă din spate: - „Văzutu-l-ai pe vodă buluc-başă?” I-am răspuns fără să mă ostenesc a vedea cine-i:> „Unde vrei să-l văd? că eu la palat nu fac pază.” „Era la cazarmă şi el şi nevasta. Şădea voevodul pe scaun şi se căina către ofiţeri: «Păziţi-mă de complotişti că vor să mă doboare». Ehei, bre buluc-başă, îi ţâţâia dosul mai abitir ca la fată mare!...”

S-au pornit pe râs ceilalţi trei meseni, au mai cinstit o bardacă, iar Stan Gardină a îndemnat pe baş-buluc-başă:

— Ei... şi mai apoi?

— Când am ajuns în oraş ne-au despărţit în mai multe cete: unii au urcat către Copou, alţii au pornit înspre Sărărie; eu, cu polcul meu, m-au trimis să-l arestuiesc pre conu Grigore Cuza, care stă în faţă de mitropolie. Ceata cea mai mare s-o dus la conu Mavrocordat, că zicea hatmanul că acolo s-ar găsi ascunşi complotiştii, cu întreg armamintul lor. Ce-or găsit acolo, apoi, Dumnezeu ştie! Că i-au scos afară pre toţi tinerii de-acolo, i-au bătut cu patul pustii şi asa. plini de sânge şi cu oasele zdrobite, i-au târât la cazarmă şi i-or pus la arest. La fel or făcut pompierii şi

cetele de arnăuţi ale lui Inge, care cât a fost noaptea de mare au spart case şi au arestuit oameni, de i-or dus la gros, care la isprăvnicie, care la Agie, la Iordache Pruncu.

Sfârşind povestirea, bas-buluc-başa a dus la gură bardaca cu vin a tras o înghiţitură bună, apoi a început a-şi netezi mustaţa îmbrobonată de licoarea rubinie. în schimb s-a auzit oftatul lui moş Gardină:

— Deh, ce să-i faci! Scrie şi la cărţile sfinte: „cu ce măsură măsuraţi, cu aceeaşi măsură are să vi se măsoare”. Zicând aceste vorbe, ochii bătrânului se întunecaseră ca şi cum înaintea lor s-ar fi ivit din bezna vremii lungile şiruri de ţărani împilaţi de boieri şi de vechilii lor, bătuţi cu vergile, afumaţi cu ardei şi cu subsuoarele arse de ouă răscoapte. Moşul nu ştia să deosebească, şi nici nu pricepea că boierii împilaţi de vodă, loviţi cu patul puştii, zvârliţi în arest ori peste graniţă, se ridicaseră nu numai pentru cauza lor, ci şi pentru uşurarea vieţii ţăranului.

— Dar dumnia-ta, frăţioare, ce ai făcut cu polcul dumitale? - întrebă deodată crâşmarul.

N-am arestuit pe nimene - răspunse baş-bulucbaşa Costache.

— Cum ase? se miră moş Gardină.

— Iac-aşe - îl îngână râzând baş-bulue-başa. Când am ajuns cu polcul meu la boierul Grigore Cuza, dumnealui se afla în salonul cel mare, îmbrăcat într-un anteriu vişiniu, iar în mână ţinea un pistol arăbesc, ghintuit şi înflorat. A strigat boierul către mine: „Ce pofteşti, baş-buzucule?” „Să vă arestuiesc, coane Grigore!” am răspuns eu cu oarecare fală. „Ba ai să arestezi pe... mă-ta!” s-o mâniat boierul Grigore şi a ridicat pistolul cel arăbesc către mine. „Hait, am gândit eu cu spaimă, - te pomeneşti că face boierul o poznă şi mâine dimineaţă mă trezesc frumos pe lumea cealaltă!”... Aşa că i-am răspuns mai cu umilinţă. „Şuguiam şi eu, coane Grigore. Am venit doară să luăm armele ce sunt în casă.” S-a învoit bătrânul să cercetăm şi să ridicăm cele arme, dar toată vremea şăzu cu pistolul îndreptat către mine şi către

cei câţiva dorobanţi cu care îi călcasem casa. Amu, ca să vorbesc cu dreptate, nici nu mă îmboldea inima să arestuiesc şi să târăse pe la gros un boier cumsecade cum se află conu Grigore - îşi încheie vorba baş-buluc-başa.

Cu toate că se purta fălos în haina-i ostăşească, iar ochii scăpărau uneori ca oţelul şi încrunta din sprâncene de ziceai că voieşte a spinteca lumea toată, baş-buluc-başa Costache mai mult s-ar fi ţinut pe lângă boieri să le înlesnească vreo dragoste, decât să-i nemulţumească ori să-i arestuiască, Viaţa baş-bulue-başei nici nu fusese uşoară. Pre când era tinerel, adică pe vremea când Iultuhin ocupase Focşanii cu trupele sale, Costache Angonescu fusese pus de generalul rosianesc ca başbuluc-başă al oraşului, pentru că cei mai în vârstă şi pricepuţi pieriseră toţi de ciuma ce bântuia asupra Moldovei. S-a întâmplat însă ca starostele Putnei, Costache Sion, să nu-l prea aibă la inimă zicând că ar fi fudul, nepriceput şi obraznic; atunce l-au dat afară din post şi l-au zvârlit la ocolul Vrancii, numindu-l zapciu preste goştinarii ce strângeau taxa pe oi. Abia mai târziu, când vornicul Jurge a fost făcut staroste în locul lui Sion, l-au adus şi pre tânărul Angonescu din nou la Focşani şi l-au făcut iarăşi baş-buluic-başă. Cum era tinerel şi isteţ, gata oricând să servească, a găsit dragoste şi antret pe la câţiva boieri cu fruntea căruntă, dar mai ales pe la ceia mai tinerei, cum era Iordache Pruncu, că dacă bătrânul amurezat e ca chiroşca cu pasat, în schimb tinerii amurezaţi socot că tot ce zboară se mănâncă. Aşa deci, înlesnind amoruri şi la bătrâni şi la tineri, s-a mai pus pe picioare Costache Angonescu, iar când Iordache Pruncu a fost chemat la Eşi de către vodă Sturza şi făcut vel-agă, acesta l-a luat cu ei în capitală şi l-au pus comandant peste un polc de dorobanţi.

Văzând că baş-buluc-başa se ridică de pe laviţă, l-a cercetat crâşmarul:

— Ce? voieşti a pleca, frăţioare?

— Am stat cam multişor la vorbă - a răspuns Costache. I-am făgăduit comandantului că la noapte să fac de strajă pe graniţă, ca nu cumva vreun boier răzvrătit să izbutească a trece dincolo de apă.

— Pentru.aceasta ai venit, frăţioare, şi ai părăsit Eşul?

— Am mai adus şi un ordin din partea ministrului - a suflat la urechea crâşmarului baş-buluc-başa Costache.

S-au îmbrăţişat cei doi fraţi, acum la plecare, iar când a fost la uşă, de-şi îmbrăca mantaua, a întrebat baş-bulucbaşa pe ceilalţi doi meseni:

— Dumneavoastră rămâneţi?

— Ba mergem şi noi - a răspuns moş Gardină, ridicându-se de pe laviţă. Aşa s-a făcut că au plecat tustrei de la crâşmă şi au coborât în oraş. vorbind între ei ca nişte vechi prieteni. Peste Focşani se lăsase o noapte întunecată. Aerul era cald; străzile pustii şi oarbe fumegau încă de ploaia căzută între timp; ici-colo, la distanţe mari, abia se zărea o geană de lumină la vreo casă boierească, ori clipirea palidă a unui fânar, la o locantă oarecare.

— Pe-o aseminea noapte tot să dormi, frăţioare! a zis Ionică Roată către baş-buluc-başa Costache. Iar acesta i-a întors vorba, cu mare năduf:

— Aşa socoteam şi eu pre când veneam călare dinspre Focşani. Numai că vezi dumneata, socoteala d-acasă nu se potriveşte cu ceeia din itârg.

— Socoţi c-au să treacă la noapte boierii? s-a interesat deodată moş Gardină.

— Tot ce se poate - a mormăit baş-buluc-başa.

A şuguit Ion Roată:

— La ce-ar trece dumnealor pe la barieră, când sunt atâtea locuri mai tăinuite pe unde ar putea scăpa în Ţara Românească?

Ajunseseră în dreptul şcolii, iar bătrânul Gardină se pregătea tocmai să-şi ia rămas bun, când au auzit larmă şi au văzut venind către ei din sus un pâlc de oameni.

— Ce e cu voi, oameni buni? - a strigat baş-bulucbaşa.

Văzând pre cel care întreabă, oamenii se opriră şi i se păru lui Ion Roată că o spaimă a pus stăpânire deodată pe această ceată atât de lărmuitoare cu o clipă mai înainte. Se auzi prin beznă un glas stins, răspunzând:

— Ia, ce să fie, baş-buluc-başă... Mergeam cu dumnealor în Focşanii munteneşti, că vor să mâne peste noapte la căpitanul Şonţu.

S-a dat mai aproape baş-buluc-başa. căutând a vedea cine sârft aceia care voiau să treacă peste hotară. A luat fânarul din mâna unuia dintre oameni, l-a ridicat în sus şi l-a plimbat pe chipurile celor doi tineri; apoi l-a lăsat în jos, zicând cu glas potolit:

— Dacă vor să-l vadă pe căpitanul Şonţu, atunce duceti-i la casa dumnealui.

A predat fânarul celuia de la care îl luase, l-a prins de mină pe Ion Roată, îndemnând:

— Să ne vedem de drum. bre frate!

Pe drum, după ce gloata se îndepărtase, baş-buluc-başa mărturisi:

— Erau doi boieri din Eşi, care vor să treacă peste apă!

S-a mirat tare Ionică:

— Şi dumneata i-ai lăsat?

— Ce voieşti, frăţioare. Pe unul dintre ei îl cunosc foarte bine şi niciun rău n-am avut din partea lui. Ba, aş putea zice: dimpotrivă.

Baş-buluc-başa zâmbi în beznă la amintirea unor vremi nu prea îndepărtate, când feciorul lui Balş se îngurluia cu nevasta unui bătrân logofăt, iar el, baş-buluc-başa, făcea de strajă sub fereastra casii. Ajunşi în faţa hătmăniei, başbuluc-başa se despărţi de Ionică, urându-i noapte bună şi exprimându-şi dorinţa de-a mai cinsti împreună măcar o dată în viaţă. Apoi se şterse din faţa lor ca o nălucă, înghiţit de bezna din jur.

Cu câteva luni în urmă Vasile Alecsandri se întorsese din străinătate. Inima lui nu mai era mândră şi plină de deşertăciune ca odinioară, arsura suferinţei o înălţase,

purificând-o. Nunuţa lui scumpă murise. Sufletul ei sălăşluia acum în acea casă a veşniciei pe care nici mâna arhitectului, nici mistria zidarului n-o clădeşte, ci numai moartea cu coasa ei necruţătoare. Trupul ei odihnea printre străini, sub cerul mereu de peruzea al Constantinopolei, în cimitirul grecesc de la Pera. Uneori, poetul îşi spune că soarta îl pedepsise, pentru că ei înşişi s-au îndoit de trăinicia iubirii lor, iar altădată cerând de la ea, cu egoism, mai mult decât le-ar fi putut da. Pe când erau în Italia, se închideau ceasuri întregi în odaia lor de hotel, discutând şi analizând amorul şi sentimentele eu scepticism, apoi cu înflăcărare; săreau de la subiectul cel mai serios la nimicurile cele mai nebunatice, până se trezeau unul în braţele celuilalt, sărutându-se şi spunându-şi că nu sunt decât nişte copii fără minte. Şi aşa, între îndoieli şi speranţe, între certitudinea zilei de azi şi teama zilei de mâine, dragostea lor se consuma eu repeziciune ca o făclie, iar dangătul grav al clopotelor sfâşiind1 serile purpurii ale Veneţiei, le vestea, fără ca ei s-o ştie, sfârşitul inexorabil. Lor le fusese teamă, văzând rapida scurgere a zilelor, ca nu cumva să îmbătrânească prea devreme, fără să-şi dea seama, iar inimile lor să se vestejească prea degrabă. Atunci, eu disperare îşi doreau un copil, care să fie pentru ei ca un pom înflorit asupra căruia gândurile lor de azi, cele mai frumoase, să se poată întâlni, şi prin care dragostea lor cea mare ar putea să biruiască moartea. Dar pomul dorit de ei cu atâta fervoare nu avea să înflorească niciodată.

Pe nesimţite, mai ales la venirea iernii, viaţa oraşului l-a cuprins însă pe poet în mreaja ei plăcută. Saloanele boiereşti se luminau din nou; se citeau poezii, se făcea muzică, bătrânii jucau *wist* sau *preferans* vorbind cu aprindere despre trebi şi proţesuri, despre câte corăbii au sosit la Galaţi şi cu cât s-a urcat ori a scăzut chila de păpuşoi, în schelă. Câteva slugi tuciurii, înmănuşate în alb, purtau prin faţa invitaţilor, din ceas în ceas, tablale încărcate cu dulceţi, cu limonăzi şi posmagi de la Felix. Într-

un colţ de salon ori în sera ornată cu arbuşti exotici, tinerii veniţi de la studii, îmbrăcaţi în frac, eu jiletce albe şi cu papuci cu cătărămi, discutau politică, atacârid ocârmuirea coruptă şi reaua întocmire socială. Căci spuneau ei: „Ne pretindem naţie civilizată şi avem robi, civilizaţia noastră se mărgineşte în lux, în caretele şi juvaierele femeilor şi în cunoştinţa superficială a unei sau două limbi streine care ne dau înlesnire de a înţălege romanele doamnei Sand şi vodevilele domnului Scribe. Propăşirea noastră intelectuală se mărgineşte în şasesprezece şcoli publice! Iar bunăstarea materială este închisă între pereţii poleiţi a câteva palaturi boiereşti. Burghezie nu avem, căci cei ce se află în ea se silesc a se preface în boieri. Cât despre ţărani. trăitori în vizuini. îmbrăcaţi în strenţe şi îngenuncheaţi, ei sunt tot aşa de nenorociţi ca şi când erau siliţi a fugi înaintea hunilor şi tătarilor.”

înspre dimineaţă, când se hotărau să plece spre casele lor, tinerii îşi jurau să râmânâ fraţi, şi să lupte pe mai departe. cu vorba, cu scrisul ori cu fapta, chiar dacă pentru aceasta ar fi să plătească cu surghiunul ori cu viaţa.

Uneori. Alecsandri se certa cu străşnicie pentru nopţile petrecute prin saloane, socotindu-le ca o impietate faţă de fiinţa iubită, a cărei amintire se cuvenea proslăvită în orice clipă din zi şi din noapte. Alteori, îşi spunea însă că dacă Elena ar fi trăit, s-ar fi putut întâmpla ca ei să nu se mai vadă, ca drumurile lor să se despartă şi dragostea lor arzătoare să fie pentru amfndoi numai o amintire duioasă. Şi-ar fi petrecut atunci vremea plângând o iubire moartă, o fiinţă pe vremuri iubită? sau ar fi făcut ca dulcele său frate Costache Negri, pe care pasiunea faţă de Giuseppina Heinefitter, celebra cântăreaţă din Florenţa, nu l-a împiedicat să călătorească, să-şi facă colecţii de monezi şi de tablouri, să se consacre scrisului şi mai cu seamă să lupte pentru progresul ţării sale?... „Se poate întâmpla - se mângâie cu îngăduinţă Poetul. - ca însuşi sufletul Elenei, acolo unde se va fi aflând astăzi, să sufere, de l-ar vedea

înstrăinat de durerile oamenilor, insensibil la mersul înainte al ţării sale. Femeia aceasta atât de cultivată, cu gust atât de sigur şi cu inteligenţa ei sclipitoare, avusese şi o inimă bună, care vibra la orice plângere ori la orice apăsare ce se făcea norodului. Ea însăşi dorise cu înflăcărare ca soarta umilită şi lipsită a ţăranilor moldoveni să se prefacă - şi ochii ei scăpărau când vorbea despre această schimbare. Era o adevărată încântare să-i auzi glasul, vestind, prin saloanele lui Balş ori ale Măriei Răznoveanu, vremile ce aveau să vină, când ţările româneşti vor fi una, iar norodul se va bucura de libertate şi dreptate. Nu îşi găsea atunci egal această vestitoare cu chip drăgălaş de înger şi glas de harfă, decât pe o singură fiinţă, în acest Eşi al apăsării şi trândăviei boiereşti, decât pe acea junǎ franţuzoaică, moartă şi ea tot atât de devreme, Emilie Reymon, asupra căreia ochii frumoşi şi râzători, ai lui Costache Negri, se lăsau uneori cu admiraţie şi vie uimire...”

Aşa s-a zbuciumat Alecsandri între amintirea unei fiinţe iubite şi zvonurile unei vieţi ce veneau până la el, din ce în ce mai puternice, solicitându-i prezenţa, până când, într-o seară, în casa boierului Grigore Cuza, s-a hotărât să urmeze chemările vremii sale, iar acţiunile lui ce ar urma să le împlinească, să le ofere, ca pe nişte jerbe de flori, la mormântul femeii iubite.

289

Se discuta în acea seară în casa boierului Grigore despre cele întâmplate în Galiţia, şi despre unele semne de mişcări şi de împotriviri ale ţăranilor de prin Roman şi Putna, ceea ce vădea ecoul stârnit în satele Moldovei de cele ce se petreceau peste hotară. Alecu Cuza, nepotul gazdei, mărturisi despre cele întâmplate şi prin unele sate de la Fălciu, adăugind că boierii bogaţi de la acel ţinut erau aşa de înspăimântaţi, încât ar fi foarte lesne pentru tinerii iuptători să-i atragă de partea lor în mişcarea ce vor să întreprindă.

— Având de partea noastră şi pe aceşti boieri - a lămurit Alecu Cuza - mişcarea noastră paşnică ar avea şi mai mulţi sorţi de reuşită.

— Dar ţăranul nostru ce câştigă? a întrebat Alecsandri.

— Dacă mişcarea noastră are să dobândească libertăţi politice, unele îmbunătăţiri economice şi mai ales curmarea abuzurilor administraţiei, atunci de bună seamă ţăranul moldovean va afla şi el o uşurare.

în acest moment a intrat în salon tânărul Iorgu Pruncu, ofiţer în miliţie, care servise cândva sub ordinele lui Vasile Mălinescu. La vederea sa discuţiile încetară; unii dintre tinerii boieri îndoindu-se că acest june ofiţer, fecior al lui Iordache Pruncu, cel adus de la starostia Focşanilor şi făcut de către domnitor agă la Eşi, se poate uni, cu trup şi suflet, de mişcarea lor. în liniştea ce se făcuse, s-a auzit glasul lui Iorgu, bufnind ca un tunet:

— Vă aduc o veste mare, prieteni!

— Cu ce veste mare voieşti a ne împărtăşi, ofiţeraşule? - a întrebat boierul Grigore Cuza.

— Tăică-meu mi-a spus să vă dau de veste că Măria sa vodă Sturza s-a hotărât să-şi plece urechea la dorinţele dumneavoastră: nu aşteaptă pentru aceasta decât a le afla în scris printr-o petiţiune, de la domniile voastre.

— Foarte bine - au strigat Alecu Cuza şi Vasilică Ghica. Are să le afle, dacă aceasta i-i vrerea!...

— Nu aşa, oameni buni - i-a întrerupt, cu glasul său domol şi sfătos, boierul Grigore Cuza. Să facem mai bine adunare la care să poftească şi mădularele guvernului şi înaintea lor să spunem ce ne doare.

— La ce serveşte o adunare? - cercetează uimit Iorgu Pruncu.

— Atunce ai să afli de la mine, ofiţeraşule, iar de la domnia-ta voesc a o cunoaşte şi tatăl dumitale... Noi nu se cade a lua asupră-ne şi a vorbi în numele Obştei până ce mai întâi n-o întrebăm pre aceasta.

Toţi tinerii ce se aflau în salon, printre care şi Lascar Rosetti, s-au declarat de acord cu această propunere, regretând doară Poetul, în sufletul său, că prietenul Negri se află în străinătate şi n-are să poată auzi spunându-se tare, înaintea guvernului şi a ţării întregi, ceea ce ei între ei, la Mânjina, vorbiseră deseori, cu cei veniţi de peste Mileov, dar mai mult în şoaptă. Au hotărât deci să ceară prin Iorgu Pruncu încuviinţarea lui aga Iordache pentru o adunare în salonul cel mare al hotelului Petersburg, ce se găseşte chiar în vecinătate eu palatul domnitorului.

A şuguit chiar, Alecu Russo:

— Găsindu-ne atât de aproape, n-are să obosească domnitorul ţinându-şi prea tare ciulite urechile la vorbele noastre!

După două zile, cam la vreo două sute de oameni, boieri mari şi mai în vârstă, s-au aflat alături de cei mai tineri în salonul hotelului Petersburg, la uşa dinspre stradă, făcând pază asupra lui, Ştefanache Catargi, ministrul trebilor dinlăuntru, şi Iordache Pruncu - s-a ţinut un polc de dorobanţi cu baş-bulue-başa Costache.

„Tinerii au izbutit să-şi spună părerea, dar lucru ciudat - gândeşte Alecsandri - vorbele lor nu sună cu aceeaşi înflăcărare ca în salonul boierului Grigore Cuza şi nici ceea ce propun ei acum nu se mai asemuieşte cu cele cerute odinioară!” Gândul acesta amar îl împărtăşesc şi acei juni care vorbesc în faţa adunării împreună cu Poetul. Ei făcuseră acest sacrificiu, cu sufletul plin de durere, de-a nu împărtăşi adunării cererile lor toate, cătând a nu-şi înstrăina interesul boierilor, stăpânitori de moşii, pentru cauza pe care ei cată să o slujească. Tinerii ştiau prea bine că, dacă boierii aceştia se plângeau şi cereau curmarea abuzurilor, ei se plângeau şi mai tare de răzvrătirea ţăranilor, cerând curmarea ei grabnică. S-au mărginit atunci ca să vorbească pe faţă doar de apăsarea oeârmuirii şi de multele abuzuri ce se săvârşeau la ţara Moldovei şi numai pe cale piezişă aveau să ceară o reformă mai largă, ferindu-se totuşi de a

da Adunării o aparenţă de răzvrătire, iar ei înşişi să fie socotiţi ca răsturnători ai stării legale. Cu toate acestea, cuvintele adresate lor de ministrul trebilor dinlăuntru au fost usturătoare şi pe alocuri chiar pline de ameninţări, susţinând Ştefan Catargiu că întrunirea aceasta a provocat mari temeri în ţară, că supuşii străini au şi pornit a se plânge guvernului, fiind cuprinşi de teamă că viaţa şi averea lor ar fi ameninţate. S-a ridicat atunci din mulţime un oarecare Winkler, supus austriac, venit şi el la întrunire împins de curiozitate, şi care a spus boierilor:

— „Voiesc să se ştie că nu de domniile voastre ne este frică nouă, supuşii străini. De pe urma domniilor voastre noi ne-am făcut averi şi ne putem ţine dughenile în stare de înflorire. Noi ne jăluim, ca şi dumneavoastră, de abuzurile ocârmuirii, aşa că ceea ce voiţi dumneavoastră, voim şi noi!”

A ascultat cam în silă ministrul trebilor dinlăuntru, în vreme ce boierii cei tineri se bucurau de vorbele lui Winkler care, de fapt, atestau adevărul: că adunarea aceasta nu avea acel duh revoluţionar pe care i-l atribuia Catargiu şi nici ar fi avut ceva comun cu răsturnările din Franţa. La cererea ministrului s-a hotărât totuşi închiderea adunării, urmând ca junii vorbitori să întocmească peste seară o petiţiune cu cererile Obştei, iar aceasta să fie prezentată domnitorului cât mai în grabă.

Când s-au întâlnit către seară, acasă la logofătul Costache Sturza, ca să aştearnă pe hârtie dorinţele obştei, tinerii boieri, ca şi cei câţiva boieri mai bătrâni, aflaseră de la câţiva ofiţeri de încredere că Mihai Sturza şi făcuse un ofis domnesc prin care poruncea hătmăniei să întrebuinţeze forţa împotriva revoluţionarilor şi că numai împotrivirea ministrului Neculai Şuţu făcuse pe vodă să renunţe şi să-şi mai domolească din mânie.

— Umblaţi însă cu băgare de seamă - sfătuise un ofiţer pe tinerii boieri. După câte ştiu eu, vodă abia aşteaptă ca voi să cereţi ceva ce i-ar da lui motiv să vă arestuiască.

Bănuiesc chiar că vodă a trimis printre voi o iscoadă, carele să vă îndemne să îi jucaţi în strună!

Au venit deci tinerii boieri cu temere în suflet, neştiind cine anume să fie acel om al lui vodă strecurat printre dânşii, şi l-au rugat pe Poet să redacteze el plângerea Obştei, ei urmând numai a i-o spune, punct după punct. Aşa a înscris poetul Alecsandri, la cererea fiecăruia: sfânta păzire a Regulamentului Organic; secarea abuzurilor ocârmuirii; dreptul de petiţionare a fiecăruia către Adunarea Obştească; ridicarea cenzurii; grabnica îmbunătăţire a locuitorilor săteni, atât în relaţiile lor cu proprietarii cât şi în acelea cu ocârmuirea; înjghebarea unei noi Adunări Obşteşti fără nicio înrâurire asupra alegătorilor din partea ocârmuirii; precum şi altele, cum ar fi păzirea cu sfinţenie a legilor ori formarea grabnică a unei guardii cetăţeneşti prin toate târgurile ţării.

Erau aproape pe sfârşite, iar Poetul aşternuse pe hârtie toate cererile boierilor, când se făcu auzit glasul lui Iorgu Pruncu:

— Cum aşa, prieteni? Aţi amintit de toate cele, şi despre biserică şi despre şcoală, ba chiar şi despre mărirea schelei de la Galaţi, numai de miliţia noastră nu ziceţi nemică?

— Dar ce voieşti domnia-ta ca să zicem? - întreabă cu oarecare mânie Vasile Ghica.

A răspuns cam cu ţâfnă ofiţerul:

— Să fie dezarmaţi arnăuţii şi toţi acei ce s-au înarmat de ocârmuire, pentru a nu mai fi pricină de turburare publică...

— Acestea s-au zis mai înainte - se -adresă liniştit boierul Grigore Cuza către junele Pruncu. De bună seamă nu ai ascultat domnia-ta aşa cum se cuvine.

— Se poate că vorbiţi cu dreptate - a răspuns Pruncu, din treizeci şi mai bine de cereri câte s-au rostit în faţa noastră, se prea poate ca tocmai aceasta să-mi scape. N-am auzit însă să fi zicând careva măcar un cuvânt despre armată.

— Ce cuvânt ai dori domnia-ta? - cercetează acum Alecu Cuza pre cel ce vorbise. Iar acesta i-a răspuns, fără să apese asupra cuvintelor:

— Ar trebui cerut să fie daţi afară din miliţie toţi străinii.

Atunci s-a lămurit Alecu Cuza cam cine era omul pus de către vodă Stürza să-i ispitească şi să îi facă jocul. Şi-a amintit şi de vorba de peste zi a ministrului că străinii se tem că boierii voiesc să-i distrugă, căutând de bună seamă a da prilej consulilor să se amestece în treburi ce-i privesc numai pre ei, tinerii, şi pe vodă Stürza. S-a plecat deci Alecu Cuza peste umărul lui Alecsandri şi i-a şoptit la ureche: „Ai înţeles ce doreşte Iorgu Pruncu?” Poetul a clătinat din cap, zicând tot în şoaptă: „L-am bănuit de la bun început”, apoi s-a adresat tare ofiţerului:

— Cererile acestea au fost stabilite de acord cu Obştea; acum nu se mai poate adăugi nimic la cele scrise. S-a mărginit Iorgu Pruncu a răspunde cam în silă, temându-se a nu i se înţelege jocul:

— Mă supun atunce dorinţelor Obştii!

Au încheiat şedinţa zicând Poetul către cei de faţă:

— Acum să aşteptăm şi pe cei din afară ce voiesc să semneze petiţiunea.

S-a rugat marele logofăt Costache Sturza, gândind la covoarele lui scumpe ce aveau să fie murdărite de atâtea ciubote, ca şi de teamă pentru răzbunarea lui vodă:

— Ce-ar fi, dragii mei, să căutaţi o altă casă şi s-o deşertaţi pre a mea? Nu pentru altceva, dar eu nu ţin de fel să fac din casa mea un loc de dragonadă!

Aşa au plecat ei la Copou, unde locuia Mavrocordat. într-o casă foarte mică, doar cu un etaj şi cu intrare din stradă. Aici au venit boieri şi târgoveţi de au semnat petiţiunea şi tot aici au aşteptat cuprinşi de nelinişte răspunsul lui vodă. Iar când au aflat că totul este zadarnic, iar domnitorul are să-i arestuiască, i-a îndemnat Alecu Cuza pre cei de faţă să se înarmeze, zicând către ei: „Da, fraţilor, să ne pregătim să

murim. Cu moartea noastră avem să deschidem însă un viitor naţiei noastre!”

După ce-a povestit domnitorului cele aflate de la feciorusău Iorgu, aga Iordache Pruncu a încheiat cu hainie:

— Se vede treaba că au fost boierii dădăciţi de mai înainte, că nu s-au lăsat prinşi în cursa pe care le-am întins-o.

— Aceasta se prea poate - a oftat vodă Sturza.

Apoi s-a rostit cu mânie:

— Dar şi fără de asta au să plătească scump dumnealor şi chiar în seara aceasta. Voiesc dumnealor gardă civică şi o nouă Adunare Obştească, în care să pătrundă dumnealor, zevzecii şi buimăciţii de răsturnări străine? Aceasta n-am să le dau, o dată cu capul!

I-a spus lui Pruncu să-i strângă pe dorobanţi la Agie şi să aştepte acolo porunca ce are să primească ceva mai târzior, poate la mijlocul nopţii; iar dumnealui, vodă, luând pe Smaranda doamna, s-au urcat în caretă şi au plecat la cazarmă unde s-au pus la adăpost - ziceau ei - de furia răzvrătiţilor. De-aici, mai târziu, s-a dat poruncă arnăuţilor şi la toţi dorobanţii agiei ca, laolaltă cu pompierii, să calce casele boierilor, iar pe aceştia să-i arestuiască. Iar când au mijit zorile asupra Eşilor, nici că s-au mai văzut feţe de răzvrătiţi în libertate: care gemeau în arest la isprăvnicie ori la agie, luaţi din aşternut aşa cum se afla, numai în cămaşă; care, snopiţi în bătaie şi urcaţi în căruţa de poşta, legaţi cu frânghii ude şi porniţi la Galaţi pentru a fi trecuţi peste Dunăre; care, aceştia mai fericiţi decât ceilalţi, au fost surghiuniţi la moşie, cu aspră poruncă de-a nu se mai întoarce în Capitală. Iar către ora prânzului s-a lipit în faţa bisericilor şi pe poarta cea mare a mitropoliei afişul domnului către iubiţii săi orăşeni de toate treptele, prin care li se făcea cunoscut că „netrebnicii cu cugetări turburate au fost aduşi la linişte, iar ordinea, de către ei ameninţată, a fost restabilită şi nici va fi mai mult turburată.”

Vasile Mălinescu se întorsese prea târziu în ţară. Trecuse graniţa pe sub nasul dorobanţilor, fără ca vreunul să-l întrebe ciñe e, ori de unde vine şi nici măcar baş-buluc-başa Costache, care îl văzuse mai des pe vremea când era încă în armată, nu ar putea să-l recunoască, aşa cum se înfăţişează astăzi: înfăşurat în suman de pănură surie, cu cuşma trasă până peste ochi, de i se văd numai musteţile ca la mâţe, cu ciubote înalte în picioare şi încins cu chimir mocănesc peste şale. De cum a intrat în Focşanii-moldoveni a şi aflat, trăgând cu urechea la spusele oamenilor, despre cele întâmplate în Capitală: de sumeţirea boierilor, de aspra prigoană dezlănţuită împotriva lor, ba chiar de porunca domnească trimisă garnizoanelor de la margină, ca el însuşi să fie prins şi zvârlit dincolo de frontieră, de s-ar încumeta cumva să se întoarcă în ţară. Venise dară prea târziu. Se simte umilit şi vinovat de cele întâmplate, spunându-şi că de-ar fi sosit la Eşi cu patru zile mai devreme, prietenii săi s-ar aña încă în libertate, fiecare pe la casa lui, şi nici cauza pentru care ei au luptat nu ar fi acum pierdută pentru totdeauna. El urma să aducă celor de la Eşi sfatul trimis de Bălcescu de la Paris: ca nu cumva moldovenii să pornească vreo mişcare de unii singuri, ci să aştepte liniştiţi până ce au să fie gata şi luptătorii de la Bucureşti. Atunci revoluţia avea să izbucnească din două părţi deodată, cu şi mai multe şanse da reuşită. Din păcate însă, Mălinescu n-a putut să-şi împlinească misiunea. Îl lăsase pe „unchieş”, -- cu care plecase de la Paris şi călătoriseră împreună pe Dunăre, - la Giurgiu, iar el, mai cutezător, se strecurase prin ţara muntenească până în dreptul Focşanilor, apoi, nesimţit de pază, trecuse în Moldova. Cu toate ploile ce cădeau de câteva zile, apa Milcovului era scăzută; un simplu firicel nămolos, o şuviţă murdară prin şanţul despărţitor al celor două oraşe. O dată cu înserarea, Mălinescu a trecut pe o punte din acelea „uneltitoare de pagubă stăpânirii” ce se afla cam pe la Gura Tăbăcarilor şi Odată intrat pe hotarul Moldovei s-a pierdut în mulţimea târgoveţilor şi ţăranilor

care împânzeau uliţele’. În urma lui se auzeau grănicerii, ce se preumblau de-a lungul şanţului despărţitor, strigând de la unul la altul şi întrebându-se prin întuneric dacă totul e în ordine. Acum. că venise prea târziu, nu-i rămâne altceva de făcut decât să-şi apere libertatea, punându-se la adăpost până ce se va putea trece în Transilvania. Ce drum avea să urmeze şi cum avea să treacă peste graniţă, asta nu ştie nici el bine. L-a săgetat un moment gândul s-o ia înspre Târgul-Ocnei şi să-i ceară lui Pascal Vidraşcu adăpost pentru câteva zile. Atunci i-a trecut pe dinainte imaginea unei femei cu ochi ucigaşi, cu glasul ei dulce şi atât de mlădioasă în rochia de tul roz, încât s-a ruşinat el însuşi de îndrăzneaţa lui pornire. Pentru nimic în lume n-are să ceară el ajutor unui om pe a cărui nevastă în secret o râvneşte, iar lui, bărbatul, îi dorise uneori moartea, ca un nemernic ce se află. Dar tot el îşi spune că numai mergând către ei, la Târgul-Ocna, ar putea s-o mai revadă şi să se liniştească; că nimeni dintre noi nu ştie ce are să fie în ziua de mâine. Viaţa lui ca şi viaţa ei e ca un abur care se arată o clipită şi după aceea piere şi se prea poate ca niciodată să nu se mai întâlnească pe lumea aceasta. Dragostea pe care el i-a jurat-o în taină, şi pe care ea nici măcar nu o bănuieşte, a rămas însă tot atât de pură şi de nezdruncinată; este o dragoste aproape sfântă, care toate le suferă, toate le crede şi toate le nădăjduieşte. Nicio altă făptură pe pământul acesta n-are să-i stea împotrivă şi nici puterile genunei, nici îngerii din cer, nici moartea n-are să-l despartă de fiinţa iubită. Cu toate aceste îndemnuri ale inimii, Mălinescu n-a avut curajul să pornească înspre Târgul-Ocnei. Ajuns către noapte la Măgura-Odobeştilor, în loc s-o ia pe cărări către valea Trotuşului, pribeagul a pornit-o, de cum s-au ivit zorile, pe drumuri mult mai ocolite către Vidra şi Vizantea. Cu toate că sosise primăvara, vremea era încă rea: vântul sufla aspru, dinspre munţi norii se ridicau plini de ploaie, pământul mustea sub picioarele oamenilor, apele curgeau către vale umflate şi şuierând. Uneori

mergea toată noaptea odihnindu-se peste zi la vreo târlă părăsită ori pe la vreun ţăran la uşa căruia bătuse înspre dimineaţă, cerând adăpost şi puţină mâncare. Ori pe unde trecuse, i se deschisese însă cu grabă şi fusese primit cu încredere. Aşa a izbutit el să urce de la Odobeşti la Câmpuri, de unde socotea să treacă la Soveja, la mânăstire, la un egumen cunoscut lui mai demult, sau să coboare cu vreun om de încredere până la cotul Oituzului. Era cam la miez de noapte când a ajuns la Ciuruc şi a bătut sfios la fereastra unei case, prin care se vedea o pâlpâială de lumină. A aşteptat un răspuns, dar văzând că nu-l primeşte, cu toate că dincolo Ăe uşă se auzea zgomot de paşi. a bătut ceva mai tare şi a strigat cu deznădejde:

— Dar deschide, bre omule, că voiesc să-ţi vorbesc!

— Care eşti acolo? - a cercetat glasul.

— Deschide şi ai să vezi domnia-ta - i-a răspuns Mălinescu.

Dincolo de uşă, Ion Roată se întreabă cu spaimă cine să fie omul de afară? de cumva au trimis după el să-l ridice şi să-l ducă la isprăvnicie, aşa cum au făcut cu atâţia alţii de când s-au pornit mişcările de prin sate. Căci soarta potrivise ca după răzmeriţa boierească ţăranii să preia asupră-le lupta pentru dezrobire, iar orizontul Moldovei era o pălălaie încinsă, oriîncotro ai fi privit atunci: la Neamţ ori la Roman, sau ceva mai sus, la Suceava ori dincolo de lunca molcomă a Şiretului, către Tutova şi Fâlciu, chiar la marginea Prutului. Ceea ce nu înţelege Roată e cum de l-au dibuit vătăjeii şi cazacii? Abia picase din Focşani, unde stătuse cam vreo săptămână. Intrase în Ciuruc, în fapt de noapte, nevoind să-l simtă cineva şi să îl iscodească de câte se mai spun pe la oraş ori pe la sate, pe unde colindase. Ştia el bine ce se-ntâmplă când omul nu îşi ţine gura; el însuşi era să se aleagă cu o bătaie bună de la Dăscălescu. căci, deh, „mai totdeauna - îşi spune în silă Roată - gura e aceea care bate... dosul!” Acum se lecuise. Nici n-are să asculte la voroava oamenilor, nici el n-are să le spună din cele aflate, ca după aceea să-l târască slugile în faţa boierului, iar

acesta să îl ţină la uşă, să îl cerceteze, să strige la el ca la un hoţ ori ca la un fecior de curvie.

A strigat dară către omul care aştepta afară:

— I-ră, daz grăbit mai eşti matale! În loc de răspuns, i s-a părut că aude o tuşă seacă, şi rea, apoi un horcăit nădufit ca de om care dă să moară. Ionică Roată îşi face o cruce, îşi zice înspăimoşat: „Amu, ce-o fi, să fie!” şi se duse să descuie. Abia a deschis uşa, că omul din umbră s-a şi prăvălit moale, gata să-l târască şi pe el în cădere.

Oboseala, umezeala de afară, mâncarea puţină (se întâmpla să fie încă în păresimi când hrana omului de peste zi era o lingură de fasole şi puţină mămăligă) şi mai ales teama de fiece clipită doborâseră pe Mălinescu. A zăcut după cuptior cam trei zile pline, îngrijit de Mărioara care îl oblojea pe piept cu oloi fierbinte şi frunză de brustur, iar de mâncare i se dădea lapte cald îndulcit cu miere, că zicea Mărioara: „Dumnezeu îngăduie şi iartă”. încetul cu încetul omul s-a întremat, pometii obrajilor supţi şi galbeni ca ceara au început să prindă culoare; nici mădularele nu-l mai necăjeau ca mai înainte. Prinsese din nou gust de viaţă. Se dădea jos de pe cuptior o dată cu înserarea, şi la lumina abia pâlpâită a candelei din părete se întindea la vorbă cu gospodarii, dornic să afle de la ei întâmplările zilei. Le-a povestit şi el cine este şi ce gânduri are, iar Ionică l-a sfătuit să mai aştepte câteva zile până s-o potoli stăpânirea, care şi mai amarnic se năpustise asupra oamenilor.

— De-ar fi să judeci după dreptate - zicea Ionică Roată -- cam au dumnealor ispravnicii şi boierii de ce să le ţâţâie dosul. Că ziceau chiar azi slugile de la curte că umblă peste sate „buntuluitori” care vorbesc oamenilor de răzmeriţa din Galiţia, şi le cere să se războiască şi ei pentru ţară.

— Vorbesc chiar slugile de la curte? - întreabă nedumerit Mălinescu.

— Chiar ele. Se vede treaba că s-au dumirit şi slugoii că nu totdeauna capul plecat scapă de sabie ori de bătaie! Mai cu

seamă azi, când pârjolul se lasă în gios către Ciuruc. O licărire de speranţă străluce în ochii lui Mălinescu:

— Au ajuns chiar pe Valea Şuşiţei?

— Până la noi, încă nu - răspunde Roată. Au ajuns ei însă pe aproape, că zic oamenii că la Grozeşti, în Bacău e prăpăd mare, iar la Hangu, în Neamţ s-ar fi strâns câteva steaguri de ţărani înarmate şi muştruite de boierii ce-au fugit de la Iaşi.

A făcut Mălinescu după sfatul lui Roată şi a mai adăstat câteva zile. Spera ca vâlvătaia să se apropie şi de ei, coborând Valea Şuşiţei. - şi să răspândească în Verdea, în Vizantea şi până peste deal către Soveja. Era hotărât să se pună în fruntea răzvrătiţilor, învăţându-i cum să mânuiască armele şi cum să se războiască. Fusese doară ofiţer în oastea moldovenească, dar soarta nu-l învrednicise pe atunce să tragă măcar un foc de pistol pentru o cauză mare. Acum că norodul era îndemnat să lupte „pentru ţară”, ce altă cauză mai mare şi mai nobilă avea să aştepte oare? Speranţă repede năruită. Nălucire a nopţilor lui iără somn. N-au trecut nici cinci zile, că Roată i-a adus vestea că la Hangu „s-a sfârşit cu războiu”; armata trimisă de Sturza împresurase castelul; steagurile ţărăneşti au fost dezarmate şi trimise pe-acasă, poftite să se descurce fiecare, aşa cum le-o fi norocul.

— Şi boierii cei tineri? - a cercetat Mălinescu, cu o umbră de speranţă.

A râs amarnic Ion Roată:

— Or fugit şi ei care încotro, ca potârnichile...

A tăcut şi a mai zis întru apoi:

— Se zice că şi dumnealor s-or temut de norodul pe care îl înarmaseră.

— De ce aveau a se teme? - întreabă Mălinescu. Boieri aceştia, după a mea ştiinţă, luptă şi strigă după dreptate cum strigă pământul după ploaie ca să odrăslească roada. Ei vor ca tot românul să fie liber.

A zis Ionică Roată, zâmbind cu videşug:

— Şi-or fi zicând dumnealor că mai lesne poţi păzi un cârd de iepuri decât un steag de ţărani înarmaţi! Abia acum s-a dumirit Mălinescu şi şi-a simţit inima săgetată de îndoială. „Să fie adevărată vorba lui Roată? şi să se fi temut boierii că armele au să se-ntoarcă după o vreme împotriva lor înşile?” A vorbit către gazdă, încercând să-i risipească bănuiala.

— Boierii cei mari s-or fi temut poate; dar tinerii noştri nu umblă cu videnie. Ei singuri şi-au ales calea: să pătimească cu norodul moldovan decât să aibă dulceaţa păcatului şi a asupririi.

A înâltat privirea către candela din perete şi ca şi cum acolo ar fi văzut un sir întreg de boiernaşi martiri. Mălinescu a şoptit către gazde:

— Unii au fost chinuiţi, alţii au suferit batjocură şi bici. ba chiar lanţuri şi închisoare.

A rămas aşa îndelung, cu privirile aţintite către icoană, cu toată fiinţa topită în viziunea lui dureroasă. S-a trezit însă întru târziu, auzind vorba lui Roată ce străpungea ca o sabie:

— Aşa au fost şi ţăranii noştri, boierule. Şi ei au fost puşi la cazne, ori au fost ucişi în bătaie. Şi ei au pribegit prin codrii ca sfinţii în pustie, lipsiţi şi strâmtorati, îmbrăcaţi în piei de oaie ori de capră, dormind prin peşteri ori în crăpăturile pământului!

Acum cu totul se sfârşise, Mălinescu nu mai are de ce să stea la Ciuruc. S-ar fi putut chiar să fie dibuit de oamenii stăpânirii de cumva or începe să calce casele ţăranilor în căutarea celor ce fugiseră. I-a spus deci lui Roată:

— În noaptea asta plec către Oituz.

— Năstase, fecioru-meu cel mare, are să meargă până acolo - i-a răspuns liniştit gazda.

— De ce să te lipseşti de el? Am să plec singur.

— Singur domnia-ta n-ai să găseşti drumul. Năstase cunoaşte potecile mai bine decât urşii care le calcă numai pentru hrană. El le-a bătut încă de mic şi pentru joacă.

Mălinescu nu vroia să-l ia pe flăcău. De ce i-ar primejdui şi lui viaţa, dacă pe drum s-ar întâmpla să fie încercuiţi de cazaci? Nu e mai bine să-i găsească vreun păcurar de încredere, bărbat mai în toată firea, care să-l însoţească? Dar Roată nici nu vrea să-l asculte. El ştie una şi bună:

— Lasă dumneata grija ceea. Mai bine c-un flăcău vrednic la pagubă decât c-un mişăl la dobândă!

în noaptea următoare Mălinescu a ieşit din Ciuruc cu Năstase alături, drept călăuză. Merinde aveau pentru drum; Marioara făcuse peste zi pâine proaspătă şi mai pusese într-un sac nişte caş proaspăt şi puţină afumătură.

Au mers amândoi fără să schimbe o vorbă până au ieşit din sat. Năstase cu urechea ciulită la zgomotele nopţii, iar Mălinescu pipăindu-şi pistolul pe care-l ţinea ascuns sub sumanul suriu. Pe dată ce au scăpat de Ciuruc şi au intrat în bezna pădurii, şi-au dezlegat limbile. începând sâ vorbească în şoaptă; flăcăul ca să alunge de la el spaima ce-l cuprinsese de-atâta întuneric, iar fugarul de teamă ca să nu-l biruie cumva oboseala. I-a vorbit deci Mălinescu flăcăului despre câte văzuse prin ţara frâncilor; chiar despre tinereţea lui pierdută - zicea el - „mai mult ca să fac umbră pământului decât pentru a fi de folos în viaţă, sau ca să trag eu vreun folos de la ea... Dar să ştii de la mine, măi voinicule - a zis într-un târziu Mălinescu - de ţi s-or aprinde călcâiele să nu faci ca mine şi să aştepţi, ci *să* te-nsori devreme, până nu-i îmbătrâni, căci însuratul devreme şi mâncarea de dimineaţă n-au greş". A spus-o rîzând, dar inima lui era când văpaie, când sloi de gheaţă pentru că icoana femeii iubite nu-l părăsise nici măcar o clipă; era lângă el, atât de aproape şi atât de vie, încât uneori i se părea chiar că merge şi ea în pribegie, alături de el, suspinând uşor de multa-i oboseală.

Aşa au mers, trecând peste coama dealurilor, urcând şi coborând tihâraie, vorbind în şoaptă, spionând întunecimile, foşnetul frunzei şi adierea vântului, până s-au trezit aproape de Oituz. în faţa lor, ceva mai retrasă şi

împrejmuită de verdele închis al poienii, au zărit o casă părăsită, tocmai bună pentru odihnă. Au intrat înlăuntru, s-au ciucit lângă vatra stinsă şi au mâncat, stâmpărându-şi foamea. I-a spus Mălinescu flăcăoaşului:

— Tot aşa de grăbit va fi ospătat cândva şi vornicul Grozav când a trecut pe-aici cu pilcul său de oşteni, ca să bată pe Secui la Feldioara. Iar din izvorul de la care ai adus apă proaspătă îşi va fi stâmpărat setea însuşi voevodul Petru Rareş când şi-a croit drum către cetatea Ţiţeiului, fugărit strâns din urmă de cetele osmanlâilor, pentru că. vezi tu, dragă Năstase, în osteneli şi în muncă, în privegheri prea adesea, în foame şi în sete, în frig şi în golătate şi în primejdii din partea păgânilor, aşa s-a scurs viaţa neamului românesc, a norodului, ca şi a voevozilor.

S-au despărţit către seară, Năstase urmând a se întoarce la Câmpuri, iar Mălinescu adăstând o clipă propice ca să treacă dincolo de strâmtoare. Abia se înfundase flăcăul în umbra cea tăinuitoare a codrului, că auzi vorbă de oameni venind din partea drumului ce merge de la Moldova, de-a lungul strâmtorii, tocmai în ţara Bârsei. S-a întrebat cu spaimă de nu cumva sunt cazacii trimişi de stăpânire ca să păzească la graniţă... A adăstat în umbră, cu sufletul spăimoşat să vadă ce-are să se-ntâmple. A trecut ceva vreme fără ca dinspre drum să mai audă vreun zgomot. Apoi tăcerea nopţii a fost sfâşiată de un foc de armă; un pocnet ce se împrăştia pe tot cuprinsul văii şi zvâcnind parcă deodată de pe toate laturile munţilor. Apoi se aşternu peste tot locul o tăcere înfricoşătoare. Atunci şi-a făcut cruce Năstase şi s-a rugat cu lacrimi pentru cel pe care îl socotea în braţele morţii; apoi o luă la fugă, prin pântecele negru şi orb al pădurii.

Pe la sfârşitul lunii iunie, de Drăgaică, au pornit ţăranii din Câmpuri către Panciu, unde se ţinea bâlciul cel mare. Au mers odată cu ei şi Ion Roată cu Marioara, cu toate că drumul acestora avea să se despartă mai târzior, ei urmând a se duce la Focşani, pentru nişte treburi de-ale boierului

Dăscălescu. Dar era păcat - zicea Mărioara - să nu mai vadă şi ei bilciul de unde Ionică îi cumpărase pe vremuri darurile de mireasă, lăudându-se în faţa nuntaşilor că le-a adus tocmai de la „Ţarigrad”. Când au ajuns câmpurenii la Panciu, bâlciul era în toiu. Crâşmele erau înţesate; pe frigări şi grătare fumega friptura; la mese, ori chiar în picioare târgoveţi şi ţărani cinsteau aldămaşul, lăutarii cântau de inimă albastră, în timp ce pe maidan, cu soarele în faţă, fete şi flăcăi se dădeau în scrânciob ori căscau gura, minunându-se în faţa „panaramelor”. Oamenii erau plini de praf, năduşiţi, morţi de oboseală, - unii dintre ei veniseră pe jos cale lungă, tocmai din Cotul Vrancii ori de la Lepşa; dar erau toţi mulţumiţi şi dornici de petrecere. Unii făcuseră afaceri bune, cumpărând ori vânzând lucruri trebuitoare gospodăriei, căci găseau aici de toate: cofe de Păuleşti, ciubăre de la Reghin, valuri de postav pentru cioareci aduse de peste munţi de la Breţcu, ori dimie de ceea bătută gros cum se face prin Vrancea. Mai găseau aici oamenii cergi şi spete de ţesut, piei de vită şi olărie, şindrilă adusă de la Soveja, chiar şi zarzavaturi şi fructe proaspete aduse de la lunca Şiretului ori de la Rubla ce se află în Ţara Românească, la Slam Râmnic.

Şi-au tras câmpurenii carele mai la coada bâlciului, pe unde s-a putut, au degajat dobitoacele, iar ei au pornit în cârd să ospăteze şi să se veselească, fiindcă aşa e de când lumea: nici vinul nu-i gustos, nici azima dulce, dacă bei ori mănânci de unul singur, ci toate să le faci împreunat cu alţii dacă voieşti să simţi mulţumire. Aşa au făcut câmpurenii: au mâncat şi au băut cu toţi laolaltă; cu toţii au ascultat lăutarii şi povestirile din bătrâni şi tot împreună strinşi, s-au avântat în horă, de ziceai că sunt numai un trup. Abia la căderea nopţii s-au împrăştiat pe la care, întinzându-se pe fân, cu ochii ţintiţi către stele şi urechea ciulită la cântecul de lume al ţiganilor.

Pe la orele patru când s-a destrămat noaptea, iar orizontul s-a îmbrăcat în lumină, Ion Roată a înjugat boii şi a luat drumul Focşanilor.

Ziua era fierbinte; deasupra oraşului plutea un nor de praf gălbui care întuneca uliţele; oamenii respirau cu greu, cei mai mulţi se refugiaseră prin dughene ori prin case, oblonind fereştile. Cu toate acestea, unii moldoveni curioşi rămăseseră în dreptul vămii; iar alţii, mai ales tineretul şi plozii de la Cotul Bumbacului, stăteau buluc la gârla hotarului, privind dincolo de ea, către oraşul muntenesc. S-au vârât şi Ion Roată cu Marioara lui şi cu moş Gardină în cârdul târgoveţilor ce se găseau în faţa casei lui Mitică Potop, întrebând pe fieştecare ce minunăţie anume aşteaptă ei acolo, iar aceştia i-au îndemnat să adaste o clipă şi au să vadă. Iar alţii le ziceau cu înflăcărare că, ce nu au făcut boierii din Moldova, au împlinit cei din Muntenia, sprijiniţi de norod; că acolo, în ţara de peste gârlă e revoluţiune, iar azi s-au pregătit focşănenii să ardă Reglementul, aşa cum au făcut şi cei din Bucureşti ceva mai devreme. Au aşteptat dară cu toţii şi n-a trecut mult şi iată că dincolo de apă s-a pornit a suna clopotele de pe la biserici, iar de la Sfântul Ion au ieşit oamenii cu vlădica în frunte, înveşmântat în odăjdii bogate şi sprijinindu-şi multa lui bătrâneţe pe-o cârjă bătută în nestemate. S-a îndreptat turma, cu păstorul său, înainte către piaţa oraşului, unde aştepta o mare gloată în straie de sărbătoare şi împodobiţi cu cocarde, veghind ca pe un mort un ceaslov hrentuit, pe o năsălie. În jalea prefăcută a mulţimii au slujit vlădica, cu tot soborul monahicesc progribania morţilor, apoi au cântat în cor, împreună cu ei gloata toată, veşnica pomenire. După aceea au luat mortul întins pe năsălie de l-au dus pe o movilă, unde l-au ars, filă cu filă, iar vlădica Troades a zis cât a putut el mai cu inimă ca să audă şi cei de peste gârlă. în Moldova: „Ce este din pământ, în pământ se întoarce, iar ceea ce e nedrept, se vântură ca cenuşa, la toate vânturile. Iar vouă, oameni buni, care sunteţi aice, o vorbă vă zic:

priveghiaţi, fiţi statornici în credinţă, fiţi bărbaţi, întăriţi-vă! Şi atunci toate ale voastre au să biruie şi toate ale voastre întru dragoste au să se petreacă!”

Capitolul XV

,FOC DE SOARE, CHIN ŞI GREU, LE SĂDEŞTE ÎN UITARE

Exilul, cu suferinţele, spaimele şi luptele lui rămăsese în urmă: o amintire pe care s-o depeni la bătrâneţe la lumina focului din sobă sau s-o aşterni pe hârtie pentru ca cei ce vor veni după tine s-o citească şi să ia aminte. O dată cu plecarea lui Mihai Sturza de pe tronul Moldovei şi cu înscăunarea lui Grigore Ghica ţara se mai liniştise, tineretul se întorsese din surghiun, o geană de lumină se ivea. în sfârşit, şi pentru sufletele lor atât de încercate. Se aflau din nou împreună, în Esul lor drag: „Unchieşul” Negri, frumos ca un Apollo, înţelept ca un Solomon, cu sufletul candid ca un copil; Alecsandri. mai copt la minte, pornit pe luptă şi sacrificii, cu inima pălită de alte amoruri şăgalnice ale căror nume avea să le însemne ceva mai târziu - Dridri şi Mărgărita. Venise şi Alecu-Russo. Zăcuse câtăva vreme în temniţă la Cluj, citind pe Theoohile Gautier. strângând balade ardeleneşti, trirnatând Poetului veşti despre sănătatea-i destul de şubrezită, încheind însă totdeauna: „să mi te îngrijeşti de mine, frăţioare. Românul nu piere cu una, cu două!” Se întorsese şi Mălinescu. Scăpase ca prin minune la pasul Oituzului pe când se pregătea să iasă din casa în care se odihnise cu Năstase. A tras un foc de pistol împotriva cazacilor, iar în timp ce oştenii se repezeau la uşă, el sărise pe fereastră, ce târâse pe burtă până s-a văzut la umbra copacilor, apoi trecuse peste noapte în ţara Bârsei. Venise şi Alexandru Cuza. Lovit de arnăuţii lui Sturza şi betegit de un picior, fusese

trimis la Galaţi, închis la hătmănie cu alţi revoluţionari, urmând ca peste câteva zile să fie trecuţi la Măcin şi predaţi turcilor. Soţia lui, Elena, izbutise însă să-i cumpere pe

ofiţerii şi ostaşii din escortă; în loc să-i treacă la Măcin, i-au debarcat la Brăila şi i-au lăsat să fugă. Dar cu piciorul său betegit, Cuza abia se putea târî către centrul târgului. A fost ajuns din urmă de paza muntenească, prins şi pornit între spăngi către o nouă închisoare. Dar a scăpat din mâna pazei, vorbind cu videnie: „Iată, ce puţin lucru e să ai prieteni. în loc să mă ajute în nevoie, au şters-o care încotro, iar pe mine m-au lăsat, cum vedeţi, în voia soartei. Nu face nemică. Am să mă răzbun şi eu când mi-o veni la mână.” L-a întrebat ofiţerul ce comanda paza: „Cum voieşti a te răzbuna, domnul meu?” Iar Cuza i-a spus cu şiretenie: „Am să vi-i dau peşcheş, ca pe nişte nemernici. Cu o condiţiune: să mergem numai noi amândoi, la casa unde ştiu că au să se ascundă.” Atunci a zis ofiţerul: „Prea bine, domnul meu. Să mergem împreună”. I-a luat braţul, ajutându-i să meargă, şi au pornit numai ei, lăsând pe ostaşii din escortă mult în urmă. Au intrat în oraş, vorbind întunecaţi despre neagra nerecunoştinţa a prietenilor şi despre crunta sa răzbunare, până au ajuns în faţa casei unde locuia consulul englez. Aici, a mulţumit Cuza, zicând ofiţerului, în timp ce-l saluta cu pălăria: „Mulţumesc, domnul meu, de buna întovărăşire!” şi a intrat în casa consulului, unde se aflau toţi tovarăşii săi de exil, ca şi buna lui soţie, Elena.

Acum, cerul lor se înseninase. Viaţa la Moldova era iarăşi dulce. Fieştecare căta să se rostuiască, şi să petreacă, compensând astfel acele zile amare ale exilului. Grigore Ghica, el însuşi partizan al Unirii, ţinea la aceşti tineri care mai toţi plătiseră cu lacrimi şi sânge nezdruncinata lor dragoste pentru progres şi mai bine. Le-a căutat posturi, cu toate că ei nu se menţineau în ele decât câtăva vreme, socotind fiecare că lupta nu se sfârşise şi mult mai cu spor aveau s-o ducă înainte, de s-ar găsi liberi de orice sarcină în administraţie. Alecu Russo era când la

Curtea de apel, când avocat ori administrator de moşie, Alecu Cuza primise starostia Galaţilor, dar mai deseori îl

aflai la Eşi unde ţinea sfat cu prietenii; Unehieşul cutreiera ţara împreună cu domnitorul, sădind în inimile ţăranilor ideea de unire; Vasile Mălinescu era amploaiat la Arhive, dar slujba îi lăsa îndestul timp de plimbări şi visare. Regreta, împreună cu Russo, grădina de la Socola unde pe vremuri amândoi se simţiseră bine. N-au mai găsit acum aleile pietruite, nici boschetele răcoroase, nici pâraiele în cascade, nici acel lac spilcuit pe care lebede graţioase pluteau, în faţa ochilor uimiţi ai târgoveţilor şi chiar ai lor, cei doi prieteni. Socola era azi o ruină; icicolo, mai poţi zări pe vreo bancă un târgoveţ în caţaveică şi pantalon strimt, ori vreo marşandă de a doua mână, de prin Târgul Cucului. În schimb, Copoul prinsese din nou viaţă. O dată cu înserarea, caleştile vieneze, breakurile englezeşti debarcau lumea elegantă pe pajiştea netedă ca o palmă, lipsită de boschete, dar peste care plutea, miraculos, mirozna dulceagă a teilor şi boarea proaspătă a pădurii ce se ţinea cuminte, ceva mai departe de zgomotul oamenilor. Nicăieri însă, ca aici, nu avea Mălinescu şi tovarăşii săi de plimbare o vedere mai cuprinzătoare asupra oraşului, ori către Bahluiul mâlos, încins de-o parte şi de alta de fâneţi şi imaşuri; ca şi către colinele înverzite pe care străjuiau, visătoare, mănăstirile părăsite. O dată plimbarea sfârşită, se întâlneau cu toţii la boierul Grigore Cuza, peste drum de mitropolie, ori la marele logofăt x^lecu Ghica, cel care în timpul revoluţiei primise pe arnăuţii lui vodă care veniseră să-l ridice şi să-l ducă la moşia sa de lângă Podul Iloaiei, şezând în jilţ. picior peste picior şi cu ciubucul în mână. Auzind despre ce este vorba vel-logofătul se mâniase, şi zvârlind papucul în capul ofiţerului a strigat: „Să-i spui lui vodă că mie nu-mi place să stau la ţară. Să mă ridice cu de-a sila daeă-i dă mâna!” Din păcate, salonul marelui logofăt s-a închis foarte curând. stâpânul murind la scurtă vreme după întoarcerea tinerilor boiernaşi din exil. Rămăsese însă salonul conului Grigore, ori casa nepotului său, Alecu Cuza, atunci când acesta venea de la Galaţi; iar către toamnă via

de la Socola a lui Petre Mavrogheni. Peste vară, când arşiţa încingea prea tare oraşul, se porneau cu toţii pe la moşii: la Răducăneni, în ţinutul Fălciului la Lascăr Rosetti, la Mirceşti pe moşia Poetului, ori la Blinzi, care după moartea Elenei Negri trecuse asupra sorei sale Zulnia. măritată cu Vasilicá Sturza. Drumul către Mânjina, atât de bătătorit altădată, fusese părăsit de vreun an şi mai bine. Înglodat în prea multe datorii, Costache Negri se văzuse nevoit să-şi scoată moşia în vânzare; nu o făcuse cu inimă uşoară, dar cugetul îi era mulţumit că nu-şi cheltuise banii nici în desfătări mărunte ale trupului, nici pe lucruri stricăcioase minţii, ci ajutându-şi prietenii de exil şi pe toţi boierii în suferinţă.

Într-o iarnă, se aflau cu toţii în casele atât de primitoare ale boierului Grigore Cuza din faţa bisericii Trei-Ierarhi. Bătrânul, care avea aproape şaizeci de ani, se afla încă la masă, împreună cu copiii lui Teleman, vecinul său de moşie şi cu alţi elevi săraci, aşa cum făcea în fiecare duminică ori zi de sărbătoare. Se vorbea de altfel, în oraş, că nici în restul săptămânii nu prea posteau elevii din internatul şcoalei Vasiliane, boierul Grigore având grijă să le înlesnească masa cu păsări îngrăşate la moşia sa de la Gherghelău, ori cu iepuri împuşcaţi chiar de mâna dumisale, la vânătoare. Printre cei veniţi să-l vadă pe boierul Grigore. în afară de Costache Negri şi de nepotul gazdei. Alecu Cuza, se mai aflau Kogălniceanu, Costache Negruzzi şi Ştefanache Dăscălescu venit de la Focşani, pentru câteva zile şi care se alăturase de tinerii luptători încă din anul trecut, când se înscrisese în comitetul pentru unire de la ţinutul Putnei. Bătrânul i-a poftit în salon, poruncind slugilor duceţi şi cafele, rugându-i totodată pe musafiri să-l adaste puţin până ce dumnealui avea să-şi ia rămas bun de la micii săi comeseni. Mai târziu, când a intrat şi gazda în salon, Costache Negruzzi tocmai povestea despre o călătorie de-a lui făcută prin ţară şi vorbele ce schimbase cu un ţăran răzeş din ţinutul Romanului. Spunându-i acesta că are o fată şi trei feciori, Negruzzi îl

întrebase: „Şi ce fac feciorii dumitale? îţi ajută la muncă?” I-a răspuns ţăranul: „Ira, boierule! ce să facă la ţară? Pe unul am să-l dau pe lângă vreun boier ca să-l slujească şi să-l facă om. Pe altul la şcoala din Eşi, ca să înveţe nemţeşte şi franţuzeşte.” „Dar româneşte nu?” l-a iscodit Negruzzi.

„Ba şi româneşte - i-a zis ţăranul. Numai că vezi, domnia-ta, dacă n-a învăţa franţuzeşte, n-a înţelege românească de azi!”

Au râs cei ce se aflau în salon de această povestire, iar boierul Grigore l-a întrebat pe Negruzzi:

— Dar cu celălalt fecior ce gândea el a face?

— Voieşte să-l dea calfă la vreun lipscan din Eşi, să înveţe negustoria şi să aibă şi el dugheană când a fi mare.

— Ce voieşti să faci alt! - spuse boierul Grigore ridicând din umeri. Viaţa oamenilor de la ţară e foarte grea. Boierul îi urgiseşte, vătaful îi şfichiuie, administraţia îi jăcuieşte şi îi apasă...

— Iar la oraş ce au să facă? Au să trăiască de azi pe mâine. De e negustor... zdruncinatu-s-a negoţul, şi a doua zi nici n-are ce să mai mănânce. Să-l crească un boier şi să şi-l facă cirac? Care boier are ciraci astăzi? O să-l ieie lacheu, o să-i dea livrea şi jiletcă roşie, ori un frac nu ştiu cum şi nişte pantaloni galbeni! Cât despre cela ce învaţă franţuzeşte ca să ajungă logofăt ori cilen de judecătorie, o să şadă ziua toată cu pana în mână închis într-o odaie fără aer, fără soare, şi are să se ofilească.

— Iar de rămâne la ţară, tot ofilit şi fără de vlagă are să fie. Hrană abia dacă are, de trudit, slavă domnului, trudeşte cât dobitoacele, de supt, au grijă vechilii şi ispravnicii. Atunci la ce-i mai foloseşte soarele şi aerul curat al munţilor? - a replicat boierul Grigore.

Atunci a rostit Costaehe Negruzzi câteva vorbe care au rănit inimile celor de faţă. iar pe bătrânul boier l-au mâniat grozav:

— Ceea ce împilează pe sătean şi îl doboară nu e abuzul ispravnicului ori al dorobanţului, nici boierul ori posesorul

străin, ci două viţiuri ce au prins rădăcină în el: lenea şi beţia...

— Asta e tot ce-ai văzut dumneata cutreierând pe la ţară? Lene şi beţie? Dar împilările şi jăcuirile nu le-ai văzut nicidecum? - a strigat mânios Grigore Cuza.

— Nici foamea, care-i seceră peste iarnă, o dată cu dobitoacele? - a întrebat Costaehe Negri.

Negruzzi, îndârjit, se apără.

— Văzut-aţi cumva viaţa lui? Ţăranul, chiar cel mai ticălos, îşi mântuie toate angaralele din primăvară până la început de toamnă. Ce face restul anului? Gândiţi că munceşte în gospodărie ori cărăuşeşte ca să câştige cu ce să-şi plătească birul? Daz de unde. Birul îl plăteşte femeia lui cu zece păsări pe care le duce la târg. Iar dumnealui, de duminică şi până sâmbătă seară bea în crâşmă ori doarme pe cuptor, acasă. De ce să spunem atunci că la asta e de vină subprefectul, boierul ori jandarmul?

— Ceea ce socoţi dumneata că sunt cauze nu sunt de fapt decât efectele, domnule Negruzzi. Dacă săteanul nostru o fi ajuns leneş şi beţiv, atunci află de la mine că aceasta se datoreşte apăsărilor de tot felul, atât din partea guvernului care numai de la dânşii a cerut şi a luat, precum şi din partea proprietarilor ori arendaşului care tot de la dânşii au cerut şi au luat cât o vrut şi o socotit fiecare... Ochii boierului scăpărau ca o iască, buzele îi tremurau, mâna lui dreaptă, în care ţinea ciubucul de chihlimbar, se ridicase ameninţătoare. Se poate, domnule Negruzzi. Dar dacă ţăranul e leneş ori beţiv e pentru că nu este liber. Lenea se explică prin lipsa de pământ propriu. Ce vrei să facă el? Să muncească? Unde? Pe pământul boierului care îl haineşte şi îl necinsteşte?

— Asta aşa este, coane Grigore - a aprobat Kogălniceanu. De ar avea pământul său, în dreaptă proprietate şi viaţa săteanului are să se schimbe. Omul acesta zdravăn, liber şi moşnean, pe care voevozii se sprijineau când ţara se afla în nevoie, ce-a ajuns astăzi oare? A fost prefăcut în rob şi lipit

de pământ sub fel de fel de nume, de rumâni, ori de vecini; el însă a răbdat şi a tot sperat, iar la ivirea fiecărui domn nou, a cerut dreptate, pe care niciodată n-a căpătat-o.

L-a întrerupt cam de sus, Ştefanache Dăscălescu:

— Ce doreşti să mai capete? După câte ştiu eu, l-aţi îmbrobodit pe domnitor şi aţi stors de la el o nouă lege, ca ogoarele ţărăneşti să fie alese şi stâlpite, iar ei să nu mai poată fi strămutaţi din ele. Aţi mai obţinut pare-se şi desfiinţarea dijmei ca şi a altor angarale.

Interveni atunci nepotul gazdei, Alecu Cuza:

— Ce voieşti alt, domnule Dăscălescu? Să ne prezentăm înaintea Europei cu ţăranii pe suflet, aşa cum era să se întâmple cu ţiganii, de nu le dădea domnul slobozenie? Nouă ne trebuiesc ţărani liberi şi stăpâni pe pământul ce-l muncesc cu braţele. Atunci au să ştie şi ei că au ceva de apărat, la o nevoie a ţării.

— Eu socoteam că conul Ştefanache e unionist din tot sufletul - a zis, cu oarecare ironie, Alecu Russo. L-a privit bănuitor Ştefan Dăscălescu şi l-a întrebat:

— Ce are a face una cu alta? Unionist, recunosc, sunt din toată inima. Dar unirea e una, iar moşia mea e altceva. Voiţi s-o împart pe din două cu ţăranii?

A glumit Russo:

— Nu în două, coane Ştefanache. în... patru.

A strigat atunci Dăscălescu, ca ieşit din minţi:

— Decât să-mi împart moşia în două, ori în patru, mai bine mă rupeţi pe mine în bucăţi!

Se auzi iarăşi glasul lui Russo, părând că îngână o rugăciune aflată odinioară la mănăstirea Sovejei: „Veniţi acum, voi bogaţilor, şi tânguiţi-vă de necazurile care au să vie asupra voastră”.

Iar Kogălniceanu îi ţinu isonul, psalmodiind:

— Ei, coane Ştefanache. Bogăţia dumitale a putrezit; hainele vechi le-a mâncat moliile, ţăranii săraci ţi-or mânca moşia!

Cei de faţă au simţit însă din vorba lui Dăscălescu că drumul către slobozenia ţărănimii era foarte spinos, întrucât marii moşieri' sunt încă atotputernici, iar tinerii mai ştiau că, de fapt, guvernul însuşi, ca şi domnitorul Ghica, n-au să facă prea mult, fiind provizoriu şi fără de putere.

Văzând că discuţia se înveninează, unchieşul s-a întors către gazdă şi i-a spus:

— Socot că am schimbat vorbe multe, iar unele poate îndestul de amare. E timpul să ne retragem şi să vă lăsăm să vă odihniţi.

Când au ajuns la uşa salonului, boierul Grigore Cuza l-a tras mai la o parte pe Negruzzi şi l-a certat cu blândeţe:

— Chiar dacă ai avea dreptate, că ţăranul nostru e beţiv şi leneş, n-ar trebui nici s-o scrii, nici s-o strigi peste tot iocul. Trăim vremuri când ţării Moldovei i se pot făuri alte destine... Dacă, domnia-ta, scriitor, vei vorbi în felul acesta de ţăranul român, nu vei face altceva decât să ne scobori în ochii Europei, care sunt aţintiţi azi asupra noastră.

Costache Negruzzi a plecat capul, a împreunat palmele ca şi cum şi-ar cere iertare, şi a răspuns, ca un copil răsfăţat:

— Mă resignez şi-mi plec capul în faţa domniei-tale, boier venerabil! Dacă beţia vine, aşa cum zici, din disperatie şi lenea din împilare, voi crede de-acum înainte că toţi beţivii sunt disperaţi şi toţi leneşii împilaţi!

Mălinescu ieşise de la teatru cu un sentiment de încredere. Publicul - un public fără pretenţii, din cartierele mărginaşe ale Eşului - aplaudase zgomotos pe Luchian în „Tândală şi Păcală", apoi strigase în cor „trăiască unirea" după ce eroul moldovean din „Cinel-Cinel", ţăranul Graur, îşi motivase hotărârea de-a se însoţi cu munteanca Florica: „căci, de, muntean ori moldovan, tot una-i, tot român este!" „Ideea pentru care ei luptau de amar de ani îşi croise drum către inima poporului - gândeşte cu mândrie Mălinescu - de acum încolo, oricâte stavile or mai pune caimacanul, cu ministrul său de interne, nimic n-are să le folosească. Norodul e cu noi, pentru Unire."

Îmbătându-se astfel cu propriile sale speranţe, Mălinescu simţi deodată nevoia de-a le împărtăşi şi altora, cu toate că ora era cam târzie. Căută deci un birt unde socotea să găsească prieteni, şi cum trecea chiar prin faţa hotelului Petersburg, se opri şi intră. Birtul era însă gol; nici urmă de prieteni. Singur domnul Konrad, birtaşul, stătea ghemuit pe un scaun, lângă uşă, pândind ca un grenadir fără somn la uşa împăratului. Mălinescu dădu să se retragă, dar domnul Konrad, mai sprinten în mişcări, îl şi prinsese de mânecă, întorcându-l din uşă:

— - Pofteşte, domnule Mălinescu. Astă-seară sunt singur... Am să fac eu trataţie cu un vin de Cotnar.

L-a instalat la o masă, aproape cu forţa, iar el s-a dus să aducă vin, gemând uşor către invitat:

— Prăjituri, din păcate, nu am prea bune. Ei, să mai fi trăit nevasta mea scumpă! Prăjituri cum făcea ea, nu se serveau nici la masa împăratului! Treizeci de feluri ştia să facă... Una mai bună decât alta!

„Acum - gândeşte cu ciudă Mălinescu - am să fiu nevoit să ascult până la ziuă polologhia neamţului cesta. Iar are să-mi vorbească de Bembergul său natal, de campania din Rusia unde urmase ostile bavareze ale împăratului, ca simplu marchitan; de felul în care se băteau grenadirii, ori cum se tutuise cu mareşalii imperiului, mai ales cu Ney şi cu Davoust.” Gândind astfel, Mălinescu privea mereu către uşă, sperând un nou venit, oricare ar fi fost, necunoscut ori prieten, care să-l scoată din încurcătură. Dar pe uşă nu se arăta nimeni, în schimb dinspre bucătărie se ivi domnul Konrad, aducând o butelcă de vin şi două pahare. îi surprinsese de bună seamă privirile, căci, destupând sticla de vin, birtaşul gemu către Mălinescu:

— Te miri că nu vezi intrând niciun client pe uşă? Cine doreşti dumneata să mai vie? Boierii moldoveni? Ăştia nu-s muşterii pentru timp de vară. Pleacă prin străinătăţi, ori se duc să bea ape şi să facă baie la ţărani, pe la Slănic ori la Văratec...

Au ciocnit paharele, iar domnul Konrad a mai zis:

— Să nu socoţi însă că eu disperez. Ai să mă întrebi de ce? Iar eu am să-ţi răspund: pentru că ştiu că în ţara asta ceva are să se schimbe. Şi chiar foarte curând.

Mălinescu iscodi, ca să vază de unde pornea această certitudine:

— Ai citit cumva vreo gazetă străină? Domnul Konrad clătină capul:

— Ziarele nu scriu nimic. Oamenii politici tac... Guvernele sunt mute şi cuminţi. Dar inima mea simte şi ştie! Zise apoi, fără nicio legătură: în hotel am numai doi clienţi... Două doamne din Târgul-Ocna...

— Din Târgu-Ocna? - întrebă Mălinescu fără să-şi dea seama pentru ce o face.

— Sunt fetele cămăraşului Mihail, de la Saline. Una mai frumoasă decât cealaltă - răspunse domnul Konrad..

Apoi, cu un glas întristat, ca şi cum ar fi prezentat, condoleanţe văduvei:

— Cea mai mare, săraca, e în doliu de mai bine de opt luni. Soţul ei, Pascal Vidraşcu, s-a dus dintre noi într-o lume mai bună. Oftă greu: Cine ştie, s-o întâlni acolo şi cu răposata mea. Ce femeie! A cutreierat alături de mine zece ţări şi treizeci de gubernii din Rusia; a făcut, tot cu mine, trei campanii... Cu Soule se sfădea toată ziulica... Şi ştia să facă prăjituri! Ce femeie! Ce femeie!

Vorbea însă pentru surzi, Mălinescu nu-i auzea vorbele. El îşi repeta, în taină: „soţul ei a murit, aceasta înseamnă că e liberă!” Nu ştia însă dacă trebuie să se bucure. S-ar putea ca ea să nu-l iubească. Să fi hotărât cumva să rămână credincioasă celui ce murise, iar pe el să-l respingă... Şi-a auzit cu mirare glasul, iscodind pe birtaş:

— Acum ce gândeşti că va face?

— Cine? - întrebă cu uimire domnul Konrad...

— Văduva lui Vidraşcu - şopti Mălinescu.

Birtaşul spuse, ca un credincios ce se află:

— Apostolul Pavel zice: „Celor ce sunt necăsătoriţi şi văduvelor eu le spun, bine este pentru ei să rămână singuri”.

Mălinescu dădu un geamăt:

— Aşa... zice?

— Dar tot apostolul ne sfătuieşte - adăugă zâmbind domnul Konrad - „că dacă nu pot ei să se înfrâneze, să se căsătorească. Pentru că mai bine este să se căsătorească decât să ardă!”

Mălinescu s-a ridicat cu grabă de pe scaun. A mulţumit birtaşului pentru vinul minunat de Cotnar. Era să mai adauge: „şi pentru sfatul pe care i-l dăduse”. Dar se răzgândi. Acum ştia, cu adevărat, ce avea de făcut. „Nu, n-are să ardă; inima lui n-are să se mai consume pe jăratecul dragostei, nici sufletul n-are să-i ardă pe lumea cealaltă, în marele pârjol al gheenei. Are să se căsătorească. Mâine are s-o caute la hotel şi are să-i spună cât de mult o iubeşte, cât de mult a dorit-o. Iar ea are să-l înţeleagă, are să-l accepte...” Mergea spre casă, săltând parcă. Inima lui zburda, în sfârşit. Căci ce fusese el până astăzi, lipsit de femeia adorată? Un nour fără apă purtat de vânturi. Un pom tom-Jiatec fără de rod şi de două ori uscat şi dezrădăcinat...

Nunta s-a hotărât pentru mai târziu, în toamnă, după ce se va scurge anul de doliu. Până atunci, văduva urma să trăiască la Slănic, o viaţă cuviincioasă, iar el avea să se-ntoarcă la grijile sale, din ce în ce mai sporite şi mai de răspundere. Se aflau din nou în plină campanie electorală şi numai de ei, de felul în care vor şti să ridice norodul, atârna acum reuşita unioniştilor. Trecutul, cu multele întâmplări neplăcute, le folosise totuşi, erau mai copţi la minte, mai hotârâti în acţiune şi ceva mai videni, cunoscând îndeaproape metodele adversarilor. Cel dintâi caimacan, Todiriţă Balş, care-i duşmănise, se stinsese din viaţă. Trupul său fusese purtat pe Uliţa Mare până la biserica sfântuz Dumitru, fără ca cineva să fi scos măcar o lacrimă de

durere. Mulţimea nevoiaşă, ce se îmbulzea la râspântii, cu tainica speranţă că are să capete vreo pomană, văzând că nu cade nimic, nici măcar un firfiric păcătos, strigase la trecerea mortului: „Ura!” şi se veselise în gura mare. Iar unii târgoveţi vorbeau între ei. cu prefăcută tristeţe: „Săraca, coana Catinca! Îl îngroapă şi p’acesta. Seduse şi el cum s-o dus şi bietul Hrisoverghi, amantul ei de inimă, de pe când era nevasta vornicului Iordache Beldiman!”

După moartea lui Balş, turcii l-au adus la căimăcănie pe Vogoride. Se ştia mai demult că acesta duşmăneşte unirea, că râvneşte pentru el domnia Moldovei; că avea să facă alegeri silnice pentru ca nici picior de unionist să n’tpăsească în Divan. Aşa se şi întâmplase. La mijlocul lui iulie, când au avut loc alegerile, unioniştii au fost şterşi depe liste, prietenii lor au fost împiedicaţi să voteze, arestaţi silnic, ori alungaţi de prin locul de baştină. Ispravnicii şi privighetorii, lucrând mână în mână cu ofiţerii austrieci ce se aflau în Moldova, duceau pe la sate petiţiuni împotriva Unirii şi cereau ţăranilor să le iscălească, de nu vor să-şi piardă şi viaţa. Ministrul de interne Catargiu scria circulări către ispravnici recomandându-le să vegheze asupra unioniştilor, ca nu cumva liniştea şi siguranţa publică să fie tulburate; iar către boierii mai mărunţi, se adresa cu vorbe spăimoase, zicându-le că în Muntenia „unioniştii hotărâseră să treacă la papistăşie, lepădându-şi strămoşeasca credinţă, şi vor să împartă moşiile la nemernicii de ţărani”. La Eşi, sub ochii înspăimântaţi ai mulţimii, fuseseră călcate numeroase case, printre care a boierului Cuparencu şi a profesorului Turculeţ, unde se întruneau peste noapte unioniştii. Aduşi la agie, însuşi ministrul de interne Catargiu i-a luat în primire, strigând către ei: „Tâlhari de unionişti! Am să vă bat până are să vă treacă gustul de unire!”

Luerându-se în acest fel, nu s-a mai mirat nimeni că nu au fost aleşi în Divan, la mijlocul lui iulie, decât oamenii lui Vogoride, care lucrau împotriva unirii. Trebuia dară făcut

ceva înainte ca alegerile să fi fost consfinţite de austrieci şi turci, iar Divanul să se întrunească. Unioniştii nu aveau de ales, orice metodă, oricât ar fi fost ea de videană, dar care s-ar fi dovedit bună, trebuia încercată.

Ispravnicul de Galaţi, Alecu Cuza şi-a prezentat demisia, denunţând într-un manifest toate abuzurile săvârşite pe timpul alegerilor. Arăta anume Alexandru Cuza, că prin şiretlic fusese luat de Vogoride de la Galaţi şi trimis la Ismail în misiune, tocmai când, în calitatea sa de pârcălab, trebuia să vegheze la libertatea votului. „Numai aşa a fost cu putinţă - scria el - ca asupra ţinutului său să se abată atâta teroare, încât strigătul de jeluire al cetăţenilor nu mai poate fi înăbuşit, ci trebuie adus la cunoştinţa ţării şi Europei.”

Se cuvenea, pe de altă parte, ca ministrul Catargiu să fie îndepărtat din guvern. Unioniştii ştiau că prezenţa lui acolo, în cazul că ar fi obţinut alte alegeri, ar fi fost pentru ei tot atât de primejdioasă, ca şi în iulie. Ascultând de sfatul unchieşului, fratele său vitreg, Catinca Vogordie şi-a ameninţat soţul că pleacă la moşie la Ţigăneşti şi divorţează dacă nu-l înlătură din minister pe Catargiu. Vogoride stătea însă la îndoială. L-a convins totuşi până la urmă boierul Moruzi întrebuinţând cel mai sigur argument: „Ce voieşti oare, domnule Vogoride? Ca ea să se despartă, să stea în huzur pe mai departe, la moşie ori la Eşi, iar pe dumneata să te lase pe aceleaşi paie mizerabile, de pe care mi te-ai înălţat cu averea Catincăi?” în faţa perspectivei de-a cădea din nou în mizerie, acum când se învăţase a fi cheltuitor, el, un muieratic, incapabil, leneş şi fără nicio cultură - Vogoride n-a mai stat pe gânduri. Catargiu a fost înlăturat spre marea bucurie a unioniştilor. Nu mai rămânea acestora decât să obţină anularea alegerilor din iulie şi stabilirea unei noi campanii electorale către toamnă. Au hotârât deci în secret să-i fure lui Vogoride corespondenţa ce-o ducea cu turcii şi cu rudele sale de la Constantinopol şi din Londra, prin care era sfătuit să-şi dea toate silinţele „pentru ca moldovenii să nu rostească dorinţi pentru unire.”

Dar cum aveau să-şi apropie nişte scrisori, pe care Vogoride le purta pe sub cămaşă, strânse într-un săculeţ de mătasă? Unioniştii s-au gândit mai întâi la o dansatoare franţuzoaică, ce juca „french-cancanul” în grădină la „Restaurant du Theatre” şi pe care Vogoride o vedea noapte de noapte. L-au trimis pe Mălinescu să încereesă o ispitească, făgăduindu-i câteva mii de galbeni, dar franţuzoaica, speriată că s-ar putea să fie prinsă şi maltratată la agie, a refuzat oferta, făgăduind însă, sub jurământ, să păstreze tăcere asupra celor ce i se ceruse. Atunci l-au rugat pe Alecu Cuza s-o convingă pe Catinea să facă ceea ce dansatoarea nu se încumetase. Ca să fie şi mai siguri de reuşită, l-au trimis tot pe Mălinescu la mănăstire la Văratec unde se afla în monahie sora vitregă a Catincăi, Eugenia Negri, s-o roage să vină la Eşi, pentru ca stând în preajma soţiei lui Vogoride să o sfătuiască şi s-o îmbărbăteze.

Mălinescu nu mai fusese niciodată la Văratec, la maica Eugenia. Fu dară impresionat tare văzând locuinţa acesteia făloasă, cu două caturi, cu multele ei camere tapisate în mătasă. ori împodobite cu scoarţe de preţ şi mobilate cu un lux rafinat, după moda orientală. În salonul cel mare, în cadre de bronz fixate pe pereţi, se aflau portretele în ulei ale familiei Negri, dintre care, uimitor de tânără şi: de frumoasă, pată de soare în odaia cam umbrită de storurile mătăsoase, se arăta chipul Smarandei, mama lui Costache şi a Eugeniei, moartă abia după trei ani de la adoua ei însoţire cu boierul-poet Costache Conachi. Ochii femeii din cadră i se părură lui Mălinescu, care cerceta tabloul din diferite colturi ale salonului, deosebit de stranii. Aici posomoriţi, aici speriaţi cum sunt ochii unei căprioare fugărite, aici zâmbitori şi înseninaţi ca o dimineaţă. Atunci abia a înţeles de ce boierul-poet îi cântase pe vremi cu atâta tristeţe disperată:

„*Arătatu-i-am iubire*? *Ochii ei posomorăsc*. *Arătatu-i-am răceală*? *Pe loc se sălbătecesc*.”

A fost scos din reveria sa de o ucenică tânără care l-a poftit în. sala de masă. După ce a ospătat cu musafirul său, serviţi după obicei de două ucenice, ieşite şi ele parcă dintr-o cadră şi purtând fiecare, în viaţa lor lumească, nume de mari familii moldoveneşti, maica Eugenia l-a poftit pe Mălinescu în salon, unde aveau să vorbească mai în linişte. Aici, i-a spus el dorinţa unioniştilor, dezvăluindu-i totodată şi fapta ce urma a fi întreprinsă. Maica Eugenia a căzut pe gânduri, apoi a rostit sfielnic:

— Dar aceasta înseamnă să furi şi este păcat mare. N-aş vrea să-mi încarc sufletul.

I-a răspuns Mălinescu: - „Cine soeoate că nu are păcat, acela se amăgeşte pe sine şi adevărul nu este în el.”

Maica Eugenia l-a privit cu mirare, şi-a plecat capul, zicându-i cu umilinţă:

— Ai dreptate. Apostolul Iuda ne spune ca de unii oameni să ne fie milă cu frică, urând şi cămaşa mânjită de carnea lor... Şi după o tăcere cu îndelungă chibzuinţă, maica Eugenia se hotărî: Am să merg cu dumneata la Eşi. Ştiu că Dumnezeu are să-mi ierte păcatul, îl fac pentru Moldcva mea dragă!

Aşa s-a făcut că, după câteva zile, corespondenţa lui Vogoride a fost adusă de maica Eugenia fratelui său Costache, ca din partea Catincăi, iar unchieşul s-a pornit la Constantinopole de unde avea s-o expedieze ziarului „Steaua Dunării” ce se tipărea la Bruxelles.

Acum sorţii căzuseră. Vogoride fu silit de Marile Puteri să anuleze alegerile şi o nouă consultare a fost hotărâtă pentru luna septembrie.

★

O dată cu plecarea lui Mihai Sturza de la domnie steaua lui Iordache Pruncu până atunci lucitoare începu să pălească. Scos de la agia Eşilor de către noul domnitor, Iordache Pruncu se întorsese la Focşani, fără de bani şi fără nicio putere, abia izbutind să hrănească droaia ce adusese după sine şi multele amante, presărate ici-colo, prin târguri ori pe

la sate şi care cereau tot de la dânsul ajutorare. Doar pe Iorgu, feciorul cel mare, izbutise să-l căpătuiască. îndată după revoluţie, Iorgu îşi dădu demisia din miliţie, iar vodă Sturza, pentru a-l răsplăti de serviciile ce-i adusese strecurându-se în rândul revoluţionarilor, îl divăni şi îl făcu comis, dându-i în grijă caii săi de rasă. Aşa a rămas Iorgu şi mai departe, sub noua domnie, fiindcă tinerii boieri nu aveau ranchiune; nici nu doreau să-l urgisească pentru o faptă de care răspundea mai degrabă - ziceau ei - tatăl său Iordache. Rămâneau însă destui feciori cărora Pruncu urma să le găsească un rost în viaţă. Cum slujbă nu mai avea, iar patima jocului îi spulberaseşi averea câştigată cândva prin samsarlâcurile făcute pe când se afla staroste de Putna, Iordache Pruncu hotărî să-l trimită pe fiu-său Mitică înapoi la Eşi cu o scrisoare către boierul Costin Catargiu, cel curgător dintr-un răzeş din Păţeşti şi din Sanda Catargioaia, iar el să adaste la Focşani nişte vremi mai bune. între timp avea să mai ciupească şi el un ban-doi din vreo negustorie oarecare ori de la masa de joc. Se consola gândind, ori povestind celor din preajma sa, norocirea lui de odinioară, când vodă îl făcuse vornic şi îi dăduse rang şi ordine în armia rusească, ba chiar cea turcească. De la fiu-său Iorgu nu prea avea ajutorinţă; iar de la Mitică nu avea nicio veste, cu toate că îl rugase pe boierul Catargi să aibă milă de fecioru-său şi să-l căpătuiască. Se zice însă că cine ştie să rabde îşi primeşte până în cele din urmă şi răsplătire. După plecarea lui Grigore Ghica şi instalarea căimăcămiei, Iordache Pruncu fu numit din nou staroste de Putna, primind şi straşnică poruncă din partea lui Catargi de-a nu îngădui nimănui să se rostească liber decât la epoca şi în Divanul Ad-hoc. A înţeles deci Iordache că unioniştii nu trebuiau lăsaţi să-şi facă propaganda; că doar n-ai cum să închizi gura unui Alecu Balş care stăpâneşte optzeci de mii de fălci din ocina Moldovei. I-a trimis deci lui Catargi o scrisoare, printr-un om de încredere, mulţumindu-i pentru starostie, asigurându-l că are să se poarte aşa cum i se cere şi rugind pe ministru

să se milostivească a-şi aminti şi de umilul său fecior Mitică, ce îşi iroseşte viaţa bătând paveaua Eşilor. La care scrisoare, ministrul Catargi s-a grăbit a răspunde că a vorbit cu Excelenţa sa caimacanul în favoarea lui Mitică şi a primit făgăduinţa că, cu prilejul sărbătorilor de Paşti, va fi înaintat la gradul de ofiţer. I-a mai scris ministrul şi alte multe despre fecioru-său Mitică, întărind credinţa pe care şi-o făcuse singur Pruncu, anume că odrasla lui scumpă nu se ţine de nimic serios, ci cutreieră parcurile şi cafenelele oraşului în căutarea marşandelor de modă ori a dansatoarelor de la coana Frosa. Zicea anume ministrul: „Gândesc numai că este neapărat să-i scrii îndemnându-l a urma şcoala cadeţilor, căci sunt încredinţat că nu face nimic bun, ci numai bate uliţele. Cu toate acestea, dumitale nu ţi se poate refuza nimic”. Era foarte limpede: trebuia şi el să plătească această bunăvoinţă a ministrului şi a caimacanului, lucrând în vederile lor, adică împotriva Unirii. Ceea ce de fapt, era şi în acord cu propriile sale sentimente. Ştia, ori poate presimţea numai, că milă prea mare nu are să mai vadă de la unionişti de s-ar întâmpla să biruiască. Bănuia de asemeni că unirea ţăranilor avea să fie în detrimentul Moldovei. întru aceasta fiind de acord cu Alecu Balş, care se prăpădea de râs ori de câte ori vorbeau prin saloane de o apropiată „fuzie”.

— Bre, că oameni proşti ca moldovenii noştri nici c-arn văzut - zicea boierul Balş. Vor să dea peşcheş ţara noastră pe mâna muntenilor, care vorbesc mai rău ca ţiganii şi au pielea smolită mai rău ca şătrarii de pe la noi. Aveţi să videţi voi ce le poate osuz! Că ei au să pună mâna şi pe slujbele mari, ba chiar şi pe cele mai mărunte, iar vouă, moldovenilor, au să vă lase ciurucul. Ba o să pierdeţi dumneavoastră şi bruma de avere pe care o aveţi. Că, vezi domnia-ta, au să ducă scaunul domniei la Bucureşti şi au să fie numai ei între ei; casele lor au să aibă preţ, iar ale noastre, cele din Esi, n-au să preţuiască nici a treia parte din ce făceau!

„Judecind drept - îşi zice Iordache Pruncu - boierul Alecu nu se înşală. N-au să treacă nici câteva luni de la unire şi oraşele noastre au să se golească şi au să piară în părăsire şi uitare. Se poate chiar ca însăşi Focşanii să aibă aceeaşi soartă, iar case, azi atât de făloase, ca a Stamatinilor ori a Dăscăleştilor să. se năruie, să rămână simple cocioabe!” Pruncu îşi simte inima săgetată la gândul că şi casa lui, atât de arătoasă, în care vârâse o avere, n-are să preţuiască nimic peste câteva luni; şi iarăşi s-ar putea ca posturile cele mari, atât de mănoase, prin care el trecuse şi va mai trece, au să-i fie refuzate, urmând ca doar muntenii să se înstăpânească în ele!

Aceste gânduri spăimoase l-au făcut pe Iordache Pruncu să lucreze cu mare sârguinţă pentru îndatorarea caimacanului. Şi-a asmuţit copiii şi dorobanţii împotriva unioniştilor, poruncindu-le cu străşnicie să ridice şi să ducă în spăngi pe orişicare va fi prins vorbind pe stradă cu vreun prieten, ori în vreun grup mai mare. Aşa, urmând porunca primită, s-au hultuit oamenii stărostiei chiar asupra unui polc de tineri târgoveţi, care îmbrăcaţi ţărăneşte se întorceau de la o nuntă dintr-o comună apropiată. S-a râs mult în Focşani de această ispravă, dar şi mulţi ochi de unionişti au lăcrimat amarnic; fiind ridicaţi peste noapte, duşi la isprăvnicie şi bătuţi fără milă. Numai Stamatinii şi Dăscăleştii, ca oameni mai în vârstă şi mai cu vază, au scăpat de urgie, cu toate că făcuseră în casele lor adevărate cuiburi de lucrători pentru unire. Din fericire însă şi casele lor ofereau adăpost sigur, fiind ca nişte cetăţi înconjurate de ziduri groase şi de grădini întunecate sub ai căror copaci siluetele oamenilor se pierdeau dintr-o dată, iar glasul lor nu străbătea în afară.

Căderea lui Catargi a adus lui Pruncu un necaz mare: caimacamul, vroind să dovedească imparţialitate în noile alegeri, se hotărî să schimbe pe unii funcţionari deochiaţi prin multele lor abuzuri. Aşa căzu şi Pruncu din starostie,

dar boierii mari care îl susţineau încă îl. sfătuiră să-şi pună candidatura la deputăţie, ei urmând să lucreze în aşa fel din umbră, încât să nu cadă. Iar steaua lui Pruncu, ce părea a se stinge pentru a doua oară, luci din nou în toamnă, când fostul staroste şi vornic fu trimis în Divan, alături de pitarul Chirilă Ciocârlie, de către micii proprietari ai judeţului.

21 - 1057

Către sfârşitul lui august s-au râspândit unioniştii de-a lungul şi de-a latul Moldovei, ţinând a vorbi norodului despre apropiatele alegeri şi voind a cunoaşte de la dinsul care îi sunt părerile asupra unirii. S-a dus bătrânul Grigore Cuza la ţinutul Vasluiului. împreună cu câţiva tineri boiernaşi, şi a rostit către târgoveţi şi ţărani anume vorbe care multora dintre ei au părut cam pidosnice. Zicea anume boierul Grigore că pe dată ce ţările surori se vor uni, soarta clăcaşilor avea să se schimbe în bine, urmând a căpăta ei pământ de lucrare din partea comunei.

— Că ar fi păcat, oameni buni, să luăm pământul moşierului şi să-l fărâmiţăm cum fac răzeşii, dând fieştecăruia o bucăţică. Ci cu mult mai bine, socot eu, ar fi să dăm comunei moşia în întregime, iar ea să fie împărţitoare, cu dreptate, locuitorilor ei, după a lor trebuinţă, dar nu şi cu stăpânire deplină pentru aceştia.

Se uimeau boiernaşii de asemenea idei, se scărpinau după ceafă ţăranii neştiind cum să ieie asemenea vorbe, dar până la urmă se despărţeau unii de alţii cu voioşie şi împăcare, giuruindu-se cu glas tare să lupte pentru unire şi pentru slobozenie.

Cam la aceeaşi vreme au părăsit Eşul Vasile Mălinescu şi Alecu Russo. Cel dintâi mergea în ţinutul Putnei, către Ciuruc şi Soveja, Alecu Russo urma să-l însoţească până la Bacău, de unde avea să plece la Cleja şi Valea Seacă, pentru multe şi încurcate trebi de moşie.

— Tare aş fi dorit să mai văd Soveja - zicea Alecu Russo - şi mai ales să aud pe mocanii din sat spunându-mi povestea Mioriţei. Nimic pe lume, prietene, nu s-a compus ceva mai

frumos decât această epopee păstorească, însuşi Virgil şi Ovid s-ar fi mândrit de-ar fi compus asemenea minune poetică!

Russo oftă adânc, gândind la bucuria ce îi era refuzată, dar totodată şi la viaţa sa atât de întortocheată şi fără de luminişuri. Cu toate că semnase pentru unire şi luptase din fragedă juneţă pentru înfăptuirea ei, astăzi nu candidează, nici nu a fost poftit să intre în rândul aleşilor. Poate că nici el n-o doreşte. Se simte slăbit şi bolnav, necazurile încep să-l împungă din toate părţile. Câtăva vreme fusese şi el dezmierdat de soartă... I se dăduse rang de spătar şi grad de locotenent în oştire; se apucase de avocatură şi de publicistică; scrierile sale erau lăudate, avocatura îi adusese parale... Apoi deodată se văzu la pământ, doborât de boala care îl roade încă din tinereţe. Nu mai poate aşterne nici măcar un rând, nici nu ¡mai poate pleda procese; e ca un puţ fără de apă, ca un copac fără de frunză, încearcă uneori să se însele pe sine, să-şi dea iluzia că trăieşte. Atunci se agită câteva luni, se lasă târât în fel de fel de afaceri; ia case cu chirie, arendează moşii, se îndatorează pe la bănci ca să facă faţă cheltuielilor. Acum are moşii în arendă la Cleja şi la Valea-Seacă în ţinutul Bacăului, iar prietenul Alecsandri i-a dat şi Mirceştii săi, ca să-l încurajeze. Russo presimte însă că nici aşa n-are să-i meargă, că soarta îi va sta tot împotrivă, că într-o zi are să se stingă de suferinţă prea mare. sărac şi înglodat în datorii, blestemat poate de oamenii care l-au ajutat la nevoie.

Îi spune lui Mălinescu, dând viată gândurilor care îl frământă:

— Măcar să apuc ziua aceea când voi aveţi să intraţi în Divan şi aveţi să cereţi unirea!

— Acela care crede şi izbândeşte - răspunse Mălinescu.

Russo râde amar:

— Eu am crezut în toate aceste prefaceri încă demult, prietene. Aş zice chiar din ziua în care în Moldova s-a ivit cel dintâi june în frac şi pantaloni strimţi. Atunci a năvălit în

ţară ideea nouă. mai straşnic decât năvălirile tătărăşti. Cât ai scăpăra, hainele noi au pârjolit saeşirii, işlieurile şi giubeaua; civilizaţia şi pantalonul strimt au astupat şanţurile ce despărţeau clasele boiereşti; un vânt de egalitate şi de unire a început să sufle şi pe plaiurile noastre.

Porniseră din Eşi cu zarvă mare şi cu grăbire. Vezitiul şfichiuise caii, ii zorise, dar după puţină vreme ostenise, i-a lăsat pe tânjală, el însuşi căzând într-o dulce somnie. Aşa au trecut cei doi călători prin faţa Ruginoasei, atât de plăcută privirii, ca şi pe dinaintea Miclăuşenilor, unde acum stăpânea domniţa Elencu, căsătorită cu boierul Balş cel „bogat ca în poveşti”, apoi au coborât către Roman, fără ca vezitiul să-şi iasă din toropeală, ori caii să mai prindă oleacă de inimă. Vara fusese secetoasă; frunza pălise de timpuriu, pământul căscase guri adinei, prin vaduri abia zăreai un fir subţire de apă. Doar lunca Şiretului se arăta ochiului, înverzită şi fremătătoare, largă şi neschimbată. Gând au intrat în Bâra, au dat de-o curte boierească şi au văzut cu uimire, dincolo de zăplazul înalt, un polc de oameni împingând un tun de cireş legat în cercuri de fier, în vreme ce vechilul alerga după ei cu o sineaţă pe umăr. Russo o poruncit vezitiului să oprească în faţa porţii pentru a vedea ce-are să se-ntâmple. Atunci l-au auzit pe vechil strigând către oameni: „Aşa, acum, încărcaţi!” Oamenii, cei mai mulţi dintre ei slugi boiereşti, s-au supus poruncii. Au luat câteva pietroaie, le-au vârât pe ţeava tunului, apoi au potrivit-o către o ţintă prinsă în lăturoaie, ce se găsea cam la cincizeci de metri. „Acuma, foc!” a poruncit vechilul, cu glas tunător, de socoteai că se află pe câmpul de luptă. Oamenii au slobozit tunul, dar n-au nimerit ţinta, ceea ce văzând s-a înfuriat tare vechilul, şi s-a repezit la ei cu strigăte şi sudălmi. Călătorii au început a râde, şi au poruncit vezitiului să-şi pornească mârţoagele.

S-a mirat Russo, cercetându-şi prietenul:

— Ce blestemăţie o mai fi aceasta, frate Vasile?

A răspuns însă vezitiul trezit din lunga lui somnie şi căpătând gust de vorbă:

— Aşa e amu pe la toate curţile. Muştruluiesc slugile şi îi învaţă cum să tragă cu tunurile, ca să apere pe boieri la o adică.

— Să-i apere? Dar cine îi ameninţă? - iscodeşte Mălinescu.

— De... ştiu şi eu ce să zic? De oamenii de prin sate, după cât umblă vorba! Numai că întreb şi eu ca un prost ce mă aflu: cum socot dumnealor, boierii, să se apere de mulţime cu aseminea antilerie de balercă?

A râs vezitiul cu poftă, iar Russo i-a răspuns:

— Aceasta cu drept ai vorbit, moşule!

Când au ajuns la Bacău, prietenii au ospătat la un han, apoi s-au despărţit, sărutându-se. Alecu Russo a rămas să tocmească o căruţă, urmând să plece către Valea Seacă. Vasile Mălinescu şi-a continuat drumul, în aceeaşi brişcă, înspre Adjud, apoi la Răcoasa şi Câmpuri. Era către seară când a intrat în Ciuruc şi a oprit la casa lui Ion Roată. Auzind chiuitul vezitiului şi clopoţeii cailor, gazda, ce se afla tocmai în ogradă, cătă către drum ca să vadă cine trece; dar brişcă s-a oprit chiar atunci în faţa porţii şi Ion văzu pe un domn ooborând din ea şi urându-i sară bună. L-a recunoscut Ion Roată pe Mălinescu, şi a strigat cu bucurie către Măriuţa:

— Ieşi, bre femeie, afară, căci cel crezut mort a înviat!

A ieşit Măriuţa din casă şi s-a crucit văzând pe Mălinescu, apoi a grăit către el, lăcrimând de bucurie:

— - Şi prostuz de Năstase zicea că te-or puşcat cazacii, la pasul Oituzului.

Mălinescu se porni a râde:

— Nu m-or puşcat cazacii, ci eu am slobozit pistolul ca să pot sări mai uşor pe fereastră.

L-au poftit gazdele în casă să ospăteze şi să hodinească: Mârioara i-a dat să bea, ca pe vremuri, lapte cald şi i-a făcut un scrob din câteva ouă; apoi au început să se-ntrebe unii pe alţii, cătând fiecare să afle de la celălalt ce se întâmplă

în omenirea largă şi cum au să meargă trebile la ţara Moldovei. A grăit la un timp Mălinescu:

— De aşteptaţi puţin, are să vină şi pentru voi o viaţă bună.

A răspuns Ion Roată cu obidă:

— Să adăstăm dară, domnule, că noi ţăranii suntem obicinuiţi cu aşteptarea. Aşa se întâmplă şi cu roada cea scumpă a pământului pe care o adăstăm cu răbdare până ce primeşte ploaia târzie ori timpurie. Dar să ia aminte şi boierii că răbdarea prea multă răbufneşte prea tare!

— Asta cam aşa este - a întărit Mălinescu. Apoi a povestit gazdelor cele văzute la lunca Şiretului, în faţa conacului de la Bâra, adăugind:

— Au cam intrat în spărieţi, se vede, şi boierii noştri.

Roată îşi clătină pletele:

— Aistea toate le ştiu şi le-am văzut şi eu, domnule. Prin unele locuri ridică dumnealor ziduri ca de cetate, au tocmit slugi multe şi arnăuţi ce-au slujit în oştire; or adus tunuri din lemn de cireş, şi pietre şi pulbere. Chiar la noi, la Ciuruc, la curtea lui Dăscălescu, ai să vezi dumeata mâne, nu unu, ci patru tunuri şi gloată mare de paznici şi slugi boiereşti. Ai să mă-ntrebi: pentru ce toate istea? Iar eu am să-ţi răspund: pentru că simt dumnealor că răbdarea ţăranului a ajuns la margină şi apa când se umflă până şi munţii îi cufundă.

Abia îşi isprăvise vorba, că în ogradă s-au auzit glasuri şi tropăit puternic de scroambe.

A întrebat cu mirare Mărioara:

— Cine să fie la ceasul cesta din noapte?

— Sunt oamenii din sat - a liniştit-o Roată. Or venit să ne sfătuim pe cine să punem candidat al pontaşilor la alegerea care vine.

A şuguit Mălinescu:

— Te-or pune chiar pe domnia-ta, bade Ionică?

A zâmbit cu videşug gazda:

— Deh, de m-or pofti la masă, n-am să mă trag sub ea ca netoţii! M-oi aşeza şi eu unde m-or pune.

L-a. poftit pe Mălinescu cu el în ogradă, că loc nu-i pentru atâta lume într-o odaie aşa de mică, acesta, bineînţeles, de nu voieşte să rămână în casă şi să se hodinească. Mălinescu şi-a urmat însă gazda ştiind foarte bine că n-are să închidă ochii de vorba ţăranilor de-afară, nici de multele gânduri ce îl năpădiseră. Noaptea era călduţă şi luminoasă; pe cerul înalt luna secera prin lanul de stele doborând şi câte una din când în când pe pământul încins. Atunci sufletul lui Mălinescu îngheţa de spaimă. „S-ar putea - gândea el - să fie sufletul fiinţei iubite care stă departe şi mă aşteaptă şi pe care moartea cea rea a răpit-o, mai înainte de-a fi cunoscut şi eu fericirea.” Glasul oamenilor ajungea la el ca din depărtări nevăzute; reţinea câte o vorbă-două, se străduia să asculte şi să vadă pe cel care vorbeşte, dar degeaba. Stăteau acolo, în faţa prispei, foştii prieteni de joacă ai lui Ion Roată: Vasile Paraschivoiu, Ion Dănilă şi Neculai Găină... Veniseră şi Ivan Berdei, cu Ştefan Ursu şi cu Gheorghe Măgdălinoiu. Erau toţi de-o vârstă, trecuţi prin nevoi şi necazuri, întăriţi de aceeaşi speranţă că într-o zi viaţa lor avea să se schimbe. Doreau unirea din tot sufletul, căci zicea Ion Roată către ei:

— Când or fi şi ţăranii de peste Milcov împreună cu noi, o să fim mai mulţi, iar glasul nostru are să sune mai tare. Că ştiţi voi, oameni buni, o singură nucă nu sună într-un sac, daz de sunt mai multe, fac zgomot mare...

Aşa cum stăteau acum şi siătuiau, stătuseră cândva şi părinţii lor, chiar la casa aceasta şi în aceeaşi ogradă. Deaici porniseră ei către casa lui Marinciu şi i-au dat foc, pârjolind-o până la temelie. Acum părinţii îşi găsiseră somnul în cimitirul de pe dealul Ciurucului, cu câte-o piatră la căpătâiu în loc de o cruce. Dormeau deopotrivă somn lung şi isteţii şi cei mai puţin ajutoraţi la minte. Stăteau alături, înfrăţiţi în moarte şi agerul Costandin Roată şi zăticnitul de Ştefan al Mădălinei şi Vasile Dănilă cel sfătos şi

drept. Unii s-au stins de prea multe lipsuri, alţii betegiţi de harapnicul vechililor ori de urgia stăpînirii; niciunul dintre ei de adânci bătrâneţe. Muriseră însă cu nădejdea că într-o zi, măcar feciorii lor, au să apuce să trăiască o viaţă mai bună.

Venise acum rândul feciorilor să tăinuiască în ograda curată şi uşor miresmată. Glasul lor, purtat ca pe-o adiere de vânt, ajungea până la sufletul bolnav al lui Mălinescu, - fără ca acesta să deosebească al cui este:

— Pe ispravnici, pe privighetori, pe feciorii boiereşti numai noi i-am ţinut...

— Poduri şi şusele numai noi am lucrat...

— Clacă şi podvoadă numai noi am făcut...

— Zile de meremet şi boiereseuri numai noi am îndeplinit...

— Băutură scumpă şi otrăvită numai noi am băut; pâne amară şi neagră, udată cu lacrimi numai noi am mâncat! - a auzit Mălinescu un glas biciuind parcă noaptea cea senină.

S-a înălţat apoi un glas potolit: „s-ar putea să fie al lui Roată” gândeşte Mălinescu:

— Bătălii şi răzmeriţe când au fost, numai noi am dus greul; oşti când au venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cei cu putere, ţara îşi părăseau şi treceau peste hotare, iar când da Dumnezeu de se făcea pace şi ţara se îmbelşuga, cu toţii se întorceau de se desfătau, iar de nevoie nu ştiau. Nevoia şi greutatea o duceam noi. cei ce rămâneam să ne păzim vatra.

Prin aburul uşor ce-i toropise fiinţa, Mălinescu se auzi strigat de cineva:

— Aceste toate, domnule, s-ar cădea să le însemni domnia-ta şi să le spui când o fi la Divan...

Atunci s-a trezit Mălinescu din toropeală şi a răspuns chemării:

— Aşa am să fac, oameni buni!

Dar nu era nevoie să şi le însemneze.

Acestea toate - şi încă multe altele - erau înscrise demult pe răbojul inimii sale.

A încheiat Ion Roată:

— Aşa se cade, domnule, să le înşiri pe toate, să se audă unde trebuieşte şi este de cuviinţă, că poate doar aşa să găsim înţelegere şi milă... Că de la Dumnezeu bunul, am tot aşteptat...

L-a certat Gheorghe Măgdălinoiu:

— Nu vorbi aşa, bre Ionică...

— Dar el de ce nu vede şi nu pedepseşte? Că de-ar vedea nu ar ploua şi peste cel drept şi peste nedrept; nici soare n-ar da şi celui bun ca şi celui rău... Nici nu i-ar lăsa pe cei răi să se dezmierde de viaţă, iar pe cei muncitori să fie osândiţi şi omorâţi în chinuri. Celor ce le-au secerat ţarina, răii le-au oprit, plata. De ce strigătul secerătorilor n-a intrat în urechile lui Dumnezeu?

Rostea fără să ştie, sau poate că le auzise în copilărie, dar le uitase, iar acum răbufneau din adâncuri aceleaşi vorbe pe care le rostise şi taică-său în faţa lui Veniamin, făcând să se înspăimânte sufletul de înger al mitropolitului.

După disputa cu boierul Grigore Cuza asupra stării ţăranului, Gostache Negruzzi s-a întors acasă cu fruntea umbrită de tristeţe. „De-acum înainte - îşi zice el cu năduf - au să mă socoată bonjuriştii ca pe un duşman al ţărănimii, dorind împilarea lor de către ispravnic şi jăcuirea lor de către toţi slujbaşii ocârmuirii!” Părerea şi-o făcuse însă mai demult, de pe vremea and colinda satele Moldovei şi stătea de vorbă îndelung cu locuitorii. Atunci văzuse el acea pornire a ţăranului moldovean pentru nepăsare şi băutură, ca şi dorinţa unora mai înstăriţi de a-şi trimite feciorii şi fetele la târg, rupând pentru totdeauna cu satul de obârşie. Ce aveau de câştigat din această năvală către capitală, o ştia el foarte bine! Feciorii de ţărani aveau să bată uliţa în căutarea unei slujbe cât de mici. iar fetele or să dănţuiască, să cânte din chitară; or să poarte rochii înflorate şi-or învăţa a rosti un cuvânt, două, franţuzeşte. Gândind însă mai bine la cele ce aveau să se întâmple după discuţia de la boierul Cuza, Negruzzi constată cu surprindere că tot ce făcuse ori

scrisese el,până astăzi fusese întâmpinat de către prieteni ori de ocârmuire cu pizmă, cu clevetire, chiar cu măsuri de aspră pedepsire. Atunci când scrisese în *Albina românească* articolul „Vandalism”, în care arăta cum prădau domnitorii ţara pe câte şapte ani şi cum sunt lăsate în părăsire rămăşiţele glorioase ale trecutului, a fost exilat la moşie, nejudecat şi neosândit, cu toate că la acea vreme era şi deputat în Adunarea obştească. Făcuse oare o crimă că dăduse alarma împotriva nepăsării administrative? Ce avea să se întâmple în ziua în care toate monumentele Moldovei aveau să fie ruină şi cenuşă? Atunci de bună seamă oricare străin ar avea obrăznicia a zice că românul şi-a furat numele pe care îl poartă, iar ei ce-au să răspundă? La fel s-a întâmplat şi când a scris nuvela *Toderică*. S-au năpustit asupra lui mitropolitul şi toată preoţimea şi, mai cu jeluire, mai cu ameninţări, au izbutit la domnie ca el să fie surghiunit la Trifeştii Vechi, iar revista *Propăşirea* să fie suprimată de cenzură. La fel s-a întâmplat şi când a scris despre cuconet, cu a lor furioasă pasiune pentru muza poeziei, fabricând pentru reviste şi pentru diverse albume poezioare în genul gingaşei Adalgiţe.

S-au repezit la el boieroaicele Eşilor cu fel de fel de bârfeli şi ocăruri: ba că ar fi dumnealui împotriva sexului slab, ba că ar fi un prost crescut, care, după ce se-ndoapă în saloanele lor elegante cu dulceti şi zaharicale, drept mulţumită le face de râsul norodului, zicând că sunt lipsite de talente literare. Nu-i vorbă, că în această dispută dintre el şi cuconetul de la Eşi nici junii poeţi care umpleau cofetăria lui Barla nu au stat cu mâinile subpuse. Aveau şi ei de răfuit ceva cu acest domn care îndrăznise a scrie într-o revistă că mai de preţ ar fi literatura naivă şi serafică a lui Dosoftei, ori tălmăcirile acestuia după Ion Damaschin, decât poezia lor, atât de subtilă, nehodorogită şi în pas cu vremea.

De fapt nici cu politica nu-i mersese mai bine. Pe vremea revoluţiei, pentru că stătuse la o parte şi nici nu cuvântase

la hotelul Petersburg, cei mai mulţi dintre tineri l-au învinuit de trădare insinuând chiar că preţ al acestei trădări a fost o avansare la visterie, din partea lui vodă Stürza. Acum, când se vorbeşte de alegeri şi de apropiata unire, pentţu că el s-a retras în umbră şi nu se bate cu pumnii în piept pe uliţe şi în pieţe, ca un bonjurist oarecare, unionişţii îl acuză că ar fi din tagma lui Vogoride şi a boierilor mari care se împotrivesc alipirii prinţipatelor: mai mult, că ar vrea să dea Moldova de jos, cu Slănicul, în mâna austriecilor! Duşmanii săi uită că de s-ar fi opus unirii ar fi putut să candideze pentru Divanul Ad-hoc, în vara trecută, ori şi-ar fi pus semnătura pe petiţia prin care boierii mari cereau Porţii să se împotrivească la Unirea Prinţipatelor.

Despre aceste simţăminte pe care le încerca acum, Negruzzi făcuse chiar o poezie pe care o trimisese Smarandei Docan, rudă bună cu Alexandru Cuza, iar aceasta, cu un prefăcut entuziasm pentru slujitorii muzelor, o dăduse spre a fi citită junilor vizitatori care îi umpleau salonul la ora ceaiului. A fost un scandal nemaipomenit când au citit tinerii unionişti confesiunea scriitorului:

„*Şi eu am ajuns*, *doamnă*, *în astă tristă stare*, *Nu pot s-aud nici vorba cea de patriotism*; *Căci văd că el nu este decât o faimă mare În vorbă*, *iar în fapte e chiar şarlatanism*...”

Zadarnic caută Negruzzi să explice câtorva prieteni că una este a nu avea încredere în tinerii luptători şi în larma pe care o fac în jurul unei trebi naţionale şi altceva să zici că cel ce a scris asemenea versuri ar fi un duşman al progresului ori al Unirii. Uneori, ca să se liniştească, se certa singur: „Şi dacă ei te insultă astăzi? Până în cele din urmă au să vadă şi ei unde e greşala lor; dacă el n-o vor au s-o facă de bună seamă cei care au să vină după dânşii.” - Dar un gând hain îi întrista pe dată inima: „Dar dacă eu mă înşăl? şi tot ceea ce eu socot faimă mare şi laudă de sine nu e din partea junilor gălăgioşi decât o armă de luptă, aşa cum poate fi pentru alţii flinta ori pistolul? „Şi iarăşi... - dar gândul acesta îl face să se înceţoşeze şi mai tare - nu

cumva viitorul având să aleagă între tinerii aceştia al căror patriotism lui i se pare o «dusă rece», iar vorbele lor «braşoave»... şi între el, care urăşte gălăgia şi lauda de sine necuviincioasă... viitorul va alege pe cei dântâi, iar pe el are să-l înlăture ca pe un ciot putrezit?" Îi vin atunci în minte câteva versuri din Sinodicul lui Iaeov Pruteanu, găsit, în juneţea lui, în lada cu cărţi a clucerului Dinu:

„*Numai acela e fericit*
Carele s-au învrednicit
De au făcut vreun bine în lume
Şi i s-au scris vecinicu nume..."

Ce făcuse el, şi pentru ce aveau să-i scrie numele său în veşnicie? Ridicase şcoli? Zidise aziluri pentru oropsiţii soartei? înălţase mânăstiri şi biserici? Luptase cu dârzenie pentru cei în suferinţă şi pentru slobozirea norodului din grelele sale chinuri? Făcuse, ce e drept, şi el unele binefaceri, zidise chiar o biserică la Trifeştii-Vechi, dar, socotind bine, o înălţase nu atât pentru nevoia sufletului, cât din dorinţa egoistă de-a avea un lăcaş în care trupul său să hodinească după moarte. Afară de aceasta ce mai făcuse oare pentru a-şi merita veşnicia? îşi petrecuse viaţa în suferinţă şi în lipsa plăcerilor lumeşti? Dar asta au făcut-o înaintea lui milioane de oameni şi aveau s-o mai facă încă multe altele după dânsul. Ajutase pe mulţi fără să ceară recunoştinţă din partea lor? Urâse pe clevetitori şi nu scoase nicictnd o vorbă de ură împotriva pizmăreţilor ori a celora care lui îi făcuseră rău? Că nu-şi găseşte căinţă pentru că uneori a fost şi el unealtă la relele omeneşti? Asemeni lui, nu-şi găsesc căinţă în lumea aceasta foarte mulţi oameni, dar căinţa mântuie sufletul şi atâta tot. Numai sfinţii bisericii şi-au găsit slavă după moarte pentru că şi-au plâns amarnic păcatele săvârşite în viaţă. Atunci, ce făcuse el „vrednic de laudă pentru ca mai târziu numele său să nu se piardă? Scrisese! Scrisese novele istorice, piese de teatru, poezii şi poeme; făcuse traduceri din operele lui Hugo sau ale prinţului Antioh Cantemir. Dar

scrisul său avea să-l pună la adăpost de uitare? Generaţiile ce au să vină aveau să-i pomenească măcar numele? Năpădit de asemenea gânduri, Costache Negruzzi care se tologise la umbra unui plop se simţi deodată fără curaj şi mai îmbătrânit decât era. Abia împlinise cincizeci de ani, dar trupul i se betegise; oasele îl dureau şi trozneau din toate încheieturile; noaptea nu putea odihni de suferinţă prea mare şi gândind la multele necazuri ce-l împresurau de la o vreme. Dusese o viaţă simplă şi econoamă. Fusese şi el tânăr, plin de speranţe, înconjurat de prieteni, admirat chiar pentru ceea ce scrisese. Apoi, pe nesimţite, unii prieteni îl părăsiseră; lumea pizmăreaţă îl împroşca cu noroi; sufletul său se acrise de nedreptatea oamenilor; puterea sa de muncă şi de creaţie slăbise an de an. Doctorii îl sfătuiseră să plece în străinătate, ca să-şi îngrijească sănătatea. Anţărţ fusese la băile din Ems pentru o lună; se întorsese ceva mai întremat, dar după puţină vreme, durerile s-au ivit iar, întunecându-i orice poftă de viaţă. Nu mai dorea acum decât liniştea şi uitarea oamenilor. Are să plece la ţară, la Trifeştii-Vechi, în adăstarea morţii cea de toate liberatoare. Până atunci, are să şadă tologit ia umbra pomilor; o să-şi dezmierde privirea cătând la tamarinii gingaşi ce se leagănă în adierea vântului şi la covorul verde, cusut în flori al grădinii.

Era aproape noapte când s-a sculat de sub coroana pomului şi s-a dus în casă. A respins mâncarea ce i se pregătise, a refuzat până şi cafeaua ce aburea în ceaşcă. A aprins o luminare şi ou sfeşnicul în mână, umblând sperios ca un copil prin bezna odăii, a mers către lada cu cărţi, ferecată. A pus sfeşnicul pe podea; a îngenuncheat în faţa lăzii, a încercat s-o descuie, ca să ridice capacul. Aceste toate i-au amintit însă de-o altă ladă. din vremea copilăriei sale, pe care tatăl său o îndesa cu calendare de Buda şi de Braşov, cu cărţi bisericeşti şi cu tot felul de romanţuri franceze. Atunci se văzu pe el însuşi, copil cam de doisprezece ani, stând în picioare lângă tatăl său, clucerul

Dinu, iar bătrânul îl dojeneşte cu blândeţe că nu a învăţat încă româneşte şi îi anunţă că de a doua zi avea să aibă un nou dascăl, pe Enache Alboteanu de la Socola. La pâlpâiala luminării chipul clucerului Dinu s-a. însufleţit parcă, iar glasul său duios pornit dintr-un ungher al odăii rosteste către Costache: „Drept aceea, fiule, dumneata vei învăţa pe de rost literele româneşti pentru ca să le poţi cuvânta curat şi pe înţeles, pentru că văd că dascălii dumitale de până astăzi, grecul şi franţuzul, pe care dracu2 să-i ia! ţi-au stricat proforaoa...” Costache dă să răspundă: „Aşa am să fac, tată al meu!” Dar cui să răspundă? Chipul clucerului Dinu se şi pierduse în bezna nopţii, iar glasul său amuţise. în schimb, de dincolo de fereastră, dinspre grădină, Costache auzi un lătrat de câine, voios şi cam subţiat. îşi zise deodată, recunoscându-l: „Dar cesta e Balaban, dinele credincios al copilăriei mele! Unde-o fi stat până azi, sărăcuţul? Pe unde-o fi rătăcit de nu l-am mai văzut prin ogradă?”

S-a sculat în picioare, renunţând să mai ridice capacul lăzii şi a porflit către fereastră. Dar nu a ajuns până la ea, sfeşnicul i-a căzut din mână, iar el s-a prăbuşit pe podea. Au trimis după doctorul Cuciureanu. Acesta i-a luat sânge şi i-a prescris odihnă. Fusese cel dintâi semnal serios al bolii care avea să-l doboare peste câţiva ani.

Capitolul XVI

BUCURII DE-O CLIPA, SUFERINŢE DE O VIATA

După ce-a aflat din gura lui Iordache, vechilul său de la Cimpuri, ce se întimplase în ograda lui Ionică Roată, Ştefan Dăscălescu a întrebat:

— Şi care dintre ei ţipa mai tare, bre Iordache?

— Cine alt, boierule, decât căposul de Ion al lui Roată î

„Trebuia să mă aştept la aşa ceva „ îşi zice cu mânie Dăscălescu. Apoi spune tare:

— Nu am dat crezare spuselor voastre. Demult s-ar fi căzut să-l dau pe mâna stăpânirii ori să-l fi bătut cu mâna mea, în faţa casei. Dar eu i-am ţinut parte, nemernicul.

A prins coraj Iordache:

— Nu cunoşti, domnia-ta, vorba ceea, coane Ştefanache? pe cine nu laşi să moară, nu te lasă să trăieşti. Amu că s-o alege în Divan, ia să vezi cum v-o juca solticul!

La aşa ceva, Dăscălescu nici nu gândise. Alegerile băteau la uşă. Alături de boieri şi boiernaşi, candidau pe judeţe şi câte un delegat al pontaşilor şi iată că la dumnealui, în plasa Zăbrăuţilor, a fost propus de ţărani chiar Ion Roată. Omul acela cu chipul său cuviincios, cu vorba lui mieroasă, cu ochii sclipind a bunăvoie şi cuget curat; dar care îl înşelase cu atâta meşteşugire. îl minţise, ca un rău ce se află. Se giuruia cu fel de fel de vorbe, că el „nu se bagă în tărâţe; că mai bună e o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă, că de vroieşti să trăieşti bine şi să aibi ticnă, să fii totdeauna la mijloc de masă, nu în fruntea ei!" Şi multe alte vorbe, care mai de care înţelepte şi mai cuviincioase. „Şi iată că azi o să-mi stea păcătosul chiar în fruntea mesii, are să se înfrupte din bucatele noastre, adică din ocina boierească, dacă cele spuse de Iordache, vechilul, sunt adevăruri toate!" Că aici nu mai poate fi la mijloc decât mâna unioniştilor, a celor zevzeci de la târguri, ca Alecsandri, Miclescu ori Kogălniceanu, nu mai încape îndoială. Doar ei asmuţă pe ţărani împotriva proprietarilor, cu toate că mulţi dintre aceştia s-au alăturat tineretului în lupta pentru unire.

A întrebat Dăscălescu:

— Daz boierul care stătea cu ei la sfat cine era, Iordache f

— Aceasta n-am dovedit-o, coane Ştefanache. Acuz nu mai e ca în primăvară de cercetau jandarmii şi austriacul pe toţi străinii ce se vânturau prin ţară. Amu, cine, ce-i place! Nimene nu te întreabă de vii de la Focşani ori din Căpitalie!

— Bine, Iordache! - curmă boierul Dăscălescu. Te poţi întoarce la Câmpuri... dar fii cu ochi-n patru. Taicătău Iftimie l-o slujit pe socru-meu Asanache cu mare credinţă. Aşa să faci şi tu de voieşti să-ţi fie bine.

S-a îndoit din şele Iordache.

— Eu, boierule, numai de la casa domniei-tale am avut milă.

— Şi-ai să mai ai, bre Iordache! l-a asigurat boierul. Când oi fi la Câmpuri, vezi de nu-l slăbi pe nemernic nici noaptea. Vreau să ştiu tot ce face ori grăieşte către oameni.

— Chiar aşa am să fac, coane Ştefanache - a răspuns Iordache, ploconindu-se din nou şi sărutându-i mâna.

Abia ieşi vechilul din odaie, că Dumitrache Dăscălescu, feciorul cel mai mare al lui Ştefanache, care auzise tot ce se vorbise, stând tologit pe divan, întrebă pe taică-său:

— De ce pornişi cu atât parapon pe bietul om, tată? Ştii bine că unioniştii vor să dea pământ şi ţăranilor. Şi asta, nu de ieri ori astăzi, ci de foarte multă vreme, încă de la patruşopt... Suntem şi noi unionişti, luptăm toţi împreună, de ce te mânii dară şi te-mpotrivesti la faptă nobilă?

I-a răspuns tatăl, înceţoşat la faţă:

— Povestea asta cu împroprietărirea mie nu-mi place.

— N-o fi plăcând ea multora! - a râs cu voioşie Dumitrache.

— Tot ce se poate. Dar pe mine nu ipingeaua mă arde cel mai tare, ci cămeşa care-i mai aproape!

S-a ridicat Dumitrache de pe divan şi a dat să plece.

— Unde mergi! l-a întrebat taică-său.

— Mă duc la club... Ce să fac alt într-un târg blestemat ca Focşanii?

— Merg şi eu cu tine - i-a răspuns Ştefanache.

Au ieşit amândoi în oraş, cu toate că lui Ştefanache nu prea îi plăcea să iasă seara. Oraşul era încă plin de ofiţeri şi soldaţi austrieci, fără de nicio treabă, forfotind pe uliţi şi căscând gura la boieroaicele moldovene îmbrăcate în rochii de mătasă ori catifea, decoltate tare, cu pălării de tul aduse din Paris, puse pe vârful capului, lăsând să se vază o claie de păr lung şi negru cum e cărbunele. Femeile treceau, pe străzile murdare, în echipagii elegante; opreau în faţa unei dughene, la Poliron bacalul ori la căsăpia lui Trandaf, cerând neguţătorului să le trimită acasă tot ce au mai bun de

mâncare; treceau apoi mai departe la altă dugheană pentru a admira ceasornice şi giuvaeruri din aur, frumos cizelate şi împodobite cu nestemate. Forfota aceasta îl amuză însă pe Dumitrache. De când s-a stabilit la Focşani ca judecător al Tribunalului Putna, strada e pentru el o distracţie, ca şi clubul, numai că acesta din urmă nu e tot aşa de plăcut ca cela de la Eşi, unde mergea cândva cu George Sion ca să joace *lanschenet* ori şaizeci şi şase. În schimb pe Ştefanache Dăscălescu înfăţişarea oraşului şi forfota oştenilor străini îl scoteau din sărite. Paveaua proastă, podeţele şubrede, cu bârnele ce trozneau şi se rupeau la trecerea caleşcelor; ofiţerii aceştia austrieci, ce-şi zic că sunt civilizaţi - dar să mă ierte dumnealor! - mai aroganţi şi mai hrăpăreţi chiar decât osmanlâii, iată ceva plictisitor din cale-afară! „Ba, gândea uneori bătrânul Dăscălescu, ofiţerii şi comandirii să-şi dea mâna cu ostaşii! Numai pretenţii pe ei şi rechiziţii cu ghiotura. Nu le mai ajung spitalele, şcolile şi casele mai răsărite. Acolo unde alţii încăpeau o mie, dumnealor nu pun decât o sută, ba chiar pretind locuinţe boiereşti, cât mai luxos mobilate, fără nicio consideraţie faţă de familia care le ocupă!”

N-au făcut nici câţiva paşi, că le-a ieşit în cale Iordacbe Pruncu.

— Tu mergi mai departe - a zis Ştefanache către fiusău. Eu rămân la o parolă cu domnul Pruncu.

Cu toate că nu-l are la inimă de când călcase locuinţele şi arestase pe unionişti astă-primăvară, Ştefan Dăscălescu ştie foarte bine că steaua lui Pruncu nu a apus încă şi nici nu avea să apună cu una, cu două. Menghiul se bucura încă de consideraţie, iar boieri cu vază, cum era Balş ori băietul lui Sturza, îl susţineau în alegeri. „La urma-urmii, îşi zice Dăscălescu, mai bine să stau în Divan alături de un om ca tordache Pruncu, decât c-un ţărănoi din Câmpuri şi mai ales cu unu ca Ion Roată!”

A întrebat Pruncu, cu şiretenie:

— Ei, acum ce-o să se-ntâmple. cucoane?

A răspuns Dăscălescu râzând:

— Ce voeşti să se-ntâmple? Om intra noi unioniştii în Divan... iar domniile voastre veţi mai sta şi pe dinafară!

Ştia că n-are să se-ntâmple chiar aşa, dar o spunea mai mult ca să-l întărite la vorbă pe fostul staroste.

— Aşa are să fie chiar bine - a răspuns Pruncu, făcând pe seriosul. De veţi fi numai voi, între voi şi cu ţăranii alături, unirea se va face cu uşurinţă, dar şi moşiile voastre au să se spulbere cu un ceas mai devreme!

Vorbele acestea l-au săgetat pe Dăscălescu drept în inimă. A încercat să-şi stăpânească mânia când a răspuns Pruncului:

— Ei, socoţi domnia-ta, că aşa merge?

L-a întărâtat Pruncu:

— N-am nicio îndoială! Ca să vorbesc sincer, pe mine nu prea mă doare. Moşii ori imaşuri nu mai am de multă vreme; le-am dat pe ştos şi pe şaizeci şi şase, bănuind se pare că într-o bună zi tot au să se piardă. Ce-o să-mi mai ia unioniştii voştri? Două perechi de case?

— Atunci de ce ne stai împotrivă? - se miră Dăscălescu.

— Pentru că îmi iubesc Moldova.

„Ca el grăise şi alţi moldoveni - gândeşte Dăscălescu. Şi ei clamează la răspântii, că biata noastră Moldovă se va preface în ruină pe când ţara de dincolo de Milcov are să fie din ce în ce mai prosperă...” Ar putea să-i răspundă lui Pruncu cum că unirea va fi de folos tuturora şi să-i arate pentru ce şi cum anume, dar ştie că şi-ar bate gura degeaba căutând vorbele potrivite: Pruncu tot n-o să vrea să-l înţeleagă. De altfel nici lui Dăscăleseu nu-i prea arde de peroraţii. Povestea cu ţăranii l-a cam întors pe dos. i-a turburat minţile. A început să vadă câte plăsmuiri toate: îi vede pe ţărani intrând cu plugurile pe moşia de la Câmpuri, iar pe Roată, în urma lor, măsurând ca un inginer fâşii de pământuri şi punând1 pietre de hotar. Apoi îl vede pe Ion

Roată râzând a bucurie, cu genele lăsate în jos, cu multă făţărnicie, ba chiar îl aude glăsuind în faţa conacului, aşa cum îi e obiceiul, doar în zicale: „Ehei, boierule... Ţi-am proorocit eu: nu fi duşmănos, căci cine face, face-i-se şi nicio plată, fără de răsplată!”

Acest gând îl arde ca o văpaie şi Ştefan Dăscălescu începe să-şi verse focul şi să se spovedească lui Iordache Pruncu. Acesta îl ascultă cu răbdare, apoi îi zice ca să-l consoleze:

— Ce voieşti dumneata, Ştefanache. Fiecare din noi ne ducem crucea. Domnia-ta: ţăranul, iar eu: unirea!

Când a fost, în sfârşit, să se despartă, a zis Iordache Pruncu:

— Pe Ion Roată cesta să mi-l laşi mie în seamă şi-o să vorbim noi mai pe urmă!

A spus Dăscălescu cu mare năduf:

— Acum nu mai eşti staroste, ce rost va fi având să ţi-l dau în seamă?

A hohotit Pruncu:

— Că naiv mai eşti, bre Ştefanache. Află că de ieri noapte am fost din nou numit la starostia Putnei!

în timpul acesta Dumitru Dăscălescu răspundea la cazină fiului lui Mihalache Sturza:

— Geaba îţi râzi de mine boierule, că am să-mi pierd moşia... Şi dacă o am, ce mare scofală? O îngrijesc de trei ani, de când am cumpărat-o: o vară a fost secetă şi n-am ales nimic de pe ea; cealaltă vară a bătut piatra şi s-a ales... praful, în cea de-a treia or venit lăcustele şi au secerat ele!

— Drept ai vorbit, Dăscălescule! - ariscu mulţumire beizadeaua Grigore.

S-a ridicat de pe scaun şi a grăit către cei din preajmă:

— Ce ziceţi de un ştos, domnilor?

Au acceptat toţi cu bucurie. Doar Dumitrache s-a scuzat că e târziu şi are de lucru...

— Lăsaţi-l să se ducă - a şuguit beizadeaua. O fi având vreo întâlnire eu muza dumisale preferată.

Ştia beizadeaua lui Sturza, ştia de altfel tot oraşul, că Dumitrache al Dăscălescului deşi judecător, în timpul său liber scria versuri, ba că şi publicase două volume.

Mergând către casă, Dumitru Dăscălescu reflectează la vorbele beizadelei, că ar avea întâlnire cu muza. „Nu ştie beizadeaua - râde pe sub mustaţă Dumitrache - că am schimbat-o pe Liza, inspiratoarea mea dulce, cu altă muză, mai nobilă şi mai mândră decât toate... Unirea!”

Acasă, a intrat în iatac, în vârful picioarelor ca să nu-l simtă nimeni şi să poată scrie. A aprins lampa. S-a aşezat la masa de lucru şi-a sfârşit poezia pe care-o începuse noaptea trecută:

Eu vă rog să preţuiţi Ist refren al Muzei mele: Dragi români să fim uniţi Şi în bine şi în rele...

Erau atât de slăbiţi şi de prost îmbrăcaţi deputaţii pontaşi încât târgoveţii văzându-i pe uliţele Eşilor întorceau capul şi îşi făceau cruce ca la o arătare spăimoasă. Cămeşile de pe ei erau peticite, scroambele din picioare roase şi scâlciete, sumanele învechite şi flendurite le fluturau pe la poale, în bătaia vântului rece, ca nişte giulgii întunecate. Văzând atâta ruşine, a mers Kogălniceanu pe la prieteni şi punând mână de la mână, au cumpărat pontaşilor straie noi şi cuviincioase, căci zicea el către unionist!: „Cum să-i lăsăm goi, în frigul şi vântul de-afară, pe aceşti reprezentanţi ai unui milion de oameni împilaţi? Măcar din pudoare pentru ochii străinilor şi pentru Adunarea în care urmează să intre şi tot se cuvine să-i îmbrăcăm mai ca lumea.” A dat deci cât a vrut fiecare, iar din sumele strânse au cumpărat pontaşilor iţari şi cămeşe, ciubote cu clonţuri şi cu carâmbii înalţi, căciuli ţuguiete. pe care aceştia le purtau către ceafă, sumane şi cojoace din cele mai groase şi călduroase. Aşa, îmbrăcaţi omeneşte, a ţinut Kogălniceanu să-i fotografieze căci voia să trimită o poză lui Costache Rosetti să vadă şi cei de peste Milcov cum arată „temelia casei”, a casei cea din toate vremile şi a celei noi ce aveau să înalţe de astăzi înainte, muntenii cu moldovenii. Au mers deci la fotograf

pontaşii din ţara de jos şi din cea de sus a Moldovei: Dănilă Bălan de la ţinutul Eşilor, Simion al Stancăi de la ţinutul Botoşanilor; Dumitru Savin de la Dorohoi, Teodor Sin Pavel de la Suceava, Ioan Levardă de la Roman, Vasile Balaiş alesul Tecuciului, Vasile Stan de la ţinutul Tutovei şi Ioniţă Olariul de la Vaslui. Aceştia opt s-au aşezat pe scaune, ceva mai în faţă, iar Pândele Croitoru, cu Sava Răducanu au stat în picioare ca şi Ion Roată, alesul Putnei, Ion al Babei de la Bacău, Vasile Ostahi cel de la Neamţ şi Ioniţă Roşea Leca. Apoi de la fotograf, au mers toţi la Kogălniceanu acasă, unde au aflat pe Poet şi pe Vasile Mălinescu, ca şi pe „dulcele frate" Costache, într-o vie discuţie. Au mulţumit pontaşii pentru darurile toate şi era atâta respect fără înjosire în vorba acestora, încât i se dezmierda inima gazdei. A cinstit cu ei un pahar de Cotnar, le-a arătat în de-amănuntul ce urmau a face în zilele ce aveau să vină, în Adunare, apoi pontaşii s-au pornit către hanuri ori către gazdele ce aveau în oraş. După plecarea lor a grăit Kogălniceanu către cei din casă:

— Aţi văzut, prieteni? Aşa arată pontaşul nostru; respectuos, fără să se încovoaie ori să linguşească, demn şi liniştit chiar şi cu acela care-l împilează ori îi impută lenea ca o cauză a sărăciei...

Au înţeles cei de faţă că vorba lui Kogălniceanu ţintea întrucâtva şi pe Negruzzi, a cărui dispută din casa lui Grigore Cuza nu putea, ori nici nu dorea s-o uite.

Dintre toţi deputaţii pontaşilor cel mai îndrăgit de unionişti a fost, chiar din prima zi a Adunării, Ion Roată. Avea o vorbă lipicioasă şi unele săgetări cu tâlc ce mergeau la inima boiernaşilor; apoi liniştea sa şi cumpătarea cu care judeca lucrurile îi uimea, ca şi cum ar fi fost grăirea unui bătrân înţelept. Poate că şi pentru asta i-au zis unioniştii „moş" Ion Roată, iar el n-a protestat, ci a zâmbit pe sub musteţe, gândind în sine, că nici pe la casa lor nu îmbătrânise şi nici împovărat de ani nu prea se află, trecând doar cu unul peste cei cincizeci. „Dar cine ştie, - mai gândea el -

necazurile m-or îmbătrinit ceva mai devreme şi eu nu-mi dau seama? ori poate fruntea mea pleşuvită şi smocul rar de barbă, aşa cum or văzut dumnealor la ţapii de la munte ori pe la schimnicii de la Miera, să-i fi făcut să-mi preţuiască vârsta ceva mai prisoselnic?" Oricum ar fi, el n-are de ce să se supere, tocmai el care toată viaţa se hrănise cu nădejdi şi răbdare, iar acum fusese pus în fruntea bucatelor şi răsfăţat nevoie mare. îl puseseră în comisia pentru cercetarea titlurilor de deputaţi şi stătea, cot la cot cu logofătul Gheorghieş Sturza, cu Costache Negri, chiar cu vornici şi spătari, chiar şi cu un arhimandrit, mult înţeleptul Melhisedec. Era poftit în casele boiereşti: îl preţuia Kogălniceanu; Unchieşul şi Vasile Mălinescu se sfătuiau cu el, când era vorba de făcut o propunere. într-o zi, în ograda boierului Forescu, unde se aflau boiernaşi şi pontaşi, gazda ţinuse cu orice preţ să-i lumineze pre aceştia din urmă cam ce înseamnă unirea. Pusese pe un ţăran să ridice din ogradă un bolovan de piatră, şi cum nu izbutise să-l clatine măcar, a poruncit celorlalţi să pună umărul. „Aşa şi cu unirea - a glăsuit boierul. Unul singur n-o urnit atâta greutate, dar cu mai mulţi uniţi, treaba a fost uşoară!" Numai el, Ion Roată, s-a făcut a nu pricepe şi a fi greu la minte. Mai către seară însă, mergând la casa lui Mălinescu, l-a întrebat acesta:

— Adevărat să fie, moş Roată, că n-ai priceput nicidecum cum vine povestea cu unirea?

I-a răspuns Roată şi ochii îi sclipeau şireţi:

— Ba, de priceput, am priceput eu, că doară nu sunt zăticnit. Numai că vezi, domnia-ta, boierul a poruncit doar ţăranilor să pună mina şi să ridice chiatra; dar dumnealui s-o ferit să se bage... Păi, te întreb şi eu: dacă şi după unire tot ţăranul are să ducă greul în spate iar boierul are să huzurească cu braţele subpuse, atunce... de ce s-o mai facem? A râs din toată inima Mălinescu, iar a doua zi i-a povestit lui Kogălniceanu şi Poetului vorbele lui Roată. L-a tras Kogălniceanu mai la o parte pe pontaş şi a sfătuit mai

îndelung, vroind să ştie cam ce-şi închipuieşte Roată despre unire şi despre cele ce aveau să urmeze după aceea... A răspuns Ion Roată, cântărind bine vorbele:

— Eu cam aşa văd treaba; să fim stăpâni în ţara noastră, să unim Moldova cu ţara Muntenească, să tragem un gard mare şi zdravăn împregiurul ei, aşa cum se face pentru un loc sterp... Numai locul să fie închis şi ai să vezi domnia-ta coane Mihalache în curând, fără chiar a fi arat, fără chiar a fi sămânat, au să vină vânturile şi păsările cerului şi au să aducă sămânţă şi de flori şi de copaci... Iar peste puţină vreme are să răsară, ici o floare, colo un copăcel... Copacii au să crească, florile au să miroasă; vom avea livezi mari şi îmbelşugate, iar la umbra pomilor oamenii au să se veselească.

Ascultând vorbele lui Roată, inima lui Kogălniceanu sălta de bucurie, cunoscând el în acele cuvinte întreaga înţelepciune şi cumseeădenie a poporului.

Peste câteva zile, când în Adunare s-a propus unirea, au votat pentru ea cu veselie mare boemaşii şi pontaşii, iar mitropolitul ţării a grăit, dându-şi aprobarea: „unde e turma, acolo-i şi păstorul!”... A zis şi Ion Roată, neputând găsi vorbele de prea multă bucurie ce-i încleştase inima: „Noi, ţăranii nu ştim a ură, da Dumnezeu s-o îndura!” Numai Alecu Balş, cel bogat ca în poveşti, s-a împotrivit unirii, iar lui s-a alăturat şi-o faţă bisericească: Nectarie Hermeziu, ce ţinea loc de episcop la eparhia Romanului, cu toate că mai înainte cu un an, semnase pe petiţia pentru unire,dar a zis el, acum: „aceea o făcusem între patru ochi şi prin urmare nu se poate ţine seamă!”

Scârbit de asemenea vorbe, a urcat Kogălniceanu la tribună şi a împărtăşit deputaţilor alte cuvinte, pline de poezie şi de nădejde pe care le auzise ©eva mai înainte din gura unui deputat pontaş: „Oarele, domnii mei, nu ştie nici a ceti, nici a scrie; ci ca om al naturii, nu spune decât ce simţeşte, iar ceea ce simţeşte, de la popor se trage şi tot poporul o împărtăşeşte”. S-au minunat cei de faţă de

vorbele poetice ale pontaşului, iar din locul său Ion Roată nici nu clipea, nici nu căta să se împăuneze ca şi cum n-ar fi fost el acela care le rostise. Dar aşa primea câmpureanui acesta, cu seninătate, şi lovitura soartei şi lauda oamenilor.

Cinci au venit să-i spună că Mălinescu îl aşteaptă având de sfătuit ceva împreună, moş Ion Roată tocmai ospăta la locantă cu Stan Gardină şi cu Stanciu Ţeţe, veniţi de la Şăndilarul-de-jos. ca să afle veşti noi şi să le poarte către sate, unde ţăranii le aşteptau cu sufletul la gură. S-a ridicat Roată din capul mesii şi a zis prietenilor:

— Mergeţi şi vă culcaţi. Nu e nevoie să privegheaţi toată noaptea. De-o fi vreo veste bună vă dau de ştire mini dimineaţă, mai înainte de-a porni către casă.

Şi-au dat deci sară-bună, iar Roată s-a dus la Mălinescu unde a găsit pe Simion Stanciu, pe Ion al Babei şi pe Dănilâ Bălan. Puţin mai târziu a sosit şi Constantin Ostahi cu Ion Levardă şi cu Toader sin Pavel. A grăit acum către pontaşi Vasile Mălinescu:

— V-am poftit, oameni buni, ca să cunoaşteţi şi dumneavoastră cele ce am scris pe hârtie din multele şi dreptele plângeri ale ţărănimii noastre.

— Să auzim, boierule! - a strigat către Mălinescu Ion al Babei.

Le-a cetit Mălinescu ceea ce scrisese, adică strigătul de jele al ţăranului moldovean, care toate sarcinile grele numai el le-a făcut, şi biruri, şi beilicuri şi boerescuri, iar din cele bunuri ale ţărnii cu nimic nu s-a dedulcit, ba dimpotrivă, cei ce n-au fost supuşi la nicio povară s-au bucurat de toată mana ţării.

Au ascultat pontaşii în tăcere, cu feţe întunecate, cu inima zbătută de durere, cu ochii umeziţi de lacrimi. Era acolo, în câteva file, viaţa lor toată şi a celor ce zăceau acum în pământ, părinţi ori strămoşi de-ai lor; viaţă doar de necazuri şi de obidă, asemuiţi fiind ei cu dobitoacele necuvântătoare.

Când a sfârşit de cetit, a privit Mălinescu către pontaşi, voind să ştie de la ei care le este gândul. Dar ei se ţineau nemişcaţi, ca nişte stâlpi de piatră, fără a fi în stare nici să-l privească, necum a scoate o vorbă. Întru târziu s-a încumetat Roată:

— Da, bine, domnule... vorbele cestea...

L-a întrerupt Mălinescu:

— Ştiu, moş Ioane. Vorbele cestea sunt chiar ale voastre, rostite de voi într-o noapte de toamnă, în ograda casei de la Ciuruc. Chiar voi m-aţi rugat să nu scap o iotă şi să le însemnez pe toate.

S-a scărpinat după ceafă Ion Roată şi a zis:

— Da-n noaptea ceea. domnia-ta picai de somn ca o găină pe-o cloambă!

A zâmbit Mălinescu:

— Ai vorbit cu dreptate, mos Ioane. în noaptea aceea eram obosit tare şi mai gândeam şi la a mele necazuri. Dar şi aşa, în picoteală, v-am auzit vorba şi chiar de n-o auzeam eu, tot vă cunoşteam păsul. Şi glasul lui Mălinescu a tremurat uşor, iar ochii i se-nrourară, când a adăugit:

— Tatăl meu a murit cu sufletul pârjolit de durere că nu fusese în stare să facă nicio îndreptare la viaţa tristă a ţăranului moldovean. Dacă m-ar ajuta Dumnezeu să fac eu pentru dumneavoastră ceea ce n-a putut face el pentru părinţii voştri, oh, cât aş fi de fericit!

Dar Dumnezeu nu i-a auzit ruga. Curând după aceea, boierii cei mari din Adunare, aseultând cererea pontaşilor, au început a striga: „aceste sunt scrise, nu de ţărani, ci de nişte,persoane care n-au avut alt scop decât de-a turbura liniştea publică, folosindu-se de neştiinţa de carte a deputaţilor săteni...” Erau şi boieri oare recunoşteau că unele tânguiri ar fi adevărate şi drepte, meritând chiar cea mai compătimitoare luare-aminte; ei socoteau însă că starea ţăranului moldovean era mult mai bună decât aceea a locuitorilor din multe ţări civilizate şi deci nu se cade ca plângerea ţăranilor pontaşi a fi luată de urgenţă în discuţie.

Pe de altă parte ar fi fost şi foarte greu să se discute în linişte, ori cu dreptate. Lăcaşul Adunării fusese încercuit de mii de oameni, în mare parte mici proprietari veniţi la Eşi şi din toate colţurile ţării; strigând în cor că li se face mare batjocură, şi ameninţând pe deputaţii lor cu bătaia şi cu moartea, de cumva or îndrăzni să le ia moşiile şi să le-mpartă la ţărani. Mai strigau ei de asemenea din uliţă, către deputaţii dinlăuntru, că mandatul ce primiseră de la alegători, nu era ca să împartă moşiile boierilor, ci doar să înstărească şi să unească moşia cea mare: România. Aşa s-au îngropat, la presiunea micilor proprietari de moşii, jeluirea ţărănimii şi încă multe alte propuneri, mulţumindu-se aleşii din Divan să proclame în principiu desfiinţarea răsplătirii prin lucru, a pământului şi să treacă rezolvarea acestei probleme asupra unei noi Adunări legiuitoare.

Adunarea se închisese, provincialii se grăbeau să părăsească Eşii, - cei ce locuiau în oraş aveau acum alte trebi pe cap: se apropiau sărbătorile, cu irozii, cu buhaiul, cu stele şi colindători, şi mai ales cu sindrofii în saloane şi „baluri măscuite”, cum le zicea Kogâlniceanu. Plecaseră din Eşi şi deputaţii satelor. Se întorceau ei cu mâna goală, dar aveau ce povesti, în faţa focului din vatră, despre scurta lor şedere în capitala Moldovei. Ion Roată venise şi el la Ciuruc. Privea pâcliş către nevastâ-sa şi către feciorii cei mari, Năstase şi Neculai; abia răspundea o vorbă, abia atingea fiertura din strachină. Umbla mai toată ziua hojma; când îl zăreai prin sat, pe la casele oamenilor, când se înfunda în pădure, ca o sălbăticiune, fără să-i pese de viforniţa de-afară. Oriunde s-ar fi dus, el tot nu îşi găsea liniştire, atâta de amară îi era inima. Aşa au trecut zilele acele de sărbători, fără ca el să se bucure nici măcar să privească la cei din jurul său, care se veseleau şi ospătau, aşa cum se cuvine. în ziua de Bobotează, au venit la el Ioniţă Chetreanu şi Vasile Lupuşor, fratele popii şi de-abia atunci, vorbind de multe trebi ce s-au făcut, ori mai aveau a se face în Capitală, s-a simtit Ion Roată ceva mai uşurat. L-a rugat

Vasile Lupuşor să-i povestească şi lui ce se găsea în plângerea pontaşilor, că aici, pe la sate, nimene nu ştie nimic, ispravnicul şi privighetorii având grijă să oprească „bolitinul” cu cele ce se discutau în Adunare. Atunci a pornit Ion Roată a povesti celor doi, din fir-a-păr, ce s-a petrecut în casa lui Mălinescu, ce scrisese acesta în jalbă; şi cum a fost ea primită de către proprietarii mari şi mici, peste câteva zile.

— Că n-au voit, dumnealor a cunoaşte - a încheiat Ion Roată cu mare obidă - că suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorinţa cea mai mare pentru care ne rugăm zi şi noapte la Dumnezeu să se îndure, este căderea boierescului... Că voim să scăpăm şi să ne răscumpărăm de robia în care suntem; să nu mai fim ai nimănui, ci numai ai ţării, şi să avem şi noi o ţară.

Ceva mai târzior, a întrebat Ion Roată pe Vasile Lupuşor, om cu ştiinţă de carte, de voieşte să-i scrie o epistolă către prietenul său Stanciu Ţeţe, cel ce locuieşte în Şăndilar. Vasile Lupuşor răspunzând că primeşte, a adus Ion Roată hârtie şi peană şi a aprins o luminare, că se întunecase bine în odaie, apoi a zis lui: „Scrie!”

___ „Multă sănătate, frate Stanciule Ţeţe, de la mine domnu Ion Roată. Scrisoarea noastră să vă găsească sănătoşi. Fiţi buni şi răbdaţi, eu voia lui Dumnăzău, o lună-două, că boierescu, în sfârşit, va să cadă; că au cunoscut că nu-i drept. Să steie omu domnitor pi casa lui. Biru ne-au dezbrăcat pişti tot şi şusele şi havaele, tot ca unu: dar pământu nu vrem să ni-l dea degiaba. Noi am dat plângere cum ne-am priceput de s-au înmânat la cele şapte puteri. Apoi, ce va fi, mila lui Dxunnezeu şi a celor şapte să se îndure...”

Se plimba prin odaie, îşi căuta cuvintele, se mai trăgea de musteaţă, parcă din ce în ce mai rară; se întreba singur ce mai avea să spuie.

A cercetat Lupuşorul:

— Atâta-i?

A răspuns Ion Roată:

— Mai scrie dară: „noi vom fi a dumneavoastră plecaţi şi dumneavoastră rugaţi pi Dumnezeu cu toţii, pentru noi...”

A luat scrisoarea, a presărat nisip peste ea, ca să se usuce, apoi a împăturit-o şi-a pus-o sub o grindă.

La două zile după acestea, s-a oprit la casa lui Roată, Stan Gardină din Şindilaru-de-jos. Venea de la Târgul-Ocnii, unde încărcase de la salină câţiva drobi de sare, pe care trebuia să-i ducă privighetorului de la Gârle. Au vorbit ei în de ei, vreme cam de un ceas, cât să-şi mai dezmorţească oasele Gardină şi să mai prindă inimă cu un păhărel de rachiu. Iar când a fost să plece la trebile sale, a scos Ion Roată de sub grindă scrisoarea pentru Ţeţe şi i-a zis:

— Să duci scrisoarea aceasta prietenului Ţeţe. El ştie să cetească şi o să povestească mai departe.

A petrecut apoi gazda pe Stan Gardină până la poartă şi, fie că nu vedea el bine prin pânza de zăpadă ce începuse să se cearnă, fie că era doar o spaimă a minţii lui înfierbântate, lui Ion Roată i se păru că dincolo de zăplaz, pe şuseaua ce trece prin faţa casei, o umbră de om. bătea paşii pe zăpadă, ca şi cum ar fi făcut de strajă...

Când au dat în făurar vremea începu să se înmoaie. Vântul a căzut deodată, iar pe cerul, pân-atunci ca de sticlă, se iviră nouri cenuşii, care atârnau pe jos sărutând coama pădurii încărcată de zăpadă. Văzând că vremea e prielnică, s-a pornit Ion Roată către Eşi, având şi unele treburi, dar mai ales ţinând fostul deputat să vorbească cu Vasile Mălineseu. Acesta se mutase într-o altă casă, mai aproape de Arhive unde îşi avea el slujba, iar de sărbători se însurase cu femeia mult râvnită. N-a trecut însă luna, că Mălinescu s-a simţit rău, a început să tuşească, o tuse rea şi hodorogită, apoi să scuipe sânge. Au chemat câţiva doctori ca să-l vadă. Cuciureanu şi cu Razu au fost amândoi de părere că răul era vechi, plămânii sunt atinşi şi numai o viaţă ticnită, lipsită de sforţări şi de grijă, l-ar putea întrema pe bolnav. L-au sfătuit ca în vară să schimbe aerul şi să

plece la Slănic, iar până atunci să se hrănească bine şi să bea cât mai mult lapte. „Cel mai indicat ar îi - a zis Razu, cu un aer doftoral - laptele de măgăriţă.”

L-a primit însă abia a doua zi Mălinescu, că îi făcea plăcere să mai schimbe o vorbă-două cu acest sătean plin de haz şi de bună cuviinţă, dar Ion Roată nu s-a arătat nicidecum. Abia către seară s-au năpustit în odaia lui, Mihalache Kogălniceanu şi Alecu Cuza:

— Ai aflat vestea?

— Ce veste, prieteni? - a întrebat Mălinescu, de pe divanul pe care stătea tolăgit.

— Prietenul nostru, Ion Roată, o fost arestuit peste noapte!

— O fost ridicat de la gazda unde voia să doarmă, dus între spăngi la grosul Prefecturii, maltratat şi espeduit c-un jandarm la Focşani, la starostie.

Chipul lui Mălinescu era ca de ceară. A rostit, slab, abia auzit:

— De-ar fi rămas peste noapte la mine...

Apoi ceva mai tare:

— Trebuie făcut ceva pentru el...

L-a liniştit Alecu Cuza:

— Am şi făcut. M-am dus la Caterina Vogoride şi am rugat-o să intervină pe lângă caimacan.

I-a zis Iordache Pruncu lui Ştefan Dăscălescu, când s-au întâlnit seara la cazina oraşului:

— Bucură-te boierule... Omul dumitale mi-a picat în mână. De voieşti, ai să-l vezi mâne, în beciul starostiei.

— Nu ţin la un aseminea spectacol - s-a scuturat, râzând Dăscălescu. Ceea ce doresc, e să nu mai ridice pe oamenii din Câmpuri împotriva mea şi a stăpânirii!

Au trecut apoi la o masă, au jucat câteva partide de *lanschenet* şi Dăscălescu s-a lăsat bătut, ştiind câtă nevoie avea Iordache Pruncu de ceva parale, voind totdeodată să-l şi răsplătească pentru treaba făcută. Au părăsit cazina cam pe la miezul nopţii, s-au despărţit în Uliţa Mare, şi-n timp ce Dăscălescu s-a îndreptat spre casă, Iordache Pruncu,

pipăind cu dragoste punguţa cu galbini ce-o avea în buzunarul hăinii, s-a dus la starostie să vadă ce-au mai aflat jandarmii de la cei doi ţărani din Şăndilarul-dejos, arestuiţi de câteva zile. La administraţie, i-a ieşit în întâmpinare un plutonier de serviciu:

— Ce-au mai zis nemernicii, bre Ioniţă? - a întrebat răstit Iordache Prunca.

— N-au scos o vorbuliţă, coane Iordache.

— Asa? Ia adu-mi-l mie pe hoţomanul cela de Stanciu Ţeţe...

I l-au adus peste câteva clipe: cu ochii peteciţi de somn, cu oasele îndurerate de bătaie... A urlat Iordache Pruneu:

— îmi dormeai, bre netrebnicule? Că ţie, ce îţi pasă? După ce mi-oi vânturat satele şi ai ridicat oamenii, ştiu şi eu că ţi-o fi a hodină...

I-a cârpit câteva palme, zicea el, „ca să se trezească" şi a început să-l cerceteze cum de i-a ajuns scrisoarea lui Ion Roată şi la câţi oameni a cetit-o?

— Ce voiţi a vă spune alta decât ce v-am spus şi ieri noapte? La o săptămână după Bobotează, ân lipsa mea di acasă pi când mă găseam la deal spre a vide vitele ce le am acolo, au venit un Stan Gardină din Şăndilarii-de-jos şi mi-au adus acea scrisoare şi au lăsat-o la soţia mea, fără să mai fie cineva ân casă, însă fără ca să-i spue de la cine au fost scrisoarea. Decât atâta au zis că dacă îmi va da în mâna mea, s-o cetesc şi să nu spui la nimenea. Aşa, în urmă, după ce eu mi-am mântuit treaba ce-am avut la deal, am venit acasă, la trei zile după ce-or adus Gardină scrisoare şi încredinţându-mi-o în mână nevasta mea, am cetit puţin în ea, însă fără să înţeleg ce scrie... şi am aruncat-o în casă subt o grindă nedând nicio vorbă afară, la vreun locuitor din sat, necum să îndemn la o faptă rea...

S-a stropşit către el, Iordache Pruneu:

— De ce nu arăţi drept, mă hoţomanule? Nu erai chiar tu acasă când ţi-o adus Gardină scrisoarea? Şi nu mai era cu tine, unu Grosu cu fecioru-său?

— Eu nu zic decât adevărul - i-a răspuns Stanciu Ţeţe, ou mare linişte. Eu nu ştiu ce om ar fi fost când numitul Gardină ne-au adus scrisoarea, precum şi eu nu am fost acasă, măcar deşi el arată că mi-au dat scrisoarea chiar în mână.

Văzând Iordache Pruneu că n-o mai scoate la capăt, că omul nu schimba măcar o iotă din cele ce spusese noaptea trecută, i-a tras câteva bice peste spinare şi pe la şele „ca să poată dormi mai bine” - a râs el, printre dinţi - şi a poruncit plotonierului să-l ducă pe arestat înapoi la beciu. Iar el a plecat acasă, să-şi înnumere banii câştigaţi la joc şi să hodinească în patul său cel mare, pe care de multă vreme nu-l mai împărţea cu o femeie.

În zorii zilei a fost trezit de o slugă:

— Să trăiţi cucoane, o sosit un jandarm şi o zis să mergeţi la Administraţie c-or adus de la Eşi pre unu Ion Roată.

A tras Pruncu o înjurătură, de-ar fi avut un harapnic l-ar fi croit pe slugoi ca să-l ţină minte; îl trezise tocmai când visa mai dulce. Se făcea că lângă el, sub chilota caldă, se strecurase o femeie care îi zicea ţuguindu-şi buzele: „Nu mă cunoşti, sufleţele? Eu sunt, Ilinca, văduva lui Trifan Burtă, pe care ai lăsat-o cu of la inimă, având dumneata ochi numai pentru fiică-sa, Marghioala. Dar eu te-am iertat, păcătosule, şi am venit să-ţi dezmierd inima, aşa cum am făcut şi cu fi-iertatul Iancu Cănănău, postelnicul, în a cărui casă am slujit cu credinţă”. S-a sculat din pat, prost dispus... A început să strige la cei din casă, să bruftue pe slugi, să le cate pricină: cafeaua nu era în destul de fierbinte, ciubucul puţea, pânea era tare, chiatră. S-a repezit la Administraţie şi acolo a zărit căruţa de poştie, cu un jandarm străin, care străjuia un ţăran rămas în căruţă şi care nu putea fi alt decât Ion Roată.

— Munte cu munte se ajunge, dar încă om cu om! - a strigat Pruncu către cel străjuit.

— Grâişi cu adevăr, domnule -- i-a răspuns Roată.

— Pofteşte şi coboară - i-a strigat Pruncu. S-or fi înţepenit mădularele de atâta stat în căruţă!

Nu ştia, de fapt, ce să-i spună. îl cunoştea pe Roată de pe vremea Divanului, fuseseră amândoi în câteva comisii, schimbaseră chiar multe vorbe cu tâle împreună. „Dar cine îl puse - gândeşte Pruncu - să agite duhurile, să ţină corespondenţă şi să facă mişcări de răsculări între locuitorii satelor?” Ceru jandarmului ofisul Departamentului către starostie, urmând ca din cetirea lui să se lămurească mai bine, cum trebuie să se poarte. Scria acolo anume, „că primind pe numitul Ion Roată, să-l supuie îndată arestului unde urmează să steie până la a doua dezlegare, iar progonul căilor de poştă pentru trimiterea numitului şi întoarcerea în Capi talie a jandarmului ce-l va escorta, să se îndeplinească îndată, din orice avere ar avea desfiinţatul deputat.” În timp ce starostele cetia ofisul ministerului, Roată coborâse din căruţă, şi se preumbla cu paşi mărunţi pe lângă ea, cătând a-şi dezmorţi picioarele. Atunci a zis Pruncu către fostul deputat:

— O să te coste bani buni, umblarea aiasta cu căruţa de poştă.

— încalţe, -a şuguit Roată - m-or plimbat şi pe mine cum umblă vodă, cu pază la spate!

N-a mai răspuns nimic Pruncu. A poruncit numai către un slujitor ce stătea în uşa starostiei:

— Duceţi-l în arest şi ţineţi-l acolo!

Iar el a făcut cale întoarsă, către oraş, unde avea daraveri multe, împrăştiete peste tot locul.

Pe Ion Roată l-au dus jandarmii la gros, unde se aflau Stan Gardină, cu Stanciu Ţeţe. Iar el, văzându-i pre cei doi, numai aceste vorbe le-a zis:

— Iertaţi-mâ fraţilor, pentru supărarea ce v-am făcut-o...

Au stat acolo, în beznă, încă vreo două zile, uitaţi de oamenii Administraţiei; cu sufletele ticăite, neştiind ce avea să aducă ceasul de mâne, ci mai ales cel de noapte. Iar în

ziua a treia, a fost luat Ion Roată şi dus la Iordache Pruncu, care i-a vorbit astfel:

— Eşti liber să pleci la casa dumitale, că te-or luat judeţul şi lăcuitorii din Câmpuri pe a lor chezăşie. Da, vezi, nu te mai ţine de necuviinţe, nici de trebi stricătoare liniştii satelor: nici mai proclama către oameni lucrările Divanului, la care amândoi am luat parte. Lasă aceste toate pe seama zilei de mâine, urmând numai noi a le aştepta cu încredere şi linişte multă.

Ceva mai târziu, după slobozirea lui Roată şi a celor doi săteni din Şăndilarii-de-jos a trimis Pruncu o înştiinţare către privighetorii din Gârle, precum să nu slăbească din ochi pe desfiinţatul deputat pontaş, ci să se ţină cu de aproape veghe asupra mişcărilor lui şi a corespondenţii ce avea el a mai face...

Urma să găsească banii pentru căruţa de poştă şi drumul jandarmului de la Eşi la Focşani, vreo două sute de lei şi mai bine. Dar de unde să-i scoată, că el nu avea o lăţcaie, iar oamenii fiscului îl călcau la fiecare săptămână cotrobăindu-i prin oasă şi în ogradă pentru împlinirea datoriei. în sat, pe la oameni, nici nu se merită a-ţi strica gura, atât de păcătoşiţi şi de ofiliţi se aflau toţi câmpurenii; la Dăscălescu pe moşie nici voia să mai lucreze şi - nici cărăuşia să-i mai facă, ştiind acum bine toată pătimirea numai de la boier şi de la vechilul Iordache i se trage. A lăsat dară Ion Roată pe oamenii stăpânirii să-i vândă din boarfe şi nici că a lăcrimat când i-au scos din ogradă boii, căci nu voia ca ei să vadă şi să se bucure de jalea ce-i strângea inima la despărţirea de bunele dobitoace. A rămas să lucreze numai cu braţele, iar feciorii cei doi l-au mângâiet zicându-i: „Nu plânge, taică, ne-om descurca noi şi fără ele”.

Aşa au lucrat ei primăvara şi vara pe moşia călugărilor de la Miera, iar pe pământul lui Dăscălescu nu au mai pus piciorul. Acestea văzând Dăscălescu, şi ştiind el ce braţe de muncă pierduse, s-a năpustit cu vorbe amare asupra lui Iordache, zicându-i că rău făcuse când îl asmuţise împotriva

lui Roată. S-a apărat Iordache cum o ştiut mai bine, dar inima lui s-a hăinit mai tare împotriva clăcaşului şi a feciorilor săi, care-i treceau prin faţă, când seara îşi lăsa hobotul, iar oamenii veneau de la câmp să-l salute.

Când s-au sfârşit muncile, către toamnă, şi s-a cărat păpuşoiul în hambarele boierului, iar oamenii au cules te miri ce de pe pământurile lor sărace, s-au înteţit şi horele din faţa crâşmei lui Botezatu. Băteau flăcăii pământul şi chiuiau de hăludea tot Ciurucul, în vreme ce bătrânii,stând cuviincioşi pe la mese, schimbau câte o vorbă, ferindu-se însă a grăi ceva despre cele întâmplate în desfiinţata Adunare din anul trecut.

Într-o zi de duminecă, aici la Botezatu, când hora se spărsese şi bătrânii tocmai se pregăteau să plece către casă, s-a repezit vechilul Iordache de la masa unde se afla bând cu alţi feciori boiereşti şi a ieşit în calea lui Ion Roată:

— Ce faci, bre, mangositule? Tot de rele te ţii ca şi înainte?

I-a răspuns Roată, vechilului:

— Vezi-ţi de treaba dumitale, domnule, şi lasă-mă în pace.

Acum, fie că băuse prea mult, aşa cum îi era obiceiul şi numai rachiu de cel tare, fie că mustrarea lui Dăscălescu îi mai frigea încă inima, Iordache vechilul se înroşi ca chiparul şi începu să strige:

— Aşa, tâlharule? Să-mi văz de trebile mele? Da cine eşti tu, mă păcătosule, că îmi dai mie sfaturi? Doar ştie o lume că te-au dus cu jandarmii şi ai stat la gros cu toţi tâlharii, iar vitele ţi le-au scos în vânzare ca să împlineşti pedeapsa. Au încercat oamenii să-l potolească şi să-l îndepărteze din faţa lui Ion Roată, dar vechilul lui Dăscălescu întărâtat şi mai tare, s-a smuls din mâinile lor, s-a repezit către clăcaş ca o fiară şi l-a stupit în obraz, strigând înveninat:

— Ţine! Din partea mea şi a boierului!

Ar fi putut să sară asupra vechilului şi să-l strivească ca pe un şarpe, dar s-a gândit Ion Roată că atâta aşteptau boierul Dăscălescu şi privighetorul de la Gârle ca să-l ridice iarăşi şi să-l învinuiască de tulburarea ordinii. S-a mulţumit să-l dea

pe vechil în lături din cale şi a pornit către uşă, urmat de privirile spăriate ori îndurerate ale sătenilor care se aflau în crâşmă. Abia când a ajuns în dram. de s-a găsit numai el singur, şi-a şters obrazul cu mâna lui pălită de soare şi şi-a zis cu silă:

„Aşa ruşine, nu mi s-a făcut până astăzi!”

Aşa s-a scurs vremea, în umilinţi şi necazuri, până ce în luna lui gerar s-au umplut Ciurucul de marea veste că Alexandru Cuza a fost ales domn nu numai peste Moldova, ci şi pe ţara muntenească. Unirea se făcuse, acea Unire pentru care el, Ion Roată, nu cunoscuse alte vorbe de urare decât să ceară îndurarea lui Dumnezeu. „Şi iată, îşi zice el ou mulţumire, Domnul s-o îndurat, pământurile româneşti s-au strâns şi s-au împrejmuit iarăşi; acum au să vină păsările să aducă sămânţă, şi au să crească flori şi copaci, iar oamenii au să se bucure.” Să se bucure? Pe el, însă, tocmai în ceasul acesta de bucurie, ruşinea îndurată de la vechil îl ustură mai tare. Balele acelea murdare i-au rămas lipite parcă acolo, pe obraz, cu toate că le ştersese eu mâna sa muncită şi îşi spăla faţa în fiecare dimineaţă şi seară. Dar cu cât se spăla mai mult, ele tot şiruiau pe obraz, şi îl spurcau mai tare, înveninându-i toată fiinţa, căci îşi dădea seama că o ruşine ca asta nu se şterge cu apă, nici cu fierturi de buruieni şi flori, ci ar trebui altceva, dar ce anume? singur el nu ştie.

A năvălit în odaie Năstase:

— Ai auzit, tătucă?

— - Ce să aud, Năstase?

— Peste două zile are să treacă vodă prin târgul Focşani mergând către Bucureşti.

— Aşa să fie oare?

— Aşa chiar şi este, tătucă. Mi-o spus-o Vasilică de la primărie.

N-a mai întrebat nimic, ci s-a închis cu gândurile sale. Nici nu mai vedea pe Năstase. În faţa lui se afla alt chip. îmbrăcat cu haină de polcovnic, cu obrajii încadraţi de

favoriţi castanii şi lungi, cu zâmbetul plăcut care îi robea pe cei cu care stătea de vorbă. A simţit deodată o dorinţă fierbinte să-l revadă pe acest om, în preajma căruia se aflase şi el cândva, alături de care se ostenise pentru binele Moldovei acesteia şi de care se legaseră toate speranţele ţăranilor obidiţi atunci când şi-l doriseră domn. „Da, îşi zice Ion Roată, am să plec şi eu la Focşani. Nu se cuvine să lipsesc tocmai eu, un fost mădular al Divanului!”

Gândind astfel, în inima împietrită a lui Ion Roată încolţi - nu ştie nici el de ce - un fir de speranţă: „se prea poate ca omul acesta, domnul Ţării, să-i aducă şi lui izbăvirea. Să-l spele de ruşinea pe care o îndurase”... Dar cum ar putea domnul aşa ceva? se întrebă mirat, Ion Roată.

„Ei, îşi mai zise el, aceasta e treaba domnului!” La căderea nopţii şi-a pus câteva merinde în traistă, şi-a luat ziua bună de la ai săi, sfătuindu-i să nu spună nimănui că a plecat la Focşani.

Oraşul era înţesat de oameni; negustorii în anterie cenuşii ori negre, cu şepci în cap, alţii în dimii şi giubele, boieri mai bătrâni, ca Gavrilă Stamatin, în anteriuri de mătasă, încinşi cu şaluri în preajma lor tinerii boieri în straie de carbonari, cu pantaloni strimţi şi jiletce cu bumbi strălucitori, şi ceva mai departe, ţinându-se respectuos, negustorii mici şi breslaşii din Tăbăcari, în şube ori scurteici de un albastru închis, cu găitane negre, cu pantaloni largi şi încreţiţi, alături de jupânesele lor, legate la cap cu barişuri, purtând pe ele scurteici verzi ori roşii, tivite pe margini cu blăni de vulpi şi îmblănite. Venea apoi prostimea oraşului cu hainele ei pestriţe şi ciudate; unii purtând încă mondire şi şepci rămase de pe la soldaţii împărăteşti, alţii în cămăşi flendurite şi anterie peticite; alături de ei stăteau ţăranii, mulţi ca stelele cerului. Oraşul era împodobit cu arcuri de triumf, înfăşurate în pânză tricoloră, împunsă cu frunze de brad; pe la colţuri de stradă se vedeau ceaune cu smoală urmând a fi aprinse către seară, o dată cu cele câteva sute de felinare, puse în grabă pe uliţe şi cu piramidele,

acoperite cu frunze de brad în care fuseseră prinse luminări şi lampioane. Casele mai răsărite, ca şi cele mai sărace erau împodobite, după puterile ori după gustul fiecăruia. Porţile erau tivite cu verdeaţă ori cu steaguri; la ferestre se vedeau glastre cu cerceluşi ori cu muşcate ca cele mai nevoiaşe, doar o simplă feştilă ce avea să ardă noaptea toată. Numai casa lui Iordache Pruncu se ţinea fără de nicio podoabă; porţile ei stăteau zăvorite, ferestrele oblonite, iar oamenii ziceau că starostele se ţinuse ascuns în dormitorul său, în întuneric, suspinând după vremea, nu tocmai îndepărtată, când a fost temut şi puternic.

Cu toate că era frig de crăpau pietrele, oamenii stăteau pe străzi în aşteptare şi nici măcar copiii zdrenţuiţi pe care dorobanţii îi ţistuiau să se ducă acasă, nu voiau să plece, voind şi ei să vadă cum arată domnitorul. Doar atât că el întârzia cam prea mult şi Ion Roată care îşi făcuse drum prin mulţime şi se afla în preajma lui Ciocârlie, cel ce fusese, ca şi el, în Divanul Ad-hoc, a auzit pe câţiva zicând cum că domnul s-ar găsi tot la Mărăşeşti, la curtea boierului Catargi, cel ce îi arestuise pe unionişti, dar care avea o fată şi pusese gând rău domnitorului... Dar nici nu sfârşise bine vorbele, că s-a auzit zvon, că domnul şi venise, iar lumea a izbucnit în urale, muzicile militare, una venise de la Bucureşti, au început a suna „Hora unirii”, tarafurile de lăutari le-au ţinut isonul şi nimeni n-a văzut în ploaia de flori ce se revărsa parcă din cer, când a ajuns diligenţa cu domnitorul ţării în dreptul tribunii ce se înălţase dinaintea casei boierului Lipan şi unde aşteptau dregătorii oraşului. Aici, coborând Alexandru Cuza, a mers către domni şi doamne - şi era printre ele una, Ilenuţa Bontaşoaia, mai frumoasă ea o zână, şi tremura toată, de frig, în rochia ei de mătasă - şi a stat de vorbă şi s-a îmbrăţişat noul domn cu toţi cunoscuţii de odinioară. Atunci a zărit el un fel de prăjină în care stătea o hârtie, şi prăjina i se tot plimba prin faţa ochilor, a pus mâna şi a luat-o; şi a zărit pe hârtie

numele lui Ion Roată. S-a plecat domnitorul către sfetnicul ce se ţinea în preajmă, către Kogălniceanu şi i-a zis:

— Păstrează jalba asta; e a lui moş Roată...

A trimis un aghiotant să-i spună moşului:

— Măria sa te aşteaptă mâini, la casa unde trage...

Ion Roată a mulţumit pentru această vorbă, apoi s-a pierdut prin mulţime şi s-a dus spre prăvălia lui Căloiu, unde târgoveţii şi ţăranii încinseseră horă mare.

S-a dus dară a doua zi Ion Roată la casa lui Mitică Dăscălescu, cel cu poeziile, şi a cerut ostaşului de la poartă să-l lase să treacă având el a vorbi cu domnitorul. S-a cam îndoit ostaşul, însă ofiţerul de serviciu, care auzise vorbele, a strigat să-i deie drumul şi a mers cu el până în salon unde l-au găsit pe vodă cu boierii focşăneni şi cu câţiva demnitari de la Eşi. Doar că l-a văzut Măria sa pe bătrân, că l-a întrebat cu multă milă:

— Care ţi-e povestea, moş Ioane?

Iar el a sărutat mâna domnului, răspunzând cu îndoială:

— Poate nu-i aice locul şi nici ziua să vorbesc de ce mă doare, prea mărite!

L-a încurajat însă vodă:

— Spune, moşule!

Atunci s-a pornit Ion Roată a povesti tot ce îndurase în vremea de pe urmă, ridicat fiind şi arestuit, urmărit de ispravnici, apoi scuipat de vechilul lui Dăscălăscu şi agiuns în datorii de-o trebuit să-şi vândă boulenii din curte, ba chiar şi cele boarfe din zăstrea nevestii.

L-a ascultat cu inima frântă domnitorul, apoi luând dintr-un săculeţ doi pumni cu galbeni i-a întins moşului:

— Ţine-i moş Ioane şi împlineşte-ţi iar cele pierdute!

Dar nu voi Ion Roată să primească. El nu venise doar aici ca să-şi împlinească mica lui avere; el ţinea ca jarul din obraz să se stingă şi să nu-i mai simtă dogoreala, zi de zi şi în fiecare noapte. A stăruit însă domnitorul să primească banii şi atunci i-a luat, dar mulţumind pentru ei a întrebat:

— Dară cinstea mea, cine mi-a da-o?

S-a gândit puţin vodă Cuza, s-g plecat către bătrân şi l-a sărutat pe obraji, apoi a grăit:

— Iată moşule... Vei spune tuturor că ai vorbit cu vodă şi că domnul Ţărilor Româneşti te-a îmbrăţişat acolo unde te-o scuipat vechilul. Nimene nu va mai putea zice că eşti dezonorat.

A îngenuncheat Ion Roată şi a sărutat mâna domnului şi lacrimi amare îi şuroiau pe obraji... şi, iată minune! - când a fost să şi le şteargă mai târziu, cu mâna lui arsă de soare, n-a mai simţit nicio arsură. Iar moş Gardină care l-a văzut mai târzior, înspre seară, la crâşma lui Angonache l-a întrebat cu mirare:

Ce ţi s-a întâmplat? Parc-or înflorit nişte trandafiri în obrajii dumitale! Apoi o gândit moş Gardină: Aşa se întâmplă, când e ger tare, afară!

Când s-a întors la Ciuruc, Ion Roată a scos din chimir cei doi pumni de bani, a numărat galbenii, a oprit numai doi pentru sine, apoi a plecat în sat, pe la oameni şi a dat fiecăruia câte ceva din darul lui vodă. Iar mai spre primăvară, când s-a domolit gerul şi-a încolţit iarba a pornit iar de acasă pentru trei zile, mergând la mănăstirea Miera, care avea pământuri şi livezi la Gura-Văii, tocmai sus de tot, la apa Cremeneţului. Când s-a întors acasă, a zis Ion Roată către nevastă şi către copii, iar ochii îi stecleau de bucurie:

— Plecăm dragii mei, ne strămutăm de sub ochii boierului!

S-a tânguit Mărioara:

— Unde să plecăm iarăşi, bărbate? Am mai plecat noi odată, dar atunce eram tineri, iar eu munceam pe brânci cât patru neveste!

A liniştit-o bărbatu-său:

— Nu mai jelui şi tu, bre nevastă. Nu plecăm doară peste Milcov, ci numai sus. la Cremeneţ, la Gura-Văii.

A întrebat feciorul cel mic, Neculai:

— Si casa cui o lăsăm, tătucă?

— N-o lăsăm nimănui - i-a răspuns taică-su. O luăm cu noi la Gura-Văii!

S-a uimit, fata cea mică, Zoiţica de asemenea vorbe...

— Cum voieşti dumneata, taică, să luăm cogeamite casă?

A râs Ion Roată:

— Aşa cum face melcul... Om duce-o în spinare!

N-au dus-o în spinare, ci pe tălpice... Au dus-o peste noapte, aşa cum fac furii, nevroind a-i zări vechilul lui Dăscălescu, nici liota de slugoi ce forfoteau la curte. Iar peste două zile au venit după el alţi zece clăcaşi cu ai lor din Ciuruc şi s-au bucurat Zoiţa şi soră-sa Maria, că n-or să fie numai ele la Gura-Văii şi nici n-o să ducă lipsă de cei flăcăi, pentru horă. Iar Ion Roată s-a simţit şi el bine că are cu cine se sfătui la nevoie, căci Ivan Berdei şi Ion Măgdălinoiu, ca şi Neculai Găină ori Ion Vlad, erau toţi fraţi de suferinţă şi tot ca el, oameni de nădejde.

Într-o noapte, a rămas Ion Roată ceva mai multişor pe prispa casei. Era în iunie. în depărtare munţii se ştergeau ca nişte nori fantastici, apa Creineneţului fremăta la picioarele lui printre pomi şi ierburi înalte. Dinspre crâşca satului se auzea ţârâit de alăută şi de om necăjit cântând un cântec de jale. Ceva mai în vale, hăt departe, ochii lui bănuiau Ciurucul, satul unde se născuse şi pe care îl lăsase pentru totdeauna. Privind într-acolo, inima lui Roată zvâcni deodată cu putere: o geană de lumină, uşoară şi sângerie tivea orizontul, apoi o pălălaie se ridică sus către cer, împroşcându-l cu mii şi mii de scântei arzătoare. Se mistuia parcă o casă iar oamenii strigau: „e casa lui Marinciu”! iar un copil gonea într-acolo, înconjurat de femei care ţipau sălbatec; „Aşa i se cade, tâlharului! care ne-o mâncat pământurile!” Copilul acela era el, iar în grupul femeilor se afla maică-sa. Văzu apoi dincolo de ploaia de aur, pe taică-său Costandin, pălit în frunte de o grindă înroşită, abia mergând către casă. „Aşa a fost de-atunci mai tot timpul şi mai peste tot locul, în sfânta ţară a Moldovei - gândeşte Ion Roată. Cântece şi flăcări! Abia se spărgea jocul şi înceta cântecul alăutelor, că orizontul se făcea ca de sânge, iar de la vreun conac urca înspre cer o vâlvătaie mare şi

fumegândă, ca şi cum ar fi vrut să-i ceară lui Dumnezeu să ia aminte la durerea omului. Dar cui au folosit toate astea? Bogaţii au urmat a se hrăni cu dezmierdări, în vreme ce nevoiaşii s-au stins de foame ori au căzut la pământ, păliţi în frunte de luciul iataganului. Se prea poate de azi înainte ceva să se schimbe - gândeşte Ion Roată. Oamenii pe care i-a cunoscut şi în preajma cărora trăise la Iaşi, erau oameni cu milă faţă de ţărani. Ei vor face în aşa fel ca steaua rea a acestora să pălească o dată şi în locul ei să vină soarele libertăţii. Altfel la ce ar mai fi bună alipirea şi învierea României? Şi cum avea ea să trăiască în sufletele oamenilor şi a celor ce aveau să vină mai târziu după dânşii? Atunci şi-a amintit Ion Roată de jalba aceea a lui Mălinescu - şi ochii i s-au împăienjenit tot ca atunci când a fost cetită în Divanul de la Eşi: „că biruinţele cele mari câştigate se vor şterge de pe stâlpii cei înalţi pe care sunt, scrise, iar pietrele s-or preface iar în nisip, dar învierea românească, săpată adânc în inimile tuturor trecând din strănepoţi în strănepoţi vor binecuvânta în timpurile viitoare numele întemeietorilor...” Dar el, umilul ţăran şi deputat pontaş ce fusese oare? Gândul că şi el va putea fi într-o zi binecuvântat, l-a răcorit ca şi cum şi-ar fi spălat trupul şi faţa cu roua dimineţii. S-a ridicat de pe prispă şi a privit către cerul înalt: luna tînără, ca o fecioară înţeleaptă îşi aprinsese în jur mii de candele şi veghea zorile ce aveau s-o ieie.

„Mâne are să fie vreme bună!” îşi zice Ion Roată, cu mulţumire.

S-a dus şi s-a culcat, iar în revărsat de zi, s-a spălat pe ochi cu apă din fântână, şi-a luat coasa şi cutea ce stăteau după uşă şi a plecat la câmp să cosească...

Sfârşise de cosit şi acum cobora spre sat, în arşiţa soarelui de iulie. Un cârd de scatii, svicnit din umbra pădurilor îi dădu o roată gălăgioasă, gângurind din ciocurile lor roşiatice ceva neînţeles - poate un îndemn la drum, poate o mustrare? - apoi se pierdu prin livezile înalte. Ion Roată le zâmbi cu dragoste ca unor prieteni şi le urmări zborul până

ce s-au şters cu totul, mici puncte de aur, dincolo de chenarul înverzit al satului. Apoi se opri şi el din mers. îşi zvârli coasa, şi se intinse la malul Cremeneţului, căutând puţină odihnă şi răcoare.

Deasupra lui, frunzele foşneau uşor, ca şi cum ţineau să nu-i tulbure liniştea, dar el le înţelegea şoaptele: era ca un tânguit abia mărturisit pentru viaţa lor atât de scurtă, pentru toamna care avea să se apropie, iar ele aveau să se desprindă din înălţime şi să moară înfrăţite cu pâmântul, aşa cum sfârşesc şi oamenii, asa cum are să sfârşească şi el, Ion Roată.

Deodată, cum stătea plecat deasupra apei, cu pumnii făcuţi căuş, Ion Roată îşi văzu chipul şi se uimi cât de îmbătrânit şi obosit i se arăta astăzi. Să fie oare al lui obrazul acesta prelung cu bărbia atât de ascuţită, cu pometii galbeni şi lustruiţi ca nişte pietre peste care au trecut multe -valuri de apă? Dar cum s-a scurs vremea şi câţi ani s-au măcinat oare de când el sătea pe pământul acesta? Câte ierni viforoase ninseseră peste el şi câte veri îl arseseră? Dacă ar socoti bine şi cu răbdare, nici el nu ar putea spune. Ştia în schimb cu certitudine că din munca lui nu izbutise să închege nimic, că toate se irosiseră ori trecuseră pe lângă el, fără să le poată prinde, aşa cum trec amăgitoare stihiile nopţii. Şi mai ştia Ion Roată că, dacă boierii îl năpăstuiseră şi îl sărăciseră, iar vătafii lor îl stuchiseră şi ruşinase,_ în schimb oamenii din satul său şi din cele megieşe, l-au preţuit şi nu i-au precupeţit nicicând încrederea. Aşa s-a făcut că fruntaşii satului şi clăcaşii de peste trei cătune l-au pus în fruntea lor în „judeţul sătesc", alături de Nică Rotilă şi de Ion Mironică, pentru ca el să le asculte păsurile şi să le dezlege pricinile, cu inima lui bună şi judecata lui isteaţă. Şi tot oamenii aceştia au sărit până la unul să-l apere şi să-l ia pe răspunderea lor. jurând fiecare a-l cunoaşte cu bune purtări şi demn de misiunea lui, atunci când stăpânirea voise să-l nedreptăţească. Cu sprijinul acestor oameni, cei mai mulţi lipsiţi ca şi el,

izbutise Ion Roată să împartă dreptatea, ani în şir, la umbra răcoroasă a stejarului bătrân şi nimeni n-a avut a se plânge: pentru că sărac el însuşi, inima lui înţelegea şi suferinţa şi teama celor deopotrivă cu el.

Gândind acum, la malul apei, la cele trecute, un glas mustrător, venit parcă din întunericul pădurii, îi sună la ureche: „Nebun bătrân! Dacă ai fi ţinut pentru tine cei doi pumni de galbeni pe care ţi i-a dat cândva vodă Cuza, acum ai fi avut şi tu o casă făloasă şi n-ai fi îndurat sărăcie şi umilinţă!” Ce să răspunzi şoaptei haine? „Că nu se putea altfel? Că omului îi este sortit să-şi ducă crucea în viaţă... şi să aştepte pentru mai târziu?...” Aici, gândul lui Roată se învolbură... „Să aştepte?” „Ce să aştepte pentru mai târziu?” Se gândi bine, îşi stropi faţa cu apa rece din Cremeneţ. Acum îşi aminteşte: „Să-şi aştepte răsplata”. Obrajii răcoriţi se îmbujorară deodată: „Răsplata?” Dar asta aşteptase el, ani de ani, alături de toţi săracii şi umiliţii satelor: răsplata, adică acea clipă când avea să aibă şi el petecul său de pământ, în plină stăpânire, să ştie pentru cine şi pentru ce trudeşte sub arşiţa soarelui sub păknuirea vântului! Dar răsplata mult aşteptată nu venise, şi chiar dacă venise târziu se dovedise a fi minciună. „Ce fusese oare împroprietărirea decât o minciună?” Se întreabă cu ciudă Ion Roată. Folosul îl trăsese tot moşierul Iorgu Dăscălescu împreună cu casierul plăşii Zăbrăuţi. Ei au meşteşugit în aşa fel că până la urmă s-au ales cu pământurile mănoase, de şes, iar ei. ţăranii, săracii, s-au trezit cu ponoarele, cu povârnişurile şi cu stâncile tari. Degeaba s-au plâns, degeaba au bătut drumurile; glasul lor nu a fost auzit nicăieri. Dreptatea? Era ca şi cum pentru ei dreptatea pierise de pe cuprinsul Moldovei. Ce le rămânea de făcut, alt? S-au înţeles oamenii între ei să se mulţumească cu firimiturile căzute de la masa bogaţilor şi s-au repezit să şi le împartă... Dar cine să le împartă cu dreptate? De unde să iei inginer: cu ce bani să-l plăteşti? Şi-au amintit atunci clâcaşii de la Gura-Văii şi din Câmpuri de

tinereţea lor, când văzuseră pe Ionică Roată mergând cu şfoara în urma unui boier de la Eşi, care măsura pământul boieresc şi au venit cu toţii la uşa lui Ionică, strigând:

— Să ne hotărniceşti domnia-ta, bade Ionică!

— Adică... cum? s-a mirat acesta.

— Măsurătoarea s-o faci domnia-ta...

Ion Roată s-a apărat:

— Bine, oameni buni. Cum să măsor eu? Eu nu sunt nici inginer, nici nemică... Ce ştiu eu?...

A râs cu şiretenie, Mironică:

— Lasă, moş Ioane, că doară te-am văzut noi când mergeai cu şfoara după boier şi măsurai...

A râs cu voioşie Ion Roată - poate că râdea acelor vremi, de mult apuse, ale tinereţii lui fericite? - şi s-a apărat, aşa într-o doară:

— Ştiu eu ce să zic, oameni buni.

Dar Ion Mironică i-a tăiat scurt vorba:

— Ai să zici: primesc.

Iar un alt câmpurean a întregit:

— Iară noi ţi-om didea câte trei lei de falcea măsurată. Că eşti şi domnia-ta lipsit şi un ban la casa omului nu strică!

Asta a fost toată vorba lor.

„Ce era să fac? se întreabă acum cu nedumerire Ion Roată, cum stă tologit între ierburile înalte de la malul Cremeneţului... Ia să-i las să aştepte? Să se certe poate între ei ori să se duşmănească de moarte pentru câteva falce amărâte de pământ?”

El a răspuns dorinţei lor, a măsurat cu dreptate şi n-a fost om să se plângă. Ba s-a găsit mai târziu chiar un inginer, venit de la Eşi, care să ateste buna lui măsurătoare. Ion Roată îşi aminteşte ziua aceea şi îi vine să râdă, cum a râs. voios, chicotind şi atunci. Inginerul fusese trimis de autorităţi să vadă cum s-a făcut împărţeala la Câmpuri. Omul a cercetat, a măsurat, apoi s-a zborşit către săteni:

— Cine v-a făcut măsurătoarea, oameni buni?

Clăeaşii s^au cercetat din priviri, cu inimile zvâcnite:

— Da de ce, boierule? Oare... nu e bine?

A răspuns înseninat, inginerul:

— Ba, e bine. E chiar foarte bine!

Atunci a prins curaj Ion Mironică:

— Eh... Ne-am fi mirat noi ca măsurătoarea lui moş Ion Roată să fie greşită!

Ei, dar una e judecata alor tăi şi alta rostul administraţiei. Când a auzit prefectul de Putna cele întâmplate la Câmpuri, a gândit înciudat: „dacă ţăranii au atâta încredere în el şi i-au făcut atâta faimă, într-o bună zi or să facă din ţărănoiul cesta de Ion Roată, cine ştie ce om mare!” A simţit deodată junghiul invidiei străpungându-i inima, şi a cerut subprefectului plăşii Zâbrăuţi să-i raporteze cum a făcut Roată măsurătoarea locurilor, cine i-a dat autorizaţia, şi cum îndrăzneşte el să facă măsurători ca un inginer, când nu e decât un bicisnic?

Ce să răspundă subprefectul la vorbele astea? A întrebat şi el pe primari iar aceştia i-au spus ceea ce ştiau şi ei: „că însăşi consiliile comunale, cu ştirea subprefectului de-atunci, au cerut lui Ion Roată să facă măsurătoarea pământurilor în schimb a 3 lei de falcie.” Dar cum să scrii numai adevărul unui superior al tău? S-a gândit mult subprefectul şi la cele auzite de la subalterni şi a mai adăugat de la el:

„Dacă Ion Roată a avut vreo autorizaţie deosebită sau de întruneşte calităţile de inginer, primarii nu mi-au raportat. Vin eu însă a vă aduce la cunoştinţă că Ion Roată nu ştie nici a scrie, cu atât mai puţin are specialitatea de inginer, şi nici altă autorizare n-a avut decât înscrisul ce i l-au dat comunele.” Când a primit răspunsul, prefectului îi săltă inima de bucurie. În sfârşit! îl are la mână pe acest Ion Roată! Şi răspunde în scris subprefectului: „Vedeţi câţi bani a strâns cu măsurătorile şi obligaţi-l a-i înapoia şi chiar dumneavoastră să-i daţi în mână fiecărui locuitor de la care i-a luat. Iar dacă Ion Roată va rezista la înapoierea banilor

să fie trimis în faţa procurorului. Cât despre ţărani să-şi ia un inginer de bună învoială să le împartă pământurile.”

Când au aflat ţăranii din Câmpuri de ordinul prefectului au început să strige că lucrarea e bună aşa, „şi aşa are să rămână, cum vor ei, iar nu cum socoate prefectul!” Şi aşa a rămas, precum au dorit ţăranii.

„Ei. da... îşi zice Roată, gândind acum la cele întâmplate atunci. Oamenii au ţinut cu mine. Mi-au făcut dreptatea ei înşişi. Dar ce folos? în adevăr... La ce folosiseră povârnişurile şi ponoarele lor? că au venit pe urmă ani de secetă, doi la rând; aproape toţi ţăranii au sărăcit şi iarăşi s-a întins foametea şi mizeria la Gura-Văii şi preste Câmpuri, şi iarăşi se prăpădeau oamenii de foame şi de molima care se întinsese. Ca să nu moară de foame, unii se jeluiau boierilor, îşi închiriau braţele pe un an întreg numai pe-un mertic de cucuruz; ceilalţi, stăteau slăbiţi, întinşi pe tindă, şi adăstau moartea. Iar când au izbutit să se scoale mai în primăvară, a venit fiscul şi le-a vândut până şi vaca cu al cărui lapte îndulceau plânsul copiilor” - iar oamenii stăpânirii râdeau şi le ziceau: „cresc ei şi fără lapte, că le rămân buruienile de fiertură!”

Gândind acum la toate acestea, Ion Roată îşi zice că nimic nu este nou sub soare, că acestea toate le mai văzuse el cândva în copilăria lui, numai că acum, nu taică-su Costandin. era acela care plângea de mila oamenilor şi nu-i pria nici lingura de fasole, jelind mizeria celor din jur, ci însuşi el, Ion Roată, stătea în faţa mesii, fără să guste măcar din fiertură, fără să ducă la gură cana de apă! Ca şi cum urgia cerului nar fi fost de-ajuns, alte rele s-au abătut asupra eâmpurenilor, şi-atunci aşa, schilozi, prăpădiţi, nămesiţi cum se aflau cei scăpaţi cu viaţă au fost din nou legaţi de bunul plac al boierului din spiţa Dăscăleştilor. Ba, a mai venit încă unul, rudă a lui Plitos, din spiţa acelui Pletosu, despre care oamenii ziceau că se iubise cu domniţa Marghioala şi îi făcuse „înlesnire” la malul Prutului - şi i-a ridicat pe ţărani de pe locurile lor, pe vreo 52 dintre ei i-a

mutat pe alte pământuri neroditoare, iar pe ceilalţi i-a răşluit de tot ce aveau. Şi au făcut iar oamenii jalbă, zicând: „că acum orice licur de speranţă se stinsese”. În adevăr, aşteptaseră oamenii cu atâta bucurie „reforma agrară” şi iată, că ei, care ţinuseră atâta să fie liberi pe braţele şi ogoarele lor, erau din nou şerbiţi şi furaţi, ajungând tot la acea ticăloasă viaţă de mai înainte. Vitele lor puţine câte mai rămăseseră nu aveau unde păşuna că izlazul îl luase proprietarul, iar ei nu aveau de unde să plătească preţul ce li se cerea; şi tot ca odinioară oamenii moşierului le ridică vitele, le duc la obor ori le împuşcă pe câmp. Iar ei, ţăranii, care făceau bogăţia ţârii aceştia, au rămas din nou săraci lipiţi pământului. „Ni s-a luat din spinare claca şi boierescuz în schimb am fost îngenuncheaţi cu desăvârşire „ - scriseseră ţăranii în jalba lor. Şi mai scriseseră: „Am rămas tot fără luminare, pentru că n-am ştiut să facem a ni se respecta drepturile”. Şi adăugiseră: „Aşa s-a făcut că proprietarii au luat tot ceea ce era mai bun. iar nouă ne-au dat ponoarele şi râpile, unde nu creşte mai nimic şi unde, chiar puţinul cucuruz care creşte, vin peste noapte urşii de-l mănâncă, pe când încă e crud.” îşi mai aminteşte şi-acum Ion Roată vorbele pe care el le spusese când au întocmit jalba către administraţie şi ceruse să fie trecute neapărat: „Plângem dară astăzi nemângâiaţi, pentru că ajunşi la culmea suferinţelor în al cărui grozav jug de sărăcie ce ne constrânge, am pierdut şi cea mai de pe urmă rază de speranţă, de-a ne mai plăti cumva, în această viaţă”.

Dar - se întreabă acum Ion Roată - le spusese oare cu adevărat el? Gândul lui scornise aceste vorbe?

Nu cumva îi apare înaintea ochilor chipul lui Vasile Mălinescu, aşa cum era el, palid, bolnav, scriind pentru ţărani jalba către stăpânire, iară pe el se văzu alături de câmpureni, stând toţi chirciţi în jurul lui Mălinescu şi sorbindu-i glasul. Câtă vreme trecuse oare de atunci? se întrebă înspăimântat Ion Roată. Zece, douăzeci de ani? Asta nici el nu o mai ţine minte. El ştie numai că domnul pe care

ei îl aleseseră, fusese izgonit, iar oamenii înţelepţi cu care el însuşi stătuse cot la cot în Divan, acum poate nici nu mai trăiau. Vasile Mălinescu se stinsese de oftica de care suferise încă din tinereţe, iar în locul domnului lor, al ţăranilor, venise un alt vodă, adus zice-se de departe, de peste hotare, un străin. Ce ştia domnul acesta de nevoile oamenilor, de suferinţele ţăranilor? El nu a fost ca celălalt, pârcălab la ţinutul Covurluiului, ca să afle şi să ne înţeleagă păsurile, îşi zice cu tristeţe Ion Roată. Apoi gândeşte cu uşoară zeflemea: „El ne trimite decoraţii, dar nu dă bani şi sfaturi, el ne dă «stele», nu pământuri. Chiar şi mie mi-a dat «Steaua României», ca să mi-o agăţ pe piept, dar nu mi-a dat şi cu ce să trăiesc.” „E adevărat că într-o zi de ianuarie - în acea zi se sărbătoreau douăzeci şi unu de ani de la Unire, prefectul Flondor a cerşit milă pentru mine. ca să nu mor de foame!” gândeşte Ion Roată. Dar în acea zi, el ştie că obrajii i se îmbujoraseră şi păliseră rând pe rind, mai rău decât în ziua când primise scuipatul vechilului!

Cum stă acum obosit şi îndurerat, lângă apa limpede a Cremeneţului, lui Ion Roată i se pare că este asemenea unei căprioare străpunsă de gloanţele vânătorilor, venită să se răcorească înainte de a-şi căuta partea la umbra şi liniştea codrilor. îşi trecu mâna umezită pe faţa-i palidă, uscată şi din volbura apei parcă aude glasul lui Costandin, taicâ-său, pe când se stingea în oghialul său petecit: „nu uitaţi fraţilor pe cei boieri oare v-au umilit şi ur gisit; dacă Dumnezeu este bun şi iartă, voi să fiţi răi şi să nu-i iertaţi!”

Ion Roată se ridică de pe ţărm, îşi ia coasa din ierburile înalte şi se îndreptă către sat, resemnat, împăcat cu gândul că într-o bună zi are să se stingă şi el şi are să fie dus la locul de veci, unde toţi mergem, petrecut de copii, de rude; în zvon de cântece şi jeluiri, iar în drupi către cimitir, i se va întinde şi lui o pânză albă, ca să poată trece uşurel, în cealaltă lume, până la poarta raiului.

Aici se sfârşeşte romanul în care ne sunt povestite fapte săvârşite de părinţi şi de copiii lor. Unele s-au petrecut aşa

cum s-au arătat aici, altele sunt numai închipuite. Să nu uităm însă că oamenii făptuiesc multe, dar şi mai multe se petrec doar în închipuirea lor.

GLOSAR

A

aht = oftat, suspin anaforâ = adresă, raport scris de boieri către domnitor angleza = dans armaş = om înarmat^ însărcinat cu paza arz = jalbă către sultan

— pământuri moştenite din moşi-strămoşi = conac în care se găzduiau demnitarii turci;

cumpărătură de oi făcută pe seama turcilor = stofă sau pânză scumpă, colorată = *blanc-manger* (francez) prăjitură cu lapte şi migdală

Ç

cacom = hermină carvasara = vamă, birou vamal cavaf = pantofar, cizmar cavas = agent de poliţie, jandarm cinovnic = funcţionar de stat clit - vraf, teancuri cloambă = creangă, cracă contăş - haină bărbătească îmblănită

D

dese tină = zeciuială, dijmă

E

evghenit =î boier, nobil

F

feredeu = baie făţărie = prefăcătorie, ipocrizie

G

goştină = dare pe oi şi pe vaci

H

hultuit = altoit

IO

ipingea = manta bărbătească din dimie sau din postav isnaf = corporaţie, breaslă ispisoc = hrisov, act ori danie domnească jac = jaf

M-N

malotea = haină femeiască îmblănită mazil = membru al unui rang inferior de boierie, format din boierii rămaşi fără slujbă şi urmaşii acestora, sărăciţi cu timpul mehenghiu =

hâtru, glumeţ medean = maidan, loc deschis metaharisi = a obicinui, a fi deprins cu...

meterhanea = muzică militară

O

oblici = a descoperi, a prinde de veste ocină = bucată de pământ moştenită olat = ţinut, regiune ofis = decizie^ decret domnesc orândă = circiumă de ţară potricăli = a nimici, a prăpădi progon = cost, cheltuială

R

răşluit = ciuntit, rupt de ceva rufos = zdrenţăros rohatcă = curieră ruşfet = dar, mită tabulhana = muzică militară turcească tacrin = interogator ticăit = sărman, nenorocit tău = baltă, mlaştină termen de plată, scadenţă tulburat, stânjenit tulburări, răscoală

CUPRINS

Cap. I Amărăciunile mitropolitului Veniamin... 5 Cap. II Dascălul Enache întâlneşte câţiva ţărani din Vrancea. 32

Cap. III Orişicare pentru sine are ochi de părtinire.,. 48

Cap. iv Scrisori despre trecerea anilor şi viaţa oamenilor 100

Cap. v Copilăria lui Ionică 125

Cap. VI Vremuri de Jelanie...145

Cap. VII Unde dragostea se pune, face inima cărbune... 155

Cap. VIII Un bun, cu un rău, aşa a vrut Dumnezeu... 173

Cap. IX Soarele a răsărit, dar nemica n-a grăit.... 188

Cap. X Ţăranul munceşte tot anul ca să câştige banul.. 199

Cap. XI Zilele omului, ca iarba 223

Cap. XII întoarcerea fiului risipitor 250

Cap. XIII Cine n-are dor pe vale - n-o şti luna când răsare 255

Ca.â. XIV Alte întâmplări bune şi mai puţin bune.... 270

Cap. XV „Foc de soare, chin şi greu, le sădeşte în uitare. 305

Cap. XVI Bucurii de-o clipă, suferinţe de o viaţă.... 334

Glosar 369

Redactor responsabil: CLINCA FELICIA Tehnoredactor: CONSTANŢA VULCĂNESCU

Dat la cules 16.11.1967. Bun de tipar 03.07.1968. Apărut 1968. Comanda nr. S198. Tiraj 20.160. Bro şate 18.100 + legate 2060. Hârtie tipar înalt B de 63 g/m. Format 540 X 840/16. Coli editoriale 21,35. Coli de tipar 23.5. A. 11.288. C.Z. pentru blbliote-

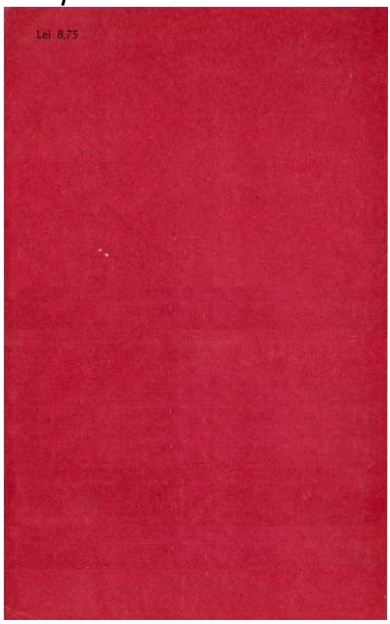

Tiparul executat sub comanda nr. 1057 la întreprinderea poligrafica „13 Decembrie 1918”, str. Grigore Alexandrescu, nr. 89-97. Bucureşti, Republica Socialistă România